

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ-ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
Τομέας Ψυχιατρικής και Επιστημών Συμπεριφοράς

Επιβλέπων : Αναπληρωτής Καθηγητής Νικόλαος Παρίσης
"Μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών από έφηβους μαθητές του Ηρακλείου Κρήτης.
Επιδημιολογική διερεύνηση του ρόλου της
υγείας και του κοινωνικού περιβάλλοντος"

Διδακτορική Διατριβή
της
Λαμπράκη Μαρίας

Ηράκλειο 1993

Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη,
να εύχεται να ναι μακρύς ο δρόμος, γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος
γνώσεις. Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας, τον θυμωμένο
Ποσειδώνα μη φοβάσαι,
Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας, τον άγριο Ποσειδώνα δε
θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου,
.....

Κι αν πτωχική τη βρεις, η Ιθάκη δεν σε γέλασε.
Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες η Ιθάκη τι σημαίνουν.

Κωνσταντίνος Καβάφης, Ιθάκη
Χρονολογία πρώτης δημοσίευσης : 1911

Αφιερώνεται
στη μνήμη του πατέρα μου

Στα παιδιά μου :
Γιάννη, Παύλο, Εύα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η διατριβή αυτή εκπονήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, στη Σχολή Επιστημών Υγείας-Τμήμα Ιατρικής, στον τομέα της Ψυχιατρικής και Επιστημών Συμπεριφοράς.

Προς τον κ. Νίκο Παρίτση, Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης επιθυμώ να εκφράσω τις πιο θερμές μου ευχαριστίες για την ανάθεση και παρακολούθηση της διατριβής. Επιθυμώ ακόμη να τονίσω ότι η καθοδήγηση και συνεχής συμπαράσταση του κ. Παρίτση κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής μέχρι και την τελική φάση της παρουσίασης της αποτέλεσαν αποφασιστικούς παράγοντες για να γίνει αυτή μια πραγματικότητα και να αποτελέσει για μένα, η συγκεκριμένη μεταπτυχιακή εκπαίδευση μια πολύπλευρη και ουσιαστική εμπειρία.

Προς τον κ. Ιωσήφ Μιχελογιάννη, Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης εκφράζω τις πιο θερμές μου ευχαριστίες για την ουσιαστική συμβολή του, την εμπιστοσύνη και το ενδιαφέρον, με το οποίο περιέβαλε την έρευνα από την έναρξη της. Επίσης τον ευχαριστώ για τις εποικοδομητικές συζητήσεις και εύστοχες

υποδείξεις του καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας μέχρι την τελική φάση της εκπόνησης της διατριβής.

Ευχαριστώ επίσης τον κ. Μιχάλη Βάμβουκα, Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης για το συνεχές ενδιαφέρον του από την έναρξη της έρευνας καθώς και για τις εποικοδομητικές συζητήσεις καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής μέχρι και την τελική της φάση.

Εκφράζω ακόμη τις ευχαριστίες μου προς τον κ. Ιωάννη Βλαχονικολή, Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης για το ενδιαφέρον, που έδειξε, κατά την εκτέλεση της παρούσας εργασίας, καθώς και για τις τόσο χρήσιμες και εύστοχες επιστημονικές υποδείξεις του στα κεφάλαια της Μεθοδολογίας και της Στατιστικής Ανάλυσης.

Την κ. Χριστίνα Σπυράκη, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης τον κ. Στυλιανό Σμπυράκη, Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης και τον κ. Αναστάσιο Φιλαλήθη, Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης ευχαριστώ θερμά για το ενδιαφέρον και ουσιαστική συμβολή τους κατά το τελευταίο στάδιο της διατριβής.

Επίσης ευχαριστώ :

Την κ. Εμυ Σαραφίδου, Στατιστικό για την εκτέλεση της ανάλυσης λογιστικής παλινδρόμησης, για τις επιστημονικές υποδείξεις και την όλη της συμπαράσταση κατά την

εκπόνηση της διατριβής.

Τον κ. Ιωάννη Κανάκη και κ. Παναγιώτη Μιχαηλίδη, Αναπληρωτές Καθηγητές Πανεπιστημίου Κρήτης, που μου έδωσαν τη δυνατότητα να παρακολουθήσω τις πανεπιστημιακές παραδόσεις τους στο μεταπτυχιακό τμήμα του Παιδαγωγικού για την Επαγωγική Στατιστική και χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS.

Την κ. Άννα Κοκκέβη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών για τη συμβολή της κατά την έναρξη της παρούσας έρευνας σχετικά με την αρχική βιβλιογραφία.

Τον κ. Δημήτρη Τερζάκη, Στατιστικό, κ. Ελένη Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Κοιν. Λειτουργό-Ψυχολόγο, κ. Εμμ. Κουγιουμουτζάκη, Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης, κ. Μαρία Παπαδάκη, Ψυχολόγο και κ. Βάσω Ψάλτου, Κοιν. Λειτουργό για τη συμβολή τους κατά την έναρξη της έρευνας.

Τον κ. Εμμ. Λαμπράκη, Φυσικό για τη διάθεση του Η/Υ του για την εισαγωγή των δεδομένων της έρευνας και την επεξεργασία τους, καθώς και για τις υποδείξεις του κατά τη φάση της εισαγωγής των δεδομένων στη Data Base Plus III.

Τον κ. Ζαχαρία Σμυρνάκη, Φιλολόγο για την παροχή βιβλιογραφικού υλικού σχετικά με την προϊστορική αναφορά στο κεφάλαιο της ιστορικής αναδρομής.

Τον κ. Αναστάσιο Μαυρόγιαννη, Μικροβιολόγο για την παροχή βιβλιογραφικού υλικού και κ. Francesca Sweeney - Ανδρουλάκη, Καθηγήτρια αγγλικής γλώσσας για την τελική διόρθωση της αγγλικής περίληψης.

Το Δ. Σ. του Βενιζελείου Νοσοκομείου για την προσφορά του φωτοτυπικού χαρτιού, που απαιτήθηκε για τις ανάγκες της έρευνας κατά το σχολικό έτος 1987-88 και ιδιαίτερα τον κ. Λεβεντάκη Γιάννη, αντιπρόεδρο του παραπάνω Δ.Σ. για το προσωπικό ενδιαφέρον, που επέδειξε, κατά την έναρξη της έρευνας.

Το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης του Ηρακλείου για την οικονομική υποστήριξη στην αρχική φάση της έρευνας.

Το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης και ιδιαίτερα τον Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης Πάνο Κωνσταντόπουλο για τη βοήθεια, που προσέφεραν σχετικά με τη δυνατότητα πρόσβασης σε Η/Υ του Ερευνητικού Κέντρου κατά την αρχική φάση της έρευνας.

Το Υπουργείο Παιδείας για τη χορήγηση της άδειας διεξαγωγής της έρευνας.

Τον κ. Εμμ. Κουνδουράκη, Διευθυντή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης τους Διευθυντές των σχολείων και τους Καθηγητές, για την υπευθυνότητα που έδειξαν καθ όλη τη διάρκεια της

συνεργασίας μας.

Τον κ. Γεώργιο Μαράκη, Διευθυντή του Πειραματικού Γυμνασίου, στο οποίο εργαζόμαστε κατά το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας,

για την υποστήριξή του κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας στα σχολεία της πόλης του Ηρακλείου.

Τέλος, όλους τους μαθητές και μαθήτριες, που συμμετείχαν στην έρευνα, για την υπευθυνότητα με την οποία συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια ώστε να καταστεί δυνατή η εκπόνηση αυτής της εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ευχαριστίες	A4
Εικόνα ειδώλου από το Γάζι	
Εικόνα δακτυλιδιού από Μυκίνες	

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ιστορική αναδρομή

2. ΕΡΕΥΝΑ - ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑ

2.1. Γενικά

2.2. Θεωρίες, που ερμηνεύουν την εξάρτηση από ουσίες

2.3. Δεδομένα απο επιδημιολογικές έρευνες που έγιναν σε άλλες χώρες και στην Ελλάδα

2.3.1. Δεδομένα από έρευνες, που έγιναν σε άλλες χώρες.

2.3.2. Δεδομένα από έρευνες, που έγιναν στην

Ελλάδα

2.4. Χαρακτηριστικά των χρηστών μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών

2.5. Αιτίες διακοπής χρήσης

2.6. Πρόληψη χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών

2.7. Γενική Θεωρία των συστημάτων

2.8. Τρόποι θεραπείας

3. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Θέματα, τα οποία θα απασχολήσουν την έρευνα

3.2. Θέματα, τα οποία δε θα απασχολήσουν την έρευνα

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1.1. Δείγμα

1.2. Ερωτηματολόγιο

1.3. Μέθοδος

1.4. Έλεγχος αξιοπιστίας, εσωτερικής συνέπειας, μεταξύ διαφορετικών απαντήσεων και εγκυρότητας

1.5. Έλεγχος ερωτηματολογίου, τελικό δείγμα

1.6. Κωδικοποίηση

1.7. Διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας

1.8. Υποθέσεις

1.8.1. Απλές υποθέσεις

1.8.2. Γενικότερη υπόθεση της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα

1.8.3. Δημιουργία αθροιστικών δεικτών για τον προσδιορισμό των ατόμων υψηλού κινδύνου

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

2.1. Περιγραφικά αποτελέσματα

2.2. Έλεγχος απλών υποθέσεων

2.2.1. Συγκεντρωτικοί πίνακες των Χαρακτηριστικών, που παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά στη χρήση ή μη χρήση νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών

- 2.2.2. Υποθέσεις που επαληθεύτηκαν
- 2.3. Έλεγχος της υπόθεσης της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα
- 2.4. Αποτελέσματα στατιστικού ελέγχου των αθροιστικών δεικτών-Πολυπαραγοντικό μοντέλο

3 Σ Υ Ζ Η Τ Η Σ Η

- 3.1. Γενικά χαρακτηριστικά
- 3.2. Επιμέρους παράγοντες που επιδρούν
- 3.3. Θεωρία της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα
- 3.4. Ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης (Logistic regression ανάλυση)
- 3.5. Επαλήθευση της θεωρίας της αλληλεπίδρασης συστημάτων.

4 Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

5 Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

6 Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

7 Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

- 7.1. Άδεια Υπουργείου Παιδείας για διεξαγωγή της έρευνας
- 7.2. Ενημερωτικό φυλλάδιο για τον καθηγητή
- 7.3. Ερωτηματολόγιο
- 7.4. Φύλο κωδικοποίησης
- 7.5. Αθροιστικοί δείκτες
- 7.6. Πίνακες περιγραφικών αποτελεσμάτων

8 Α Β Σ Τ Ρ Α C T

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η σημερινή επιδημία της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών, που, επιδρούν στο κεντρικό νευρικό σύστημα μεταβάλλοντας την ψυχική διάθεση και συμπεριφορά, έχει τις ρίζες της στα πανάρχαια χρόνια.

Από πολύ νωρίς ο άνθρωπος γνώρισε τις θεραπευτικές ιδιότητες ορισμένων φυτών, όπως της ινδικής κάνναβης, της παπαρούνας, της κιγχόνης κ.λ.π., που τα θεώρησε ιερά, επειδή τότε οι ασθένειες αποδίδονταν στους θεούς και μάλιστα στην εκδικητική τους διάθεση. Έτσι η ανακάλυψη του φαρμάκου-φυτού αποδόθηκε στους θεούς, γι αυτό και ο θεραπευτής ήταν ταυτόχρονα και ιερέας. Όμως τα θεραπευτικά αυτά φυτά, που σε πολλές περιπτώσεις ήταν και ευφορικά, χρησιμοποιούνταν κυρίως σε συνδυασμό με θρησκευτική τελετή, εξυπηρετώντας έτσι δύο ουσιώδεις σκοπούς : α) Την κάλυψη ορισμένων αναγκών των πιστών σε επίπεδο πείνας, σεξουαλικότητας και πόνου και β) τη δημιουργία αίσθησης της θείας παρουσίας (Δαβαρούκας και Σουρέτης 1981). Οι διάφορες λοιπόν φυσικές ψυχότροπες ουσίες, επειδή ήταν ενσωματωμένες στην κουλτούρα των τότε κοινωνιών, δεν αποτελούσαν πρόβλημα και δεν θεωρούνταν επικίνδυνες για το κοινωνικό σύνολο. Η ενσωμάτωσή τους στην κοινωνική ζωή είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία διάφορων μηχανισμών ρύθμισης της χρήσης τους, που η λειτουργία τους δεν υπονόμει, αλλά αντίθετα ενδυνάμωνε την κοινωνική συνοχή (Γρίβας 1990). Άλλωστε η χρήση τους πολλές φορές οδήγησε σε πολιτιστική δημιουργικότητα (Φίλιας 1990).

Ακόμη και στις περιπτώσεις ομάδων, που είχαν συνδέσει τη χρήση των ψυχοτρόπων ουσιών με το έγκλημα, υπήρχαν αναμφίβολα κανονιστικές ρυθμίσεις (Φίλιας 1983). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της μυστικής μουσουλμανικής οργάνωσης "Χασισίν" ή "Χασασίν" (από το χασίσι), η οποία την εποχή των Σταυροφοριών βρισκόταν στον Ταύρο της Κιλικίας και έκανε δολοφονίες, μετά από υπόδειξη του αρχηγού, που τους έδιδε χασίσι για να τους προκαλεί έκσταση. Με την παραφθορά που έφερε ο χρόνος, η λέξη χρησιμοποιήθηκε από το ευρωπαϊκό λεξιλόγιο ως assassin = δολοφόνος στη Γαλλική (Φίλιας 1983, Δαβαρούκας και Σουρέτης 1981).

Στη μινωική Κρήτη η Μεγάλη θεά, γνωστή ως θεά των όφεων και των περιστερών, που βρέθηκε στο Γάζι Ηρακλείου (Μουσείο Ηρακλείου, αίθουσα X, προθήκη 133), παρουσιάζεται ως θεά της μήκωνος της υπνοφόρου, η οποία ονομάζεται ήμερος ή κηπευτική από το Διοσκουρίδη. Το φυτό αυτό ήταν ανέκαθεν γνωστό στην Ελλάδα, στην Κρήτη δε καλλιεργείται και σήμερα με το όνομα "ύπνος" (Χαβάκης, χωρίς χρονολογία). Η θεά της μήκωνος είναι διαδεδομένη σε πολύ μεγάλη περιοχή του προϊστορικού κόσμου, γεγονός που επιτρέπει να υποθέσουμε ότι κατά τους

Υστερομινωικούς χρόνους στην Κρήτη ήταν γνωστή η ιδιότητα της μήκωνος ως φαρμάκου υπνωτικού (Φραγκάκι 1969). Σύμφωνα με το Μαρινάτο (1948), η μήκων είναι το σύμβολο της ευφορίας και η θεά των όφρων και των περιστερών είναι "θεά των ιαμάτων" (Μαρινάτος 1968).

Στον Όμηρο (Οδύσσεια δ, 221) αναφέρεται το φάρμακο "νηπενθές", το οποίο απάλλασσε τον άνθρωπο από τη θλίψη και στενοχώρια και ορισμένοι συγγραφείς το συγκρίνουν με το όπιο ή το χασίσι (Δαβαρούκας και Σουρέτης 1981, Jean Jacques Barloy 1974, Κουτσελίνης 1973). Επίσης αναφέρεται (Ιλιάδα Θ, 306 307) ότι το φυτό μήκων βρίσκεται μέσα σε κήπο.

Στους Δελφούς φαίνεται πως γινόταν χρήση φαρμακευτικών φυτών και ιδιαίτερα της οικογένειας των σολανιδών (υοσκύαμος ο μέλας, μανδραγόρας, ευθάλεια η άτροπος, *Datura Stramonium*) και ίσως και κωδιών μήκωνος, αφού βρέθηκαν ομοιώματά τους σε μαντεία. Επίσης ο Ιπποκράτης αναφέρει ότι η υπερβολική δόση μανδραγόρα σε μελαγχολικούς μπορεί να προκαλέσει μανιακή διέγερση και ο Αρεταίος ότι ο μανδραγόρας και ο υοσκύαμος προκαλούν μανία (Δαβαρούκας και Σουρέτης 1981).

Ο Ηρόδοτος πληροφορεί ότι οι Σκύθες χρησιμοποιούσαν την κάνναβη μετά την ταφή των νεκρών για να καθαρθούν (Ηρόδοτος, Βιβλίο IV, 75). Επίσης στο Βιβλίο I, 202 αναφέρει τη χρήση ειδικού καρπού, του οποίου η εισπνοή προκαλούσε μέθη.

Οι Ασσύριοι χρησιμοποιούσαν ως θυμίαμα ουσία από φυτό, που το ονόμαζαν κανναμπού ή κουνουμπού, που θα πρέπει να ανήκει στην ίδια ρίζα με τη λέξη κάνναβη (Δαβαρούκας και Σουρέτης 1981).

Οι Αιγύπτιοι επίσης είχαν ανακαλύψει το πρωσικό οξύ (υδροκυάνιο), που εξάγεται από τα κουκούτσια του ροδάκινου, και ίσως αυτό να ήταν το δηλητήριο που σκότωσε τον Τουταγχαμών (Jean Jacques Barloy 1974).

Στο Μεσαίωνα η ινδική κάνναβη και η *Datura*, το όπιο και ο μανδραγόρας χρησιμοποιούνταν στις καβαλλιστικές συγκεντρώσεις και τα "Σάββατα" με σκοπό την επικοινωνία με το διάβολο (Δαβαρούκας και Σουρέτης 1981).

Φαινόμενα μαζικής διάδοσης και χρήσης των ναρκωτικών αρχίζουν να παρατηρούνται σε μια σειρά από χώρες, από τον 16ο-18ο μ.Χ. αιώνα, δηλαδή την εποχή που στις χώρες αυτές συντελούνται έντονες πολιτικές μεταβολές και συγκρούσεις ή χειροτερεύει σημαντικά το επίπεδο ζωής των λαϊκών στρωμάτων λόγω πολέμων, έντονης καταπίεσης κλπ. Μαζική κατανάλωση χασίς από Ευρωπαίους εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο και δεν είναι άσχετη από προσπάθειες εκτόνωσης της δυσαρέσκειας των στρατιωτών που συμμετείχαν σ' αυτήν (ΠΑΣΕΝ 1983).

Στη νότια Αμερική η γενικότερη χρήση της "κόκας" από τους ιθαγενείς παρουσιάζεται κατά το 16ο μ.χ. αιώνα, αμέσως μετά την κατάκτησή της από τους Ισπανούς, η οποία χρήση όμως υπήρχε

ήδη από την εποχή των Ίνκας (Ε. Γκαελάνο 1982). Στην Κίνα επίσης, η συστηματική χρήση του οπίου ευνοήθηκε για εμπορικούς σκοπούς από τους Άγγλους αποικιοκράτες. Χαρακτηριστικό της αγγλικής αποικιοκρατικής πολιτικής είναι οι δύο πόλεμοι του οπίου κατά το 19ο αιώνα μ.χ. με τους οποίους οι Άγγλοι επέβαλαν τη χρήση του οπίου στους κινέζους (Sabine Beasejour 1971, Giuseppe Mayda 1977, Κουτσελίνης 1973).

Αξιοσημείωτο είναι ότι το παράγωγο της μορφίνης, η ηρωίνη, που ανακαλύφθηκε από Άγγλο ερευνητή, για τις ασθένειες του αναπνευστικού συστήματος, η εταιρεία Bayer το διοχέτευσε στην αγορά με μια διαφημιστική εκστρατεία σε 12 γλώσσες, ονομάζοντάς το ηρωίνη (ΠΑΣΕΝ 1983, G. Mayda 1977). Το 1898 η ηρωίνη πουλιόταν στα φαρμακεία χωρίς ιατρική συνταγή, όπως σήμερα η ασπιρίνη και σαν αντίδοτο της μορφίνης, γιατί ήδη η μορφίνη ήταν γνωστό ότι προκαλεί τοξικομανία. Φτάνοντας στον 20ο αιώνα η χρήση των ψυχοτρόπων ουσιών γενικεύεται. Η προσπάθεια διάδοσης των ουσιών αυτών "σαν πολιτικού όπλου" μεθοδεύεται μετά την εξέγερση του Μάη του '68 στη Γαλλία και κατά τη διάρκεια του κινήματος κατά του πολέμου των ΗΠΑ στο Βιετνάμ (ΠΑΣΕΝ 1983).

Σύμφωνα με την έκθεση της Εξεταστικής Επιτροπής για το πρόβλημα των ναρκωτικών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Σεπτέμβριος 1986), υπάρχουν ίσως μέχρι 1.500.000 τακτικοί χρήστες ηρωίνης στην Κοινότητα, ηλικίας κυρίως μεταξύ 17-25 ετών και καθεμιά από τις πέντε μεγάλες χώρες έχει περίπου 200.000 χρήστες ηρωίνης. Ακόμη μέχρι 50% από όλες τις συλλήψεις, που διενεργεί η αστυνομία, υπολογίζεται ότι αφορούν εγκλήματα σχετιζόμενα με μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες και μέσα στις φυλακές οι ουσίες αυτές αποτελούν σοβαρό πρόβλημα. Επισημαίνεται επίσης στην ίδια έκθεση ότι η Δυτική Ευρώπη αντιμετωπίζει μια καινούρια έκρηξη ψυχοτρόπων ουσιών με τη διάδοση της κοκαΐνης, ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής υπολογίζεται ότι τουλάχιστον 8 εκατομμύρια άτομα είναι τακτικοί χρήστες κοκαΐνης.

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να πούμε ότι ο άνθρωπος έχει κάνει διαχρονική χρήση ψυχοτρόπων ουσιών για διάφορους λόγους, όπως θρησκευτικούς, ιατρικούς, πολιτικής σκοπιμότητας ή οικονομικούς, με άμεσα αποτελέσματα την αλλαγή της συμπεριφοράς του και βλάβες τόσο οργανικές, όσο και κοινωνικές ιδιαίτερα στην εποχή μας.

2. ΕΡΕΥΝΑ - ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑ

2.1. Γενικά

Η ανησυχητική αύξηση της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών, ιδιαίτερα των παράνομων, από τη 10ετία του '60 και μετά προκάλεσε έντονη ανησυχία στην κοινή γνώμη, με συνέπεια τη διεξαγωγή μεγάλου αριθμού μελετών -επιδημιολογικών, κοινωνικών, ψυχολογικών- που άρχισαν να γίνονται συστηματικότερα μετά το 1970, με σκοπό να κατανοηθούν καλύτερα οι αιτίες της χρήσης και οι επιπτώσεις από αυτή, με απώτερο στόχο την πρόληψη (Κοκκέβη 1988).

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια αναλυτικότερη αναφορά στον τομέα της επιδημιολογίας, δεδομένου ότι η έρευνα που σχεδιάζουμε είναι επιδημιολογική. Η επιδημιολογία είναι επιστημονικός κλάδος, του οποίου οι βασικές έννοιες έχουν εμφανιστεί προγενέστερα και ορισμένες μάλιστα χρονολογούνται από την αρχαιότητα. Ήδη η συσχέτιση του φυσικού περιβάλλοντος και των ανθρώπινων νόσων είχε αναφερθεί από τον Ιπποκράτη, πριν από 2.600 περίπου χρόνια, ο οποίος θεωρούσε τις κλιματολογικές συνθήκες, τον τόπο διαβίωσης και τον τρόπο διατροφής των ατόμων, ως παράγοντες που συνέβαλλαν στη διαμόρφωση της υγείας τους (Παπαδάτος και Στογιαννίδου 1988).

Το 17ο αιώνα ο J. Grant εισήγαγε τις ποσοτικές μεθόδους στην επιδημιολογία και γενικότερα στις επιστήμες της Βιολογίας και Ιατρικής. Πραγματικός όμως "πατέρας" της σύγχρονης επιδημιολογίας θεωρείται ο William Farr, ο οποίος κατά το 19ο αιώνα καθιέρωσε την εφαρμογή στατιστικών δεδομένων για την αποτελεσματική αντιμετώπιση προβλημάτων, που σχετίζονται με τη δημόσια υγεία.

Η χρησιμοποίηση επιδημιολογικών μελετών στην ανεύρεση των αιτιών για την εκδήλωση ψυχικών νόσων έχει ως πιο σημαντικό παράδειγμα για τα πρώτα βήματα της σύγχρονης επιδημιολογίας την έρευνα των Faris και Dunham (1939), η οποία μελέτησε τη σχέση μεταξύ σχιζοφρενικών διαταραχών και τύπου κατοικίας των ασθενών.

Μετά το 2ο παγκόσμιο πόλεμο, ένας σημαντικός αριθμός επιδημιολογικών ερευνών έγινε στη Β. Αμερική, οι οποίες -και ιδιαίτερα όσες αφορούσαν την εμφάνιση διαταραχών στην κοινότητα- απέδειξαν τη σπουδαιότητα των κοινωνικών παραγόντων στην εκδήλωση των ψυχικών διαταραχών. Κοινωνικοί παράγοντες, όπως η κοινωνική τάξη, η εγκληματικότητα των πόλεων, οι κοινωνικές αλλαγές λόγω της μετάβασης από αγροτικές σε βιομηχανικές οικονομίες και πλήθος άλλων παραγόντων, θεωρήθηκαν ως σημαντικότερες αιτιοπαθογενετικές μεταβλητές.

Η επιδημιολογική έρευνα θεωρείται απαραίτητη διαδικασία της κλινικής έρευνας και χρησιμοποιείται για τη μελέτη της επικράτησης (Prevalence είναι η συχνότητα εμφάνισης της νόσου σε μια δεδομένη χρονική περίοδο) και της επίπτωσης (Incidence είναι ο αριθμός των περιπτώσεων εμφάνισης της νόσου κατά τη διάρκεια ενός ορισμένου χρονικού διαστήματος) των

ψυχικών νοσημάτων, τη μελέτη των διαγνωστικών μεθόδων, των παραγόντων, που καθορίζουν τις ομάδες υψηλού κινδύνου, της διαχρονικής πορείας των ψυχικών διαταραχών, της αποτελεσματικότητας των προληπτικών μέτρων. Τα δεδομένα, που προκύπτουν κατά την επίτευξη των παραπάνω στόχων, συμβάλλουν αποφασιστικά στη βελτίωση των διαδικασιών περίθαλψης και πρόληψης των ψυχολογικών διαταραχών.

Ο πρακτικός σκοπός της επιδημιολογίας είναι η εύρεση σχέσεων, οι οποίες προσφέρουν δυνατότητες για την πρόληψη ασθενειών, χωρίς όμως αυτή η εύρεση σχέσης να αποτελεί και την ικανή συνθήκη για την πρόληψή τους.

Σε θεωρητικό πλαίσιο, μια πλήρης επιδημιολογική έρευνα πρέπει να δίνει α) μια πλήρη και ακριβή εικόνα του αριθμού των περιπτώσεων, β) μια σαφώς καθορισμένη ασθένεια -όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση η επιδημική μορφή της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών- η οποία εντοπίστηκε με έγκυρα και αξιόπιστα όργανα μέτρησης, γ) μελέτη αντιπροσωπευτικού δείγματος του πληθυσμού ή και όλου του πληθυσμού, αν αυτός είναι μικρός, έτσι ώστε να προσφέρει έγκυρα συμπεράσματα (Παπαδάτος και Στογιαννίδου 1988).

Σχετικά με το ρόλο της επιδημιολογίας στις έρευνες για τις ψυχότροπες ουσίες μπορούμε να πούμε ότι το πεδίο της επιδημιολογίας έχει επιδράσει και θα μπορούσε να συνεχίσει να επιδρά στο πεδίο της πρόληψης της κατάχρησης των ουσιών αυτών με διάφορους τρόπους (Johnston 1991).

Όσον αφορά το ερώτημα, αν υπάρχουν συγκεκριμένοι λόγοι ή χαρακτηριστικά ή "ανάγκες" που οδηγούν στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών και εξάρτηση από αυτές, έχουν υπάρξει διάφορες εξηγήσεις των φαινομένων της εξάρτησης, που έχουν επηρεαστεί τόσο από φιλοσοφικές θέσεις (που αφορούν τη φύση του ανθρώπου, την ελεύθερη βούληση και τον έλεγχο της ουσίας), όσο και από επιστημονικές διαφωνίες (που επικεντρώνονται σε προσεγγίσεις βιοφυσιολογικές, ενδοψυχικές, κοινωνιολογικές, μικροκοινωνικές ή άλλες πολυπαραγοντικές). Κατά τις δύο τελευταίες 10ετίες, οι βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις δίνουν όλο και μεγαλύτερη έμφαση στη σημασία του κοινωνικού πλαισίου και των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας αναφορικά με την αιτιολογία, την έκφραση και την εξέλιξη των συμπεριφορών εξάρτησης (Μενούτης και Κρητικού 1991). Κατά προσωπική άποψη η σημασία του κοινωνικού πλαισίου είναι ιδιαίτερα σημαντική αναφορικά με την αιτιολογία, έκφραση και εξέλιξη των συμπεριφορών εξάρτησης, δεδομένου ότι η διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας -η οποία εκφράζεται με τον ξεχωριστό τρόπο με τον οποίο το άτομο αισθάνεται, σκέφτεται και συμπεριφέρεται- κατά ένα μεγάλο βαθμό καθορίζεται από το κοινωνικό πλαίσιο και μάλιστα από το μικροκοινωνικό πλαίσιο του ατόμου, την οικογένεια.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται α)διάφορες θεωρίες, που προσπαθούν να εξηγήσουν το φαινόμενο της εξάρτησης από ψυχοτρόπες ουσίες β)δεδομένα από επιδημιολογικές έρευνες, που έγιναν σε άλλες χώρες και στην Ελλάδα και γ)χαρακτηριστικά των χρηστών είτε αυτοί είναι μαθητές είτε όχι, ώστε να υπάρξει μια όσο το δυνατόν περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα του προβλήματος της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών, προϋπόθεση απαραίτητη για το σχεδιασμό της παρούσας έρευνας, την επεξεργασία των δεδομένων καθώς και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της συγκεκριμένης έρευνας.

2.2. Θεωρίες που ερμηνεύουν την εξάρτηση από ουσίες.

Ο Lacan (1938), αναφερόμενος στο σύμπλεγμα του αποθηλασμού, υποστηρίζει ότι η ψυχική τάση προς το θάνατο, υπό την αρχέγονη μορφή, που της δίδει ο αποθηλασμός, αποκαλύπτεται στις πολύ ειδικές αυτοκτονίες, που χαρακτηρίζονται ως "μη βίαιες", ενώ, ταυτόχρονα, εμφανίζεται στο επίπεδό τους η στοματική μορφή του συμπλέγματος : απεργία πείνας της ψυχογενούς ανορεξίας, αργός δηλητηριασμός ορισμένων τοξικομανών μέσω στοματικής οδού, λιμοκτονική δίαιτα των γαστρικών νευρώσεων. Η ανάλυση αυτών των περιπτώσεων, κατά το Lacan, δείχνει ότι, μέσα στην εγκατάλειψή του στο θάνατο, το υποκείμενο ψάχνει να βρει την imago της μητέρας.

Σύμφωνα με το Winnicott (1953), ο οποίος υποστήριξε στη διατριβή του τη θεωρία των Μεταβατικών Αντικειμένων και Μεταβατικών Φαινομένων, η ουσία χρησιμοποιείται από τον τοξικομανή ως Μεταβατικό Αντικείμενο, δηλαδή ως μέσο με το οποίο αμύνεται απέναντι στο άγχος, ιδιαίτερα στο άγχος καταθλιπτικής μορφής.

Ο Rado (1957), όπως αναφέρουν οι Μενούτης και Κρητικού (1991), ανέπτυξε τη Γενική Θεωρία της εξάρτησης, σύμφωνα με την οποία η τοξικοεξάρτηση είναι ένας κακοήθης τύπος αποτυχημένης αναπλήρωσης, που εισάγεται τεχνητά από το ίδιο το άτομο. Η χρήση της ουσίας αποβλέπει στην ικανοποίηση αρχαϊκών στοματικών αναγκών του ατόμου, που δεν είχαν ικανοποιηθεί επαρκώς κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής του, με αποτέλεσμα την πρόδρομη κατάθλιψη, που τελικά εξώθησε στη λήψη ουσιών.

Ο Cohen κ.ά. (1971) έδωσαν σε εθισμένα άτομα και σε ομάδα ελέγχου το τεστ "Leary Interpersonal System" (Διαπροσωπικό Σύστημα Leary), εισάγοντας τους όρους "Identity Diffusion" (Διάχυση Ταυτότητας) και "Parental Assimilation" (Γονεϊκή ΑΑφομοίωση), για να εξηγήσουν τις διαφορές προσωπικότητας των δύο ομάδων. Το κύριο εύρημά τους ήταν ότι η μητέρα των χρηστών είναι ναρκισσιστική και υπερπροστατευτική, καθώς επίσης και ότι οι χρήστες είχαν προβλήματα ταυτότητας μακράς διάρκειας. Ανάλογο εύρημα αναφέρουν και οι

Kokkevi και Stefanis (1978), ότι δηλαδή η μητέρα των χρηστών είναι περισσότερο υπερπροστατευτική. Επίσης, ο ναρκισσισμός της μητέρας, όπως και ο όρος "Διάχυση ταυτότητας" είναι δυνατόν να ελεγχθούν από την εμπειρική έρευνα με μεταβλητές κατάλληλα διαμορφωμένες ώστε να μετρούν τις συγκεκριμένες ψυχοπαθολογικές καταστάσεις.

Ο Khantzian κ.ά. (1974) πρότειναν ότι η χρήση οπιούχων αντιπροσωπεύει έναν μοναδικό και χαρακτηριστικό τρόπο αντιμετώπισης των καθημερινών ανθρώπινων προβλημάτων και του πραγματικού κόσμου, που περιβάλλει τους χρήστες. Εξετάζοντας πέντε περιπτώσεις, διευκρίνησαν ότι οι εθισμένοι καταφεύγουν στις ουσίες, διότι έχουν αποτύχει να αναπτύξουν διάφορες λύσεις στο στρες τους. Επίσης περιέγραψαν ότι η ψευδοκοουλτούρα του εθισμένου παίζει κάποιο ρόλο στην πλήρωση του κοινωνικού κενού του και παρέχει μια εναλλακτική λύση στη δημιουργία ουσιαστικών συνδέσεων με τους άλλους ανθρώπους. Το 1985, ο Khantzian υποστήριξε ότι οι πρόσφατες κλινικές παρατηρήσεις και τα ψυχιατρικά διαγνωστικά ευρήματα δείχνουν πως τα εξαρτημένα άτομα έχουν προδιάθεση στον εθισμό, επειδή υποφέρουν από επώδυνες συναισθηματικές καταστάσεις και ανάλογες ψυχιατρικές διαταραχές. Οι επώδυνες συναισθηματικές καταστάσεις μπορούν να ελεγχθούν από την εμπειρική έρευνα με μεταβλητή που να μετρά την κατάθλιψη ή αποθάρρυνση των χρηστών.

Οι Nicholson και Treese (1981) εξέτασαν εθισμένα άτομα, εξετάζοντας την αντιστοιχία μεταξύ κάποιων ειδικών σταδίων ανάπτυξης των πρωταρχικών σχέσεων και της θεραπευτικής απάντησης στη δόση μεθαδόνης. Εξετάστηκαν οι διαστάσεις α)ναρκισσιστική ανάπτυξη, β)αποχωρισμός-εξατομίκευση και γ)αναπαραστάσεις του εαυτού και των άλλων. Η ομάδα που έπαιρνε μεγαλύτερη δόση μεθαδόνης είχε περισσότερο διαταραγμένες και τις τρεις διαστάσεις.

Ο Olievenstein (1987) ονομάζει "στάδιο του σπασμένου καθρέφτη" την κατάσταση συμβολικών ή και πραγματικών τραυματισμών, που συμβάλλουν στη γένεση της τοξικοεξάρτησης. Γύρω από αυτό το στάδιο οργανώνεται η αναζήτηση της ταυτότητας και, αν το παιδί δεν εξελιχθεί ομαλά σε αυτή τη φάση, θα βιώνει ως ενήλικας μια πυρηνική σχάση (κομμάτιασμα), θα εκτρέπεται από τα όριά του και θα συγχωνεύεται με την τοξική ουσία.

Ο Petit (1988), σύμφωνα με τους Μενούτη και Κρητικού (1991), υποστηρίζει ότι η τοξικομανία αποτελεί μια άρνηση του ατόμου στην απόλαυση, παρά το ότι η τοξικομανία είναι μεν μια ευχαρίστηση, αλλά όχι απόλαυση, γιατί έχει και στερήσεις.

Οι παραπάνω θεωρίες, με τον τρόπο που είναι διατυπωμένες, είναι δύσκολο να ελεγχθούν εμπειρικά εκτός από κάποια επιμέρους συμπεράσματά τους, που θα μπορούσαν να ελεγχθούν. Γιαυτό το λόγο δε θα συζητηθούν σε σχέση με τα εμπειρικά δεδομένα, εκτός από τις επιμέρους περιπτώσεις, οι οποίες ήδη συζητήθηκαν.

2.3. Δεδομένα από επιδημιολογικές έρευνες, που έγιναν σε άλλες χώρες και στην Ελλάδα.

2.3.1. Δεδομένα από έρευνες που έγιναν σε άλλες χώρες.

Οι Hochman και Brill (1973) σε έρευνα στην Καλιφόρνια, που έκαναν σε φοιτητές κολεγίου βρήκαν ότι το 4,6% είχε δοκιμάσει μαριχουάνα, το 13,1% είχε δοκιμάσει αλλά σταμάτησε και το 8,5% ήταν χρόνιοι χρήστες μαριχουάνας. Τα πιο συχνά αισθήματα που ένιωθαν ήταν ευφορία, ωριμότητα, μείωση της έντασης και ένα αίσθημα ότι η ώρα περνούσε αργά.

Ο Single κ.ά. (1974) σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από 8.206 μαθητές Δημόσιου Σχολείου Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Νέας Υόρκης, βρήκαν ότι ανάμεσα στο 35% των νέων που ανέφερε χρήση, η πλειοψηφία ήταν χρήστες πολλαπλών ουσιών και είχαν χρησιμοποιήσει εκτός από τη μαριχουάνα και άλλες μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες. Επίσης τα δύο τρίτα του δείγματος είχαν καπνίσει τσιγάρο ή είχαν πει βαριά λικέρ, μύρα ή κρασί.

Ο Gould κ.ά. (1977) (N= τυχαίο δείγμα 1094 μαθητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στο ευρύτερο New Haven, Conn κατά το ακαδημαϊκό έτος 1972-1973) βρήκαν ότι τα τρία τέταρτα των μαθητών είχαν χρησιμοποιήσει αλκοόλ και το ένα τρίτο κάπνιζε συστηματικά τσιγάρο. Επίσης το ένα τρίτο του πληθυσμού είχε δοκιμάσει χασίσι, 18% βαρβιτουρικά, 18% αμφεταμίνες, 12% LSD, 10% μεσκαλίνη, 9% κόλλα, 6% κοκαΐνη και 2% ηρωΐνη.

Το 1980-81 σε έρευνα που έγινε στο Δουβλίνο της Ιρλανδίας (N = 5189 μαθητές δέκα σχολείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης), το 22% του δείγματος ανέφερε ότι του είχε προσφερθεί κάτι που θεώρησε ότι ήταν μη νόμιμη ψυχότροπη ουσία, το 20% προσδιόρισε την ουσία, που του είχε προσφερθεί και το 14% ανέφερε ότι του είχαν προσφέρει μαριχουάνα. Επίσης η έρευνα έδειξε πενταπλάσια αύξηση στη χρήση των μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών ανάμεσα στα έτη 1970 και 1981 (Shelley κ.ά. 1982).

Οι Mills και Noyes (1984) χρησιμοποίησαν ένα μοντέλο έξι μεταβλητών (νόμιμες ουσίες, κάνναβη, χάπια, ψυχεδελικά, κοκαΐνη και ηρωΐνη) σε ένα δείγμα 2036 μαθητών σχεδιασμένο από ένα συνολικό δείγμα 34.479 αγοριών και κοριτσιών στο Maryland και βρήκαν μια σταθερή ακολουθητική και συσσωρευτική ιεραρχία των ψυχοτρόπων ουσιών σε όλες τις τάξεις.

Ο Corrigan (1986) αναφέρει ότι από το 1979 παρατηρήθηκε μια ανησυχητική αύξηση της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών από τους νέους στην Ιρλανδία. Επίσης αναφέρει ότι μελέτες σε μαθητικούς πληθυσμούς και νέους έδειξαν εξαπλάσια αύξηση των χρηστών. Συγκεκριμένα, μια μελέτη που έγινε στο νότιο μέρος του Δουβλίνου έδειξε ότι 10 στους 100 νέους ηλικίας 15-24 ετών είχαν εθιστεί στην ηρωΐνη, ενώ μια άλλη μελέτη βρήκε ότι μόνο ένα 2,2% των νέων σε ένα νότιο προάστιο του Δουβλίνου είχε εθιστεί στην ηρωΐνη.

Έρευνα σε Αμερικανική πολιτεία σε μαθητές ηλικίας 12-18 ετών έδειξε ότι στην ηλικία των

12-13 ετών το 35% είχε καπνίσει τσιγάρο, το 71,8% είχε κάνει χρήση αλκοόλ και το 14% είχε καπνίσει μαριχουάνα. Στην ηλικία των 14-15 ετών τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 59%, 89,1% και 38%. Τέλος στην ηλικία των 17-18 ετών τα ποσοστά ήταν 69,5%, 96% και 64,8% (Johnston και Harrison 1986).

Οι Payne και Evelyn (1986) έδωσαν ένα ερωτηματολόγιο, που εξέταζε τις στάσεις ως προς τις ψυχότροπες ουσίες και τη χρήση, σε 414 μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στο Barbados (ένα μικρό νησί στις Δυτικές Ινδίες). Οι απαντήσεις έδειξαν ότι περίπου το 70% είχε χρησιμοποιήσει αλκοόλ, το 30% είχε καπνίσει και το 9% είχε δοκιμάσει μαριχουάνα. Μόνο ένας είχε χρησιμοποιήσει ηρωίνη και κανείς δεν είχε χρησιμοποιήσει κοκαΐνη. Η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών θεωρούσε σπουδαίο να είναι καλά πληροφορημένοι για τις ψυχότροπες ουσίες. Επίσης πίστευαν ότι η κυβέρνησή τους δεν είχε κάνει αρκετά για να παρέχει την απαραίτητη εκπαίδευση ή να παύσει την καλλιέργεια και εισαγωγή των παράνομων ουσιών.

Έρευνα που έγινε σε μαθητές ηλικίας 11-20 ετών στο Αμστερνταμ έδειξε ότι το 53,5% είχε καπνίσει, το 58,5% είχε πει μύρα, το 63,1% κρασί και το 47,2% λικέρ. Το 33,9% δήλωσε ότι είχε μεθύσει, το 2,1% είχε πάρει ηρεμιστικά, το 1,4% αμφεταμίνες, το 1,6% ναρκωτικά, το 0,2% μεθαδόνη, το 3,2% βαρβιτουρικά, το 16,5% μαριχουάνα, το 0,6% κοκαΐνη, το 0,3% ηρωίνη, το 0,8% LSD, μεσκαλίνη και το 3,7% εισπνεόμενα. Σχετικά με το φύλο, από τα αγόρια το 53,1% είχε καπνίσει τσιγάρα, το 67,4% είχε πει μύρα, το 64,1% κρασί και το 53% λικέρ. Μέθη δήλωσε το 39,6%. Από τα κορίτσια το 54,1% είχε καπνίσει τσιγάρα, το 51,1% είχε πει μύρα, το 62,7% κρασί, το 42,1% λικέρ και το 29,1% ανέφερε μέθη. Μαριχουάνα είχε καπνίσει το 22,9% από τα αγόρια και το 11,1% από τα κορίτσια (F. M. H. M. Driessen και G. Van Dam, 1987).

Η Kleinman κ.ά. (1988) μελέτησαν καθημερινούς χρήστες μαριχουάνας (N=903 μαθητές δημόσιου σχολείου Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε προάστειο της Νέας Υόρκης) και συμπέραναν ότι η χρήση μαριχουάνας είναι μόνο ένα στοιχείο σε μια ευρεία και σύνθετη εικόνα αλληλοσχετιζόμενων προβλημάτων και συμπεριφορών.

Οι Reynolds και Rob (1988) χορήγησαν ένα ερωτηματολόγιο σε 1270 μαθητές 7ης, 10ης και 11ης βαθμίδας, οι οποίοι παρακολουθούσαν 7 πολιτειακά Γυμνάσια στο Σύντνευ. Βρήκαν ότι από την ηλικία των 15 χρόνων, 15% των νέων έπινε αλκοόλ τουλάχιστο 3 φορές τη βδομάδα, 30% κάπνιζε τσιγάρα, 15% είχε χρησιμοποιήσει μαριχουάνα την τελευταία βδομάδα και 18% είχε προηγούμενη σεξουαλική εμπειρία. Εννέα στους 100 από όλους τους μαθητές συχνά είχαν νιώσει "τόσο οπιοποιημένοι ώστε η ζωή είχε χάσει το νόημά της".

Επιδημιολογικές συγχρονικές έρευνες στις Η.Π.Α., Καναδά, Δυτική Γερμανία και αλλού, με προσωπικές συνεντεύξεις σε έφηβους και ενήλικους, έδειξαν ότι το μέγεθος της διάδοσης της χρήσης ουσιών, που προκαλούν εξάρτηση, είναι πολύ μεγαλύτερο από εκείνο που προκύπτει από

τα αρχεία των διάφορων υπηρεσιών (Μαδιανός 1989).

Στη Δυτική Γερμανία, σε έρευνα, το 1982, βρέθηκε ότι το 26% των ατόμων ηλικίας 18-25 ετών είχε χρησιμοποιήσει χασίς. Στην πόλη της Νέας Υόρκης, το 1981, βρέθηκε ότι το 72% των εφήβων χρησιμοποίησε μαριχουάνα και το 3% ηρωίνη. Στο Παρίσι, με προσωπική συνέντευξη, το 1979, το 29% δείγματος εφήβων αγοριών και το 24% των κοριτσιών ανέφερε ότι χρησιμοποιούσε ουσίες που προκαλούν εξάρτηση. Αντίθετα στο Ισραήλ, με παρόμοια μεθοδολογία, βρέθηκαν χαμηλά ποσοστά χρήσης (9% των αγοριών και 7% των κοριτσιών), που ανέφεραν ότι είχαν πάρει κάποια ουσία που προκαλεί εξάρτηση (Μαδιανός 1989).

Μελέτη που έκανε το Πανεπιστήμιο του Michigan σε μαθητές Γυμνασίου, έδειξε ότι το 50% των μαθητών θεωρεί ότι είναι εύκολο να εφοδιαστεί με κοκαΐνη, ενώ για τη μαριχουάνα και την ηρωίνη το ποσοστό ήταν 85% και 22% αντίστοιχα. Λιγότεροι από το 1/3 των μαθητών θεώρησαν ότι ήταν αδύνατο να βρουν και να αγοράσουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες (Johnston κ.ά. 1981, όπως αναφέρει η Μαγκίνα-Βλαχαντώνη 1990).

Η Rob κ.ά. (1990) μελέτησαν 1270 μαθητές στις βαθμίδες 7, 10 και 11 σε 7 Γυμνάσια μιας περιοχής μεσαίας τάξης στο Σύντνευ. Βρήκαν ότι χρήση μαριχουάνας αναφέρθηκε από το 4,2% των 12χρονων μαθητών (βαθμίδα 7), το 26,5% των 15χρονων μαθητών (βαθμίδα 10) και το 26,7% των 16χρονων (βαθμίδα 11). Περισσότεροι από τους μισούς, οι οποίοι είχαν κάποτε χρησιμοποιήσει μαριχουάνα, την είχαν χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια της τελευταίας εβδομάδας πριν τη διεξαγωγή της έρευνας και δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές στα χαρακτηριστικά ανάμεσα στους πρόσφατους και στους παλαιούς χρήστες.

Ο Soueif κ.ά. (1990) (N=14656 αγόρια, 4% αντιπροσωπευτικό δείγμα του όλου αιγυπτιακού πληθυσμού των αγοριών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) βρήκαν ότι 8% από το δείγμα συνέχιζε να κάνει χρήση αλκοόλ και 21,41% χρήση συνθετικών ψυχοτρόπων ουσιών. Επίσης βρήκαν μια ισχυρή σύνδεση ανάμεσα στην έκθεση στην κουλτούρα των ψυχοτρόπων ουσιών και στη χρήση.

2.3.2. Δεδομένα από έρευνες, που έγιναν στην Ελλάδα.

Ο Παπαγεωργίου το 1982 (Παιονίδης και Αχλάδας 1984) σε έρευνα, που έκανε σε σπουδαστές ηλικίας 17-20 ετών (αγόρια=639, κορίτσια=1361), βρήκε ότι τα αγόρια έχουν κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών σε ποσοστό 8,3% και τα κορίτσια σε ποσοστό 2,2%.

Ο Παιονίδης το 1982 (Παιονίδης και Αχλάδας 1984) σε έρευνα, που έγινε σε φοιτητές Ιατρικής Ε και ΣΤ έτους (N=220) βρήκε ότι το 10,4% είχε κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και ποσοστό μεγαλύτερο από 1,8% εξακολουθούσε να κάνει χρήση.

Ο Δημηνάς το 1979 (Παιονίδης και Αχλάδας 1984) βρήκε ότι μαθητές ηλικίας 14-19 ετών (αγόρια=405, κορίτσια=495) έχουν κάνει χρήση, τα μεν αγόρια σε ποσοστό 1,5%, τα δε κορίτσια σε ποσοστό 2%.

Οι Παιονίδης και Αχλάδας (1984) εξετάζοντας 259 κορίτσια και 188 αγόρια, μαθητές Β και Γ Λυκείου της Δυτικής Θεσσαλονίκης, βρήκαν ότι από τα κορίτσια, 66% έκανε μικρή κατανάλωση καφέ, δηλαδή έπινε μέχρι 2 φλυτζάνια καφέ την ημέρα και 8,5% έκανε μεγάλη κατανάλωση, δηλαδή έπινε από 3 φλυτζάνια την ημέρα. Το 27% έκανε μικρή κατανάλωση τσιγάρου, δηλαδή μέχρι 10 τσιγάρα την ημέρα και 5,4% μεγάλη, δηλαδή πάνω από 11 τσιγάρα την ημέρα. Επίσης 76,4% ανέφερε μικρή κατανάλωση οινοπνεύματος, δηλαδή έπινε ελαφρά ποτά (μπύρα, ρετσίνα, κρασί) και λίγα ποτήρια τη βδομάδα, ενώ 0,8% ανέφερε μεγάλη κατανάλωση, δηλαδή έπινε ισχυρά οινοπνευματώδη ποτά (κονιάκ, ουίσκι, βότκα, ούζο κλπ.) και καθημερινά ή σχεδόν καθημερινά. Μικρή χρήση αναλγητικών φαρμάκων (μέχρι 3 χάπια τη βδομάδα) είχε κάνει το 28,6% των κοριτσιών και μεγάλη (4 χάπια και πάνω τη βδομάδα) το 2,7%, ενώ 3 κορίτσια (1,15%) δήλωσαν ότι έχουν κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Από τα αγόρια 67,6% έκανε μικρή κατανάλωση καφέ και 7,4% μεγάλη, 20,2% μικρή κατανάλωση τσιγάρου και 20,7% μεγάλη, ενώ 74,5% έκανε μικρή κατανάλωση οινοπνεύματος και 11,2% μεγάλη. Μικρή χρήση αναλγητικών φαρμάκων ανέφερε το 23,4% των αγοριών και μεγάλη το 2,1%. Εννέα αγόρια (4,78%) δήλωσαν ότι έχουν κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και από αυτά τα δύο (1,06% του συνόλου των αγοριών) εξακολουθούσαν να κάνουν χρήση.

Ο Παιονίδης κ.ά. (1985), στο γενικό μαθητικό πληθυσμό που εξέτασαν κατά το πρώτο τετράμηνο του 1984 (668 μη εργαζόμενοι μαθητές -310 αγόρια και 358 κορίτσια- και 463 εργαζόμενοι μαθητές -324 αγόρια και 139 κορίτσια- της Β και Γ τάξης Λυκείων Θεσσαλονίκης) βρήκαν ότι 6,9% έχει κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και 2,3% εξακολουθούσε να κάνει χρήση. Οι ουσίες, που πήραν ήταν κυρίως χασίσι και χάπια ναρκωτικών φαρμάκων. Συγκρίνοντας τα ευρήματα αυτά με τα λίγα άλλα ανάλογα στοιχεία της ελληνικής βιβλιογραφίας, κατάληξαν ότι η χρήση των μη νόμιμων ουσιών ανάμεσα στους μαθητές βρίσκεται σε άνοδο και επιπλέον ότι η χρήση των ναρκωτικών συνδυάζεται κατά κανόνα και με υπερκατανάλωση κοινών ευφραντικών ουσιών και αναλγητικών φαρμάκων.

Ο Χατζηστυλιανού κ.ά. (1985) βρήκαν ότι οι μαθητές του Γυμνασίου (13-15 χρόνων) καπνίζουν σε ποσοστό 4,7% κατά μέσο όρο 9,8% τσιγάρα τη μέρα, ενώ του Λυκείου (16-18 χρόνων) καπνίζουν σε ποσοστό 29,6% κατά μέσο όρο 14,4 τσιγάρα τη μέρα. Η μέση ηλικία έναρξης του καπνίσματος ήταν τα 14,7 χρόνια στα αγόρια και τα 14,5 στα κορίτσια. Επισημάνθηκε ότι οι μισοί σχεδόν μαθητές (49,2%) και το 1/3 σχεδόν των μαθητριών (35,7%) της Γ τάξης Λυκείου (18 χρόνων) κάπνιζαν. Από τους μαθητές του Γυμνασίου 43,5% και από

τους μαθητές του Λυκείου 64,3% έκανε χρήση οιοπνευματωδών, με μέση ηλικία έναρξης τα 12,5 χρόνια για τα αγόρια και τα 13,2 για τα κορίτσια.

Από έρευνα στην Ελλάδα στη 10ετία του '70 βρέθηκε ότι 3.669 άτομα είχαν συλληφθεί κατά το διάστημα 1963-1973 για χρήση κυρίως ινδικής κάνναβης, από τα οποία 107 ήταν γυναίκες και 382 χρήστες ηρωίνης (Stefanis κ.ά. 1975, όπως αναφέρει ο Μαδιανός 1989).

Στην Ελλάδα επίσης το 1983 (Madianou κ.ά. 1987, όπως αναφέρει ο Μαδιανός 1989) άρχισε ένα ευρύ συστηματικό επιδημιολογικό πρόγραμμα σε εθνικό επίπεδο από την Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Υπουργείο Πολιτισμού. Το πρόγραμμα αυτό κάλυπτε τη διερεύνηση του φαινομένου της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών α)σε τυχαίο δείγμα 10.300 μαθητών 13-17 ετών, β)σε τυχαίο δείγμα 4.300 νοικοκυριών σε όλη την Ελλάδα, γ)σε δείγμα φυλακισμένων για χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και δ)έγινε καταγραφή όλων των γνωστών "περιπτώσεων" χρηστών στο διάστημα 1973-1983 από 12 διαφορετικές πηγές πληροφοριών, ενώ μελετήθηκε σε βάθος το φαινόμενο σε δύο αθηναϊκούς δήμους. Οι γνωστές "περιπτώσεις" χρηστών στη χώρα μας, που εμφανίζονταν καταγραμμένοι μια φορά στα αρχεία υπηρεσιών ανερχόταν στους 8.821 άνδρες και 868 γυναίκες, με μέση ηλικία τα 35 χρόνια οι άνδρες και τα 31 οι γυναίκες. Η αναλογία τους στον πληθυσμό της χώρας ήταν 93 άνδρες χρήστες σε 100.000 κατοίκους και μόνο 7,7 γυναίκες σε 100.000 γυναίκες για τη 10ετία 1973-1983. Στην Αττική τα αντίστοιχα ποσοστά των ανδρών χρηστών ουσιών ήταν 150/100.000 και των γυναικών 18/100.000. Το 53% των χρηστών ανδρών χρησιμοποιούσε χασίσι. Ηρωίνη χρησιμοποιούσε μόνο το 28% των ανδρών, αλλά το 51,2% των γυναικών. Ολοι σχεδόν είχαν συλληφθεί μία ή περισσότερες φορές, ενώ μικρός αριθμός είχε φυλακισθεί.

Οι Χανιώτης κ.ά. (1987) διερεύνησαν τις συνήθειες του καπνίσματος και της λήψης καφέ σε 148 σπουδαστές από δείγμα τυχαίας επιλογής. Η μέση ηλικία τους ήταν 20,5 +- τυπική απόκλιση 1,5 χρόνια. Το 25% (37/148) ήταν άνδρες και το 75% (111/148) γυναίκες. Βρέθηκε ότι το 77% έπινε καθημερινά 1-5 καφέδες και το 52% κάπνιζε από 1 έως περισσότερα από 40 τσιγάρα.

Η πανελλαδική έρευνα στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση το 1984, που διεξήγαγε η Ψυχιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών με την υποστήριξη του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς βρήκε ποσοστό 6%, που ανάφερε εμπειρία με μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες. Στην ίδια έρευνα το 71,3% ανάφερε ότι έχει καπνίσει και το 97,9% ότι έχει κάνει χρήση αλκοόλ (Κοκκέβη 1988). Σε επαναληπτική έρευνα, που έγινε στο μαθητικό πληθυσμό της Αθήνας το 1988, η χρήση καπνού και αλκοόλ από το μαθητικό πληθυσμό βρέθηκε μειωμένη. Αντίθετα η χρήση μαριχουάνας, ηρωίνης και κοκαίνης παρουσιάζει αύξηση ανάμεσα στο 1984 και 1988. Δηλαδή, ενώ το 1984 το 6,5% από τα αγόρια και το 3,8% από τα κορίτσια ανάφεραν χρήση, το 1988 τα αντίστοιχα ποσοστά ανέβηκαν στο 8,1% για τα αγόρια και στο 3,9% για τα κορίτσια (Κοκκέβη κ.ά. 1993).

Ο Μαρσέλος κ.ά. (1988) μελέτησαν τις απαντήσεις 8092 μαθητών Γ Γυμνασίου και Γ Λυκείου από την Αθήνα, Πάτρα και Ιωάννινα, οι οποίοι απάντησαν σε ένα κλειστού τύπου ερωτηματολόγιο. Βρήκαν ότι στο σύνολο του δείγματος μόνο ένα ποσοστό 1,5% φάνηκε να κάνει συστηματική ή περιστασιακή μη νόμιμη χρήση ψυχοψυχοτρόπων ουσιών, ενώ υψηλότερο ήταν το ποσοστό των μαθητών, που δοκίμασε κάποια ουσία, αλλά δε συνέχισε τη χρήση της (3,6%). Αναφορικά με τις ουσίες, των οποίων γινόταν περιστασιακή ή συστηματική χρήση, στην πρώτη θέση των προτιμήσεων βρίσκονταν τα ηρεμιστικά και ακολουθούσαν τα προιόντα της κάνναβης. Εκτός από τους μαθητές, που ανέφεραν χρήση κάποιας ουσίας, σε σημαντικό ποσοστό μαθητών είχε προταθεί η δοκιμή κάποιας μη νόμιμης ουσίας, χωρίς τελικά να δεχτούν. Επίσης στο σύνολο του δείγματος, το ποσοστό των μαθητών, που είχε χρησιμοποιήσει ηρεμιστικά ή διεγερτικά φάρμακα, με πηγή προμήθειας γιατρούς ή κάποιο μέλος της οικογένειας, έφτανε το 4,6%. Στις μεγάλες ηλικίες, και μάλιστα στα κορίτσια, η νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων φαρμάκων έφτανε στα Λύκεια της Αθήνας στο 12,7%.

Ο Φραγκίδης κ.ά. (1989) βρήκαν ότι το κάπνισμα είναι πολύ διαδεδομένο στους τελειόφοιτους του Λυκείου, δεδομένου ότι το 46,1% των αγοριών και το 41,9% των κοριτσιών κάπνιζε περιστασιακά ή καθημερινά. Στο Γυμνάσιο το κάπνισμα εμφάνιζε μικρότερη συχνότητα, αφού μόνο 19,9% των αγοριών και 16,1% των κοριτσιών κάπνιζε καθημερινά ή περιστασιακά. Οι μαθητές και μαθήτριες, ανεξαρτήτως ηλικίας, προτιμούσαν στην πλειοψηφία τους τις ξένες μάρκες τσιγάρων. Σε αντίθεση με τους μαθητές του Γυμνασίου, οι μαθητές του Λυκείου φάνηκε να συνειδητοποιούν τη δυσκολία διακοπής του καπνίσματος, δεδομένου ότι παραδέχονταν σε υψηλότερο ποσοστό ότι θα καπνίζουν τον επόμενο χρόνο. Συμπεράναν ότι τα διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα αγωγής υγείας και αντικαπνιστικής διαφώτισης πρέπει να αρχίζουν νωρίς και να πραγματοποιούνται ήδη στις τάξεις του Γυμνασίου.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω δεδομένα, το πρόβλημα της κατάχρησης ψυχοτρόπων ουσιών στην Ελλάδα δεν έχει τις διαστάσεις, που έχει λάβει σε άλλες χώρες και ιδιαίτερα στις Η.Π.Α., χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι το φαινόμενο δεν είναι ανησυχητικό, δεδομένου ότι έχει φανεί μια προοδευτική αύξηση του ποσοστού χρηστών των παραπάνω ουσιών. Επίσης ιδιαίτερα ανησυχητική είναι η επέκταση της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών σε ολοένα νεαρότερες ηλικίες, που δικαιολογημένα δημιουργεί έντονη ανησυχία και καθιστά αναγκαία τη διεξαγωγή περισσότερων επιδημιολογικών ερευνών για τον εντοπισμό αιτιολογικών παραγόντων, ώστε να καταστεί δυνατή η πρόληψη. Λαμβάνοντας υπόψη ότι στην Ελλάδα τα ποσοστά χρήσης δεν είναι τόσο υψηλά, όσο σε άλλες χώρες, μπορούμε να πούμε ότι η έγκαιρη παρέμβαση είναι δυνατόν να εμποδίσει την αύξηση του ποσοστού χρηστών στη χώρα μας.

2.4. Χαρακτηριστικά των χρηστών μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

2.4.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά (σχολείο, τάξη, εθνικότητα, ηλικία, φύλο, γεωγραφική θέση).

α. Είδος σχολείου.

Ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) εξέτασαν 45 στρατιώτες, που έκαναν χρήση χασίσι και βρήκαν ότι το 83,6% από αυτούς είχε εκπαίδευση στοιχειώδη και το 25% παρουσίαζε χαμηλό IQ. Οι Hochman και Brill (1973) δε βρήκαν στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στο είδος του σχολείου (Γυμνάσιο, Κολλέγιο, Ακαδημαϊκή Εκπαίδευση) και τη μη νόμιμη χρήση ουσιών, ενώ ο Jessor κ.ά. (1980) βρήκαν ότι οι μαθητές που κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών συνήθως έχουν αρνητικές προσδοκίες για ακαδημαϊκή κατεύθυνση. Επίσης η Κοκκέβη (1988) αναφέρει ότι οι μαθητές, που είναι χρήστες, είναι πιο συνηθισμένο να φοιτούν στην Τεχνική Εκπαίδευση. Ο Soueif κ.ά. (1990) βρήκαν ότι τα ποσοστά των μαθητών, που παρακολουθούσαν μαθήματα θεωρητικού, ανθρωπιστικού περιεχομένου και έκαναν χρήση καπνού, ψυχοτρόπων ουσιών με συνταγή γιατρού, μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και αλκοόλ ήταν σημαντικά υψηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά των μαθητών που παρακολουθούσαν μαθήματα θετικού περιεχομένου.

β. Τάξη.

Σε αντίθεση με τους Jessor και Jessor (1987) και The New York State Division of Substance Abuse Services (1984), (όπως αναφέρει η KLeinman κ.ά. 1988), που αναφέρουν ότι η χρήση αυξάνει κατά τρόπο ανάλογο με το επίπεδο της τάξης, η KLeinman (1988) βρήκε ότι η χρήση δεν αυξάνει ανάλογα με το επίπεδο της τάξης. Οι Mills και Noyes (1984) βρήκαν ότι η σχέση ανάμεσα στην ένταση της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και σε διάφορες ψυχοκοινωνικές μεταβλητές (π.χ. ακαδημαϊκοί στόχοι, τάξη, χρήματα που ξοδεύονται) απαιτούσε επιπλέον διερεύνηση.

γ. Εθνικότητα.

Ο Bachman κ.ά. (1981) εξετάζοντας τα ευρήματα από επτά έρευνες, που έγιναν σε μαθητές, βρήκαν ότι οι μαύροι μαθητές ανέφεραν λιγότερη χρήση από τους λευκούς. Άλλες διαστάσεις του οικογενειακού υπόβαθρου, όπως χώρα και η αστική διαμονή έδειξαν μόνο μικρές συνδέσεις με τη χρήση. Ο Murray κ.ά. (1987) εξέτασαν τη χρήση καπνού, αλκοόλ και μαριχουάνας στους μαθητές της 7ης βαθμίδας σχολείου της Μινεσότα. Η συμμετοχή ξεπέρασε το 94% και χρησιμοποίησαν βιολογικό τεστ για να αυξηθεί η αποκάλυψη της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών κατά τη διάρκεια της έρευνας. Παρατήρησαν ότι οι ομάδες των Ιθαγενών, Αμερικάνων, Ισπανών και Μαύρων γυναικών ήταν περισσότερο πιθανό να αναφέρουν χρήση σε σύγκριση με άλλες ομάδες.

δ. Ηλικία.

Σχετικά με την ηλικία, ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) βρήκαν ότι η μέση ηλικία έναρξης χρήσης χασίς στους στρατιώτες χασιστές, που εξέτασαν, ήταν 18-19 χρόνων. Ο Shelley κ.ά. (1982) αναφέρουν ότι οι χρήστες είναι πάνω από τα 16 και οι Mills και Noyes (1984) ότι η ηλικία κατά την πρώτη χρήση μαζί με άλλες ψυχοκοινωνικές μεταβλητές φαίνονται να είναι σημαντικοί προγνωστικοί παράγοντες για τη χρήση. Ο Παιονίδης κ.ά. (1985) αναφέρουν ότι οι χρήστες είναι ανάμεσα στα 16 και 20 με μέση ηλικία τα 17,8 χρόνια, ο Μαρσέλος κ.ά. (1988) ότι είναι μαθητές μεγαλύτερων ηλικιών και ο Soueif κ.ά. (1990) ότι βρίσκονται ανάμεσα στα 12 και 16.

ε. Φύλο.

Όσον αφορά το φύλο, οι χρήστες είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό αγόρια από ό,τι κορίτσια (Hochman και Brill 1973, Bachman κ.ά. 1981, Shelley κ.ά. 1982, Παιονίδης και Αχλάδας 1984, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Μαδιανός 1989, Κοκκέβη κ.ά. 1993).

στ. Γεωγραφική θέση.

Ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) βρήκαν ότι ένα μεγάλο ποσοστό από τους χασιστές, που μελέτησαν, προερχόταν από Αθήνα-Πειραιά και περίχωρα. Ο Παράσχος κ.ά. (1984) μελετώντας το κοινωνικοοικογενειακό περιβάλλον 139 στρατιωτών χασιστών, αναφέρουν ότι πολλοί από αυτούς είχαν μετακινηθεί από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα. Ο Soueif κ.ά. (1990) βρήκαν ότι σημαντικά περισσότεροι μαθητές από την πόλη παρά από τις αγροτικές περιοχές κάπνιζαν καπνό και δοκίμαζαν κάνναβη και αλκοολούχα ποτά.

2.4.2. Οικογενειακή κατάσταση, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, εργασία, χρήμα.

α. Οικογενειακή κατάσταση.

Σχετικά με τη σειρά που έχει το παιδί χρήστης μέσα στην οικογένεια ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) βρήκαν ότι σε μια ομάδα χρηστών το 37,4% ήταν υστερότοκοι και οι Μενούτης και Κρητικού (1990) αναφέρουν ότι το παιδί χρήστης είναι μοναχοπαιδί ή υστερότοκο.

Όσον αφορά το μέγεθος της οικογένειας του χρήστη, ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) αναφέρουν ότι ο χρήστης προέρχεται από οικογένεια με 2-4 παιδιά, ο Παράσχος κ.ά. (1984) ότι προέρχεται από οικογένεια με πολλά μέλη, ενώ οι Hochman και Brill (1973) ότι το μέγεθος της οικογένειας δε σχετίζεται με τη χρήση μαριχουάνας.

Επίσης βρέθηκε ότι οι χρήστες συνήθως έχουν γονείς, που έχουν πάρει διαζύγιο ή βρίσκονται σε διάσταση (Παράσχος κ.ά. 1984) ή προέρχονται από "διαλυμένες" οικογένειες (Vaillant 1966). Ακόμη, ότι η "διαλυμένη" οικογενειακή ζωή είναι ο πιο επικίνδυνος παράγοντας για τη χρήση ηρωίνης ανάμεσα στους νέους (Corrigan 1986) και ότι η παρουσία ή απουσία γονέων στο σπίτι

καθώς και οι σχέσεις γονέα-παιδιού συνδέονται με τη χρήση ουσιών από το παιδί, αλλά η παρουσία ή απουσία γονέων είναι λιγότερο σημαντική από τις σχέσεις γονέα παιδιού στην πρόγνωση της χρήσης ουσιών (Selnow 1987). Οι Reynolds και Rob (1988) βρήκαν ότι το διαζύγιο των γονέων ή ο χωρισμός και η ύπαρξη μητέρας, η οποία εργαζόταν πολλές ώρες (full time), συνδέονταν με παρατηρούμενη έλλειψη οικογενειακών στενών σχέσεων και αγάπης, οι οποίες σχέσεις στη συνέχεια συνδέονταν με τη χρήση αλκοόλ, τσιγάρων και μαριχουάνας. Επίσης η Rob κ.ά. (1990) αναφέρουν ότι οι χρήστες μαριχουάνας ήταν περίπου δυο φορές πιο πιθανό από ό,τι οι μη χρήστες να προέρχονται από ένα "διαλυμένο" σπίτι.

Αντίθετα οι Hochman και Brill (1973) αναφέρουν ότι αν ο πατέρας ζούσε ή όχι, το διαζύγιο των γονέων ή η ύπαρξη θετών γονέων δεν έχουν σχέση με τη χρήση μαριχουάνας από τους νέους.

β. Κοινωνικοοικονομική κατάσταση, εργασία, χρήμα.

Ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) παρατήρησαν ότι οι χρήστες έχουν χαμηλή κοινωνική καταγωγή, ενώ οι Hochman και Brill (1973) ότι η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας δε σχετίζεται με τη χρήση μαριχουάνας από το παιδί. Σύμφωνα με Shelley κ.ά. (1982) οι κοινωνικές τάξεις δεν παρουσιάζουν σημαντική διαφορά με τη χρήση ψυχοτρόπης ουσίας χωρίς ιατρική σύσταση.

Ο Παράσχος κ.ά. (1984) μελετώντας το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον 139 στρατιωτών χασιστών βρήκαν ότι μεγάλος αριθμός χασιστών είχε παντρευτεί πριν τη στράτευση, είχε αποκτήσει παιδιά, αλλά οι περισσότεροι γάμοι είχαν διαλυθεί. Οι χασιστές είχαν χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, μεγάλος αριθμός ήταν ανεπάγγελτοι και αρκετοί ήταν ναυτικοί, ενώ στην ομάδα ελέγχου υπερέπευαν οι αγρότες. Με βάση τα ευρήματα αυτά, υποστήριξαν την άποψη ότι οικογενειακές, επαγγελματικές, πολιτιστικές και οικονομικοκοινωνικές συνθήκες συνδέονται με την κανναβική εξάρτηση στη χώρα μας.

Ο Murray κ.ά. (1987) αναφέρουν ότι όταν το επάγγελμα της μητέρας είναι "ευγενές" (white collar), τότε είναι περισσότερο πιθανό να αναφέρεται χρήση ουσίας από τους έφηβους. Η Rob κ.ά. (1990) επίσης αναφέρουν πως, όταν η μητέρα εργάζεται πολλές ώρες (full time), γεγονός, το οποίο συχνά είναι συνέπεια συζυγικής διάστασης και/ή όταν υπάρχει "διαλυμένη" οικογένεια, τότε είναι πιο πιθανό να υπάρχει και χρήση. Οι Hochman και Brill (1973) βρήκαν ότι η εκπαίδευση και το επάγγελμα του πατέρα δεν έχουν σχέση με τη χρήση μαριχουάνας από το παιδί. Επίσης βρήκαν ότι οι μη χρήστες εξαρτώνται οικονομικά από τους γονείς.

Ο Bachman κ.ά.(1981) αναφέρουν ότι το υψηλό σχετικά εισόδημα και/ή σοβαρό ωράριο υποχρεώσεων σε ένα επάγγελμα (heavy commitment to a job) σχετίζονται με μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών. Σύμφωνα με Shelley κ.ά. (1982) όσο περισσότερο χαρτζηλίκι, τόσο

περισσότερο πιθανή η χρήση. Επίσης οι Mills και Noyes (1984) υποστηρίζουν ότι η ποσότητα διαθέσιμων χρημάτων για προσωπικά έξοδα είναι σημαντικός προγνωστικός παράγοντας για τη χρήση. Ο Μαρσέλος κ.ά. (1988) βρήκαν ότι ένας από τους προγνωστικούς παράγοντες για τη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών είναι τα χρήματα, που ξοδεύει ο μαθητής.

Ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) βρήκαν ότι όλοι οι χασιστές στρατιώτες, που εξέτασαν, είχαν επάγγελμα χαμηλής επαγγελματικής στάθμης: πρώτα οικοδόμοι και μετά ναυτικοί. Ο Παιονίδης κ.ά. (1985) βρήκαν ότι οι εργαζόμενοι μαθητές καταναλώνουν περισσότερους καφέδες και τσιγάρα από ό,τι οι μη εργαζόμενοι μαθητές. Επίσης, περισσότερα τσιγάρα και οινόπνευμα καταναλώνουν τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια, στην ίδια κατηγορία μαθητών. Περισσότερα αναλγητικά φάρμακα από όλους παίρνουν οι μη εργαζόμενες μαθήτριες. Επίσης οι μη εργαζόμενοι μαθητές και μη εργαζόμενες μαθήτριες καταναλώνουν λιγότερες μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες από τους εργαζόμενους μαθητές και τις εργαζόμενες μαθήτριες. Πιο αναλυτικά, ποσοστό 6,4% από τους μη εργαζόμενους μαθητές και 13% από τους εργαζόμενους μαθητές δήλωσαν ότι έχουν κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Από αυτούς το 2,2% και 5,2%, αντίστοιχα, δήλωσαν ότι εξακολουθούν να κάνουν χρήση. Ποσοστό 3,3% από τις μη εργαζόμενες μαθήτριες και 3,6% από τις εργαζόμενες μαθήτριες δήλωσαν ότι έχουν κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Από αυτές 0,2% και 1,4% αντίστοιχα δήλωσαν ότι εξακολουθούν να κάνουν χρήση. Ο Μαρσέλος κ.ά. (1988) αναφέρουν ότι η εργασία και το χρήμα είναι προγνωστικοί παράγοντες για τη χρήση.

2.4.3. Δραστηριότητες.

α. Αθλητισμός.

Ο Frankle κ.ά. (1984) πήραν συνέντευξη σχετικά με τη χρήση στεροειδών αναβολικών από 250 αθλητές, που σήκωναν βάρη. 110 παραδέχτηκαν ότι χρησιμοποίησαν μια ποικιλία από αναβολικά κάποια φορά. Από αυτούς, 50, ηλικίας 17-37 χρόνων έδωσαν μια λεπτομερέστερη συνέντευξη σχετικά με το πρότυπο, διάρκεια, δόση και συνδυασμό καθώς και πηγή χρήσης. 28 από τους 50 δεν ανταγωνίζονταν στην άρση βαρών, στο body building ή σε άλλα αθλητικά συμβάντα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι 20 από τους 50 αθλητές άρχισαν να χρησιμοποιούν αυτές τις ουσίες κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους, αλλά 12 από τους 50 τις είχαν χρησιμοποιήσει για 2 ή 3 χρόνια και μερικοί τις είχαν χρησιμοποιήσει πάνω από 5 χρόνια. Εγινε φανερό ότι η χρήση των ανδρογόνων στεροειδών φαρμάκων (androgenic steroid drug) έφθασε σε ανησυχητικά επίπεδα στους αθλητές που δεν ήταν ανταγωνιστικοί (competitive).

Ο Rooney (1984) μελέτησε 4941 μαθητές από 30 Λύκεια σε 6 περιοχές της βορειότερης περιφέρειας των Η.Π.Α., οι οποίοι απάντησαν σε ένα ερωτηματολόγιο κατάλληλα διαμορφωμένο,

ώστε να ελεγχθεί η σχέση ανάμεσα στη συμμετοχή σε διάφορα σπορ και τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών. Η ανάλυση έδειξε ότι η συμμετοχή σε όλα τα είδη των σπορ ασκεί πολύ μικρή επίδραση στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών.

β. Θρησκευτικές, πολιτικές πεποιθήσεις.

Οι Hochman και Brill (1973) βρήκαν ότι οι καπνιστές μαριχουάνας πιο συχνά δεν ακολουθούν τη θρησκεία στην οποία έχουν ανατραφεί και πιο συχνά αναμειγνύονται με μη παραδοσιακές θρησκείες. Επίσης, ότι οι χρήστες είναι περισσότερο φιλελεύθεροι και ενδιαφέρονται περισσότερο για την πολιτική. Ακόμη είναι περισσότερο πιθανό να έχουν φιλελεύθερους γονείς και να ενδιαφέρονται περισσότερο να αλλάξουν τον τύπο της κυβέρνησης και τους νόμους από ό,τι οι μη χρήστες. Ο Jessor κ.ά. (1980) αναφέρουν ότι οι χρήστες εκκλησιάζονται λιγότερο συχνά από ό,τι οι μη χρήστες. Τέλος ο Bachman κ.ά. (1981) ότι οι νέοι που κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών κάτω από το μέσο όρο χρήσης έχουν ισχυρές θρησκευτικές πεποιθήσεις και συντηρητικές πολιτικές απόψεις, ενώ οι νέοι που κάνουν χρήση πάνω από το μέσο όρο χρήσης ξοδεύουν πολλά απογεύματα έξω από το σπίτι για αναψυχή.

2.4.4. Διαπροσωπικές σχέσεις, σχέσεις με οικογένεια.

Ο Attardo (1965) αναφέρει ότι η μητέρα του χρήστη είναι περισσότερο "συμβιωτική" από ό,τι η μητέρα του σχιζοφρενή και του φυσιολογικού. Οι Hochman και Brill (1973) ότι η τάση των καπνιστών μαριχουάνας να φύγουν μακριά από το σπίτι τους είναι τριπλάσια από εκείνη των καπνιστών. Επίσης ότι σε ένα σοβαρό πρόβλημα οι μη χρήστες θα ζητούσαν βοήθεια από τους γονείς, ενώ οι χρήστες θα ζητούσαν βοήθεια από φίλο, συνήθως μεγαλύτερης ηλικίας. Ο Goldstein (1976a) αναφέρει ότι οι χρήστες χρησιμοποιούν το πατρικό σπίτι σαν σταθερό σημείο αναφοράς στη ζωή τους. Ο Vaillant (1966) υποστηρίζει ότι το ποσοστό του συντηρούμενου εξαρτητικού ρόλου μέσα στην οικογένεια, που αποδίδεται στην υπερπροστασία, ανερχόταν τουλάχιστο στο 34% των μητέρων χρηστών ηρωίνης. Επίσης ότι ο πατέρας των χρηστών ηρωίνης είναι συχνά απών ή προέρχεται από διαφορετική κουλτούρα από εκείνη που μεγαλώνει το παιδί. Σημαντικό επίσης παράγοντα (τρίτο στη σειρά μετά την ανομοιότητα παιδείας γονέων και παιδιού και τη μητρική προστασία) της τοξικοεξάρτησης θεωρεί το "διαλυμένο" σπίτι του χρήστη. Ο Schneider κ.ά. (1977) για να ελέγξουν την υπόθεση ότι οι αλκοολικοί και οι χρήστες ηρωίνης βρίσκονται σε απόσταση ή έχουν μια αρνητική σχέση με τον πατέρα τους, σύγκριναν τις απαντήσεις τριών ομάδων: α)28 εθισμένων στην ηρωίνη και στο αλκοόλ β)25 ψυχιατρικών εξωτερικών ασθενών νοσοκομείου και γ)23 ατόμων ομάδας ελέγχου. Στις τρεις αυτές ομάδες έδωσαν ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο εξέταζε τη σχέση τους με τον πατέρα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μόνο η ομάδα των εθισμένων παρουσίαζε σημαντικό ύψος στην τιμή της απόστασης πατέρα-γιου. Οι Kokkevi και Stefanis (1978) σύγκριναν 91 εξαρτημένους άνδρες φυλακισμένους σε φυλακή στην Αθήνα, που είχαν φυλακιστεί λόγω παραπτωμάτων συνδεδεμένων με χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, με δύο ομάδες ελέγχου : α)ένα δείγμα από 57 φυλακισμένους στην ίδια φυλακή όχι τοξικομανείς, που είχαν φυλακιστεί για παραπτώματα, που δεν συνδεόταν με χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και β)ένα δείγμα 130 ατόμων από το γενικό πληθυσμό. Ενώ παρατηρήθηκαν μικρές διαφορές ανάμεσα στους εξαρτημένους και τους φυλακισμένους της ομάδας ελέγχου (πατέρας λιγότερο θερμός και μητέρα περισσότερο επιτρεπτική στους εξαρτημένους), συγκρίσεις των εξαρτημένων με το δείγμα γενικού πληθυσμού έδειξε μεγαλύτερες

διαφορές ανάμεσα στους δύο πληθυσμούς: και οι δύο γονείς των εξαρτημένων ήταν λιγότερο απορριπτικοί και περισσότερο επιτρεπτικοί, η μητέρα τους θερμότερη και περισσότερο υπερπροστατευτική και ο πατέρας τους περισσότερο ασυνεπής και λιγότερο ευνοικός σε αυτούς από ό,τι στα αδέρφια τους. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαίωσαν την επικρατούσα βιβλιογραφική άποψη για το ρόλο της μητέρας των εξαρτημένων, που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς συγκινησιακούς δεσμούς και υπερπροστασία, και του πατέρα, που χαρακτηρίζεται από συγκινησιακή απόσταση. Ο Jessor κ.ά. (1980) αναφέρουν ότι η χρήση ουσίας υπάρχει όταν παρατηρείται λιγότερη συμφωνία ανάμεσα στους φίλους και τους γονείς, όταν η επίδραση των γονέων στα παιδιά είναι μικρότερη σε σχέση με την επίδραση των φίλων και όταν υπάρχει μεγαλύτερη επιδοκιμασία για πρότυπα χρήσης μαριχουάνας και άλλα προβλήματα συμπεριφοράς. Ο Madanes κ.ά. (1980) έκαναν σύγκριση των αναστροφών της ιεραρχικής οργάνωσης της οικογένειας, οι οποίες παριστούν τον αγώνα για την επικράτηση και την καθοδήγηση των υπολοίπων, καθώς επίσης εξέτασε τις διαγενεαλογικές συμμαχίες, που εκφράζουν την εγγύτητα και ζεστασιά των σχέσεων μεταξύ ατόμων διαφορετικής γενιάς μεταξύ α)οικογενειών εξαρτημένων από ηρωίνη β)οικογενειών σχιζοφρενών και γ)οικογενειών της ομάδας ελέγχου. Φάνηκε ότι στις οικογένειες των εξαρτημένων υπήρχε υψηλότερο ποσοστό διαφοροποίησης και αναστροφής της ιεραρχίας, όπως το ίδιο συνέβαινε και ως προς τις διαγενεαλογικές συμμαχίες, όπου συνήθως επικρατούσε η σχέση μητέρα-παιδί χρήστης. Οι οικογένειες των σχιζοφρενών παρουσίαζαν σημαντικό, αλλά μικρότερο αριθμό ιεραρχικών αναστροφών, χωρίς όμως διαγενεαλογική διαφοροποίηση. Οι οικογένειες της ομάδας ελέγχου δεν παρουσίασαν διαφοροποίηση ούτε στην ιεραρχία ούτε μεταξύ των γενεών, αλλά την καθοδήγηση είχε αναλάβει το ζεύγος των γονέων. Επίσης ο Madanes δίδει μεγάλη σημασία στη σχέση της τοξικοεξάρτησης με την παρεμπόδιση της εξατομίκευσης της προσωπικότητας του χρήστη κατά την περίοδο της εφηβείας, περίοδο κατά την οποία οι νέοι πρέπει να αρχίσουν να αποχωρίζονται την οικογενειακή τους εξαρτητική σχέση και να εξατομικεύονται. Ο Glynn (1982-83) αναφέρει ότι η χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών μπορεί να είναι ένα πρόβλημα σε κάθε στιγμή του διαστήματος της ζωής και ότι η οικογένεια είναι ένα φυσικό εργαστήριο για έρευνα σχετικά με αυτό το πρόβλημα. Ο Corrigan (1986) αναφέρει ότι

η "διαλυμένη" οικογενειακή ζωή φαίνεται να είναι ο πιο επικίνδυνος παράγοντας για τη χρήση ηρωίνης ανάμεσα στους νέους. Ο Olievenstein (1987) υποστηρίζει ότι υπάρχει χρήση ουσίας, όταν στην οικογένεια υπάρχει "απόκρυφο", δηλαδή το απαγορευμένο. Κατά τον Petit (1988), όπως αναφέρουν οι Μενούτης και Κρητικού (1991), η τοξική ουσία υπάρχει όταν ο πατέρας αποτυγχάνει στο ρόλο του, δηλαδή, όταν ο πατέρας δεν είναι παρών με τρόπο ώστε να παρεμβαίνει διευκολυντικά στην αποκόλληση της μητέρας από το παιδί, ενώ ταυτόχρονα θα σέβεται τη σχέση τους και δε θα είναι υπερβολικά αυστηρός.

Ο Παράσχος κ.ά. (1984) βρήκαν ότι οι χασιστές έχουν μέτριες ή κακές κοινωνικές σχέσεις. Ο Selnow (1987), ο οποίος συγκέντρωσε δεδομένα από 3759 μαθητές (1979 αγόρια και 1780 κορίτσια) 10-18 ετών, βρήκε -όπως ήδη αναφέρθηκε- ότι η σχέση γονέα-παιδιού είναι περισσότερο σπουδαίο στοιχείο στην πρόγνωση χρήσης ουσιών από ό,τι ο αριθμός των γονέων στο σπίτι. Ο Needle κ.ά. (1988) εξέτασαν από αναπτυξιακή και αιτιολογική προοπτική οικογενειακούς, διαπροσωπικούς και ενδοπροσωπικούς παράγοντες, οι οποίοι συνδέονταν με τη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών. Έκαναν πολυπαραγοντική ανάλυση της διακύμανσης (multivariate analysis of variance) με σχεδιασμό επαναλαμβανόμενων μετρήσεων για να εξετάσουν τις αλλαγές δια μέσου του χρόνου και τις διαφορές ανάμεσα στις ομάδες: α) των νέων, που έκαναν θεραπεία λόγω χρήσης αλκοόλ και προβλημάτων μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών β) των νέων, που χρησιμοποιούσαν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες και δεν έκαναν θεραπεία και γ) των νέων που δε χρησιμοποιούσαν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες. Βρήκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους νέους, που χρησιμοποιούσαν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες (είτε έκαναν θεραπεία είτε όχι) και αυτούς που δε χρησιμοποιούσαν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες και αλκοόλ. Δε βρέθηκαν διαφορές ανάμεσα στις δύο πρώτες ομάδες. Ο Μαρσέλος κ.ά. (1988) αναφέρουν ότι ένας από τους προγνωστικούς παράγοντες για τη χρήση είναι οι σχέσεις με τον πατέρα. Οι Reynolds και Rob (1988) αναφέρουν ότι όπου η οικογενειακή σχέση δεν είναι στενή ή τρυφερή υπάρχει στους νέους επικράτηση χρήσης αλκοόλ, μαριχουάνας, τσιγάρου και πρόωρης σεξουαλικής δραστηριότητας σε σύγκριση με τους νέους που έχουν στενές, τρυφερές σχέσεις μέσα στην οικογένειά τους. Επίσης βρέθηκε ότι όπου η οικογενειακή σχέση δεν ήταν στενή ή τρυφερή η επικράτηση της κατάπτωσης

(αθυμίας) ήταν τρεις φορές υψηλότερη από όσο ανάμεσα στους νέους, που παρατηρούνταν ότι οι οικογένειές τους είχαν στενές και τρυφερές σχέσεις μεταξύ τους. Η πλειοψηφία των νέων με φτωχές οικογενειακές σχέσεις ένιωθε ότι οι γονείς τους μπορούσαν να κάνουν περισσότερα για να τους βοηθήσουν. Ζητούσαν βοήθεια περισσότερο συχνά με την έννοια της περισσότερης κατανόησης, στήριξης, εμπιστοσύνης, χρόνου, ενδιαφέροντος και ελευθερίας από ό,τι βοήθεια με την έννοια της υλικής βοήθειας, όπως περισσότερο χαρτζηλίκι. Επίσης η Rob κ.ά. (1990) αναφέρουν ότι βελτιώσεις στην ποιότητα της οικογενειακής ζωής είναι δυνατόν να εμποδίσουν τη χρήση μαριχουάνας και άλλων πιθανόν πιο βλαβερών ουσιών.

Οι Hekimian και Gerson (1968) εξέτασαν 112 χρήστες ηρωίνης, μαριχουάνας, LSD και αμφεταμινών από κοινωνική, ψυχιατρική και φαρμακολογική άποψη. Βρήκαν ότι η εξάρτηση οφείλεται στην επίδραση των φίλων ή του περιβάλλοντος. Οι Hochman και Brill (1973) αναφέρουν ως αιτία χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών την απάντηση των χρηστών "σαν κάτι που κάνουν μαζί με φίλους". Σύμφωνα με Shelley (1982) η πλειοψηφία από αυτούς, που είχαν πάρει φάρμακα χωρίς ιατρική σύσταση, ανέφερε ότι τα είχε πάρει από ένα φίλο. Ο Vulcano κ.ά. (1990) αναφέρουν ότι η πίεση από τους φίλους να χρησιμοποιήσουν μαριχουάνα και η ύπαρξη φίλων-μοντέλων για τη χρήση μαριχουάνας είναι οι ισχυρότεροι προγνωστικοί παράγοντες για τη χρήση.

2.4.5. Υγεία-Ψυχοπαθολογία.

Οι Hekimian και Gerson (1968) αναφέρουν ότι η εξάρτηση οφείλεται στην ανάγκη ανακούφισης από καταθλιπτικά συμπτώματα. Οι Smart και Jones (1970) έδωσαν ψυχολογικά τεστ προσωπικότητας σε 100 χρήστες LSD και σε 46 μη χρήστες και βρήκαν μια σημαντικά αυξημένη ψυχοπαθολογία στους χρήστες. Το MMPI (Πολυπαραγοντική Δοκιμασία Προσωπικότητας της Μινεσότα) έδειξε εικόνα αποξένωσης και συναισθηματικές διαταραχές. Ο Δεληγιαννάκης κ.ά. (1971) βρήκαν ότι το 42% των χασιστών στρατιωτών, που εξέτασαν, παρουσίαζε ψυχική κληρονομική επιβάρυνση και το 51% είχε νευρωτικά χαρακτηριστικά κατά την παιδική ηλικία. Επίσης βρήκαν υψηλό ποσοστό γαστρικού έλκους (22%) και κρανιοεγκεφαλικών κακώσεων (13,2%) στο ατομικό αναμνηστικό, τα οποία όμως κυρίως συνυπήρχαν με κληρονομική επιβάρυνση ή νευρωτικά χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας ή και τα δύο. Το 44%

ανάφερε αφροδίσια νοσήματα, και το 45% των ηλεκτροεγκεφαλογραφημάτων έδειχνε ηλεκτροφυσιολογική ανωριμότητα, το οποίο συμφωνούσε με ανάλογο χαρακτηριστικό ψυχοπαθητικών ατόμων. Δε βρέθηκαν νευρολογικές ανωμαλίες. Παρατηρήθηκε αφθονία εκδηλώσεων, που έδειχναν συνήθως σοβαρές διαταραχές της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς, οι οποίες προϋπήρχαν της χρήσης του χασίς και επιδεινώνονταν μετά τη χρήση. Οι διαταραχές αυτές εκδηλώνονταν στο στρατό με έντονη δυσπροσαρμοστία και αντιπειθαρχικότητα, με αποτέλεσμα σωρεία ποινών, αυθαίρετων απουσιών και λιποταξιών, αυτοτραυματισμών, αντικοινωνικότητας, αυθάδειας και ασέβειας των στρατιωτικών κανονισμών και γενικά δραστηριότητας, που παρενέβαινε στην ομαλή ζωή και λειτουργία της στρατιωτικής μονάδας. Ο De Leon κ.ά. (1973) βρήκαν αυξημένα επίπεδα κατάθλιψης σε πρώην εξαρτημένους, που συμμετείχαν σε ένα θεραπευτικό πρόγραμμα. Οι Hochman και Brill (1973) ότi οι χρήστες υπέφεραν περισσότερο από αφροδίσια νοσήματα από ό,τι οι μη χρήστες. Επίσης αναφέρουν ως αιτίες χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών τις παρακάτω απαντήσεις των χρηστών : α) να νιώσουν καλά β) να χαλαρώσουν, να ξεκουραστούν. Ο Khantzian κ.ά. (1974) αναφέρουν ότi οι εθισμένοι καταφεύγουν στις ουσίες, διότι έχουν αποτύχει να αναπτύξουν διάφορες λύσεις στο στρες τους. Κατά Lorefice κ.ά. (1976) δε βρέθηκαν διαφορές ως προς τη διάθεση ανάμεσα στους αλκοολικούς και στους χρήστες μη νόμιμων ουσιών, αλλά οι αλκοολικοί ήταν σημαντικά περισσότερο νευρωτικοί από τους εθισμένους.

Ο Paton κ.ά. (1977) παρατήρησαν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα μαθητών (N=8206 σε ένα σχολείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Νέας Υόρκης) πάνω από ένα ακαδημαϊκό έτος. Κάποια στιγμή, στο χρόνο της παρακολούθησης, οι χρήστες πολλαπλών μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, εκτός της μαριχουάνας, ήταν σημαντικά περισσότερο αποθαρρυσμένοι από ό,τι είτε οι μη χρήστες είτε οι χρήστες της μαριχουάνας μόνο. Η αποθαρρυσμένη διάθεση σχετιζόταν με αυξημένη χρήση μαριχουάνας ανάμεσα στους μη χρήστες και στη λήξη της χρήσης μαριχουάνας ανάμεσα στους χρήστες. Η αποθαρρυσμένη διάθεση επίσης πρόλεγε τη χρήση άλλων μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών από τους χρήστες μαριχουάνας. Ενώ η έναρξη της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, διάφορων της μαριχουάνας συνδεόταν θετικά με την αυξημένη αποθαρρυσμένη διάθεση, η συνεχιζόμενη χρήση πολλαπλών μη

νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών σχετιζόταν με τη μειωμένη αποθαρρυσμένη διάθεση.

Οι Hill και Mikhael (1979) έκαναν νευροψυχολογικές εκτιμήσεις αλκοολικών και εθισμένων στην ηρωίνη (N=15 χρόνια αλκοολικοί, 15 εθισμένοι στην ηρωίνη και 12, που αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου) και βρήκαν ότι οι αλκοολικοί ήταν δύο φορές πιο πιθανό από τους εθισμένους στην ηρωίνη να παρουσιάζουν νευροψυχολογική χειροτέρευση. Ο Lachar κ.ά. (1979) βρήκαν ότι οι χρήστες πολυτοξικομανίας παρουσίαζαν περισσότερες ψυχολογικές διαταραχές από τους αλκοολικούς, τους εθισμένους στην ηρωίνη ή τους ψυχολογικά ασθενείς.

Ο Jessor κ.ά. (1980) εκτίμησαν διάφορες μεταβλητές προσωπικότητας, περιβάλλοντος και συμπεριφοράς, που αντιπροσώπευαν ψυχοκοινωνικούς παράγοντες κινδύνου για προβλήματα συμπεριφοράς των μαθητών (N=εθνικό δείγμα μελέτης με περισσότερους από 10.000 μαθητές Γυμνασίων και Λυκείων στην Αμερική) το 1974. Βρήκαν συνάφεια ανάμεσα στις μεταβλητές προσωπικότητας, περιβάλλοντος και συμπεριφοράς με τη χρήση μαριχουάνας. Το μοντέλο ήταν σχεδόν απαράλλακτο με το μοντέλο χρήσης ποτού στους ίδιους νέους. Η ομοιότητα των μοντέλων ψυχοκοινωνικού κινδύνου και οι ουσιαστικοί συσχετισμοί της χρήσης μαριχουάνας με πρόβλημα ποτού και με άλλα προβλήματα συμπεριφορών, πρότειναν ότι η χρήση μαριχουάνας είναι καλύτερο να ιδωθεί ως μέρος ενός συνδρόμου προβλήματος συμπεριφοράς για τους νέους.

Ο Rounsaville κ.ά. (1982) μελετώντας εθισμένους σε οπιούχες ουσίες (N=533) βρήκαν ότι οι περισσότεροι παρουσίαζαν τουλάχιστον μια ψυχιατρική διαταραχή εκτός της χρήσης της οπιούχου ουσίας. Οι πιο συχνές διαγνώσεις ήταν: διαταραχή μεγαλύτερης κατάθλιψης, αλκοολισμός και αντικοινωνική προσωπικότητα και τιμές χρόνιας μικρότερης διαταραχής διάθεσης. Βρέθηκαν επίσης οι διαταραχές ανησυχίας να είναι υψωμένες σε σύγκριση με τις αντίστοιχες τιμές που βρέθηκαν σε έναν πληθυσμό μιας κοινότητας.

Ο Ryser (1983) εξέτασε άνδρες και γυναίκες εθισμένους στις μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες, που είχαν νοσηλευτεί ή είχαν πεθάνει κατά τα έτη 1976-1979. Μια σημαντικά μεγαλύτερη αναλογία γυναικών από ό,τι ανδρών ανέφερε ότι κίνητρο για τη χρήση υπήρξε μια απόπειρα αυτοκτονίας.

Οι Beck και Steer (1984) έδωσαν την Κλίμακα Απελπισίας Beck (Beck

Hopelessness Scale) σε 20 αλκοολικές και 20 εθισμένες στην ηρωίνη γυναίκες, με σκοπό να μελετήσουν τους τύπους των αρνητικών μελλοντικών προσδοκιών (απελπισία) τους. Η Weighted G ανάλυση έδειξε ότι οι εξαρτημένες από το αλκοόλ και ηρωίνη γυναίκες είχαν διαφορετικούς τύπους αρνητικών προσδοκιών για το μέλλον. Συγκεκριμένα οι αλκοολικές γυναίκες πρόβλεπαν για τα επόμενα 10 χρόνια περισσότερο επιτυχημένη και καλύτερη ζωή από ό,τι οι εξαρτημένες από ηρωίνη γυναίκες. Ο Παράσχος κ.ά. (1984) παρατήρησαν ότι το προσωπικό ιστορικό των χασιστών βρέθηκε βαρυνόμενο με διαταραχές συμπεριφοράς και αφροδίσια νοσήματα. Ο Frankle κ.ά. (1984) αναφέρουν ότι η χρήση αναβολικών από αθλητές βοηθεί στην ανάπτυξη ορισμένων περιπλοκών των αναβολικών, όπως ηπατοκυτταρικό καρκίνωμα, αλωπεκία, γυναικομαστία κ.ά. Ο Steer κ.ά. (1985) έδωσαν τον Ανιχνευτή Κατάπτωσης Beck (Beck Depression Inventory <BDI>) σε 105 εξωτερικούς ασθενείς νοσοκομείου, που ήταν αλκοολικοί και σε 211 ασθενείς, στους οποίους εχορηγείτο μεθαδόνη, για να εξετάσουν κατά πόσο συμπτώματα καταπιεστικά διαφοροποιούσαν τις δύο ομάδες. Βρήκαν ότι οι αλκοολικοί και ηρωινομανείς είναι δυνατόν να επιδείξουν διαφορετικά συμπτώματα αποθαρρυσμένης διάθεσης. Ο Khantzian (1985) υποστήριξε ότι τα εξαρτημένα άτομα έχουν προδιάθεση στον εθισμό, επειδή υποφέρουν από επώδυνες συναισθηματικές καταστάσεις και ανάλογες ψυχιατρικές διαταραχές. Κατά τον Corrigan (1986) η αύξηση του προβλήματος της χρήσης έχει συνέπεια την αύξηση της ηπατίτιδας Β και την αύξηση των θανάτων που σχετίζονται με τη χρήση. Σύμφωνα με Brown κ.ά. (1986), όπως και Stimmel (1987) οι χρήστες ενδοφλέβιας ένεσης αποτελούν ομάδα υψηλού κινδύνου για AIDS. Οι Stefanis και Kokkevi (1986) σε μια εθνική μελέτη, που έγινε σε μαθητικό πληθυσμό εστίασαν τα ευρήματα στη σύνδεση παραπτωμάτων λόγω κατάπτωσης με τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών και βρήκαν μια προοδευτική αύξηση των επιπέδων καταπιεσμένης διάθεσης κατά τη μετάβαση από τη μη χρήση στη χρήση νόμιμων (καπνό, αλκοόλ, χρήση ψυχοτρόπων χωρίς ιατρική σύσταση) και μη νόμιμων ουσιών. Τα ίδια πρότυπα παρατηρήθηκαν επίσης με βαθμίδες υψωμένων τιμών κατάπτωσης και αυτοαναφερόμενων προσπαθειών αυτοκτονίας.

Οι Schade και Komorwska (1988) αναφέρουν ότι μια μεγάλη αύξηση της ηπατίτιδας Α, που συνέβη στο Portland από το 1983-1986, μελετήθηκε και βρέθηκε ότι

περίπου ο μισός αριθμός από τις περιπτώσεις της ηπατίτιδας ανάφερε ένα ιστορικό ενδοφλέβιας χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών, μια αναλογία περίπου 50 φορές μεγαλύτερη από ό,τι αναμενόταν. Μια ταυτόχρονη επιδημία θανάτων από υπερβολική δόση ηρωίνης και μια συνακόλουθη αύξηση ηπατίτιδας Β οδήγησε στην υποψία ότι αυτό ήταν μια επιδημία χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών συνδεδεμένη με ηπατίτιδα ανάμεσα στους νέους χρήστες ενδοφλέβιας ένεσης. Έλεγχος αυτής της έκρηξης ήταν δύσκολος, διότι πολλοί από τον πληθυσμό κινδύνου ήταν φιλύποπτοι για τους υπαλλήλους της δημόσιας υγείας. Αυξημένη επιτήρηση στις υπηρεσίες παροχής τροφής και τα σχολεία πιθανόν να είχε προλάβει τις εκρήξεις από μια κοινή πηγή στο γενικό πληθυσμό, όμως μια αύξηση σποραδικών περιπτώσεων ανάμεσα στον πληθυσμό που δεν έκανε χρήση συνέβη καθαρά. Η Brown (1989) εξέτασε τα αναφερόμενα συμβάντα ζωής 138 νέων σε σχέση με τη δική τους και των γονέων τους χρήση αλκοόλ ή χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Οι 62 νέοι, που ήταν χρήστες ουσιών, ανέφεραν περισσότερο αρνητικά συμβάντα, όπως κοινωνική απόκλιση και στενοχώρια, και εκτίμησαν τα συμβάντα της ζωής, των οποίων είχαν την εμπειρία, ως λιγότερο επιθυμητά από τους 76 όχι εθισμένους νέους. Τέλος ο Chadwick κ.ά. (1989) βρήκαν ότι ο εθισμός σε ευεξάτμιστες ουσίες είναι απίθανο να έχει ως αποτέλεσμα νευροψυχολογική χειροτέρευση στους μαθητές του Γυμνασίου (N=160 μαθητές 13-16 ετών: 80 παιδιά που είχαν εθιστεί στις ευεξάτμιστες ουσίες μέχρι του σημείου της μέθης τουλάχιστο μια φορά θεωρήθηκαν δείκτης και 80 παιδιά θεωρήθηκαν ομάδα ελέγχου).

2.4.6. Χρήση ουσιών.

Ο Δελιγιαννάκης κ.ά.(1971) παρατήρησαν ότι το 52,8% των χασιστών στρατιωτών, που εξέτασαν, έκανε χρήση και άλλων τοξικών ουσιών, και, ότι το αλκοόλ ήταν η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη ουσία. Ο Kranitz το 1971 (Kranitz 1972) σύγκρινε τις απαντήσεις εθισμένων στην ηρωίνη, αλκοολικών και όχι εθισμένων, χρησιμοποιώντας την MacAndrew (1965) Alcoholism Scale (MacAndrew Κλίμακα Αλκοολισμού), για να ελέγξει τις ομοιότητες αυτών των ομάδων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρχε σημαντική διαφορά στη μέση τιμή της βαθμολόγησης (in the mean scores) της ομάδας των αλκοολικών και της ομάδας των εθισμένων στην ηρωίνη. Οι Hochman και Brill (1973) αναφέρουν ότι η χρήση όλων των άλλων

ψυχοτρόπων ουσιών συνδέεται με τη χρήση μαριχουάνας. Ο Single κ.ά. (1974) εξέτασαν τα πρότυπα των χρηστών πολλαπλών ψυχοτρόπων ουσιών σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα (N=8206 μαθητές) Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στη Νέα Υόρκη και βρήκαν ότι η χρήση κάθε ουσίας, νόμιμης ή παράνομης, σχετιζόταν θετικά με τη χρήση κάθε άλλης ουσίας. Επίσης η χρήση μη νόμιμων ουσιών, διάφορων της μαριχουάνας, σπάνια συνέβαινε όταν απουσίαζε η χρήση μαριχουάνας. Επιπλέον χρήση νόμιμων ουσιών, όπως καπνού και αλκοόλ αυξανόταν με τη χρήση μη νόμιμων ουσιών. Από την Kandel (1975), σε δύο έρευνες που έκανε σε τυχαία δείγματα μαθητών σχολείων της Νέας Υόρκης, βρέθηκαν τέσσερα στάδια στη σειρά της εμπλοκής με ουσίες: α) μύρα ή κρασί β)τσιγάρα ή βαριά λικέρ γ)μαριχουάνα και δ) άλλες μη νόμιμες ουσίες. Επίσης αναφέρει ότι οι νόμιμες ουσίες απαραίτητα μεσολαμβάνουν ανάμεσα στη μη χρήση και στη χρήση μαριχουάνας και ότι η μαριχουάνα στην παραπάνω σειρά εμπλοκής με ουσίες είναι ένα αποφασιστικό βήμα στο δρόμο για άλλες μη νόμιμες ουσίες. Αυτή η σειρά χρήσης ουσιών βρέθηκε σε καθένα από τα τέσσερα χρόνια του Γυμνασίου και το χρόνο μετά την αποφοίτηση. Ο Gould κ.ά. (1977) εξέτασαν τα πρότυπα της πολυτοξικομανίας σε ένα τυχαίο δείγμα μαθητών και, χρησιμοποιώντας τη Scalogram analysis (Ιεραρχική ανάλυση), βρήκαν μια προοδευτική σχέση για εννέα ουσίες: αλκοόλ, μαριχουάνα, χασίσι, βαρβιτουρικά, αμφεταμίνες, LSD, μεσκαλίνη, κοκαΐνη και ηρωίνη. Τσιγάρα και κόλλα δε βρέθηκε να παίρνουν μέρος σε αυτό το πρότυπο. Η χρονική σειρά με την οποία οι μαθητές ανέφεραν ότι είχαν χρησιμοποιήσει κάθε ουσία στήριζε τα αποτελέσματα της ανάλυσης μόνο κατά ένα μέρος. Ο Jessor κ.ά. (1980) βρήκαν ότι η μεγαλύτερη εμπλοκή με προβλήματα συμπεριφοράς, όπως μέθη, σχετίζεται με χρήση μαριχουάνας. Ο Kaufman (1982) αναφέρει ότι η αύξηση της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών από τους αλκοολικούς και η αύξηση της κατάχρησης αλκοόλ και του αλκοολισμού από τους χρήστες πολυτοξικομανίας είναι αποδεδειγμένη. Επίσης αναφέρει ότι αυτή η αύξηση οφείλεται κυρίως στην αύξηση της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών από νεαρότερα άτομα και γυναίκες αλκοολικές. Αναφέρει ακόμη ότι η κατάχρηση αλκοόλ από εθισμένους στην ηρωίνη αυξάνεται, κυρίως όταν η καθαρότητα της ηρωίνης είναι ελαττωμένη και οι χρήστες αυτοί συντηρούνται με μεθαδόνη. Επισημαίνει όμως ότι μεγάλο μέρος του αλκοολισμού αυτών των ασθενών άρχισε πριν

τη χρήση ηρωίνης και την εξάρτηση από αυτή. Ο Bachman κ.ά. (1981) αναφέρουν, ότι τα ευρήματα από επτά έρευνες, που έκαναν σε μαθητές, έδειξαν ότι οι ομάδες νέων υψηλού κινδύνου παραμένουν ακριβώς οι ίδιες, ενώ οι τύποι και οι ποσότητες των ουσιών, που χρησιμοποιούν, αλλάζουν κάπως από έτος σε έτος. Από Shelley κ.ά. (1982) βρέθηκε ότι οι χρήστες μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών είναι συστηματικοί καπνιστές και πότες. Ο Haertzen κ.ά. (1983) μελέτησαν σε 42 άνδρες, εθισμένους κυρίως σε οπιούχες ουσίες, τη σχέση ανάμεσα στην ποιότητα της ενίσχυσης της πρώτης εμπειρίας με ψυχότροπες ουσίες και τις τελικές συνήθειες για χρήση μιας ποικιλίας ψυχοτρόπων ουσιών. Ο βαθμός της ενίσχυσης, που εξαγόταν από την πρώτη τους εμπειρία με την ουσία σχετιζόταν με την ακόλουθη συνήθειά τους. Αυτό συνέβαινε για το αλκοόλ, τα βαρβιτουρικά, τα ήσσονα ηρεμιστικά, την κοκαΐνη, τα διεγερτικά, τη μαριχουάνα, την κόλλα ή τους διαλύτες, τα παραισθησιογόνα, τα οπιούχα εκτός της ηρωίνης και την ηρωίνη. Θετική, αλλά όχι σημαντική συσχέτιση βρέθηκε για τον καφέ και τα μείζονα ηρεμιστικά. Ο συσχετισμός για τα τσιγάρα ήταν αντίθετος από το αναμενόμενο. Για τα συνθετικά στον πίνακα της ενίσχυσης, ο βαθμός της αγάπης για μια ουσία κατά την πρώτη φορά σχετιζόταν περισσότερο με την ακόλουθη συνήθεια. Οι μεγαλύτερες τιμές (scores) της αρχικής ενίσχυσης βρέθηκαν για την ηρωίνη, την κοκαΐνη και τα οπιούχα εκτός της ηρωίνης. Στις ουσίες, που δεν αγαπήθηκαν κατά την πρώτη χρήση συμπεριλαμβάνονται τα μείζονα ηρεμιστικά, τα τσιγάρα, ο καφές και η κόλλα. Οι Mills και Noyes (1984) βρήκαν ότι η συχνότητα της χρήσης μαριχουάνας, αλκοόλ και τσιγάρου είναι σημαντικοί προγνωστικοί παράγοντες της χρήσης "σκληρών ναρκωτικών". Δηλαδή τα άτομα, που προχωρούν στα "σκληρά ναρκωτικά", ξεκινούν με μία νόμιμη ουσία, όπως αλκοόλ ή καπνό και προχωρούν στα "σκληρά ναρκωτικά" δια μέσου της χρήσης μαριχουάνας. Οι Παιονίδης και Αχλάδας (1984) παρατήρησαν ότι τα αγόρια χρήστες σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους υπόλοιπους μαθητές πίνουν πολύ καφέ, καπνίζουν πολλά τσιγάρα και καταναλώνουν οινοπνευματώδη ποτά. Ο Παιονίδης κ.ά. (1985) βρήκαν ότι οι μαθητές και μαθήτριες, που δήλωσαν ότι κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, καταναλώνουν πολλούς καφέδες, τσιγάρα, οινόπνευμα και αναλγητικά φάρμακα σε πάρα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι οι άλλοι μαθητές και οι άλλες μαθήτριες. Οι Newcomb και Bentler (1986) αναφέρουν ότι η χρήση κάνναβης φαίνεται

να είναι ένας κακός οιωνός στην πρόγνωση χρήσης άλλων μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Από Brown κ.ά. (1986), που μελέτησαν τη χρήση αλκοόλ σε ένα δείγμα 140 ατόμων εθισμένων σε μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες και σε ένα δείγμα 100 ατόμων ούτε εθισμένων σε μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες, ούτε αλκοολικών, βρέθηκε ότι η χρήση αλκοόλ από τους χρήστες, πριν χρησιμοποιήσουν ηρωίνη, υπερέβαινε σημαντικά την αντίστοιχη χρήση του φυσιολογικού δείγματος. Όμως η χρήση αλκοόλ από τους εθισμένους μειωνόταν καθώς αυτοί εθιζόταν στην ηρωίνη και δεν αυξανόταν κατά τη διάρκεια της θεραπείας. Από Murray κ.ά. (1988) βρέθηκε ότι η χρήση καπνού είναι περισσότερο συνηθισμένη ανάμεσα σε αυτούς, που ανέφεραν ότι κάνουν ή ότι έκαναν στο παρελθόν χρήση τσιγάρων, αλκοόλ ή μαριχουάνας. Ο Μαρσέλος κ.ά. (1988) αναφέρουν ότι το τσιγάρο και το οινόπνευμα είναι πρώτοι σε σπουδαιότητα προγνωστικοί παράγοντες για τη χρήση. Τέλος η Rob κ.ά. (1990) βρήκαν ότι οι χρήστες μαριχουάνας είχαν κάνει χρήση αλκοόλ τρεις ή περισσότερες φορές την τελευταία εβδομάδα πριν τη διεξαγωγή της έρευνάς τους και ότι κάπνιζαν τσιγάρα. Επίσης ότι η αναφερόμενη χρήση διεγερτικών, παραισθησιογόνων, ναρκωτικών (ηρωίνης) και καταπραυντικών ήταν σχεδόν εντελώς περιορισμένη σε αυτούς, που ανέφεραν χρήση μαριχουάνας.

2.4.7. Χρήση ουσιών από οικογένεια, υγεία και παραβατικότητα οικογένειας του χρήστη.

Ο Vaillant (1966) βρήκε ότι τουλάχιστο 24% από μια ομάδα χρηστών ηρωίνης είχε κάποιο συγγενή χρήστη, και ότι, αν υπήρχε στην οικογένεια άλλο μέλος χρήστης, τότε αυτό ήταν σχεδόν πάντα αδελφός. Οι Smart και Fejer (1972) (N=8865 μαθητές του Τορόντο) βρήκαν ότι η πατρική χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, καπνού και αλκοόλ συνδεόταν με τη χρήση ψυχοτρόπων και παραισθησιογόνων ουσιών από τους μαθητές. Επίσης βρήκαν ότι για να μειωθεί η χρήση στους νέους, έπρεπε η πατρική χρήση να έχει μειωθεί. Οι Hochman και Brill (1973) παρατήρησαν σημαντικούς συσχετισμούς της χρήσης της ίδιας τοξικής ουσίας μεταξύ των μελών της οικογένειας. Αναλυτικότερα, ότι η χρήση αλκοόλ και μαριχουάνας από τον πατέρα συνδεόταν με τη χρήση μαριχουάνας από το παιδί, ενώ όταν ο πατέρας ήταν καπνιστής ή αλκοολικός δεν υπήρχε σχέση με τη χρήση μαριχουάνας από το παιδί. Επίσης ότι,

αν το παιδί στην οικογένεια χρησιμοποιούσε μαριχουάνα, ήταν πολύ πιθανό και τα άλλα αδέρφια στην οικογένεια να χρησιμοποιούν μαριχουάνα. Ο Wilson κ.ά.(1979) σύγκριναν παιδιά ηλικίας 3 μέχρι 6 χρόνων, των οποίων οι μητέρες έκαναν χρήση ηρωίνης, με παιδιά τριών άλλων ομάδων, ίδιας ηλικίας, φυλής φύλου, βάρους γέννησης και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης. Βρήκαν ότι η έκθεση του εμβρύου στην ηρωίνη μπορεί να επηρεάσει τη σωματική ανάπτυξη και συμπεριφορά ως προς την αντίληψη και την πρόοδο μάθησης κατά την προσχολική ηλικία, χωρίς να παραβλέπεται και η σημασία των εξωμητρικών παραγόντων. Ερευνητική εργασία του Billing κ.ά.(1985) σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, των οποίων οι μητέρες έπαιρναν αμφεταμίνες κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, έδειξε ότι η ομάδα των παιδιών αυτών ως σύνολο είχε ένα σημαντικά χαμηλότερο IQ (103) από ό,τι ένα δείγμα παιδιών από τη Σουηδία.

Ο Παράσχος κ.ά. (1984) βρήκαν ότι οι χασιστές έχουν βαρυνμένο οικογενειακό ιστορικό από ψυχικό νόσημα.

Ο Vaillant (1966) αναφέρει σχέση ανάμεσα στη χρήση και την παραβατικότητα στενού συγγενή. Συγκεκριμένα, ότι τουλάχιστο το 31% των χρηστών ηρωίνης, που παρατήρησε, είχε στενό συγγενή, παραβάτη του νόμου.

2.4.8. Παραβατικότητα.

Οι Hochman και Brill (1973) δε βρήκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους χρήστες και μη χρήστες μαριχουάνας, ως προς τις συλλήψεις-καταδίκες, ενώ βρήκαν σημαντικές διαφορές ως προς τις τροχαίες παραβάσεις. Ο Jessor κ.ά. (1980) βρήκαν σχέση ανάμεσα στην ανοχή στην κοινωνική απόκλιση και τη χρήση. Ο Παράσχος κ.ά. (1984) ότι οι χασιστές, που μελέτησαν, συνήθως είχαν εμπλοκές με δικαστική αρχή. Ο Scott κ.ά. (1986) βρήκαν ότι τα αγόρια, (N=7, μέση ηλικία 15,6) με ιστορικό παραπτώματων, που μελέτησαν, κατά ένα μεγάλο ποσοστό είχαν κάνει χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Σύμφωνα με Brown (1989) οι νέοι, που έκαναν χρήση ουσιών ανέφεραν κοινωνική απόκλιση. Ο Soueif κ.ά. (1990) εντόπισαν σημαντικούς συσχετισμούς ανάμεσα στη λήψη μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και διάφορες όψεις της κακής διαγωγής, μέχρι του σημείου του παραπτώματος. Ο Vulcano κ.ά. (1990) βρήκαν ότι αυτοί, που είχαν κάνει παραπτώματα, ανέφεραν ότι χρησιμοποιούσαν

μαριχουάνα πιο συχνά από αυτούς που δεν είχαν κάνει παραπτώματα.

2.4.9. Σχολική επίδοση.

Ο Jessor κ.ά.(1980) βρήκαν ότι η χρήση ουσιών συνδεόταν με αρνητικές προσδοκίες για ακαδημαϊκά επιτεύγματα. Ο Bachman κ.ά. (1981) ότι η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών πάνω από το μέσο όρο χρήσης ήταν πιο συχνή σε μαθητές που παρουσίαζαν λιγότερη επιτυχία στην προσαρμογή στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, όπως φάνηκε από τη φυγοπονία και τους χαμηλούς βαθμούς. Ο Μαρσέλος κ.ά. (1988) ότι η χρήση ουσιών συνδέεται με τις απουσίες και τις αποβολές στο σχολείο. Σύμφωνα με τη Rob κ.ά. (1990), οι χρήστες μαριχουάνας έχουν φτωχότερη σχολική επίδοση και σπαταλούν λιγότερο χρόνο για τη σχολική εργασία, που γίνεται στο σπίτι, καθώς επίσης και κάνουν περισσότερες απουσίες από τους μη χρήστες. Αντίθετα οι Hochman και Brill (1973) βρήκαν ότι ανάμεσα σε μαθητές Κολεγίου η συχνότητα ή διάρκεια της χρήσης μαριχουάνας δε φάνηκε να επηρεάζει τη δυνατότητα ή επιθυμία των μαθητών να παίρνουν μεγάλους βαθμούς.

2.4.10. Σεξουαλικές σχέσεις.

Οι Hochman και Brill (1973) βρήκαν ότι οι χρήστες μαριχουάνας είχαν σεξουαλική εμπειρία σε νεαρότερη σχετικά ηλικία από τους μη χρήστες. Επίσης ότι οι χρήστες έβλεπαν τους εαυτούς τους περισσότερο έμπειρους σεξουαλικά και είχαν μια πιο φιλελεύθερη στάση απέναντι στο σεξ από ό,τι οι μη χρήστες. Σύμφωνα με Burgess κ.ά. (1987) (N=68, 34=σεξουαλικά εθισμένοι και 34=ομάδα ελέγχου) υπάρχει δεσμός ανάμεσα στον παιδικό σεξουαλικό εθισμό και τη μετέπειτα χρήση, όπως και ανάμεσα στη νεανική εγκληματικότητα και παραπτωματική συμπεριφορά (N=68, 34=σεξουαλικάεθισμένοι και 34=ομάδα ελέγχου). Τέλος η Rob κ.ά. (1990) αναφέρουν ότι οι χρήστες μαριχουάνας είναι περισσότερο από τρεις φορές πιο πιθανό από τους μη χρήστες να έχουν μια ετεροσεξουαλική σχέση.

2.5. Αιτίες διακοπής χρήσης.

Ο Duncan (1988) μελέτησε τις αυτοαναφερόμενες αιτίες διακοπής χρήσης μαριχουάνας 61 πρώην χρηστών, τους οποίους είχε εντοπίσει κατά τη διεξαγωγή

έρευνας (N=237 μαθητές ενός Ευρωπαϊκού κέντρου εκπαίδευσης για σπορ). Οι πιο κοινές αιτίες, που αναφερόταν για τη διακοπή της χρήσης μαριχουάνας ήταν α)αντιπάθεια για τα αποτελέσματα (14,75%), β)αθλητική γύμναση (13,11%), γ)αιτίες υγείας (11,48%) και δ)διανοητικά/ευαίσθητα προβλήματα (11,48%). Η μελέτη έδειξε ότι άτομα, που ήταν κανονικοί χρήστες, περισσότερο συχνά διέκοπταν εξαιτίας της γύμνασής τους, ενώ οι εμπειρικοί/ ευκαιριακοί χρήστες πολύ συχνά διέκοπταν λόγω των αποτελεσμάτων της χρήσης. Ο Duncan επισημαίνει την αναγκαιότητα παρόμοιων ερευνών, αλλά επισημαίνει ότι πρόωρες γενικεύσεις πρέπει να αποφεύγονται.

Όπως φαίνεται από τα χαρακτηριστικά των χρηστών, παράγοντες τόσο προσωπικοί (σχολείο, τάξη, ηλικία, φύλο, γεωγραφική θέση πόλης όπου κατοικούν, εργασία, δραστηριότητες, υγεία, ψυχοπαθολογία, χρήση ουσιών, παραβατικότητα, σχολική επίδοση), όσο και περιβαλλοντικοί (διαπροσωπικές και σεξουαλικές σχέσεις) και ιδιαίτερα μικροπεριβαλλοντικοί (οικογενειακή κατάσταση, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, σχέσεις με οικογένεια, χρήση ουσιών από οικογένεια, υγεία και παραβατικότητα οικογένειας) επηρεάζουν τη χρήση ουσιών.

Βέβαια πρέπει να αναφερθεί ότι οι προσωπικοί παράγοντες (εκτός ηλικία, τάξη, φύλο, υγεία σωματική) κατά ένα μεγάλο βαθμό επηρεάζονται από τους περιβαλλοντικούς και ιδιαίτερα τους μικροπεριβαλλοντικούς παράγοντες. Αλλά τόσο οι περιβαλλοντικοί (διαπροσωπικές και σεξουαλικές σχέσεις) όσο και οι μικροπεριβαλλοντικοί (οικογενειακή κατάσταση, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, σχέσεις με οικογένεια, χρήση ουσιών από οικογένεια, υγεία και παραβατικότητα οικογένειας) παράγοντες μπορούμε να πούμε ότι επηρεάζονται κατά ένα μεγάλο μέρος από το κοινωνικό σύστημα, στο οποίο ανήκουν. Επομένως είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι οι παράγοντες, που επηρεάζουν τη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, είναι κυρίως κοινωνικοί παράγοντες.

2.6. Πρόληψη χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

Ο Milkman κ.ά. (1983-1984) αναφέρουν ότι τα υψηλά ποσοστά υποτροπής στον εθισμό, που αναφέρονται από τη σχετική βιβλιογραφία, οφείλονται σε μια ποικιλία καταπιεστικών συμπεριφορών. Γιαυτό παρομοιάζουν τον εθισμό με μια οικογένεια

συμπεριφορών σχετικών με κοινωνικά προβλήματα, τα οποία έχουν ουσιώδεις ομοιότητες μεταξύ τους. Προτείνουν ως στρατηγική για την πρόληψη της υποτροπής ένα ευέλικτο πρόγραμμα, το οποίο να είναι προσαρμόσιμο σε κάθε είδους ταραχή των εθισμένων.

Η Κοκκέβη κ.ά. (1988) ερεύνησαν θέματα υγείας σε Γυμνάσιο της Κοινότητας Υμηττού, με στόχο την πρόληψη χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Η έρευνα έγινε στα πλαίσια ενός διακρατικού προληπτικού προγράμματος Εκπαίδευσης για την προαγωγή της υγείας. Οι μαθητές, που συμμετείχαν στην έρευνα συμπλήρωσαν ένα ανώνυμο ερωτηματολόγιο στο σχολείο και οι γονείς τους απάντησαν σε ερωτηματολόγιο, που τους χορηγήθηκε με τη μορφή προσωπικής συνέντευξης. Βρήκαν ότι οι ανάγκες, που συνδέονται με την ψυχοκοινωνική υγεία (αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης, μείωση του δυσφορικού συναισθήματος, εξομάλυνση των διαπροσωπικών σχέσεων) εμφανίζονταν επιτακτικότερες σε σύγκριση με αυτές της σωματικής υγείας των μαθητών. Τα αποτελέσματα ενίσχυσαν την άποψη, που εκφράζεται στη φιλοσοφία του προγράμματος Εκπαίδευσης για την προαγωγή της υγείας, και που θέτει ως προτεραιότητα στους στόχους του την καλύτερη γνώση του εαυτού, την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, τη βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων και την ανάπτυξη γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων των μαθητών, που επιτρέπουν υπεύθυνες επιλογές στον καθημερινό τρόπο ζωής και προάγουν την υγεία.

2.7. Γενική Θεωρία των συστημάτων.

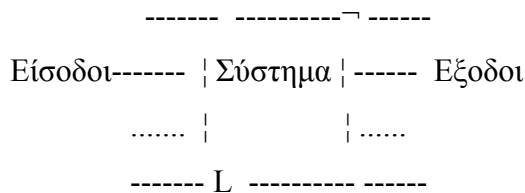
Η τάση για πολυπλοκότητα, που χαρακτηρίζει τη σημερινή επιστήμη, έχει ως συνέπεια το ότι ελάχιστα προβλήματα μπορούν να περιληφθούν στα στενά όρια ενός επιστημονικού κλάδου. Τα πιο σημαντικά απαιτούν όχι απλά διεπιστημονική συνεργασία, αλλά μάλλον νέο τρόπο σύλληψης και τοποθέτησης, που να ταιριάζει στην πολυπλοκότητά τους.

Τον καινούργιο ρόλο της επιστήμης εκφράζουν οι δύο μεγάλες σύγχρονες τάσεις της, δηλαδή η Συστημική Θεωρία και η Κυβερνητική (Δεκλερής 1986). Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να εξηγήσει τι είναι συστημική θεωρία, να δώσει μερικά παραδείγματα εφαρμογής της και να αναφερθεί αναλυτικότερα στα συστήματα

συμπεριφοράς.

Όπως αναφέρει ο Δεκλερής (1986), η συστημική επιστήμη έχει γνωρίσματα, που την καθιστούν κατάλληλη να λύσει προβλήματα, που δεν μπόρεσε να λύσει η παλιά επιστήμη. Δηλαδή η συστημική μεθοδολογία μελετά τα φαινόμενα ως σύνολο, κατασκευάζει συστημικά πρότυπα (μοντέλα), που αναπαριστούν τη "συμπεριφορά" των Συστημάτων και ο συστημικός επιστήμονας έχει τη δυνατότητα να "επεμβαίνει" με συστημική μεθοδολογία στην πραγματικότητα για να επιτύχει τη βελτίωσή της προς ένα συγκεκριμένο σκοπό. Επίσης μελετά το αντικείμενό της διεπιστημονικά διευκολύνοντας τη διεποστημονική προσέγγιση χάρη στις κοινές για πολλές επιστήμες έννοιες, γλώσσα και μεθοδολογία της συστημικής επιστήμης. Αντίθετα, η παραδοσιακή μεθοδολογία αναλύει το αντικείμενο της έρευνας στα ελάχιστα μέρη του, ανευρίσκει νομοτέλεια (αιτιώδη σχέση), υποστηρίζει ότι η "εξήγηση" παρέχει τη "γνώση" της πραγματικότητας και ότι ο επιστήμονας είναι θεατής της πραγματικότητας και γνώστης της "αλήθειας". Επίσης μελετά το αντικείμενό της με την ειδική κατά κλάδο επιστήμη. Η κλασσική επιστήμη επίσης (αναλυτική μέθοδος) πιστεύει ότι οι ιδιότητες του συνόλου είναι το άθροισμα των ιδιοτήτων των μερών.

Σύστημα είναι Ενιαίο Σύνολο, που αποτελείται από αλληλένδετα μέρη, δηλαδή από στοιχεία, που έχουν διασυνδέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης. Σχηματικά το σύστημα παριστάνεται όπως παρακάτω :

Τα φαινόμενα περιγράφονται σε ένα υψηλό επίπεδο αφαίρεσης στο οποίο αναφέρεται και η έννοια του συστήματος, και τούτο διευκολύνει την κάλυψη κάθε είδους συνόλου. Σύστημα μπορεί να είναι μια μηχανή, αλλά και ένας βιολογικός οργανισμός ή και μια οργάνωση ανθρώπων (οποιουδήποτε μεγέθους, π.χ. ολόκληρο κράτος). Τα συστήματα ταξινομούνται σε α: Φυσικά-Τεχνολογικά ή Σκληρά (άτομο, μηχανή, ηλεκτρικό δίκτυο, αυτόματο, υπολογιστής κ.ά.) και β : σε Ζωντανά ή

Μαλακά (1. Βιολογικά, όπως κύτταρο, οργανισμός, οικοσύστημα κ.ά. και 2. Ανθρώπινα, όπως οικογένεια, ομάδα, οργάνωση, πολιτικό σύστημα κλπ.). Όσον αφορά τα ανθρώπινα συστήματα, είναι πιο πολύπλοκα, διότι παρουσιάζουν υψηλή διαφοροποίηση των στοιχείων τους, έκταση, πολλαπλότητα, πυκνότητα και ποικιλία των λειτουργικών δικτύων και ελέγχων. Επίσης τα ανθρώπινα συστήματα αυτορρυθμίζονται, δηλαδή αυτοελέγχονται, είναι δυναμικά διότι αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου, είναι ιεραρχικά, δηλαδή η δομή και λειτουργία τους είναι πολυεπίπεδη με την έννοια ότι περιλαμβάνει περισσότερα επίπεδα ελέγχου, έχουν χαμηλή ελεγχιμότητα και επεξεργάζονται συμβολική πληροφορία.

Η θεωρία των συστημάτων (Διάμεσης 1986) έχει ως βασική ιδέα τη θεώρηση ενός συστήματος από τη σκοπιά του αφηρημένου επιπέδου. π.χ. των μαθηματικών νόμων, που καθορίζουν την εξωτερική του συμπεριφορά (είσοδοι-έξοδοι). Βρέθηκε ότι συστήματα με τελείως διαφορετική εσωτερική δομή και προέλευση μπορούν να ακολουθούν τους ίδιους μαθηματικούς κανόνες, επομένως παρουσιάζουν στον ερευνητή όμοιες ιδιότητες.

Πρωταρχικό ρόλο στη θεωρία των συστημάτων παίζουν οι οντότητες, που ονομάζονται "σήματα". Σήμα ονομάζεται η χρονική μεταβολή μιας φυσικής ποσότητας, που εμφανίζεται σε ένα οποιοδήποτε σημείο μιας συσκευής ή ενός συστήματος.

Κύριο χαρακτηριστικό της θεωρίας των συστημάτων είναι ένας κατάλογος προβλημάτων, που εμφανίζονται στις μελέτες όλων των συστημάτων, είτε αυτά είναι τεχνολογικά είτε όχι. Τα κυριότερα προβλήματα μπορούν να καταταγούν σε ομάδες :

1η ομάδα. Προβλήματα περιγραφής (μοντελοποίηση), προσομοιώσεως, προσεγγίσεων και αναγνωρίσεως. 2η ομάδα. Προβλήματα αναλύσεως, συνθέσεως και μετρήσεων. 3η ομάδα. Προβλήματα ευστάθειας, ευαισθησίας, ταχύτητας αποκρίσεως και ακρίβειας. 4η ομάδα. Προβλήματα ελέγχιμου, παρατηρήσιμου, ελέγχου και εκτίμησης. 5η ομάδα. Προβλήματα βελτιστοποίησης.

Οποιοσδήποτε ασχολείται με ένα σύστημα, κατ' ανάγκη ασχολείται με 1) ένα είδος συστήματος 2) ένα πρόβλημα, που αναφέρεται στο σύστημα 3) κάποια άποψη ή "πλευρά" του συστήματος.

Οι διάφορες "πλευρές" των προβλημάτων, όπως φυσική, μαθηματική,

υπολογιστική, τεχνολογική, οικονομική και άλλες υποβοηθούν το μελετητή στο να δώσει διαφορετική έμφαση ή προτεραιότητα σε μια από αυτές τις πλευρές ή ένα συνδυασμό τους.

Στα "συστήματα συμπεριφοράς" (Παρίτσης 1986) συνεξετάζονται τα βιολογικά και τα υψηλής τεχνολογίας συστήματα που παρουσιάζουν αυτοκατευθυνόμενη συμπεριφορά με βάση την πρόοδο που έχει συντελεστεί στον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης και των ρομπότ .

1. Ομοιομορφίες στα συστήματα συμπεριφοράς.

α. Έννοιες που αναφέρονται σε μεθόδους ανάλυσης.

Ένας τρόπος ανάλυσης, που αναπτύχθηκε αρχικά, ήταν τα λογικά στοιχεία των McCulloch και Pitts, τα οποία ονόμασαν λογικά νευρόνια ή λογικούς νευρώνες και θεώρησαν ότι τα νευρικά κύτταρα του εγκεφάλου επεξεργάζονται λογικές προτάσεις, σύμφωνα με τη μαθηματική λογική του Bool. Δηλαδή τα λογικά στοιχεία έχουν μία ουδό, που συνήθως είναι μικρή, και μπορούν να κάνουν μαθηματικές πράξεις της μαθηματικής λογικής του Bool. Για παράδειγμα η πράξη ότι η μία πρόταση οδηγεί σε μία άλλη μπορεί να παρουσιαστεί με ένα λογικό στοιχείο, που έχει μία είσοδο με τιμή 1, έχει ουδό 1, και μία έξοδο με τιμή πάλι 1. Τα λογικά στοιχεία είναι τα στοιχεία με τα οποία είχαν κατασκευαστεί οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, και χρησιμοποιήθηκαν από το 1943 και μετά για την περιγραφή λειτουργιών του εγκεφάλου. Είναι πολύ χρήσιμα, γιατί με τα λογικά στοιχεία μπορεί να περιγραφεί καθετί, που μπορεί να προσομοιωθεί και να πραγματοποιηθεί σε λειτουργία μέσα σε ένα ηλεκτρονικό υπολογιστή. Μπορεί να περιγραφεί καθετί, που έχει μία λογική περιγραφή.

Μία άλλη μέθοδος, χρήσιμη για την κατανόηση των μοντέλων συμπεριφοράς, περιλαμβάνει ορισμένες έννοιες από τη μαθηματική θεωρία των συστημάτων : έννοιες της συνάρτησης μεταβίβασης. Η σχέση ανάμεσα στην είσοδο και στην έξοδο που μπορεί να είναι μία συνάρτηση όπως του πολλαπλασιαστή (που πολλαπλασιάζει), του Αθροιστή (αθροίζει αλγεβρικά τις εισόδους που δέχεται και προσφέρει σαν έξοδο το αλγεβρικό τους άθροισμα), του Ολοκληρωτή (έξοδος είναι η ολοκλήρωση με τη μαθηματική έννοια στο χρόνο). Ενώ τα λογικά στοιχεία είναι περισσότερο χρήσιμα για να περιγράφουν τις γνωστικές λειτουργίες σε σχέση με τα συστήματα συμπεριφοράς, η μαθηματική θεωρία των συστημάτων είναι πιο χρήσιμη για να περιγράψει τα

συστήματα που περιλαμβάνουν τα κίνητρα συμπεριφοράς, που πραγματοποιούν λειτουργίες ελέγχου. Άλλες έννοιες, οι οποίες επίσης χρησιμοποιούνται είναι οι έννοιες : του μαύρου κουτιού, της πληροφορίας. Η ποσότητα της πληροφορίας εξαρτάται από την έννοια της αταξίας ή του τυχαίου, καθώς και από την έννοια της ποικιλίας. Άλλη έννοια είναι οι χάρτες ροής, που χρησιμοποιούνται πολύ για τον προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών και διαχωρίζονται σε λειτουργικούς και σε δομικούς χάρτες. Οι παραπάνω έννοιες είναι χρήσιμες για την περιγραφή και κατανόηση των συστημάτων συμπεριφοράς.

β. Έννοιες που αναφέρονται στο περιεχόμενο.

Απαραίτητες έννοιες που αναφέρονται στις ιδιότητες όλων των συστημάτων συμπεριφοράς είναι οι παρακάτω σημαντικότερες ομοιομορφίες από τη Γενική Θεωρία των Συστημάτων : ιδιότητα ενός συστήματος ελέγχου με αρνητική ανατροφοδότηση, ιδιότητα της κατάστασης ισορροπίας, της προσαρμοστικής αυτοοργάνωσης, της ιεραρχικής οργάνωσης που συνδέεται στενά με τη διαφοροποίηση, ο νόμος της απαιτούμενης ποικιλίας (εάν η ποικιλία του περιβάλλοντος είναι μεγαλύτερη από την ποικιλία των αντιδράσεων του συστήματος τότε ο οργανισμός βρίσκεται σε δυσκολία), ο νόμος της εμπειρίας (εάν τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος είναι σταθερά και δεν αλλάζουν τότε ο οργανισμός υποστρέφεται) και της βέλτιστης ποικιλίας (καλύτερη ποικιλία περιβάλλοντος είναι εκείνη που είναι αρκετά μεγάλη ώστε να αναπτύσσει τον οργανισμό, αλλά όχι τόσο μεγάλη ώστε να του δημιουργεί δυσκολίες προσαρμογής).

2. Περιγραφή συστημάτων συμπεριφοράς

α. Γενικά συστήματα συμπεριφοράς. Κυβερνητική (συστήματα που αναφέρονται τόσο στη συμπεριφορά των ζώων όσο και των μηχανών)

Ανάλυση συστημάτων συμπεριφοράς με τρόπο, που να μπορούν να ισχύσουν τόσο στην τεχνητή όσο και στη φυσική νοημοσύνη έκαναν ο Ross Ashby (1956, 1960), οι Mc Culloch και Pitts (1943), ο George (1961), ο Stewart (1971), οι Paritsis και Stewart (1983, 1979).

β. Φυσικά συστήματα συμπεριφοράς (ζωντανά συστήματα).

Με τα φυσικά συστήματα συμπεριφοράς έχουν ασχοληθεί οι Miller (1978), οι Paritsis και Stewart (1979, 1987), ο William Gray (1973), ο Royce (1982) και George

(1973).

γ. Υποσυστήματα συμπεριφοράς

Όλα τα μοντέλα κινήτρων συμπεριφοράς έχουν για βασικό στοιχείο ένα σύστημα αρνητικής τροφοδότησης. Ανάλογα με τα κίνητρα συμπεριφοράς ο οργανισμός κινείται για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Μπορεί να θεωρηθεί ότι εάν με την πάροδο του χρόνου μια ανάγκη ικανοποιείται πολύ, τότε αυτή αυξάνει, ενώ αν δεν ικανοποιείται, τείνει μακροπρόθεσμα να ελαττωθεί (Paritsis 1979). Αντίθετα βραχυπρόθεσμα το κίνητρο συμπεριφοράς ελαττώνεται με την ικανοποίηση.

Λειτουργίες των συστημάτων συμπεριφοράς.

Τα μοντέλα της αντίληψης είναι ιεραρχικά συστήματα ταξινόμησης, η λειτουργία της μάθησης για τα συστήματα συμπεριφοράς στηρίζεται στη δημιουργία μιας σύνδεσης ανάμεσα σε δύο παραστάσεις ή δύο εικόνες ή στο διαχωρισμό ανάμεσα σε όμοιες εικόνες. Η περιοχή της λύσης προβλημάτων στηρίζεται στην έννοια

της ομοιομορφίας (η λύση ενός προβλήματος υπάρχει σε ένα αφηρημένο επίπεδο και για κάθε συγκεκριμένο πρόβλημα αναφερόμαστε στο συγκεκριμένο επίπεδο) ή της αναλογίας (μπορεί κανείς να μην προχωρήσει στο αφηρημένο επίπεδο, αλλά να έχει πάλι στο ίδιο συγκεκριμένο επίπεδο μια λύση ενός παρόμοιου προβλήματος). Επίσης αναφέρονται τα συστήματα αυθεντίας, που σχετίζονται με την οργάνωση της γνώσης και τα συστήματα εννοιών, που περιλαμβάνουν έννοιες οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους κατά κάποιο τρόπο, καθώς και κανόνες για τον τρόπο που συνδέονται.

Ενδιαφέρον είναι ότι οι περισσότερες επιμέρους λειτουργίες του εγκεφάλου έχουν διαμορφωθεί σε μοντέλα και έχουν προσομοιωθεί σε υπολογιστές όπου μπορούν να εκτελεστούν και να πραγματοποιηθούν.

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να πούμε ότι έχουν βρεθεί πάρα πολλοί νόμοι, που ισχύουν για όλα τα συστήματα συμπεριφοράς, με βάση τους οποίους μπορούμε σε ένα βαθμό να εξηγήσουμε, να κάνουμε μοντέλα, να κατανοήσουμε και να λύσουμε προβλήματα που σχετίζονται με τη συμπεριφορά των συστημάτων. Η περιγραφή, και σε ένα βαθμό η πρόβλεψη, αναφορικά με τα συστήματα συμπεριφοράς στηρίζεται στις ομοιομορφίες, στις χρήσιμες έννοιες καθώς και στη μεθοδολογία, μια μεθοδολογία κυρίως μαθηματική ή προσομοίωση στον υπολογιστή ή συνδυασμός των δύο, η οποία μας επιτρέπει να κατανοήσουμε ή και να προβλέψουμε

συμπεριφορές.

Επίσης για τις περισσότερες λειτουργίες του εγκεφάλου υπάρχουν μοντέλα αρκετά καλά προσδιορισμένα με αποτέλεσμα να μπορούν να τρέξουν σε έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή. Αυτά τα μοντέλα καθώς και η μεθοδολογία στο χώρο της Θεωρίας των Συστημάτων Συμπεριφοράς μπορούν να βοηθήσουν πάρα πολύ όλες τις επιμέρους επιστήμες, που αναφέρονται σε συστήματα συμπεριφοράς. Έτσι μπορούν να ωφεληθούν πάρα πολύ από τη Γενική Θεωρία Συμπεριφοράς, η Ψυχιατρική, η Ψυχολογία, η μελέτη του εγκεφάλου, η Βιολογία, η Κοινωνιολογία, οι Οικονομικές Επιστήμες, η Διοίκηση Επιχειρήσεων. Κατ' αναλογία και οι επιστήμονες εκείνοι, που ασχολούνται με την τεχνητή νοημοσύνη και την πληροφορική μπορούν να ωφεληθούν από τη γενική μεθοδολογία και τη γνώση στο χώρο της θεωρίας των Συστημάτων Συμπεριφοράς και Κυβερνητικής. Επιγραμματικά μπορούν να αναφερθούν δύο παραδείγματα χαρακτηριστικά της εφαρμογής της Γενικής της θεωρίας των Συστημάτων Συμπεριφοράς και Κυβερνητικής: ένα από την εφαρμογή στα τεχνολογικά συστήματα και ένα από τα ανθρώπινα (φυσικά) συστήματα. Στα τεχνολογικά ανήκει το παράδειγμα του *Maginer II*, που είχε σχεδιαστεί από μια ομάδα με επικεφαλής τον *Mc Culloch*, ψυχίατρο, από τους πατέρες της Κυβερνητικής. Στο χώρο των επιστημών των φυσικών συστημάτων συμπεριφοράς εφαρμόστηκαν με μεγάλη επιτυχία, στη θεραπεία οικογένειας ώστε κατά γενική ομολογία των επιστημόνων, που ασχολούνται στο χώρο αυτό, η καλύτερη μέθοδος θεραπείας της οικογένειας να θεωρείται εκείνη της συστηματικής προσέγγισης.

2.8. Τρόποι θεραπείας.

Ο *Rounsaville κ.ά.* (1983) υπέβαλαν 72 εθισμένους σε οπιούχες ουσίες με τρόπο τυχαίο σε μια από δύο διαφορετικές συνθήκες θεραπείας για 6 μήνες: α)εβδομαδιαία ατομική ψυχοθεραπεία και β)μηνιαία σύντομη συνάντηση. Τα αποτελέσματα ήταν τα ίδια και για τις δύο μελετώμενες ομάδες, δεδομένου ότι και στις δύο διαφορετικές θεραπευτικές αγωγές τα άτομα πέτυχαν σημαντική κλινική βελτίωση.

Ο *Kosten κ.ά.* (1983) (N=106 άτομα, που αποτέλεσαν τέσσερις ομάδες : α)28 άνδρες εθισμένοι, που ζούσαν με τις συζύγους τους β)27 εθισμένοι, που ζούσαν με τους γονείς τους γ)23 εθισμένοι, που αρνούσαν τη χρήση στα μέλη της οικογένειάς

τους, με τα οποία έμεναν μαζί και δ)28 εθισμένοι, που ζούσαν μόνοι τους) βρήκαν ότι οι εθισμένοι, που αρνούνται στις οικογένειές τους ότι είναι χρήστες, έχουν φτωχά θεραπευτικά αποτελέσματα, ακόμη και αν ζουν με μέλη της οικογένειας, που δεν είναι χρήστες. Συμπέραναν ότι η μέγιστη εμπλοκή της οικογένειας στη θεραπεία, συμπεριλαμβανομένων των συζύγων και των γονέων συνδέεται με καλύτερη πρόγνωση.

Ο Kaufman (1985) αναφέρει ότι η θεραπεία μέσα στην οικογένεια των εξαρτημένων από ουσίες έχει κάνει μεγάλα βήματα την τελευταία 20ετία. Επισημαίνει ότι αυτή η πρόοδος οφείλεται στη μελέτη των οικογενειακών συστημάτων και στην εφαρμογή νέων τεχνικών στο πεδίο της οικογενειακής θεραπείας των εξαρτημένων από ουσίες.

Οι Klein και Miller (1986) αναφέρουν τους παρακάτω τρόπους θεραπείας:

α)Χρήση μεθαδόνης ως υποκατάστατο της ηρωίνης, που αναπτύχθηκε στη 10ετία του '60 στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε άλλες χώρες. Αναφέρουν ότι, σύμφωνα με τους Dole και Nyswander, όταν οι εθισμένοι στην ηρωίνη παίρνουν μεθαδόνη με ιατρική σύσταση ως υποκατάστατο της ηρωίνης, τότε είναι λιγότερο πιθανό να εμπλακούν σε παράνομες δραστηριότητες για να αποκτήσουν το απαραίτητο χρήμα για την προμήθεια της ναρκωτικής ουσίας, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να εργαστούν και να έχουν μια ψυχολογική σταθεροποίηση, χωρίς όμως να έχουν και μια εκτεταμένη αλλαγή του τρόπου ζωής τους.

β)Μοντέλο θεραπευτικής κοινότητας, που δίδει έμφαση στην αλλαγή της συμπεριφοράς των εθισμένων. Η παραμονή στη θεραπευτική κοινότητα διαρκεί από ένα, μέχρι δύο ή και τρία χρόνια. Το μοντέλο της θεραπευτικής κοινότητας χρησιμοποιεί σθεναρή, ισχυρή αντιμετώπιση των στάσεων και συμπεριφοράς των εθισμένων, αν και η ένταση της αντιμετώπισης ποικίλλει σημαντικά σε διάφορα προγράμματα. Οι επικριτές του μοντέλου υποστηρίζουν ότι η εφαρμογή του στοχεύει στην ταπείνωση της προσωπικότητας και στην "υποταγή" του εθισμένου, ενώ οι υποστηρικτές επιμένουν ότι μόνο μια τέτοια σθεναρή μεταχείριση των εθισμένων μπορεί να "σπάσει τις άμυνες" τους και να φέρει αποτέλεσμα.

γ)Αποχή προσανατολισμένη στο μοντέλο της ανάρρωσης, που υιοθετήθηκε από το μοντέλο ανάρρωσης από το αλκοόλ. Τα κέντρα θεραπείας από τον εθισμό θεωρούν ότι

οι διάφορες ομάδες αυτοβοήθειας είναι χρήσιμες στη διδασκαλία των εθισμένων ατόμων, διότι τα βοηθούν να αντιληφθούν τη σοβαρότητα της ασθένειάς τους, παρέχοντας ταυτόχρονα ελπίδα και υποστήριξη. Σε αυτό το θεραπευτικό μοντέλο τα άτομα που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ασθένειάς τους είναι δυνατόν να τα μεταχειρίζονται ως εξωτερικούς ασθενείς, ενώ τα άτομα που είναι επί περισσότερο χρονικό διάστημα άρρωστα ίσως χρειάζεται να παραμείνουν ως εσωτερικοί ασθενείς ένα ή και δύο μήνες. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, που τα άτομα απομονώνονται και διατηρούνται σε μια κατάσταση χωρίς ουσίες, αρχίζουν να εκτιμούν το κίνητρό τους για αλλαγή. Η ενθάρρυνση από συνομηλίκους και η επίδειξη από την ομάδα, που έχει αναρρώσει, ότι φυσική και ευτυχισμένη λειτουργία είναι δυνατή χωρίς τη χρήση ουσιών, είναι πολύ βασικό. Η συμμετοχή της οικογένειας στη θεραπεία είναι χρήσιμη, διότι η οικογένεια είναι δυνατόν με την κατάλληλη διαφώτιση να ενθαρρύνει την ανάρρωση και αποχή του ασθενή. Μετά την απόλυση του ασθενή εξακολουθεί η παροχή υποστήριξης με τη μορφή καθημερινών συναντήσεων επί 90 τουλάχιστον ημέρες.

Καταλήγουν στην άποψη ότι το μοντέλο της χρήσης της μεθαδόνης ως υποκατάστατου της ουσίας συνιστάται στα άτομα, που απέτυχαν στις διάφορες προσπάθειες αποχής τους και είναι ανίκανα να σταθεροποιήσουν τη ζωή τους. Ενώ η θεραπευτική κοινότητα ταιριάζει σε άτομα με μακρύ ιστορικό αντικοινωνικής συμπεριφοράς, ιδιαίτερα σε αυτά, που διατάχθηκε από το δικαστήριο να συμμετέχουν σε αυτό το είδος θεραπείας για κάμποσα χρόνια, συχνά σαν μια εναλλακτική λύση της φυλάκισής τους. Η αποχή, προσανατολισμένη στο μοντέλο της ανάρρωσης, πιστεύουν, ότι ταιριάζει καλύτερα σε άτομα, που κατά κάποιο τρόπο ωθούνται, βρίσκονται σε σχετικά αρχικό στάδιο χρήσης. Υποστηρίζουν την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός ειδικού επιστήμονα, γνώστη των ειδών θεραπείας, ώστε να εκτιμά ποια μέθοδος θεραπείας είναι η πιο αποτελεσματική για τον κάθε εθισμένο. Επίσης πιστεύουν ότι μια ακριβής ψυχιατρική εκτίμηση είναι απαραίτητη για αναγνώριση κάθε άλλου ψυχιατρικού ζητήματος, του οποίου η παρουσία πιθανόν να επιδράσει στην επιλογή της θεραπείας. Όσον αφορά την ατομική ψυχοθεραπεία, αν και θεωρούν ότι δεν είναι ένα υποκατάστατο για τις τρεις μορφές θεραπείας, όμως πιστεύουν ότι μπορεί να τις συμπληρώσει αυτές στις κατάλληλες περιπτώσεις.

Ο Ζαφειρίδης (1986) προτείνει ένα Ειδικό Θεραπευτικό Πρόγραμμα για εξαρτημένα άτομα, που ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Αύγουστο του 1983 στην Ελλάδα. Η πρώτη φάση του προγράμματος περιλαμβάνει το Συμβουλευτικό Σταθμό και το Κέντρο Σωματικής Αποτοξίνωσης, ενώ η δεύτερη και τρίτη φάση τη θεραπευτική Κοινότητα. Ο Συμβουλευτικός Σταθμός αποτελεί λειτουργικό τμήμα του Κέντρου Σωματικής Αποτοξίνωσης και στελεχώνεται από το ίδιο προσωπικό με το σύστημα της κυκλικής εναλλαγής του προσωπικού στις θέσεις εργασίας. Στόχοι του Συμβουλευτικού Σταθμού είναι η διαλογή, ενημέρωση και κινητοποίηση των πελατών με πρόβλεψη να λειτουργήσει και τμήμα ψυχοθεραπείας για χρήστες αλκοόλ και "μαλακών ναρκωτικών", που δεν ενδείκνυται η εισαγωγή τους στο πρόγραμμα. Στόχοι του Κέντρου Σωματικής Αποτοξίνωσης είναι η αντιμετώπιση του σωματικού στερητικού συνδρόμου, η κινητοποίηση για συμμετοχή στη 2η φάση του προγράμματος (Θεραπευτική Κοινότητα) και η ενημέρωση και διαφώτιση για αυτούς, που θέλουν να συνεχίσουν πάνω στην ιδεολογία και τον τρόπο λειτουργίας της θεραπευτικής κοινότητας.

Το μοντέλο της θεραπευτικής κοινότητας είναι ένας συνδυασμός δημοκρατικής και ιεραρχημένης θεραπευτικής κοινότητας, στο οποίο ενσωματώνεται η φάση της κοινωνικής επανένταξης. Η παραμονή του πελάτη στο ιεραρχημένο μοντέλο διαρκεί περίπου εννέα μήνες με στόχους την κατάρριψη της εικόνας, την ειλικρινή και άμεση έκφραση των συναισθημάτων, την έντονη αντιπαράθεση σε κάθε λανθασμένη συμπεριφορά και την εκμάθηση εκ νέου του κοινωνικού βίου. Κατά τον 9ο μήνα ο πελάτης γίνεται μέλος της δημοκρατικής φάσης, κατά την οποία εργάζεται 8 ώρες τη μέρα σε ένα από τα συνεργεία της κοινότητας, όπου ταυτόχρονα αρχίζει η επαγγελματική του εκπαίδευση. Επίσης αναλαμβάνει, βοηθώντας το προσωπικό στο έργο του, θεραπευτικούς ρόλους. Μετά από ένα διάστημα 4-5 μηνών προτρέπεται να εργάζεται σε θέσεις εργασίας στην πόλη, που του εξασφαλίζει ο συνεταιρισμός της κοινότητας. Συνεχίζει όμως, μετά την επιστροφή από την εργασία του, να συμμετέχει στις θεραπευτικές διαδικασίες και στο πρόγραμμα, που υπάρχει για τη δημοκρατική θεραπευτική κοινότητα, όπου παραμένει περίπου 4-5 μήνες. Μόλις τελειώσει και αυτή τη φάση, τότε πλέον προτρέπεται να μετοικήσει στην πόλη, όπου ήδη από πριν υπάρχει η θέση εργασίας στην οποία εργαζόταν. Και όλο αυτό το διάστημα συνεχίζει

να είναι μέλος του συνεταιρισμού.

Σύμφωνα με τον Αβραμίδη (1989), η θεραπευτική προσπάθεια προσαρμόζεται στην κάθε περίπτωση, ώστε να γίνεται καλύτερα ανεκτή και να αποβαίνει περισσότερο αποτελεσματική. Αναφέρει ότι είναι ξεπερασμένη η θεραπευτική αντιμετώπιση της παντελούς στέρησης της ουσίας, από την οποία το άτομο είναι εξαρτημένο, και υποστηρίζει τη χορήγηση της ουσίας αυτής σε επαρκείς δόσεις για αντιμετώπιση του στερητικού συνδρόμου.

3. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Θέματα, τα οποία θα απασχολήσουν την παρούσα έρευνα.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι :

α. Να προσδιορίσει την έκταση του φαινομένου της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών στους έφηβους μαθητές της πόλης του Ηρακλείου.

β. Να απαντήσει σε ερωτήματα που δημιουργούνται από τις μέχρι τώρα έρευνες.

γ. Να ορίσει την ομάδα υψηλού κινδύνου των μαθητών, που κάνουν χρήση.

δ. Να ελέγξει την υπόθεση εάν τα άτομα, που προτιμούν την αλληλεπίδραση με κατώτερα από αυτά συστήματα, παρά με ίσα ή ανώτερά τους συστήματα, είναι τα άτομα, που κάνουν χρήση. Η υπόθεση αυτή στηρίζεται στη θεωρία των κινήτρων συμπεριφοράς των Paritsis και Stewart (1979).

Αναλυτικότερα, οι σκοποί της παρούσας έρευνας είναι :

α. Προσδιορισμός της έκτασης του φαινομένου της χρήσης στους έφηβους μαθητές της πόλης του Ηρακλείου.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα επιδημιολογικών ερευνών σε άλλες χώρες και στην Ελλάδα, αναμένεται το ποσοστό των μαθητών, που κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών να είναι μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό χρηστών των άλλων χωρών. Επίσης να μην απέχει πολύ από τα ποσοστά, που έδειξαν άλλες έρευνες στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, έρευνα, που έγινε σε όχι αντιπροσωπευτικό δείγμα μαθητών της πόλης του Ηρακλείου το 1984, έδειξε ότι το 5,5% του δείγματος είχε κάνει χρήση (Κοκκέβη κ.ά. 1993).

β. Απάντηση σε ερωτήματα, που προκύπτουν από τις προηγούμενες έρευνες.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση έδειξε αντίθετες απόψεις των ερευνητών σχετικά με το είδος του σχολείου, τη βαθμίδα της τάξης, το φύλο, το μέγεθος της οικογένειας (αριθμός αδελφών), την παρουσία ή απουσία γονέων, το διαζύγιο ή διάσταση των γονέων και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας του χρήστη, όσον αφορά την επίδραση ή όχι των παραγόντων αυτών στη χρήση ουσιών. Τις αντιφάσεις αυτές καλείται η παρούσα έρευνα να αποσαφηνίσει.

Ως προς την ηλικία, την ύπαρξη χρήματος, την εργασία, την ενασχόληση με θρησκεία ή πολιτική οργάνωση, τις κακές σχέσεις με την οικογένεια, την υγεία, την

ψυχοπαθολογία και τη χρήση άλλων ουσιών από το χρήστη, όπως φαίνεται από τη σχετική βιβλιογραφική αναφορά, υπάρχει ομοφωνία απόψεων ως προς το ότι οι παράγοντες αυτοί επιδρούν θετικά στη λήψη ψυχοτρόπων ουσιών. Θεωρείται όμως απαραίτητο να διερευνηθούν και αυτοί οι παράγοντες από την έρευνα, ώστε να δημιουργηθεί ένα περισσότερο ολοκληρωμένο "πορτραίτο" του τελικού μοντέλου των χαρακτηριστικών και της συμπεριφοράς του μαθητή χρήστη.

Ένα ερώτημα, που δημιουργείται, είναι αν τελικά ο αθλητισμός λειτουργεί προστατευτικά από τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, διότι η μέχρι τώρα βιβλιογραφική αναφορά δεν έχει δώσει ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα αυτό.

Ένα άλλο ερώτημα είναι, πως διαθέτουν τον ελεύθερο χρόνο τους οι χρήστες, δηλαδή ποιος είναι ο τρόπος ζωής, που κάνουν κατά τον ελεύθερο χρόνο τους σε τοπικό επίπεδο -με τις δικές μας ενδεχόμενα ιδιαιτερότητες-, ερώτημα το οποίο κατά προσωπική άποψη δεν έχει απαντηθεί ικανοποιητικά από τις μέχρι τώρα έρευνες.

γ. Ορισμός της ομάδας υψηλού κινδύνου των μαθητών, που κάνουν χρήση.

Αφού γίνει επιλογή ορισμένων παραγόντων, από αυτούς, που επηρεάζουν τη χρήση, θα εξεταστούν και θα ιδωθούν σε σχέση μεταξύ τους ώστε να δημιουργηθεί ένα μοντέλο με τους κυριότερους παράγοντες, που θα καθορίζουν την ομάδα υψηλού κινδύνου των μαθητών. Έτσι θα καταστεί δυνατή η πρόγνωση της χρήσης ουσιών από τους μαθητές, στοιχείου απαραίτητου για την πρόληψη.

δ. Έλεγχος της υπόθεσης της προτίμησης αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα των χρηστών, η οποία στηρίζεται στη θεωρία των κινήτρων συμπεριφοράς των Paritsis και Stewart (1979).

Σύμφωνα με τη θεωρία των Paritsis και Stewart (1979), το βασικό κίνητρο συμπεριφοράς, που είναι κοινό στα ζωντανά πλάσματα και πιο συγκεκριμένα στα ζώα και τον άνθρωπο, είναι η ανάγκη τους για αλληλεπίδραση με το περιβάλλον, που οδηγεί σε ικανοποίηση και ανάπτυξη. Η ανάπτυξη αυτή με τη σειρά της οδηγεί σε περισσότερες και καλύτερες αλληλεπιδράσεις με το περιβάλλον. Η ανάγκη για αλληλεπίδραση με άλλα νοήμονα συστήματα οδηγεί σε καλύτερη χρήση των καναλιών επικοινωνίας και τελικά σε καλύτερη και περισσότερη πληροφόρηση του συστήματος, η οποία επιταχύνει τη μάθηση και ανάπτυξη της νοημοσύνης του συστήματος. Σύμφωνα με το μοντέλο των Paritsis και Stewart ο βαθμός του κινήτρου

για ανάπτυξη συνδέεται με την προτίμηση για αλληλεπίδραση με όσο το δυνατόν ανώτερα συστήματα.

Τα άτομα μπορούν να διαιρεθούν:

α) Σε εκείνα, που προτιμούν να αλληλεπιδρούν με κατώτερα συστήματα, όπως ουσίες, απλά υλικά αγαθά, ζώα ή φυτά. Τα άτομα αυτά θεωρούνται ότι έχουν ελαττωμένο κίνητρο για ανάπτυξη ή ακόμα τάση για αυτοκαταστροφή και τείνουν να οδηγηθούν στην παρακμή. Στην κατηγορία αυτή ανήκει μια μειοψηφία των ατόμων. β) Σε εκείνα, που προτιμούν να αλληλεπιδρούν με ίσα προς αυτά συστήματα, όπως οι άλλοι άνθρωποι, είναι "κοινωνικά", ενδιαφέρονται για τους συνανθρώπους τους και χαίρονται την επαφή με τα μέλη της οικογένειας, την παρέα, τους φίλους κ.ά. Τα άτομα αυτά θεωρούνται ότι έχουν ανεπτυγμένο κίνητρο για ανάπτυξη, αναπτύσσονται κανονικά και έχουν μια καλή κοινωνική προσαρμογή. Στην κατηγορία αυτή ανήκει η πλειοψηφία των ατόμων.

γ) Σε άτομα, που προτιμούν την αλληλεπίδραση με ανώτερα συστήματα, όπως η επιστήμη, η τέχνη και την αλληλεπίδραση με οργανωμένες ομάδες, όπως εργασία σε οργανωμένους οργανισμούς και ομάδες. Τα άτομα αυτά θεωρούνται ότι έχουν πολύ ανεπτυγμένο κίνητρο για ανάπτυξη, αναπτύσσονται και εξελίσσονται ταχύτερα και περισσότερο, τόσο νοητικά (όταν οι συνθήκες αυτές υπάρχουν κατά την περίοδο της νοητικής ανάπτυξης), όσο και κοινωνικά και πολιτιστικά. Στην κατηγορία αυτή ανήκει μια μικρή μειοψηφία των ατόμων.

Κατά τη θεωρία των Paritsis και Stewart, τα άτομα, που δεν αλληλεπιδρούν με ίσα προς αυτά ή ανώτερά τους συστήματα, δεν εξελίσσονται.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία τα άτομα, που κάνουν μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, δεν εξελίσσονται κοινωνικά και προσωπικά, αλλά παρακμάζουν : έχουν κακή σχολική επίδοση (Bachman κ.ά. 1981, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob κ.ά. 1990), μειώνεται η επαγγελματική τους απόδοση, απομονώνονται από το οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον ή περιθωριοποιούνται (Hochman και Brill 1973, De Leon κ.ά. 1973, Jessor κ.ά. 1980, Παράσχος κ.ά. 1984, Scott κ.ά. 1986, Brown 1989, Vulcano κ.ά. 1990) και εμφανίζουν αυτοκαταστροφική συμπεριφορά, όπως αυτοκτονία (Ryser 1983, Stefanis και Kokkevi 1986).

Δημιουργείται λοιπόν το ερώτημα μήπως η χρήση μη νόμιμων ουσιών συνδέεται με

την προτίμηση για αλληλεπίδραση με κατώτερα από το άτομο συστήματα, ενώ η μη χρήση των ουσιών αυτών συνδέεται με προτίμηση για αλληλεπίδραση με ίσα ή ανώτερα από το άτομο συστήματα.

3.2. Θέματα, τα οποία δε θα απασχολήσουν την έρευνα.

Θέματα τα οποία δε θα απασχολήσουν την έρευνα είναι η χρήση ουσιών από την οικογένεια, η υγεία και παραβατικότητα της οικογένειας, η παραβατικότητα του μαθητή, η σχολική επίδοση και οι σεξουαλικές σχέσεις του μαθητή, διότι ενδεχόμενες ερωτήσεις, που θα αναφέρονται σε αυτούς τους παράγοντες, να δημιουργήσουν κλίμα καχυποψίας στους μαθητές για το απόρρητο των απαντήσεών τους. Άλλα θέματα-προβλήματα (Μπενάς, 1990), τα οποία δε θα απασχολήσουν την παρούσα έρευνα είναι το αν η χρήση του χασίς πρέπει να αποποινικοποιηθεί ή όχι και για ποιους, η υιοθέτηση "στεγνής" θεραπείας ή με χορήγηση υποκατάστατων (τύπου μεθαδόνης κλπ.), η διάκριση ή όχι "μαλακών" και "σκληρών" ουσιών και η σημασία της σε κοινωνικό -και όχι εργαστηριακό- επίπεδο, η στάση της κατεστημένης εξουσίας απέναντι στα "νόμιμα" και "μη νόμιμα ναρκωτικά". Σε αυτά τα θέματα δε θα αναφερθεί η έρευνα, διότι σκοπός της είναι να διερευνήσει τη σχέση της ψυχικής και σωματικής υγείας, καθώς και του οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος με τη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών από έφηβους μαθητές του Ηρακλείου, με κύριο στόχο τον προσδιορισμό του πληθυσμού υψηλού κινδύνου.

Επομένως ο ρόλος της έρευνας είναι σημαντικός, δεδομένου ότι η μελέτη θα συμβάλει στον προσδιορισμό ορισμένων παραγόντων, οι οποίοι μπορούν να φανούν χρήσιμοι σε μια περιοχή με υψηλό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, διακίνησης πληθυσμού και πολιτισμικών μεταβολών, τα οποία αποτελούν "κοινωνικά στρες".

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1.1. Δείγμα.

Το προς μελέτη υλικό αναφέρεται στον πληθυσμό των εφήβων μαθητών των δημόσιων Γενικών και Τεχνικών-Επαγγελματικών Λυκείων, της Δημόσιας Τεχνικής Σχολής και του ιδιωτικού Λυκείου "Παγκρήτιο" της πόλης του Ηρακλείου με μέση ηλικία 16.545 χρόνων και τυπική απόκλιση 2.007, οι οποίοι απάντησαν σε ένα ανώνυμο ερωτηματολόγιο.

Αποφασίστηκε η συμμετοχή όλων των μαθητών των παραπάνω σχολείων, οι οποίοι αποτελούν μια φυσική ομάδα των μαθητών της πόλης του Ηρακλείου, ώστε το δείγμα της έρευνας να θεωρηθεί "αντιπροσωπευτικό" παρόμοιων ομάδων, δηλαδή τα συμπεράσματα που θα προκύπτουν από αυτόν τον πληθυσμό να είναι δυνατόν να γενικευθούν σε πληθυσμούς, οι οποίοι έχουν χαρακτηριστικά όμοια (Παρασκευόπουλος 1984), όπως υψηλό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, διακίνησης πληθυσμού και πολιτισμικών μεταβολών, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν "κοινωνικοί stressors".

Ενας άλλος λόγος για τη χρήση "αντιπροσωπευτικού" δείγματος παρόμοιων ομάδων είναι, ότι, χρησιμοποιώντας έναν τόσο μεγάλο πληθυσμό δίδεται η δυνατότητα της μελέτης πολλών παραμέτρων, όπως π.χ. προσωπικών στοιχείων, οικογενειακής κατάστασης, εργασίας κ.ά.

Τα σχολεία, που πήραν μέρος στην έρευνα, μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες ομάδες:

Α ομάδα: αποτελείται από τα Δημόσια Γενικά Λύκεια (1ο, 2ο, 3ο, 4ο, 5ο, 6ο, 7ο, Νέας Αλικαρνασσού) και το Ιδιωτικό Λύκειο "Παγκρήτιο". Η Α ομάδα σχολείων συνήθως προσανατολίζει σε ακαδημαϊκές σπουδές και σταδιοδρομία. (Δυστυχώς δεν υπήρξαν χρονικά περιθώρια να συμπεριληφθεί και το Ιδιωτικό Λύκειο ο "Κοραής" στην έρευνα, λόγω της λήξης του διδακτικού έτους).

Β ομάδα: αποτελείται από τα Δημόσια Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια (1ο, 2ο, 3ο, 4ο Εσπερινό, 5ο) και Δημόσια Τεχνική Επαγγελματική Σχολή. Η Β ομάδα σχολείων συνήθως προσανατολίζει σε όχι ακαδημαϊκές σπουδές και σταδιοδρομία, αλλά στην απευθείας μετάβαση στην αγορά εργασίας.

Το δειγματοληπτικό σχέδιο της έρευνας παρουσιάζεται στον αμέσως επόμενο πίνακα 1.

Πίνακας 1. Ομαδοποίηση του μαθητικού πληθυσμού της έρευνας.

Φύλο	A ομάδα σχολείων	B ομάδα σχολείων	Σύνολο
Αγόρια	1367	1789	3156
Κορίτσια	1837	1129	2966
Σύνολο	3204	2918	6122

1.2. Ερωτηματολόγιο (Στεφανής 1985, Μαρσέλος κ.ά. 1985, Μαδιανού κ.ά. 1993, Κοκκέβη κ.ά. 1993).

α. Ανάλυση του ερωτηματολογίου.

Αν και υπάρχουν αρκετά σχετικά ερωτηματολόγια, ξένων και ελληνικών όμοιων ερευνών, απαιτούνταν μια προσαρμογή του ερωτηματολογίου, που θα χρησιμοποιούνταν στην έρευνα, στα δεδομένα των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της πόλης του Ηρακλείου. Μετά από προσεκτική μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας διαμορφώθηκε ένα ερωτηματολόγιο, που να έχει μια κλιμάκωση ερωτήσεων, δηλαδή από τις πιο απλές και ευκολοαπάντητες να προχωρεί στις πιο δύσκολες.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού τύπου (σε κάθε ερώτηση ο μαθητής επιλέγει μία ή δύο από τις απαντήσεις που υπάρχουν, χωρίς να γράφει λέξεις ή φράσεις) και από ερωτήσεις ανοικτού τύπου (ο μαθητής απαντά χρησιμοποιώντας λέξεις ή σύντομες φράσεις). Επίσης δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην έκταση του σε συνάρτηση με το χρόνο των 45 λεπτών, που απαιτούνταν για τη συμπλήρωσή του, ώστε να αποφευχθεί η δημιουργία ενός μακροσκελούς, πολυσέλιδου ερωτηματολογίου, που προκαλεί κόπωση στο μαθητή και δυσχεραίνει την επεξεργασία των αποτελεσμάτων (Το πλήρες ερωτηματολόγιο, όπως χορηγήθηκε στους μαθητές, υπάρχει στο παράρτημα).

β. Στόχοι του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα ερωτήσεων, που αναφέρεται στον τρόπο ζωής, στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και στη χρήση νόμιμων και μη

νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, ώστε να δίδεται μια εικόνα της οικογενειακής κατάστασης, της κοινωνικής δραστηριότητας, των συνηθειών, της κατάστασης υγείας και της χρήσης νόμιμων και μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών από τους μαθητές. Με τις απαντήσεις δημιουργείται η "εικόνα" του μαθητή, η οποία αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα αναφοράς στη φάση της επεξεργασίας των δεδομένων. Στην παρούσα έρευνα, νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών σημαίνει χρήση ουσιών κοινωνικά αποδεκτών, όπως καφέ, τσιγάρου, αλκοόλ και φαρμάκων ψυχοτρόπων, που παρέχονται με ιατρική σύσταση. Μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών σημαίνει χρήση των ψυχοτρόπων ουσιών για σκοπό μη ιατρικό, η οποία πιθανόν να έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή της συμπεριφοράς. Μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες θεωρούνται τα ψυχοτρόπα φάρμακα, που παρέχονται χωρίς ιατρική συνταγή, τα ναρκωτικά, όπως όπιο, κωδεΐνη κ.ά., και άλλες όμοιες ουσίες, όπως χασίσι, μαριχουάνα, LSD, πτητικά κ.λ.π.

Ενώ το κύριο ενδιαφέρον της έρευνας εντοπίζεται στη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου παρουσιάζουν μια κλιμάκωση, έτσι ώστε να είναι ευχερέστερη η προσέγγιση του κύριου προβλήματος της μη νόμιμης χρήσης. Για το λόγο αυτό έχουν προηγηθεί ερωτήσεις, που αναφέρονται στα ατομικά χαρακτηριστικά, στην οικογενειακή κατάσταση, στην εργασία, στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στις διαπροσωπικές σχέσεις, στην κατάσταση της υγείας, στο κάπνισμα και στο ποτό, που επιτρέπουν μια εξοικείωση του μαθητή με το πνεύμα του ερωτηματολογίου.

Οι ερωτήσεις, που δεν έχουν άμεση σχέση με τη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, έχουν συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο για τους παρακάτω λόγους :

Είναι δυνατόν μέσα από συσχετίσεις να εντοπιστούν αιτιολογικοί παράγοντες για τη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών ή τον υψηλό κίνδυνο χρήσης των ουσιών αυτών.

Υπάρχει μια όσο γίνεται πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση στο πρόβλημα της μη νόμιμης χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών, εξετάζεται η "εικόνα" του ατόμου, και δεν επικεντρώνεται η προσοχή σε μια μόνο εκδήλωση της συμπεριφοράς του, όπως είναι η κατάχρηση ψυχοτρόπων ουσιών. Έτσι, ίσως να υπάρξει η δυνατότητα ανάπτυξης προγραμμάτων πρόληψης όχι μόνο του προβλήματος, που εξετάζει η έρευνα, αλλά και άλλων προβλημάτων, που αναφέρονται στους έφηβους μαθητές της έρευνας.

Η έρευνα μπορεί να παρουσιαστεί στους μαθητές σαν μια έρευνα με στόχο να

εξετάσει τις ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες τους, καθώς και τις ανάγκες υγείας τους, ώστε να μην επικεντρωθεί η προσοχή τους στις ερωτήσεις για τις μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες και να δημιουργηθούν αντιδράσεις άμυνας, που μειώνουν την ειλικρίνεια απαντήσεων.

Με το να υπάρχει μια σκόπιμη ανάμειξη ερωτήσεων διαφορετικών στόχων, που διευκολύνει την αβίαστη και ειλικρινή συμμετοχή του μαθητή, επιτρέπεται μια διασταύρωση απαντήσεων, χωρίς να το υποψιαστεί ο μαθητής, χρήσιμη για τον αποκλεισμό ερωτηματολογίων, που έχουν συμπληρωθεί με τυχαίο ή παραπαιστικό τρόπο.

Οι ερωτήσεις για τη μη νόμιμη χρήση ουσιών, όπως φαρμάκων ηρεμιστικών, υπνωτικών, διεγερτικών χωρίς ιατρική σύσταση και ναρκωτικών ή άλλων παρόμοιων ουσιών, βρίσκονται προς το τέλος, όπως και οι ερωτήσεις αξιοπιστίας, ώστε να έχουν ήδη οι μαθητές εξοικειωθεί με το ερωτηματολόγιο.

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε κατά ένα μέρος στα ερωτηματολόγια, που χρησιμοποιήθηκαν σε παρόμοιες έρευνες στην Ελλάδα (Μαδιανού κ.ά. 1993, Κοκκέβη κ.ά. 1993).

Οι ερωτήσεις, που αναφέρονται στη συχνότητα χρήσης ουσιών, όπως μύρα, κρασί, άλλο οινοπνευματώδες ποτό, φάρμακα ηρεμιστικά, υπνωτικά, διεγερτικά με σύσταση γιατρού και μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες, προέρχονται από το ερωτηματολόγιο, που χρησιμοποίησε το ίδρυμα POMPIDOU (Johnston και Harrison 1986 Driessen και Van Dam 1987, Johnston 1987) σε διεθνή έρευνα, που διεξήγαγε, ώστε τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ως προς τις ερωτήσεις αυτές να είναι συγκρίσιμα με όμοια αποτελέσματα άλλων χωρών.

Οι ερωτήσεις, που σχετίζονται με τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών, κατά ένα μέρος βασίζονται σε ερωτηματολόγιο, που δόθηκε σε μαθητές της πόλης του Ηρακλείου, για τη μελέτη του τρόπου διάθεσης του ελεύθερου χρόνου τους (Σάμαρη κ.ά. 1986).

γ. Δομή του ερωτηματολογίου.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες :

1. Προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως τάξη, ηλικία, φύλο και σχολείο, το οποίο συμπληρώνεται μετά τη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων και αποτελεί στοιχείο

απαραίτητο για την ομαδοποίηση των σχολείων.

2. Οικογενειακές συνθήκες, όπως σύνθεση οικογένειας, μέγεθος κατοικίας, μεταφορικό μέσο κ.λ.π., ώστε να υπάρχει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του οικογενειακού περιγυρου.

3. Εργασία, όπως είδος και τόπος εργασίας.

4. Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, όπως ενασχόληση με διάφορες εκδηλώσεις, αθλητικές δραστηριότητες και παιχνίδια.

5. Διαπροσωπικές σχέσεις, όπως σχέσεις με φίλους και γονείς.

Με τις κατηγορίες 4 και 5 σχηματίζεται μια "εικόνα" της προσωπικότητας του μαθητή με τις πληροφορίες, που παρέχονται σχετικά με τις αναφερόμενες μορφές συμπεριφοράς του.

6. Κατάσταση υγείας, όπως εισαγωγή σε νασοκομείο, απόπειρα αυτοκτονίας, ψυχολογικό πρόβλημα κ.λ.π., που παρέχει μια εικόνα ψυχοπαθολογίας του μαθητή.

7. Κάπνισμα, όπως συχνότητα καπνίσματος και άλλες ερωτήσεις σχετικές με το κάπνισμα.

8. Ποτά, όπως χρήση καφέ και αλκοόλ.

9. Φάρμακα, όπως χρήση φαρμάκων για κάποιο λόγο ή με σύσταση γιατρού.

Οι κατηγορίες 7, 8 και 9 των ερωτήσεων δίδουν μια εικόνα της χρήσης ευφραντικών και φαρμακευτικών ουσιών από το μαθητή, παράγοντα σημαντικού για τη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών.

10. Χρήση φαρμακευτικών ουσιών χωρίς σύσταση γιατρού.

11. Μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες, όπως είδος ουσίας, συχνότητα χρήσης, χώροι και τρόποι χρήσης.

12. Ερωτήσεις αξιοπιστίας, όπως ύπαρξη δυσκολιών να αναφερθεί η αλήθεια.

Με την κατηγορία 12 έχουμε τον έλεγχο της αξιοπιστίας των μαθητών, που δήλωσαν ότι έχουν κάνει μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών.

13. Ερώτηση ανοικτού τύπου, που δίδει τη δυνατότητα στο μαθητή να προσθέσει ο,τιδήποτε άλλο θα ήθελε να πει και η φύση των ερωτήσεων δεν του επέτρεψε.

Με την ερώτηση αυτή δυνατόν να ετιμηθούν στάσεις, προτάσεις και θέσεις των μαθητών, πιθανόν χρήσιμες σε μελλοντική έρευνα.

1.3. Μέθοδος.

Έγινε προκαταρκτική διανομή και συμπλήρωση του ερωτηματολογίου σε ένα τμήμα Γ τάξης Λυκείου με 26 μαθητές, στο οποίο Λύκειο εφημολογείτο ότι υπήρχε αυξημένο ποσοστό χρηστών. Κατά την προκαταρκτική διανομή και συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, καταμετρήθηκε ο χρόνος, που απαιτούνταν για τη συμπλήρωσή του, καθώς και έγινε συζήτηση-αξιολόγηση της δομής του. Εκτιμήθηκε η διάρκεια συμπλήρωσης των απαντήσεων να είναι 45 λεπτά, δηλαδή μια διδακτική ώρα. Θεωρήθηκε επίσης ότι η "απώλεια" της μιας διδακτικής ώρας για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα λειτουργούσε θετικά στους μαθητές, καθώς επίσης και η διαβεβαίωση προς τους μαθητές για το απόρρητο και την ανωνυμία των απαντήσεων τους, όπως και η επισήμανση ότι η έρευνα δεν έχει καμμία απολύτως σχέση με το σχολείο και ότι διεξάγεται στα πλαίσια επιστημονικής έρευνας.

Κατά την τελική διεξαγωγή της έρευνας, πριν δοθεί το ερωτηματολόγιο στους μαθητές, γινόταν προφορική ενημέρωση των καθηγητών για το σκοπό και χρησιμότητα της έρευνας, για τον τρόπο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, καθώς και τονίζονταν η ανωνυμία και το απόρρητο των απαντήσεων των μαθητών. Ακολουθούσε συζήτηση για τυχόν απορίες και διευκρινήσεις ώστε οι καθηγητές ήταν ενημερωμένοι για την έρευνα, ενώ για τους μαθητές υπήρχε το στοιχείο του αιφνιδιασμού, δεδομένου ότι δεν είχαν ενημερωθεί εκ των προτέρων για την έρευνα, όπως είχε επισημανθεί σε τηλεφωνική επικοινωνία, που είχε προηγηθεί, με το διευθυντή του σχολείου. Άλλο στοιχείο αιφνιδιασμού των μαθητών αποτελούσε το ότι σε κάθε σχολείο γινόταν σχεδόν ταυτόχρονα η διανομή του ερωτηματολογίου στα τμήματα -εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων- ώστε δεν υπήρχε δυνατότητα συζήτησης ή συνεννόησης στα διαλείμματα, γεγονός που επηρεάζει την ειλικρινή και απροιδέαστη συμμετοχή του μαθητή.

Μετά τη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων ακολούθησε έλεγχος της αξιοπιστίας, εσωτερικής συνέπειας και συνέπειας μεταξύ αντίθετων ερωτήσεων. Μετά τον έλεγχο του ερωτηματολογίου και τον καθορισμό του τελικού δείγματος, έγινε η κατάλληλη κωδικοποίηση των 4236 έγκυρων ερωτηματολογίων του τελικού δείγματος.

Η βάση δεδομένων, που χρησιμοποιήθηκε για την εισαγωγή των δεδομένων της

έρευνας, ήταν η Data Base Plus III. Στη συνέχεια έγινε έλεγχος της εγκυρότητας των απαντήσεων.

Τα δεδομένα της έρευνας μεταφέρθηκαν από τη βάση δεδομένων σε στατιστικό πακέτο SPSSPC, με τη βοήθεια του οποίου βγήκαν τα πρώτα περιγραφικά αποτελέσματα. Με βάση τα περιγραφικά αποτελέσματα και τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας έγιναν υποθέσεις και συσχετίσεις, οι οποίες ελέγχθηκαν με το στατιστικό κριτήριο χ^2 , και σε κάποιες περιπτώσεις, που ήταν απαραίτητο, με το στατιστικό κριτήριο Fisher. Λαμβάνοντας υπόψη τις συσχετίσεις, που παρουσίασαν στατιστικά σημαντική διαφορά και εφαρμόζοντας το στατιστικό έλεγχο του κριτηρίου χ^2 για τον αποκλεισμό κάποιων μεταβλητών, έγιναν γενικότερες υποθέσεις για την ερμηνεία του φαινομένου της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών από τους έφηβους μαθητές της πόλης του Ηρακλείου.

Προκειμένου να εξεταστεί το κεντρικό ερώτημα της έρευνας, που αφορά στο ποιοι από ένα σύνολο πιθανών παραγόντων προβλέπουν τους μαθητές, που κάνουν χρήση και τους μαθητές που δεν κάνουν χρήση, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της λογιστικής παλινδρόμησης (Logistic Regression) ώστε το τελικό μοντέλο, που θα πρόκυπτε, να προσδιορίζει τους μαθητές υψηλού κινδύνου. Το γεγονός ότι η ομάδα των χρηστών ήταν πολύ μικρότερη αριθμητικά από την ομάδα των μη χρηστών, εισήγαγε στο τελικό μοντέλο μια μεροληψία υπέρ της μεγαλύτερης ακρίβειας πρόβλεψης στην ομάδα ελέγχου σε σχέση με την ομάδα των περιπτώσεων. Για το λόγο αυτό η ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης επαναλήφθηκε, εξαιρώντας με τυχαίο τρόπο ένα μεγάλο μέρος από τις περιπτώσεις μη χρηστών ώστε ο τελικός αριθμός τους να είναι περίπου διπλάσιος από τον αριθμό των χρηστών.

1.4. Έλεγχος της αξιοπιστίας, εσωτερικής συνέπειας, συνέπειας μεταξύ διαφορετικών απαντήσεων και εγκυρότητας των απαντήσεων.

α. Αξιοπιστία. (Στεφανής 1985, Βάμβουκας 1988).

Για τον έλεγχο της αξιοπιστίας (βαθμός συμφωνίας των απαντήσεων των ίδιων ατόμων στο ίδιο ερωτηματολόγιο σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές) επαναλήφθηκε η χορήγηση του ίδιου ερωτηματολογίου στους ίδιους 26 μαθητές της προκαταρκτικής διανομής και συμπλήρωσής του, περίπου ένα μήνα μετά την πρώτη

διανομή. Δεν παρατηρήθηκε διαφορά ανάμεσα στις ερωτήσεις για τη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών και στις συναισθηματικά ουδέτερες ερωτήσεις, όπως π.χ ατομικών στοιχείων κ.λ.π., και γιαυτό δεν κρίθηκε αναγκαίο να εφαρμοστούν κριτήρια αξιοπιστίας. Το ότι γενικεύτηκε το αποτέλεσμα της αξιοπιστίας των 26 ερωτηματολογίων σε όλο το δείγμα, θα μπορούσε να αποτελέσει αδυναμία στη μεθοδολογία της έρευνας, αν το ποσοστό των αναξιόπιστων ερωτηματολογίων ήταν υψηλό. Στην παρούσα όμως έρευνα, το τελικό ποσοστό ερωτηματολογίων, που αφαιρέθηκε λόγω αναξιπιστίας, ήταν 9,1% (πίνακας 2), γεγονός που υποδεικνύει ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών απάντησε με ειλικρίνεια.

β. Εσωτερική συνέπεια (Στεφανής 1985, Driessen και Van Dam 1987, Goodstadt κ.ά. 1985).

Ο έλεγχος της εσωτερικής συνέπειας έγινε συγκρίνοντας τις απαντήσεις σε δύο ή περισσότερες σχετικές μεταξύ τους απαντήσεις. Δηλαδή στις ερωτήσεις 47, 49, και 51, που αναφέρονται στη συχνότητα χρήσης ηρεμιστικών, υπνωτικών και διεγερτικών χωρίς σύσταση γιατρού, η χρήση "σε ολόκληρη τη ζωή" πρέπει να είναι μεγαλύτερη ή ίση από τη χρήση "στους 12 τελευταίους μήνες". Επίσης η χρήση "τους 12 τελευταίους μήνες" πρέπει να είναι μεγαλύτερη ή ίση από τη χρήση "στις τελευταίες 30 μέρες". Το ίδιο ισχύει και για την ερώτηση 55, που αναφέρεται στη συχνότητα χρήσης κάποιας μη νόμιμης ψυχοτρόπης ουσίας χωρίς τη σύσταση γιατρού. Όσα ερωτηματολόγια παρουσίαζαν εσωτερική ασυνέπεια αφαιρέθηκαν από το δείγμα.

γ. Συνέπεια μεταξύ διαφορετικών απαντήσεων (Driessen και Van Dam 1987, Johnston και Harisson 1986).

Μερικά παραδείγματα λογικής ασυνέπειας μεταξύ διαφορετικών απαντήσεων είναι τα εξής:

1. Ένας μαθητής αναφέρει ότι δεν κάπνισε ποτέ τσιγάρο, αλλά αναφέρει ότι άρχισε να καπνίζει στην ηλικία των 12 χρόνων.

2. Επίσης αναφέρει ότι δεν έχει κάνει ποτέ του χρήση αλκοόλ, αλλά ότι το ποτό του δημιούργησε κάποιο πρόβλημα.

3. Αναφέρει ότι έκανε χρήση ουσιών ή φαρμάκων χωρίς ιατρική σύσταση, αλλά στις ερωτήσεις αξιοπιστίας απαντά ότι αν είχε κάνει χρήση χασίς, ηρωίνης κ.ά. ή φαρμάκων χωρίς ιατρική σύσταση δεν θα το ανέφερε στη συγκεκριμένη έρευνα.

Όσα ερωτηματολόγια παρουσίαζαν ασυνέπεια μεταξύ διαφορετικών απαντήσεων, αφαιρέθηκαν από το δείγμα.

Το μέτρο αυτό συνέπειας μπορεί να θεωρηθεί αρκετά αυστηρό, δηλαδή η αληθινή συνέπεια ίσως να είναι μεγαλύτερη, διότι λογικές ασυνέπειες που καθορίστηκαν με την παραπάνω λογική, ίσως δε θεωρούνται ασυνέπειες κατά την άποψη, τον τρόπο σκέψης και τη φρασεολογία των μαθητών. Δηλαδή, πολλοί έφηβοι δεν παραδέχονται όταν δοκιμάζουν κάπου-κάπου ένα ποτό και συμβαίνει να τους πειράζει, γιαυτό, ενώ δηλώνουν ότι δεν έχουν κάνει ποτέ χρήση αλκοόλ, σε επόμενη ερώτηση απαντούν ότι το ποτό τους δημιούργησε κάποιο πρόβλημα. Στην περίπτωση αυτή η πρώτη απάντηση έχει την έννοια μη συστηματική χρήση. Όμως η αφαίρεση αυτή των ερωτηματολογίων έγινε για την ύπαρξη αξιόπιστων αποτελεσμάτων, και το τελικό ποσοστό, που αφαιρέθηκε είναι σχετικά μικρό, 2,6% (πίνακας 2). Επίσης τα ποσοστά συνέπειας που εκτιμήθηκαν είναι πάρα πολύ υψηλά. Πιο συγκεκριμένα τα ποσοστά συνέπειας κατά ουσία είναι :

Κάπνισμα	99,9%
Αλκοόλ	98,9 - 99,15%
Φάρμακα	99,41 - 99,9%
Μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες	99,28%

δ. Εγκυρότητα (Στεφανής 1985, Βάμβουκας 1988).

Ο έλεγχος της εγκυρότητας μας δείχνει σε ποιο βαθμό οι απαντήσεις των μαθητών απεικονίζουν την πραγματικότητα, δηλαδή σε ποιο βαθμό οι μαθητές, που κάνουν μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών το αναφέρουν στην έρευνα.

Ο έλεγχος της εγκυρότητας έγινε συγκρίνοντας τα ποσοστά των μαθητών, που απάντησαν ότι παίρνουν διάφορες μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες, μεταξύ των Τεχνικών-Επαγγελματικών Λυκείων και των Γενικών Λυκείων, με το κριτήριο από άλλη έρευνα (Στεφανής 1985) ότι οι μαθητές στα Τεχνικά-Επαγγελματικά Λύκεια χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο ποσοστό τις ουσίες αυτές από ό,τι οι μαθητές των Γενικών Λυκείων. Πραγματικά το ποσοστό των μαθητών των Τεχνικών-Επαγγελματικών Λυκείων, που δήλωσε ότι έχει κάνει χρήση, ήταν μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των μαθητών-χρηστών των Γενικών Λυκείων, και υπήρχε

στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων χρηστών κατά την εφαρμογή του στατιστικού κριτηρίου χ^2 ($p=.0055$).

1.5. Έλεγχος ερωτηματολογίου. Τελικό δείγμα (Στεφανής 1985).

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η συνεργασία των μαθητών υπήρξε αρκετά καλή. Στο συντριπτικό τους σύνολο συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο με ενδιαφέρον και χωρίς διακοπές. Συγκεντρώθηκαν 5231 ερωτηματολόγια συμπληρωμένα, δηλαδή 891 (ποσοστό 14,5%) λιγότερα από όσα έδειχναν τα δελτία κινήσεως των σχολείων, όπου περιέχεται ο αριθμός των μαθητών και μαθητριών, που φοιτούν σε κάθε σχολείο, κατά τάξη, τμήμα και φύλο. Η διαφορά αυτή οφείλεται στο ότι την ημέρα διεξαγωγής της έρευνας κάποιοι μαθητές απουσίαζαν, γεγονός συνηθέστατο κατά τις τελευταίες μέρες του διδακτικού έτους, ιδιαίτερα στα Λύκεια, καθώς επίσης και στο ότι κάποιο πολύ μικρό ποσοστό μαθητών αρνήθηκε να απαντήσει. Όμως η απουσία των μαθητών δε θα πρέπει να σχετιστεί με τη χρήση, δεδομένου ότι οι μαθητές των Λυκείων κατά το τέλος του σχολικού έτους συνηθίζουν να απουσιάζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι όλο το προηγούμενο έτος για διάφορους λόγους: μένουν σπίτι να διαβάσουν για προαγωγικές σχολικές εξετάσεις ή για πανελλήνιες, εφόσον έχουν περιθώριο απουσιών ή απουσιάζουν μέχρι να συμπληρώσουν το όριο των απουσιών, που δικαιούνται. Επίσης όσοι ήδη έχουν χάσει σχολική χρονιά λόγω απουσιών έχουν ήδη διακόψει τη φοίτηση. Επιπλέον οι μαθητές κάποιων Τεχνικών Λυκείων κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας είχαν μεταστεγαστεί σε άλλα σχολικά οικήματα, λόγω κατάληψης του σχολείου τους από συμμαθητές τους σε ένδειξη διαμαρτυρίας προς κάποια μέτρα του Υπουργείου Παιδείας. Όλοι οι παραπάνω λόγοι δικαιολογούν το ποσοστό του 14,5%, που απουσίαζε από το σχολείο κατά την ημέρα διεξαγωγής της έρευνας.

Έγινε έλεγχος των ερωτηματολογίων για τον εντοπισμό ασυνεπειών ή άλλων στοιχείων, που θα έθεταν σε αμφισβήτηση την αξιοπιστία των απαντήσεων. Κατά τον έλεγχο εντοπίστηκαν 276 ερωτηματολόγια (ποσοστό 4,5%), τα οποία παρουσίαζαν εσωτερική ασυνέπεια, 158 (ποσοστό 2,6%), τα οποία παρουσίαζαν ασυνέπεια μεταξύ αντίθετων ερωτήσεων και 121 (ποσοστό 2%), τα οποία παρουσίαζαν μεγάλο αριθμό αναπάντητων ερωτήσεων, συγκαλυμένες αρνήσεις συμμετοχής ή ειλικρινούς

συμμετοχής, τα οποία αφαιρέθηκαν. Άλλες αιτίες στις οποίες μπορεί να οφείλονται τα άκυρα ερωτηματολόγια είναι η όχι καλή κατανόηση, η απροσεξία ή η αδιαφορία.

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει την ανταπόκριση των μαθητών στην έρευνα.

Πίνακας 2. Δείγμα και ανταπόκριση των μαθητών.

	Αριθμός μαθητών N	Ποσοστό %
Απόντες ή δεν απάντησαν	891	14,5%
Εσωτερ.ασυνέπ.	276	4,5%
Ασυνέπ.μεταξύ αντίθ.ερωτήσεων	158	2,6%
Μεγάλος αριθμόςαναπάντ.ερωτήσ.	121	2,0%
Ανταπόκριση	4676	76,3%
Δείγμα στόχος	6122	100,0%

Από τα υπόλοιπα 4676 ερωτηματολόγια αφαιρέθηκαν 489 δύο Γενικών Λυκείων με στόχο την παρουσίαση κάποιων περιγραφικών στοιχείων για λογαριασμό του Δήμου Ηρακλείου (διέθεσε ένα μικρό κονδύλι για ανάλυση αυτών των ερωτηματολογίων από φοιτητή), και τα έγκυρα ερωτηματολόγια, που απέμειναν, έγιναν 4187, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή των περιγραφικών αποτελεσμάτων. Τα 4187 ερωτηματολόγια εμπλουτίστηκαν με 49, τα οποία αφαιρέθηκαν από τα ερωτηματολόγια, που αξιοποιήθηκαν για λογαριασμό του Δήμου Ηρακλείου και στα οποία αναφερόταν χρήση μη νόμιμης ψυχότροπης ουσίας, ή χρήση φαρμάκων με/ή χωρίς ιατρική σύσταση. Το παραπάνω εμπλουτισμένο δείγμα των 4236 ερωτηματολογίων χρησιμοποιήθηκε για τη στατιστική ανάλυση.

1.6. Κωδικοποίηση.

Τα 4236 έγκυρα ερωτηματολόγια κωδικοποιήθηκαν κατάλληλα ώστε να διευκολύνουν την επεξεργασία των απαντήσεων. Κάθε απάντηση πήρε μια ξεχωριστή αριθμητική τιμή ώστε να είναι δυνατή η εισαγωγή των στοιχείων σε βάση δεδομένων. Μετά την εξαγωγή των περιγραφικών αποτελεσμάτων και την εφαρμογή των απλών συσχετίσεων έγινε ομαδοποίηση των απαντήσεων κάποιων ερωτήσεων, όπου κρίθηκε αναγκαίο, δηλαδή όπου υπήρχαν κενές ή ολιγομελείς ομάδες. Συγκεκριμένα :

Τα 15 σχολεία χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες με κριτήριο την κατεύθυνση

εκπαίδευσης, δηλαδή χωρίστηκαν σε Γενικά και Τεχνικά-Επαγγελματικά. Η Δ τάξη του Νυκτερινού Επαγγελματικού Λυκείου αποτέλεσε μια κατηγορία με τη Γ τάξη.

Στις οικογενειακές συνθήκες, οι τιμές της μεταβλητής, που αναφερόταν στο ποια άτομα μένουν στο σπίτι, ομαδοποιήθηκαν στις κατηγορίες α)απουσία πατέρα ή μητέρας ή και των δύο γονέων από το σπίτι και β)παρουσία και των δύο γονέων στο σπίτι ή εκτεταμένη οικογένεια (παρουσία γονέων και παππού ή γιαγιάς ή θείου).

Στην εκπαίδευση του πατέρα η μη φοίτηση σε σχολείο ή η εκπαίδευση δημοτικού αποτέλεσαν μια κατηγορία, ενώ στην εκπαίδευση της μητέρας δημιουργήθηκαν οι κατηγορίες α)μη φοίτηση σε σχολείο ή εκπαίδευση δημοτικού και β)εκπαίδευση Γυμνασίου-Λυκείου ή ανώτερης-ανώτατης βαθμίδας.

Όσον αφορά την προέλευση χρημάτων για τις διάφορες ανάγκες των μαθητών έγινε η ομαδοποίηση των απαντήσεων στις κατηγορίες α)πρόελευση χρημάτων από γονείς ή από γονείς και αλλού και β)προέλευση χρημάτων όχι από γονείς.

Η εργασία των μαθητών χωρίστηκε στις εξής κατηγορίες επαγγελμάτων : α)τουριστικά β)αγροτικά γ)μηχανικά-τεχνικά δ)οικοδομές ε)εργοστάσιο, βιοτεχνία, εργαστήριο στ)διάφορα άλλα ζ)συνδυασμός κάποιων κατηγοριών.

Στις διαπροσωπικές σχέσεις, όσον αφορά την παρέα των μαθητών δημιουργήθηκαν οι κατηγορίες α)ύπαρξη στενής παρέας β)μη ύπαρξη παρέας και όσον αφορά τη συζήτηση διαφόρων θεμάτων δημιουργήθηκαν οι κατηγορίες α)συζήτηση θεμάτων με γονείς β)συζήτηση θεμάτων χωρίς γονείς και γ)καθόλου συζήτηση. Σχετικά με τη συμπεριφορά του πατέρα και της μητέρας ως προς τη σχολική επίδοση, τη διασκέδαση, το ντύσιμο και τις πολιτικές θέσεις των μαθητών δημιουργήθηκαν οι κατηγορίες α)αυστηρή συμπεριφορά β)ελαστική συμπεριφορά γ)ενθαρρυντική συμπεριφορά δ)αδιάφορη συμπεριφορά ε)αρνητικά σχόλια για τη συμπεριφορά των γονέων, όπως κακή, άσχημη και στ)θετικά σχόλια για τη συμπεριφορά των γονέων, όπως καλή, άριστη.

Οι κατηγορίες αρνητικά ή θετικά σχόλια για τη συμπεριφορά των γονέων δημιουργήθηκαν μετά τη συλλογή των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων, τα οποία έδειξαν ότι περίπου ένα 4% από το μαθητικό πληθυσμό έδωσε απαντήσεις "κακή", "άσχημη" ή "καλή", "άριστη" στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Στην ηλικία έναρξης του καπνίσματος ομαδοποιήθηκαν οι ηλικίες στις κατηγορίες α)μέχρι 12 χρόνων και β)13 χρόνων και πάνω. Σχετικά με τη συχνότητα καπνίσματος τις

τελευταίες 30 μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας δημιουργήθηκαν οι κατηγορίες α)μέχρι ένα πακέτο τσιγάρα τη μέρα και β)πάνω από ένα πακέτο τσιγάρα τη μέρα.

Η εβδομαδιαία κατανάλωση καφέ, η πρόκληση ζάλης λόγω αλκοόλ

τους τελευταίους 12 μήνες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας και οι φορές που μέθυσαν ταξινομήθηκαν στις κατηγορίες α)0-1 φορές β)μέχρι 19 φορές γ)πάνω από 20 φορές. Η συχνότητα χρήσης μπύρας, κρασιού και άλλου οινοπνευματώδους ποτού τις τελευταίες 30 μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας ομαδοποιήθηκε για τη μεν μπύρα σε α)0 φορές β)μέχρι 19 φορές γ)πάνω από 20 φορές, για το δε κρασί και άλλο οινοπνευματώδες ποτό σε α)0 φορές β)μέχρι 9 φορές γ) πάνω από 10 φορές. Επίσης η συχνότητα χρήσης 5 ή περισσότερων ποτών στη σειρά στις ομάδες α)0 φορές β)μέχρι 9 φορές γ)πάνω από 10 φορές.

Σχετικά με τα φάρμακα, όσον αφορά τη χρήση ηρεμιστικών, υπνωτικών και διεγερτικών είτε με σύσταση γιατρού είτε χωρίς σύσταση γιατρού έγινε η ομαδοποίηση των απαντήσεων σε χρήστες και μη χρήστες.

Τέλος οι μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες διαιρέθηκαν σε α)κάνναβη (χασίσι, μαριχουάνα) β)οπιοειδή (ηρωίνη, μορφίνη, όπιο, methedine, pethidine κ.λ.π.) γ)ψευδαισθησιογόνα (L.S.D. κ.ά.) δ)κοκαΐνη ε) χάπια στ)διαλύτες ζ)δεν αναφέρεται όνομα ουσίας.

Η αναλυτική κωδικοποίηση των ερωτήσεων με τις επανακωδικοποιήσεις υπάρχει στο παράρτημα.

1.7. Διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε Απρίλιο-αρχή Μαΐου 1988, αφού χορηγήθηκε άδεια διεξαγωγής της από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Η άδεια διεξαγωγής της υπάρχει στο παράρτημα).

Η επίσκεψη στα σχολεία γινόταν συνήθως μετά από τηλεφωνική επικοινωνία με το Διευθυντή του σχολείου, για την επιβεβαίωση της κοινοποίησης της άδειας διεξαγωγής της από το Υπουργείο Παιδείας και για καθορισμό της κατάλληλης ώρας επίσκεψης. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων δεν ήταν γνωστό και έτσι δεν υπήρχε ο κίνδυνος οι μαθητές να είναι προετοιμασμένοι. Επίσης υποδεικνυόταν στο Διευθυντή του σχολείου να έχει ενημερώσει τους καθηγητές για την έρευνα και για την ώρα της επίσκεψης,

ώστε, αν υπήρχε αντίρρηση για κάποιο λόγο (προγραμματισμένο διαγώνισμα, εκδήλωση, εκδρομή ή κάτι άλλο, δεδομένου ότι η έρευνα συνέπιπτε με το τέλος του διδακτικού έτους και την αποφασισμένη και εξαγγελθείσα απεργία διαρκείας από ΟΛΜΕ κατά το τέλος του διδακτικού έτους) να οριστεί άλλη ημερομηνία επίσκεψης. Στην περίπτωση, που υπήρχε λόγος αναβολής της προγραμματισμένης επίσκεψης, ο διευθυντής του σχολείου ενημέρωνε ή την ίδια μέρα ή την επόμενη σε δεύτερη τηλεφωνική επικοινωνία και οριζόταν άλλη ημερομηνία.

Κάθε καθηγητής έπαιρνε ένα φάκελο, όπου υπήρχε αριθμός ερωτηματολογίων ίσος με τον αριθμό μαθητών κάθε τμήματος (ο αριθμός μαθητών κάθε σχολείου και τμήματος ήταν ήδη γνωστός από τα δελτία κινήσεως των σχολείων, που υπήρχαν στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) και ένα ενημερωτικό φυλλάδιο για τον καθηγητή, όπου αναφερόταν οι κυριότερες οδηγίες, καθώς και πληροφορίες σχετικά με το ποια φάρμακα θεωρούνται ηρεμιστικά, υπνωτικά, διεγερτικά και σε ποιες περιπτώσεις χορηγούνται, ώστε να ενημερώσουν τους μαθητές. Ο φάκελος περιείχε ένα επιπλέον ερωτηματολόγιο για πληρέστερη ενημέρωση του καθηγητή (στο παράρτημα υπάρχει το ενημερωτικό φυλλάδιο, που δινόταν στον κάθε καθηγητή).

Επίσης αναφερόταν ότι υπήρχε ελεύθερη επιλογή απαντήσεων και τονιζόταν ότι η έρευνα ήταν πανεπιστημιακού ενδιαφέροντος και δεν είχε καμιά σχέση με το σχολείο, δηλαδή το σχολείο δεν θα ερχόταν καθόλου σε επαφή με τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια. Στην πρώτη σελίδα κάθε ερωτηματολογίου υπήρχε υπόμνηση για την ανωνυμία και το απόρρητο του περιεχομένου για τη σημασία και το σκοπό της έρευνας, καθώς και για τη σπουδαιότητα της ελκρινούς συμμετοχής των μαθητών. Γι αυτό άλλωστε τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια τα μάζευε ένας μαθητής από κάθε τμήμα, επιλεγμένος από το τμήμα, ο οποίος ή με τη συνοδεία άλλου μαθητή και του καθηγητή, που είχε κάνει τη διανομή των ερωτηματολογίων, ή με τη συνοδεία μόνο του καθηγητή τα παρέδιδε. Ο καθηγητής επίσης παρέδιδε το φάκελό του με τις οδηγίες, το δικό του ερωτηματολόγιο ασυμπλήρωτο καθώς και τα ερωτηματολόγια που είχαν μείνει ασυμπλήρωτα λόγω απουσίας κάποιων μαθητών. Επίσης ανέφερε αριθμό παρόντων μαθητών.

Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγινε από την πλειοψηφία των μαθητών με υπευθυνότητα και σοβαρότητα, όπως αποδεικνύεται από τον έλεγχο αξιοπιστίας,

εγκυρότητας, εσωτερικής συνέπειας και συνέπειας μεταξύ αντίθετων ερωτήσεων. Επίσης πολλοί μαθητές στην τελευταία ερώτηση ανοικτού τύπου του ερωτηματολογίου τόνιζαν την αναγκαιότητα μιας τέτοιας έρευνας για τα σχολεία της πόλης του Ηρακλείου, έδιδαν συγχαρητήρια για την "αξιόλογη" αυτή προσπάθεια και εύχονταν τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας να βοηθήσουν τη νεολαία του Ηρακλείου. Τις ίδιες απόψεις εξέφραζαν αρκετοί μαθητές μετά το τέλος της διεξαγωγής της έρευνας σε κάθε σχολείο, σε προσωπική συνάντηση που επεδίωκαν να έχουν "για να γνωρίσουν τους υπεύθυνους της προσπάθειας αυτής".

Εκτός από τους διευθυντές, τους καθηγητές και μαθητές η προσπάθεια της έρευνας αντιμετωπίστηκε με εξαιρετικό πνεύμα συμπαράστασης και από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, όπως φαίνεται στις ευχαριστίες.

Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε η στάση ενός καθηγητή, ο οποίος, αφού μοίρασε τα ερωτηματολόγια στους μαθητές, τους είπε να τα συμπληρώσουν ... στο σπίτι και να τα επιστρέψουν την επομένη στο σχολείο. Ευτυχώς αυτό έγινε την τελευταία ημέρα διεξαγωγής της έρευνας, όταν ήδη είχαν συλλεχθεί όλα τα απαντημένα ερωτηματολόγια, ώστε τυχόν διαρροή του περιεχομένου των ερωτήσεων δεν μπορούσε να επιδράσει στον προϋπολογισμό των υπόλοιπων μαθητών. Άλλωστε τα ελάχιστα ερωτηματολόγια, που παρέδωσαν κάποιοι μαθητές δεν περιελήφθησαν στην έρευνα.

Το μεμονωμένο αυτό περιστατικό αναφέρεται, διότι αποδεικνύει πόσο είναι απαραίτητο, σε μια επιδημιολογική έρευνα και γενικότερα σε κάθε είδους επιστημονική έρευνα, να υπάρχει κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας, και πόσο εύκολα το κλίμα αυτό καταστρέφεται από εξωτερικές επιρροές.

1.8. Υποθέσεις.

Εξαρτημένη μεταβλητή θεωρήθηκε η μεταβλητή, που αναφέρεται στη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ή άλλων όμοιων ουσιών. Η εξαρτημένη μεταβλητή συσχετίστηκε με μια σειρά ανεξάρτητων μεταβλητών για την εξακρίβωση ενδεχόμενης ύπαρξης διαφοράς στατιστικά σημαντικής. Για κάθε συσχέτιση υπάρχει μια υπόθεση, βασισμένη ή στην υπάρχουσα βιβλιογραφία ή στην εμπειρία. Ο στατιστικός έλεγχος των υποθετικών συσχετίσεων έγινε με το στατιστικό κριτήριο χ^2 και σε κάποιες περιπτώσεις, που ήταν αναγκαίο, με το Fisher (Παρασκευόπουλος 1984, Paul Leaverton 1983, Παπαευαγγέλου

1980, SPSS/Pc+TMV2.0 Base Manual, Τριχόπουλος 1975).

1.8.1. Απλές υποθέσεις

Οι παράγοντες που σχετίζονται με τις υποθέσεις μπορούν να ενοποιηθούν στον επόμενο πίνακα. Με βάση αυτόν τον πίνακα θα γίνει αναφορά σε καθέναν από αυτούς τους παράγοντες.

Πίνακας 3. Βασικές κατηγορίες που θα ερευνηθούν αν επηρεάζουν τη μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών.

Προσωπικά στοιχεία.

Οικογενειακή κατάσταση.

Εργασία.

Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

Διαπροσωπικές σχέσεις.

Κατάσταση υγείας.

Χρήση ουσιών, όπως καπνού, καφέ, αλκοόλ, φαρμάκων.

Οι μαθητές, που κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών στην παρούσα έρευνα, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, αναμένεται να είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό αγόρια. Επίσης να φοιτούν σε μεγαλύτερο ποσοστό στις μεγαλύτερες τάξεις, σε Τεχνικά-Επαγγελματικά Λύκεια και στην Τεχνική-Επαγγελματική Σχολή καθώς και να ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες.

Σχετικά με την οικογενειακή τους κατάσταση, είναι πιθανό να έχουν πολλά αδέρφια και να μη ζουν και οι δυο γονείς τους στο σπίτι. Επίσης η εκπαίδευση του πατέρα και της μητέρας τους αναμένεται να είναι υψηλή, το σπίτι τους να διαθέτει περισσότερα από πέντε δωμάτια, να διαθέτουν ατομικό δωμάτιο και τα χρήματα, που ξοδεύουν για τις διάφορες ανάγκες τους να προέρχονται κυρίως από τους γονείς, προϋποθέσεις που εξασφαλίζουν οικονομική άνεση.

Όσον αφορά την εργασία, αναμένεται οι μαθητές-χρήστες να εργάζονται σταθερότερα, με αμοιβή και σε μη οικογενειακό πλαίσιο. Θετική επίδραση επίσης στη χρήση πιθανόν να ασκεί και η εργασία σε τουριστικά επαγγέλματα, στοιχείο που δεν έχει επισημανθεί στη μελέτη της βιβλιογραφίας, αλλά που γίνεται η υπόθεση ότι θα

επιδρά θετικά, λόγω της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής του Ηρακλείου, που ευνοεί τη διακίνηση πληθυσμών και πολιτισμικών ιδεών.

Σχετικά με τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου των μαθητών, αναμένεται οι μαθητές χρήστες να μη συμμετέχουν σε διάφορες οργανώσεις ή συλλόγους, όπως θρησκευτική οργάνωση, πολιτιστικό σύλλογο, προσκόπους-οδηγούς, ούτε να ασχολούνται με διάφορα παιχνίδια, που έχουν στόχο τη διασκέδαση ή την επαφή με άλλους ή το κέρδος, όπως ηλεκτρονικά (είτε στο σπίτι είτε όχι στο σπίτι), μπιλιάρδο, τάβλι-σκάκι, επιτραπέζια, χαρτοπαιξία κ.ά. λόγω της αποθαρρυσμένης διάθεσης και της απομόνωσης των χρηστών, χαρακτηριστικά στα οποία γίνεται συχνότατη αναφορά από τη σχετική βιβλιογραφία. Αν και η σχετική βιβλιογραφική αναφορά δεν έδειξε κάποια ξεκάθαρη σχέση ανάμεσα στον αθλητισμό και τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, γίνεται επίσης η εμπειρική υπόθεση ότι η ενασχόληση με τον αθλητισμό, όπως συμμετοχή σε αθλητικό όμιλο, ενασχόληση με ποδόσφαιρο, κλασικό αθλητισμό, κολύμβηση-καταδύσεις και πάλη-πυγμαχία-καράτε επιδρά προστατευτικά στους εφήβους από τη χρήση, δεδομένου ότι η σχετική βιβλιογραφική αναφορά δεν έδειξε κάποια ξεκάθαρη σχέση ανάμεσα στον αθλητισμό και τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών.

Ως προς τις διαπροσωπικές σχέσεις, γίνεται η υπόθεση ότι οι μαθητές χρήστες έχουν στενή παρέα, η οποία αποτελείται από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας από αυτούς. Επίσης γίνεται η εμπειρική υπόθεση ότι το μόνιμο στέκι συνάντησης με την παρέα τους βρίσκεται κάπου στο κέντρο της πόλης, όπου ευρύτατα φημολογείται ότι γίνεται διακίνηση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Επιπλέον είναι πολύ πιθανό οι μαθητές, που κάνουν χρήση να έχουν κακές σχέσεις με την οικογένειά τους και να παρουσιάζουν μια συναισθηματική απομάκρυνση από αυτή, δηλαδή να συζητούν με τους γονείς ελάχιστα θέματα ή και κανένα από τα παρακάτω : σχολείου, συναισθηματικά-ερωτικά, οικονομικά-πολιτικά, οικογενειακά, βιβλίων, θρησκείας, πολιτιστικά-κινηματογραφικά, σχέσεων με άλλους και θέματα για μοτοσικλέτες. Επίσης στις σημαντικές οικογενειακές αποφάσεις οι γονείς να ζητούν σπάνια ή ποτέ τη γνώμη των παιδιών τους και, όσον αφορά τη γνώμη των μαθητών για τη συμπεριφορά του πατέρα και της μητέρας ως προς τη σχολική επίδοση, τη διασκέδαση, το ντύσιμο και τις πολιτικές τους θέσεις να τη χαρακτηρίζουν αδιάφορη ή ελαστική.

Η κατάσταση υγείας των χρηστών αναμένεται να παρουσιάζει μια επιβάρυνση.

Δηλαδή είναι πολύ πιθανό να έχουν μπει πάνω από δύο φορές στο νοσοκομείο για κάποιο λόγο, ένδειξη της κακής κατάστασης της υγείας τους, να είχαν κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα και να επισκέφθηκαν γιατρό ή ψυχολόγο, ο οποίος να τους έδωσε κάποιο φάρμακο ή κάποιος άλλος να τους έδωσε ηρεμιστικό, Επίσης αναμένεται να έχουν κάνει απόπειρα αυτοκτονίας.

Αναφορικά με τη χρήση άλλων ουσιών εκτός των μη νόμιμων, είναι πολύ πιθανό στην παρούσα έρευνα οι χρήστες να καπνίζουν συστηματικά, δηλαδή να καπνίζουν πάνω από ένα πακέτο τσιγάρα τη μέρα, να προσπάθησαν να κόψουν το τσιγάρο αλλά να μη μπόρεσαν και να άρχισαν το κάπνισμα σε νεαρότερη ηλικία από τους μη χρήστες. Επίσης είναι πιθανό να πίνουν πολλούς καφέδες τη βδομάδα, δηλαδή κατά μέσο όρο πάνω από 20 και να κάνουν κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών. Δηλαδή αναμένεται οι χρήστες να έχουν πει κρασί, μπύρα, ουίσκι κ.λ.π. και να ζαλίστηκαν τους 12 τελευταίους μήνες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας περισσότερες φορές από τους μη χρήστες, όπως και περισσότερες φορές να έχουν μεθύσει στη ζωή τους. Επίσης τις τελευταίες 30 μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας να ήπιαν αρκετές φορές μπύρα, κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες ποτό, το ποτό να τους δημιούργησε πρόβλημα με τους φίλους και με τους γονείς, να πίνουν και μόνοι και με παρέα σε πάρτι, ή σε γιορτές ή σε μπαρ και να έχουν πει πάνω από δύο φορές πέντε ή περισσότερα ποτά στη σειρά. Ακόμη να έχουν πάρει φάρμακα ηρεμιστικά, υπνωτικά ή διεγερτικά με/ ή χωρίς σύσταση γιατρού σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους υπόλοιπους μαθητές. Τέλος, που παίρνουν, να τους έχουν γίνει απαραίτητα και να υπάρχουν φάρμακα, που τους προκαλούν καλή διάθεση.

1.8.2. Γενικότερη υπόθεση της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα.

Με βάση τη διαίρεση των ατόμων, σύμφωνα με τη θεωρία των Pa-ritsis και Stewart (1979) και την υπάρχουσα βιβλιογραφία μπορεί να γίνει η υπόθεση ότι τα άτομα, που παίρνουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες έχουν διάθεση για αλληλεπίδραση με κατώτερου επιπέδου συστήματα και προτιμούν να ικανοποιούνται με ουσίες και υλικά αντικείμενα, παρά με την κοινωνική επαφή με άλλους ανθρώπους του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος (όμοιου επιπέδου συστήματα). Επίσης δεν προτιμούν να ικανοποιούνται με την επαφή με οργανωμένες ομάδες, ή με την επαφή με την τέχνη ή την επιστήμη (ανώτερου επιπέδου συστήματα).

Η θεωρία των Paritsis και Stewart (1979) δεν αναφέρεται ειδικά στη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, αλλά αποτελεί μια γενικότερη θεωρία καθώς και ένα χρήσιμο εννοιολογικό πλαίσιο και βάση για να διατυπωθεί η παραπάνω υπόθεση που να ερμηνεύει, σύμφωνα με τη θεωρία, ορισμένα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς των ατόμων που κάνουν χρήση. Επομένως τα άτομα που κάνουν χρήση αναμένεται να ασχολούνται με την κατανάλωση ουσιών, αλκοόλ, τσιγάρων, να μην ανήκουν σε πολιτιστικό σύλλογο, να μην έχουν επαφές με άλλα άτομα, να μη συζητούν θέματα πολιτιστικά-κινηματογραφικά, βιβλίων, θρησκείας, σχέσεων με άλλους, ερωτικά-συναισθηματικά και οικονομικά πολιτικά, σε αντίθεση με τα άτομα που δεν κάνουν χρήση, τα οποία προτιμούν να παίρνουν ευχαρίστηση με συνομηλίκους, με μέλη της οικογένειας, με φίλους, με παρέες ή με οργανωμένες ομάδες, όπως οικογένεια, σχολείο, συλλόγους.

1.8.3. Δημιουργία αθροιστικών δεικτών για τον προσδιορισμό των ατόμων υψηλού κινδύνου.

Για τον έλεγχο του κεντρικού ερωτήματος της έρευνας, που αφορά στο ποιοι από ένα σύνολο πιθανών παραγόντων σειρά σπουδαιότητας προβλέπουν τους χρήστες και τους μη χρήστες, διαμορφώθηκαν οκτώ αθροιστικοί δείκτες, που αφορούσαν :

- α) την ύπαρξη χρημάτων
 - β) την επικοινωνία με γονείς και ελλιπή έλεγχο από γονείς
 - γ) την επικοινωνία με συνομηλίκους
 - δ) την ενασχόληση με πνευματικά θέματα
 - ε) τον τρόπο ζωής, που είναι ενισχυτικός στη λήψη μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών (επιθετική συμπεριφορά και ενασχόληση με ηλεκτρονικά-μυλιάρδο)
 - στ) την ψυχοπαθολογία
 - ζ) τη στάση των γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό των μαθητών και
 - η) την ευχαρίστηση με ουσίες των μαθητών,
- ώστε να ελεγχθεί ποιοι από αυτούς και με ποια σειρά σπουδαιότητας επηρεάζουν τη χρήση ή όχι των παραπάνω ουσιών.

Συγκεκριμένα για την ύπαρξη χρημάτων αθροίστηκαν οι μεταβλητές εκπαίδευση πατέρα (τιμές 0-3), ατομικό δωμάτιο (τιμές 01), εργασία με αμοιβή (τιμές 0-1). Για

την επικοινωνία με γονείς και τον έλεγχο από τους γονείς αθροίστηκαν η σύνθεση της οικογένειας (παρουσία ή απουσία γονέων τιμές 0-2) και η συζήτηση διαφόρων θεμάτων με γονείς, όπως σχολείου (τιμές 01) οικονομικών-πολιτικών (τιμές 0-1), οικογενειακών (τιμές 01), πολιτιστικών-κινηματογραφικών (τιμές 0-1), βιβλίων (τιμές 0-1) και θρησκείας (τιμές 0-1). Για την επικοινωνία με συνομηλίκους αθροίστηκαν η ύπαρξη παρέας (τιμές 0-4), η συζήτηση διαφόρων θεμάτων με φίλους, όπως σχολείου (τιμές 0-1), οικονομικών-πολιτικών (τιμές 0-1), οικογενειακών (τιμές 0-1), πολιτιστικών-κινηματογραφικών (τιμές 0-1), βιβλίων (τιμές 0-1) και θρησκείας (τιμές 0-1). Για την ενασχόληση με πνευματικά θέματα αθροίστηκαν η συμμετοχή σε πολιτιστικό σύλλογο (τιμές 0-1) η συζήτηση θεμάτων οικονομικών-πολιτικών (τιμές 0-1), πολιτιστικών-κινηματογραφικών (τιμές 0-1), βιβλίων (τιμές 0-1) και θρησκείας (τιμές 0-1). Για τον τρόπο ζωής που ενισχύει στη χρήση αθροίστηκαν η ενασχόληση με πάλη πυγμαχία καράτε (τιμές 0-2), με ηλεκτρονικά είτε στο σπίτι (τιμές 0-2) είτε όχι στο σπίτι (τιμές 0-2), με μπιλιάρδο (τιμές 0-2). Για την ψυχοπαθολογία αθροίστηκαν η ύπαρξη ψυχολογικού προβλήματος (τιμές 0-2), η χορήγηση φαρμάκου από γιατρό ή ψυχολόγο (τιμές 0-2) και η σκέψη για απόπειρα αυτοκτονίας (τιμές 0-2). Για τη στάση των γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό αθροίστηκαν ο χαρακτηρισμός της συμπεριφοράς των γονέων ως προς τη διασκέδαση (πατέρα τιμές 0-1, μητέρας τιμές 0-1) και ως προς τη σχολική επίδοση των μαθητών (πατέρα τιμές 0-1, μητέρας τιμές 0-1). Τέλος, για την ευχαρίστηση με ουσίες αθροίστηκαν η χρήση τσιγάρου (τιμές 02), καφέ (τιμές 0-2), μπύρας (τιμές 0-2), κρασιού (τιμές 0-2) και άλλου οινοπνευματώδους ποτού (τιμές 0-2). Οι υψηλές τιμές στους δείκτες ύπαρξη χρημάτων, τρόπος ζωής ενισχυτικός στη λήψη μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, ψυχοπαθολογία, ευχαρίστηση με ουσίες και οι χαμηλές τιμές στους δείκτες επικοινωνία με γονείς και έλεγχος από γονείς, επικοινωνία με συνομηλίκους, ενασχόληση με πνευματικά θέματα και στάση γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό σημαίνουν θετική επίδραση στη χρήση (η λεπτομερής κωδικοποίηση των αθροιστικών δεικτών υπάρχει στο παράρτημα).

Με βάση τις τιμές αυτών των δεικτών έγινε προσπάθεια να προσδιοριστούν ποιοι από αυτούς είναι οι σημαντικότεροι για τη διάκριση των μαθητών σε χρήστες και όχι χρήστες.

Χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης (logistic regression),

δεδομένου ότι αυτή απαιτεί πολύ λιγότερες προϋποθέσεις από τη μέθοδο της γραμμικής διακριτικής ανάλυσης (linear discriminant analysis). Π.χ. δεν απαιτείται πολυμεταβλητή κανονικότητα (multivariate normality) των ανεξάρτητων μεταβλητών, ούτε ομοιότητα των πινάκων διασποράς-συνδιασποράς στις δύο ομάδες (Hosmer κ.ά. 1989, SPSS Manual 1984).

Με τη λογιστική παλινδρόμηση εκτιμάται απευθείας η πιθανότητα ενός γεγονότος με βάση ένα γραμμικό συνδυασμό των ανεξάρτητων μεταβλητών. Το μοντέλο μπορεί να γραφεί ως εξής :

$$\text{Πιθανότητα (χρήσης)} = \frac{e^{\beta_0 + \beta_1\chi_1 + \beta_2\chi_2 + \dots + \beta_8\chi_8}}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1\chi_1 + \beta_2\chi_2 + \dots + \beta_8\chi_8}}$$

$$= \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1\chi_1 + \beta_2\chi_2 + \dots + \beta_8\chi_8)}}$$

όπου $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_8$ είναι οι συντελεστές που πρόκειται να εκτιμηθούν και χ_1, \dots, χ_8 οι προαναφερθείσες ανεξάρτητες μεταβλητές, δηλαδή οι αθροιστικοί δείκτες ύπαρξη χρημάτων, επικοινωνία με γονείς και έλεγχος από γονείς, επικοινωνία με συνομηλίκους, ενασχόληση με πνευματικά θέματα, τρόπος ζωής ενισχυτικός στη λήψη μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, ψυχοπαθολογία, στάση γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό και ευχαρίστηση από ουσίες, που αποτελούν τους παράγοντες κινδύνου.

Δεδομένου ότι $\text{Πιθανότητα (χρήσης)} = 1 - \text{Πιθανότητα (μη χρήσης)}$ προκύπτει

$$\log \frac{\text{Πιθανότητα (χρήσης)}}{\text{Πιθανότητα (μη χρήσης)}} = \beta_0 + \beta_1\chi_1 + \dots + \beta_8\chi_8$$

εξίσωση, που φανερώνει την αναλογία της λογιστικής με την πολλαπλή παλινδρόμηση.

Η αριστερή πλευρά της εξίσωσης είναι η ποσότητα η γνωστή σαν log odds, δηλαδή ο λογάριθμος του λόγου της πιθανότητας να είναι κανείς χρήστης ή να μην είναι. Επομένως οι συντελεστές $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_8$ εκφράζουν τη μεταβολή της ποσότητας log

odds, που προέρχεται από μια μοναδιαία μεταβολή της αντίστοιχης ανεξάρτητης μεταβλητής, αν όλες οι υπόλοιπες ήταν σταθερά ίσες με το μέσο όρο. Επειδή είναι ευκολότερο να σκέφτεται κανείς με όρους του λόγου των πιθανοτήτων παρά με το λογάριθμο του λόγου αυτού, η προηγούμενη εξίσωση γράφεται:

$$\text{Πιθαν. (χρήσης)} = e^{\beta_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_8 x_8} = e^{\beta_0} e^{\beta_1 x_1} e^{\beta_8 x_8} \dots = e^{\beta_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_8 x_8} = e^{\beta_0} e^{\beta_1 x_1} e^{\beta_8 x_8} \dots$$

, Πιθαν. (μη χρήσης)

οπότε e^{β_i} είναι ο αριθμός κατά τον οποίο πολλαπλασιάζεται ο λόγος των πιθανοτήτων, όταν η i -οστή μεταβλητή αυξάνεται κατά μία μονάδα. Αν το β_i είναι θετικό, τότε το e^{β_i} είναι μεγαλύτερο από τη μονάδα και τότε έχουμε αύξηση του λόγου των πιθανοτήτων, ενώ όταν το β_i είναι αρνητικό, τότε το e^{β_i} είναι μικρότερο από τη μονάδα και τότε έχουμε μείωση του λόγου πιθανοτήτων. Όταν το β_i είναι μηδέν, οι μεταβολές της αντίστοιχης μεταβλητής δεν επηρεάζουν το λόγο των πιθανοτήτων.

Στη συνέχεια εξετάστηκε ποιες από τις μεταβλητές, κατά σειρά σπουδαιότητας, θα πρέπει να περιληφθούν στο τελικό μοντέλο, εφαρμόζοντας τη βηματική μέθοδο επιλογής (stepwise selection of variables). Με τη διαδικασία αυτή, ξεκινώντας από το απλούστερο μοντέλο, που περιλαμβάνει μόνο τη σταθερά, προστίθεται σε κάθε βήμα αυτή η ανεξάρτητη μεταβλητή, που έχει τη μεγαλύτερη σπουδαιότητα (αυτή με το μικρότερο επίπεδο σημαντικότητας) σε σχέση με τις υπόλοιπες, που δε βρίσκονται στο μοντέλο.

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.

2.1. Περιγραφικά αποτελέσματα (παρουσιάζονται τα κυριότερα περιγραφικά αποτελέσματα με τους σχετικούς πίνακες. Οι υπόλοιποι πίνακες με τα περιγραφικά αποτελέσματα βρίσκονται στο παράρτημα).

Το ποσοστό των μαθητών, που δεν απάντησε σε κάθε ξεχωριστή ερώτηση είναι κατά μέσο όρο γύρω στο 5,7%. Η απουσία απάντησης ίσως οφείλεται σε απλή παράλειψη ή δυσκολία απάντησης ή άρνηση απάντησης.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των εφήβων του δείγματος είναι τα εξής:

2.1.1. Προσωπικά στοιχεία.

α. Είδος σχολείου.

Σχετικά με το είδος σχολείου περισσότεροι από τους μισούς του μαθητικού πληθυσμού (54,0%) φοιτούν στον Α τύπο Σχολείων, δηλαδή στα Γενικά Λύκεια και οι υπόλοιποι μαθητές στο Β τύπο Σχολείων, δηλαδή στα Τεχνικά-Επαγγελματικά Λύκεια και στην Τεχνική Σχολή (πίνακας 1). Παρατηρώντας όμως τις αντίστοιχες συχνότητες του ίδιου πίνακα ανά φύλο, βλέπουμε ότι περισσότερα αγόρια (54,0%) φοιτούν στο Β τύπο Σχολείων, και περίπου τα δύο τρίτα από τα κορίτσια (61,9%) φοιτούν στον Α τύπο Σχολείων.

Πίνακας 1. Κατανομή μαθητών κατά ομάδα σχολείων.

Ομάδα	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια Α	2071	853	1202	54,0	45,9	61,9
Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια Β	1760	1001	740	46,0	54,0	38,2
Σύνολο	3831	1854	1942	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	356	178	173	8,5	8,8	8,2 β.

Φύλο.

Όσον αφορά το φύλο, το ποσοστό των κοριτσιών της έρευνας είναι λίγο μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών (πίνακας 2).

Πίνακας 2. Κατανομή μαθητών κατά φύλο.

Φύλο	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Αγόρι	2032	49,0
Κορίτσι	2115	51,0
Σύνολο	4147	100,0
Δεν απάντ.	40	1,0

γ. Ηλικία.

Οι μεγαλύτερες συχνότητες μαθητών και μαθητριών παρατηρούνται στις ηλικιακές ομάδες α)17-18 και β)15-16 χρόνων, ενώ στις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες τα ποσοστά των μαθητών είναι πολύ μικρά (πίνακας 3). Ενδιαφέρον είναι ότι το ποσοστό των μαθητριών στις ηλικιακές ομάδες 19-20 και 21+ είναι περίπου κατά το ήμισυ μικρότερο του αντίστοιχου ποσοστού των αγοριών, το οποίο ίσως ερμηνεύεται

α) από το ότι οι μαθήτριες, οι οποίες χάνουν σχολική χρονιά λόγω απόρριψής τους, συνήθως διακόπτουν τη φοίτηση, ή

β) από το ότι οι μαθήτριες συνήθως έχουν καλύτερη επίδοση από τους μαθητές, με συνέπεια να μην απορρίπτονται, και γιαυτό το ποσοστό των μαθητριών στις υψηλές ηλικιακές ομάδες είναι μικρότερο από αυτό των αγοριών.

Πιθανόν για τους ίδιους λόγους η πλειοψηφία των μαθητριών φοιτά στον Α τύπο Σχολείων και η πλειοψηφία των αγοριών στο Β τύπο Σχολείων.

Πίνακας 3. Κατανομή μαθητών κατά ηλικία.

Ηλικία	Απόλυτη Συχνότητα			Σχετική Συχνότητα		
	Πληθ/σμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθ/σμός	Αγόρια	Κορίτσια
13-14	6	4	2	0,1	0,2	0,1
15-16	1644	731	894	39,6	36,2	42,6
17-18	2163	1063	1089	52,1	52,7	51,9
19-20	244	159	84	5,9	7,9	4,0
21+	91	60	31	2,2	3,0	1,5
Σύνολο	4148	2017	2100	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	39	15	15	0,9	0,7	0,7

2.1.2. Οικογενειακή κατάσταση.

α. Σύνθεση οικογένειας.

Όσον αφορά την οικονομική και κοινωνική κατάσταση του μαθητικού πληθυσμού της έρευνας, τα περισσότερα παιδιά (43%) δηλώνουν ότι έχουν έναν αδελφό και μόνο 7 από τα 100 έχουν 4 ή περισσότερα από 4 αδέρφια, ενώ ένα παιδί στα 100 αναφέρει ότι δεν έχει καθόλου αδέρφια (πίνακας 4). Η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού (80,5%) μένει και με τους δύο γονείς στο σπίτι (πίνακας 5) και μόνο 4,2% αναφέρει ότι ζει με τον πατέρα ή τη μητέρα μόνο. Από ό,τι φαίνεται ο πληθυσμός της έρευνας προέρχεται από ολιγομελείς οικογένειες, χαρακτηριστικό της σύγχρονης κοινωνίας και ένδειξη του ότι η ευρεία οικογένεια του παρελθόντος φθίνει.

Πίνακας 4. Κατανομή μαθητών ανά αριθμό αδελφών.

Αδέρφια	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
1	1712	849	848	43,0	44,1	42,0
2	1409	669	729	35,4	34,8	36,1
3	532	244	282	13,4	12,7	14,0
4 ή >4	170	138	132	6,8	7,2	6,5
Δεν έχει	52	23	29	1,3	1,2	1,4
Εγγαμος	3	2	1	0,1	0,1	0,0
Σύνολο	3980	1942	2021	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	207	107	94	4,9	5,3	4,4

Πίνακας 5. Κατανομή μαθητών ανά σύνθεση οικογένειας

Στο σπίτι

μένουν	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
μητέρ.	3298	1596	1672	80,5	80,7	80,4
Πατ.+ μητ.+άλλ.						
συγγ.	528	264	258	12,9	13,4	12,4
Πατ.μόνο	27	17	10	0,7	0,9	0,5
Μητ.μόνο	143	58	82	3,5	2,9	3,9
Διάφορα	100	42	58	2,5	2,2	2,8
Σύνολο	4096	1977	2111	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	91	55	35	2,2	2,7	1,7

β. Εκπαίδευση γονέων.

Η εκπαίδευση του πατέρα και της μητέρας κυρίως είναι του δημοτικού (50,5% του πατέρα και 55,3% της μητέρας) και μόνο στο ένα πέμπτο περίπου των μαθητών και μαθητριών (18,8%) για τον πατέρα είναι ανώτερη-ανώτατη, ενώ για τη μητέρα στο ένα δέκατο (11,0%) είναι ανώτερη-ανώτατη (πίνακας 6 και πίνακας 7). Παρατηρώντας τα ποσοστά των παρενθέσεων και τους αντίστοιχους πίνακες διαπιστώνουμε τη διατήρηση του παραδοσιακού στερεότυπου του φύλου, δηλαδή την υπεροχή του ανδρικού φύλου όσον αφορά στο ανώτερο-ανώτατο επίπεδο εκπαίδευσης.

Πίνακας 6. Κατανομή μαθητών κατά εκπαίδευση πατέρα.

Εκπ/ση	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
	71	41	30	1,7	2,0	1,4
Δημοτικό	2099	998	1079	50,5	49,4	51,5
Γυμν./Λύκ.	1190	581	595	28,6	28,8	28,4

Ανώτερη- Ανώτατη	781	395	382	18,8	19,6	18,2
Ορφανός- διαζευγμέ- νοι γονείς	14	5	9	0,3	0,2	0,4
Σύνολο	4155	2020	2095	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	32	12	20	0,8	0,6	0,9

Πίνακας 7. Κατανομή μαθητών κατά εκπαίδευση μητέρας.

Εκπ/ση	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα			
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Οχι σχολ.
	94	45	48	2,3	2,2	2,3	
Δημοτικό	2290	1083	1191	55,3	53,8	56,9	
Γυμν./Λύκ.	1302	650	633	31,4	32,3	30,2	
Ανώτερη- Ανώτατη	455	232	221	11,0	11,5	10,6	
Ορφανός- διαζευγμέ- νοι γονείς	2	2	0	0,0	0,1	0,0	
Σύνολο	4143	2012	2093	100,0	100,0	100,0	
Δεν απάντ.	44	20	22	1,1	1,0	1,0	

γ. Μεταφορικό μέσο οικογένειας, αριθμός δωματίων σπιτιού, ατομικό δωμάτιο και προέλευση χρημάτων.

Τα τέσσερα πέμπτα περίπου των παιδιών (85,9%) δηλώνουν ότι η οικογένειά τους διαθέτει αυτοκίνητο (πίνακας 8). Ο μέσος όρος δωματίων του σπιτιού τους είναι πέντε δωμάτια (πίνακας 9) και περισσότερα από τα μισά παιδιά (61,1%) διαθέτουν ατομικό δωμάτιο (πίνακας 10). Επίσης τα χρήματα, που ξοδεύουν για τις διάφορες ανάγκες τους προέρχονται κυρίως από τους γονείς (πίνακας 11).

Τα αναφερθέντα στοιχεία αποτελούν ενδείξεις της οικονομικής άνεσης των μαθητών και μαθητριών των Λυκείων της πόλης του Ηρακλείου.

Οι διαφορές που παρουσιάζουν τα δύο φύλα είναι ότι

α) λίγο μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών σε σύγκριση με το ποσοστό των κοριτσιών διαθέτει ατομικό δωμάτιο (αγόρια 64,8% και κορίτσια 57,5%, πίνακας 10) και

β) αρκετά υψηλότερο είναι το ποσοστό κοριτσιών από το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών, που τα χρήματα, τα οποία ξοδεύει για τις διάφορες ανάγκες του, προέρχονται κυρίως από τους γονείς (κορίτσια 75% αγόρια 58,3%, πίνακας 11). Οι διαφορές αυτές δείχνουν κατά κάποιο τρόπο τη διατήρηση του παραδοσιακού στερεότυπου του φύλου, δηλαδή ότι τα αγόρια έχουν περισσότερη ανεξαρτησία από τα κορίτσια.

Πίνακας 8. Κατανομή μαθητών σε σχέση με μεταφορικό μέσο οικογένειας.

Αυτ/νητο	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Οχι	563	256	298	14,1	13,2	14,8
Ναι	3426	1681	1714	85,9	86,8	85,1
Σύνολο	3989	1937	2012	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	198	95	103	4,7	4,7	4,8

Πίνακας 9. Κατανομή μαθητών ανά αριθμό δωματίων κατοικίας.

Δωμάτια	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
1-2	88	46	41	2,1	2,4	1,9
3-7	3602	1729	1841	87,5	86,7	88,5
8 ή >8	423	220	199	10,2	11,2	9,4
Σύνολο	4113	1995	2081	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	74	37	34	1,8	1,8	1,6

Πληθυσμός Μέσος όρος 5,280 Τυπική απόκλιση 1,786

Αγόρια Μέσος όρος 5,321 Τυπική απόκλιση 1,854

Κορίτσια Μέσος όρος 5,241 Τυπική απόκλιση 1,719

Πίνακας 10. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ύπαρξη ατομικού δωματίου.

Ατομικό δωμάτιο	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια
Όχι	1573	684	873	38,6	34,7	42,3
Ναι	2487	1276	1187	61,1	64,8	57,5
Μένει μόνος	12	9	3	0,3	0,5	0,1
Σύνολο	4072	1969	2063	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	115	63	52	2,7	3,1	2,5

Πίνακας 11. Κατανομή μαθητών σε σχέση με την προέλευση χρημάτων για τις διάφορες ανάγκες τους.

Προέλευση χρημάτων	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια
Γονείς	2788	1178	1580	66,9	58,3	75,0
Γονείς+						
άλλ.συγγ.	655	262	387	15,7	13,0	18,4
Διάφορα	722	579	139	17,3	28,7	6,6
Σύνολο	4165	2019	2106	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	22	13	9	0,5	0,6	0,4

2.1.3. Εργασία.

Ένα 31% του μαθητικού πληθυσμού εργάζεται με αμοιβή, το οποίο ενδεχόμενα δείχνει μια οικονομική ανεξαρτησία του ποσοστού αυτού από την οικογένεια κατά την κρίσιμη περίοδο της εφηβείας. Όμως το ποσοστό αυτό των εργαζόμενων με αμοιβή είναι άνισα

κατανεμημένο στα δύο φύλα : από τα αγόρια περισσότερα από τα μισά (54,0%) και από τα κορίτσια μόνο το 1/10 περίπου (11,1%) αναφέρουν ότι εργάζονται με αμοιβή (πίνακας 12). Η διαφορά αυτή δείχνει μεγαλύτερη ανεξαρτησία των αγοριών από τα κορίτσια.

Πίνακας 12. Κατανομή μαθητών σε σχέση με το αν εργάζονται με αμοιβή ή όχι.

Εργασία

με αμοιβή	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Οχι	232	155	76	6,0	8,6	3,7
Ναι	1211	975	225	31,3	54,0	11,1
Δεν εργάζ.	2431	677	1730	62,8	37,5	85,2
Σύνολο	3874	1824	2031	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	313	225	84	7,5	11,1	4,0

2.1.4. Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

α. Συμμετοχή ή παρακολούθηση εκδηλώσεων.

Σχετικά με τη συμμετοχή ή παρακολούθηση εκδηλώσεων ένα μικρό ποσοστό των ατόμων της έρευνας (7,8% για τα αγόρια και 8,3% για τα κορίτσια) δηλώνει ότι ανήκει σε πολιτική οργάνωση. Επίσης μικρό είναι και το ποσοστό όσων δηλώνουν συμμετοχή σε πολιτιστικό σύλλογο (14,7%), με εμφανή την υπεροχή του ποσοστού των κοριτσιών (9,9% από τα αγόρια και διπλάσια σχεδόν κορίτσια 19,3%, συμμετέχουν σε πολιτιστικό σύλλογο). Μόνο 3 άτομα στα 100 δηλώνουν ότι ανήκουν σε θρησκευτική οργάνωση (πίνακας 13), ενώ περίπου οι μισοί από το μαθητικό πληθυσμό (43,8%) αναφέρουν συμμετοχή σε αθλητικό όμιλο (πίνακας 14). Όσον αφορά την ενασχόληση με αθλητικές δραστηριότητες τα περισσότερα παιδιά (42,6%) αναφέρουν ότι προτιμούν τον κλασσικό αθλητισμό (πίνακας 15). Στους πίνακες 14 και 15 φαίνεται ότι περισσότερα αγόρια (58,9%) από κορίτσια (29,3%) συμμετέχουν σε αθλητικό όμιλο και περισσότερα κορίτσια (50,1%) από αγόρια (34,6%) προτιμούν τον κλασσικό αθλητισμό.

Πίνακας 13. Κατανομή μαθητών σε σχέση με συμμετοχή σε θρησκευτική οργάνωση.

Συμμετοχή	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	4057	1971	2046	96,9	97,0	96,8
Ναι	128	60	68	3,1	3,0	3,2
Σύνολο	4185	2031	2114	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	2	1	1	0,0	0,0	0,0

Πίνακας 14. Κατανομή μαθητών σε σχέση με συμμετοχή σε αθλητικό όμιλο.

Συμμετοχή	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	2349	834	1494	56,1	41,1	70,7
Ναι	1836	1197	620	43,9	58,9	29,3
Σύνολο	4185	2031	2114	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	2	1	1	0,0	0,0	0,0

Πίνακας 15. Κατανομή μαθητών σε σχέση με το ποια αθλητική δραστηριότητα προτιμούν.

Προτίμηση	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Κλασσικός αθλητισμός	1610	622	975	42,7	34,6	50,3
Ποδόσφαιρο	701	621	72	18,6	34,5	3,7
Κολύμβηση	517	140	373	13,7	7,8	19,2
Πάλη	187	115	69	5,0	6,4	3,6
Διάφορα ή κάποιος συνδυασμός	754	300	450	20,2	16,8	23,6
Σύνολο	3769	1798	1939	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	418	234	176	10,0	11,5	8,3

β. Ενασχόληση με παιχνίδια.

Τα άτομα της έρευνας, τον ελεύθερό τους χρόνο δηλώνουν ότι ασχολούνται μερικές φορές το μήνα με: ηλεκτρονικά στο σπίτι (20,0%) , ηλεκτρονικά όχι στο σπίτι (26,3%) , μπιλιάρδο (23,1%), ποδόσφαιρο (25,4%), τάβλι-σκάκι (41%), επιτραπέζια (37,4%) και χαρτοπαιξία (34,8%). Όπως φαίνεται, παίζουν τάβλι-σκάκι, επιτραπέζια παιχνίδια και χαρτιά, ενώ με τα υπόλοιπα ασχολούνται σε λιγότερο βαθμό. Επίσης, τα αγόρια σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σύγκριση με τα κορίτσια σχολούνται μερικές φορές το μήνα με ηλεκτρονικά, που τα παίζουν έξω από το σπίτι (αγόρια 30,9%, κορίτσια 21,6%), μπιλιάρδο (αγόρια 33,9%, κορίτσια 10,6%) και ποδόσφαιρο (αγόρια 34,7%, κορίτσια 14,3%), ενώ τα κορίτσια σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σύγκριση με τα αγόρια ασχολούνται με τάβλι-σκάκι (αγόρια 39,7%, κορίτσια 42,2%), επιτραπέζια (αγόρια 23,3%, κορίτσια 49,1%) και χαρτοπαιξία (αγόρια 29,2%, κορίτσια 39,8%).

2.1.5. Διαπροσωπικές σχέσεις.

α. Στενή παρέα και στέκι συνάντησης με παρέα.

Τα περισσότερα παιδιά (24,2%) κάνουν παρέα με άλλα πρόσωπα, που δεν είναι ούτε φίλοι της γειτονιάς, ούτε αδέρφια ή ξαδέρφια ή άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, αλλά φίλοι που μπορεί να είναι σε άλλες περιοχές του Ηρακλείου. Δηλαδή τα περισσότερα παιδιά συζητούν με φίλους που βρίσκονται σε άλλες γειτονιές, ενώ με φίλους της γειτονιάς συζητούν σε μικρότερο βαθμό (14,8%), με αδέρφια ή ξαδέρφια σε ακόμη μικρότερο βαθμό (6,4%), όπως και με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (6,6%). Μόνο ένα 2% δηλώνει ότι δεν έχει παρέα. Ο υπόλοιπος μαθητικός πληθυσμός δηλώνει ότι κάνει παρέα με έναν συνδυασμό από τα παραπάνω (πίνακας 16). Περισσότερα από τα μισά άτομα (53,4%) δεν έχουν μόνιμο στέκι συνάντησης με την παρέα τους (πίνακας 17) και τα περισσότερα άτομα (26,1%) αναφέρουν ότι το μόνιμο στέκι συνάντησης με την παρέα τους βρίσκεται κάπου στο κέντρο της πόλης του Ηρακλείου (πίνακας 18).

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 16, σχεδόν διπλάσιο ποσοστό αγοριών σε σύγκριση με το ποσοστό των κοριτσιών έχει φίλους από τη γειτονιά του (αγόρια 20,8%, κορίτσια 9,0%).

Πίνακας 16. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη στενή τους παρέα.

Στενή παρέα	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια			Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		
Φίλοι						
γειτονιάς	614	418	190	14,8	20,8	9,0
Αδέλφια- ξαδέλφια	266	117	147	6,4	5,8	7,0
Ατομα με- γαλ. ηλικίας	276	103	168	6,6	5,1	8,0
Άλλα πρό- σωπα	1005	432	562	24,2	21,4	26,7
Οχιπαρέα	79	36	43	1,9	1,8	2,0
Κάποιος συνδυασμός	1915	908	991	45,9	45,0	47,2
Σύνολο	4155	2014	2101	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	32	18	14	0,8	0,9	0,7

Πίνακας 17. Κατανομή μαθητών σε σχέση με την ύπαρξη μόνιμου στεκιού συνάντησης με την παρέα τους.

Μόνιμο στέκι	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια			Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		
Όχι	2218	1028	1167	53,4	51,1	55,6
Ναι	1912	973	923	46,1	48,4	44,0
Όχι+ναι	10	8	2	0,2	0,4	0,1
Δεν έχει παρέα	10	4	7	0,2	0,1	0,3
Σύνολο	4150	2012	2099	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	37	20	16	0,9	1,0	0,8

Πίνακας18. Κατανομή μαθητών σε σχέση με το που βρίσκεται το μόνιμο στέκι συνάντησης με την παρέα.

Στέκι	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Γειτονιά	410	294	113	9,9	14,6	5,4
Κέντρο	1080	492	579	26,1	24,5	27,7
Οχι κέντρο	482	232	243	11,6	11,5	11,6
Κάποιος συνδυασμός	37	22	14	0,8	1,0	0,6
Δεν έχουν μόνιμο στέκι	2134	971	1143	51,5	48,3	54,6
Σύνολο	4143	2011	2092	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	44	21	23	1,1	1,0	1,0

β. Συζήτηση διαφόρων θεμάτων.

Τα θέματα που συζητούν κυρίως τα άτομα της έρευνας κατά σειρά προτεραιότητας είναι τα εξής : σχολείου (96,0%), οικογενειακά (92,9%), συναισθηματικά-ερωτικά (89,8%), σχέσεων με άλλους (87,9%), αθλητικά (87,4%), πολιτιστικά - κινηματογραφικά (85,9%), οικονομικά-πολιτικά (76,6%), μοτοσυκλετών-αυτοκινήτων (73,8%), βιβλίων (71,2%) και θρησκείας (63,8%). Από ό,τι φαίνεται τα θέματα που κυρίως συζητούν με φίλους είναι τα συναισθηματικά-ερωτικά (49,7%), και τα πολιτιστικά-κινηματογραφικά (52,5%), ενώ σε μικρότερο βαθμό συζητούν με φίλους για μοτοσυκλέτες-αυτοκίνητα (39,8%), για αθλητικά ποδοσφαιρικά θέματα (37,8%), για βιβλία (38,0%) και θέματα σχέσεων με άλλους (34,5%). Με τους γονείς συζητούν τα οικογενειακά θέματα (54,8%) (πίνακες 1 μέχρι 10 στο παράρτημα). Επίσης τα θέματα που συζητούν κατά σειρά προτεραιότητας ανά φύλο είναι :

Αγόρια	Κορίτσια
Σχολείου (94,5%)	Σχολείου (97,6%)
Αθλητικά (94,4%)	Οικογενειακά (94,6%)
Οικογενειακά (91,0%)	Συναισθηματικά-ερωτικά (92,6)
Συναισθηματικά ερωτικά (86,9)	Σχέσεων με άλλους (91,6)

Μοτοσυκλετών-αυτοκινήτων (85%)	Πολιτιστικά-κιν/φικά (90,8%)
Σχέσεων με άλλους (83,6%)	Βιβλίων (83,5%)
Πολιτιστικά-κινημ/φικά (80,6%)	Αθλητικά (80,4%)
Οικονομικά-πολιτικά (75,3%)	Οικονομικά-πολιτικά (78,0)
Θρησκείας (58,5%)	Θρησκείας (68,7%)
Βιβλίων (56,9%)	Μοτοσυκλετών-αυτοκ/των (62,4)

γ. Χαρακτηρισμός συμπεριφοράς γονέων.

Σχετικά με το χαρακτηρισμό της συμπεριφοράς των γονέων τους, οι μαθητές θεωρούν τη συμπεριφορά και των δύο γονέων ως προς τη σχολική επίδοση ενθαρρυντική (36,5% για τον πατέρα, αγόρια 31,7%, κορίτσια 41,5% και 41,1% για τη μητέρα, αγόρια 35,2%, κορίτσια 47,0%), ως προς τη διασκέδαση ελαστική (45,0% για τον πατέρα, αγόρια 47,6%, κορίτσια 42,5% και 52% για τη μητέρα, αγόρια 50,1%, κορίτσια 53,7%), ως προς το ντύσιμο του μεν πατέρα αδιάφορη (39,1%, αγόρια 40,9%, κορίτσια ελαστική 38,7%), της δε μητέρας ελαστική (40,6%, αγόρια 36,0%, κορίτσια 45,1%) και ως προς τις πολιτικές τους θέσεις και των δύο γονέων αδιάφορη (48,1% του πατέρα, αγόρια 49,7%, κορίτσια 46,6% και 54,5% της μητέρας, αγόρια 57,2%, κορίτσια 51,9%). Φαίνεται δηλαδή ότι, αν εξαιρέσουμε τη στάση των γονέων ως προς τη σχολική επίδοση των παιδιών τους, υπάρχει μια σχετική ανοχή, επιτρεπτικότητα από τους γονείς όσον αφορά τη διασκέδαση, το ντύσιμο και τις πολιτικές θέσεις των μαθητών.

2.1.6. Κατάσταση υγείας.

Πολύ λίγα άτομα (4,7%, αγόρια 5,6%, κορίτσια 3,5%) αναφέρουν ότι έχουν μπει πάνω από δύο φορές στο νοσοκομείο, ενώ ένα 35,4% δηλώνει ότι είχε κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα στη διάρκεια της ζωής του και ένα πολύ μικρό ποσοστό (2,4%) ότι επισκέφθηκε γιατρό ή ψυχολόγο (πίνακας 19). Μόνο το 1,4% αναφέρει χορήγηση φαρμάκου από γιατρό ή ψυχολόγο, ενώ το 5,6% δηλώνει ότι πήρε κάποιο φάρμακο μετά από υπόδειξη κάποιου άλλου, εκτός γιατρού ή ψυχολόγου. Περίπου το ένα τρίτο του μαθητικού πληθυσμού (32,5%) σκέφτηκε να κάνει κακό στον εαυτό του και περίπου 5 στους 100 (4,8%) έκαναν κάποια απόπειρα (πίνακας 20). Παρατηρούμε ότι τα κορίτσια έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό ψυχολογικό πρόβλημα είτε επισκέφθηκαν γιατρό ή ψυχολόγο (αγόρια 1,7%, κορίτσια 3,1%) είτε όχι (αγόρια 25,9%, κορίτσια

40,0%) σε σύγκριση με τα αγόρια. Επίσης σκέφθηκαν πιο συχνά από τα αγόρια να κάνουν κακό στον εαυτό τους, είτε έκαναν απόπειρα (αγόρια 2,2%, κορίτσια 7,3%) είτε όχι (αγόρια 18,1%, κορίτσια 36,6%).

Πίνακας 19. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ύπαρξη ψυχολογικού προβλήματος.

Ψυχολογικό

πρόβλημα	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	2658	1441	1189	64,6	72,5	56,9
Ναι,όχιεπίσκεψη σε γιατρό ή ψυχ/γο	1360	514	835	33,0	25,9	40,0
Ναι,επίσκεψη σε γιατρό ή ψυχολόγο	98	33	65	2,4	1,7	3,1
Σύνολο	4116	1988	2089	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	71	44	26	1,7	2,2	1,2

Πίνακας 20. Κατανομή μαθητών σε σχέση με το αν σκέφτηκαν να κάνουν κακό στον εαυτό τους .

Σκέψη για απόπειρα	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	2781	1583	1174	67,6	79,7	56,1
Ναι,αλλά όχι απόπειρα	1139	360	766	27,7	18,1	36,6
Ναι καιέκανε απόπειρα	196	43	153	4,8	2,2	7,3
Σύνολο	4116	1986	2093	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	71	46	22	1,7	2,3	1,0

2.1.7. Κάπνισμα.

Τα τρία πέμπτα περίπου των παιδιών (64,2%) απαντούν πως έχουν καπνίσει. Το

19,6% έχει καπνίσει μία μέχρι δύο φορές, ενώ το 23,1% καπνίζει συστηματικά (πίνακας 21). Ως προς την ποσότητα τσιγάρων, που κάπνισαν τις τελευταίες 30 μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας το 11,6% κάπνισε μερικά τσιγάρα τη μέρα, το 7,0% κάπνισε μισό πακέτο, το 9,0% ένα πακέτο και το 7,3 πάνω από ένα πακέτο (πίνακας 22). Το 13,5% (αγόρια 14,2%, κορίτσια 12,7%) δηλώνει ότι προσπάθησε να κόψει το κάπνισμα, αλλά δεν τα κατάφερε, ενώ το 16,9% (αγόρια 17,9%, κορίτσια 15,9%) δηλώνει ότι κατάφερε να κόψει το κάπνισμα. Σχετικά με την ηλικία έναρξης του καπνίσματος, η μεγαλύτερη συχνότητα μαθητών (23,0%) παρατηρείται στην ηλικία των 15-16 ετών. Το 13,8% αναφέρει ότι άρχισε το κάπνισμα σε ηλικία μικρότερη των 15, και μόνο το 6,1% σε ηλικία μεγαλύτερη των 16 (πίνακας 23). Από ό,τι φαίνεται δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα σχετικά με τη συχνότητα καπνίσματος και την ποσότητα των τσιγάρων που καπνίζουν. Σχετικά με την ηλικία έναρξης του καπνίσματος, τα αγόρια αρχίζουν το κάπνισμα σε μικρότερη ηλικία από ό,τι τα κορίτσια.

Πίνακας 21. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη συχνότητα καπνίσματος.

Κάπνισμα	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Ποτέ	1488	708	769	35,8	35,1	36,5
1-2 φορές	817	384	430	19,6	19,1	20,4
Μερικές φορές	684	322	353	16,4	16,0	16,8
Συστηματικά στο παρελθόν	210	120	87	5,0	6,0	4,1
Συστηματικά τώρα	961	481	467	23,1	23,2	22,2
Σύνολο	4160	2015	2106	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	27	17	9	0,6	0,7	0,4

Πίνακας 22. Κατανομή μαθητών σε σχέση με την ποσότητα τσιγάρων, που κάπνισαν τις τελευταίες τριάντα μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας.

Ημερήσια κατ/ση τσιγάρων	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια			Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		
Μερικά						
τσιγάρα	481	216	259	11,6	10,7	12,3
1/2 πακ.	291	126	161	7,0	6,3	7,7
1 πακέτ.	374	205	162	9,0	10,2	7,7
1 1/2 πακ.	154	93	61	3,7	4,6	2,9
2 ή 2<πακέτα	148	71	77	3,6	3,5	3,7
Δεν καπνίζει	2706	1302	1382	65,1	64,7	65,7
Σύνολο	4154	2013	2102	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	33	19	13	0,8	0,9	0,6

Πίνακας 23. Κατανομή μαθητών σε σχέση με την ηλικία έναρξης του καπνίσματος.

Ηλικία	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια			Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		
< 15	581	339	234	13,8	16,7	11,0
15-16	954	427	515	23,0	21,2	24,5
> 16	255	125	128	6,1	6,1	6,0
Δεν καπνίζουν	2355	1118	1220	56,8	55,6	58,2
Σύνολο	4145	2009	2097	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	42	23	18	1,0	1,1	0,9

2.1.8. Ποτά.

α. Καφές.

Τα τέσσερα πέμπτα (78,2%) των ατόμων της έρευνας πίνουν πάνω από έναν καφέ τη βδομάδα. Αναλυτικότερα, από 2-7 καφέδες τη βδομάδα πίνουν οι μισοί μαθητές (51,4%) και από 7 καφέδες και πάνω πίνει το 26,4% (πίνακας 24). Στον ίδιο πίνακα

φαίνεται ότι τα δύο φύλα δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές στην εβδομαδιαία κατανάλωση καφέ. Πιο συγκεκριμένα, στη χαμηλή κατανάλωση καφέ (2-7 φορές) υπερέχουν ελαφρά τα κορίτσια των αγοριών (αγόρια 50,3%, κορίτσια 52,5%), ενώ στη μεγάλη κατανάλωση (πάνω από 7 φορές) συμβαίνει το αντίθετο, δηλαδή υπερέχουν λίγο τα αγόρια των κοριτσιών (αγόρια 29,3%, κορίτσια 24,6%).

Πίνακας 24. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποσότητα καφέδων τη βδομάδα.

Καφέδες	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0-1	896	418	469	21,8	21,0	22,5
2-7	2114	999	1091	51,4	50,3	52,5
Πάνω από 7	1097	570	520	26,4	29,3	24,6
Σύνολο	4107	1987	2080	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	80	45	35	1,9	2,2	1,7

β. Οινοπνευματώδη.

Σχεδόν όλα τα παιδιά (98,6%) αναφέρουν ότι έχουν κάνει χρήση οινοπνευματωδών ποτών (πίνακας 25). Κατά τη διάρκεια του τελευταίου μήνα πριν την έρευνα : 69,1% έχουν πει μπύρα και 43,0% πάνω από 1-2 φορές (πίνακας 26). Το 53,5% έχει πει κρασί και το 29,1% πάνω από 1-2 φορές (πίνακας 27). Το 51,3% άλλο οινοπνευματώδες ποτό και το 28,5% πάνω από 1-2 φορές (πίνακας 28). Γίνεται φανερό λοιπόν ότι τα ποτά που πίνουν οι μαθητές κατά σειρά προτίμησης είναι, πρώτα η μπύρα, μετά το κρασί και μετά τα άλλα οινοπνευματώδη, όπως ουίσκι, λικέρ κ.λ.π.

Το 92,0% συνήθως πίνει με παρέα, όπως φαίνεται από τον πίνακα 25, και οι χώροι που πίνουν κατά σειρά προτίμησης είναι : πάρτυ (68,2%, αγόρια 71,9%, κορίτσια 64,8%), γιορτές (63,2%, αγόρια 62,8%, κορίτσια 63,9%), ταβέρνες (59,2%, αγόρια 58,8%, κορίτσια 59,5%), μπαρ (44,3%, αγόρια 51,5%, κορίτσια 37,5%). Περίπου το ένα τρίτο του μαθητικού πληθυσμού (36,6%, αγόρια 43,4%, κορίτσια 31,3%) αναφέρει ότι ήπια οινοπνευματώδες ποτό και ζαλίστηκε πάνω από 2 φορές τους τελευταίους 12 μήνες πριν την έρευνα, το 27,3% (αγόρια 36,3%, κορίτσια 19,4%) ότι μέθυσε πάνω από

2 φορές κατά τη διάρκεια της ζωής του και το 25,6% (αγόρια 34,6%, κορίτσια 17,0%) ότι έχει πει περισσότερες από 2 φορές πάνω από 5 ποτά στη σειρά (πίνακες 11 ως 13 στο παράρτημα).

Στη χρήση αλκοολούχων ποτών φαίνεται ότι στην υψηλότερη κατανάλωση (3 φορές και πάνω) μύρας, κρασιού ή άλλου οινοπνευματώδους ποτού κατά ένα σημαντικό ποσοστό υπερέχουν τα αγόρια των κοριτσιών, όπως φαίνεται από τους πίνακες 26,27 και 28. Επίσης υψηλότερο είναι το ποσοστό των αγοριών που έχουν ζαλιστεί από το ποτό πάνω από δύο φορές τους τελευταίους 12 μήνες, που μέθυσαν πάνω από δύο φορές ή που ήπιαν περισσότερες από δύο φορές πάνω από 5 ποτά στη σειρά (πίνακες 11, 12, 13 στο παράρτημα). Ακόμη σημαντικά υψηλότερο είναι το ποσοστό των αγοριών, που συνήθως πίνει σε μπαρ, από το αντίστοιχο ποσοστό των κοριτσιών.

Πίνακας 25. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τρόπο χρήσης ποτού.

Πίνει	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Μόνος	113	47	65	2,8	2,4	3,3
Με παρέα	3649	1789	1825	92,0	92,2	91,8
Μόν.+παρέα	147	89	57	3,7	4,6	2,9
Δεν πίνει	56	15	41	1,4	0,8	2,1
Σύνολο	3965	1940	1988	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	222	92	127	5,3	4,5	6,0

Πίνακας 26. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης μύρας τις τελευταίες τριάντα μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας.

Μύρα	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0 φορές	1109	370	730	30,7	20,8	40,6
1-2 φορές	940	433	501	26,1	24,3	27,9
3 φορές και πάνω	1550	975	563	43,0	54,7	31,4
Δεν πίνει	8	4	4	0,2	0,2	0,2

Σύνολο	3607	1782	1798	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	580	250	317	13,9	12,3	15,0

Πίνακας27. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης κρασιού τις τελευταίες τριάντα μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας.

Κρασί	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0 φορές	1652	686	951	46,4	39,0	53,6
1-2 φορές	866	420	443	24,3	23,9	25,0
3 φορές και πάνω	1037	649	378	29,1	36,9	21,3
Δεν πίνει	4	2	2	0,1	0,1	0,1
Σύνολο	3559	1757	1774	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	628	275	341	15,0	13,5	16,1

Πίνακας28. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης άλλου οινοπνευματώδους ποτού τις τελευταίες τριάντα μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας.

Οινοπνευμ. ποτό	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0 φορές	1522	648	864	48,6	41,2	56,3
1-2 φορές	717	349	358	22,9	22,2	23,3
3 φορές και πάνω	890	571	313	28,5	36,2	20,4
Δεν πίνει	4	3	1	0,1	0,2	0,1
Σύνολο	3133	1571	1561	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	1054	461	585	25,2	22,7	27,3

2.1.9. Φάρμακα.

α. Χρήση φαρμακευτικών ουσιών με σύσταση γιατρού.

Το ένα τέταρτο (26,6%) των μαθητών αναφέρει ότι έχει χρησιμοποιήσει διάφορα φάρμακα, όπως παυσίπονα, ηρεμιστικά, υπνωτικά, διεγερτικά με ιατρική συνταγή (πίνακας 29). Πιο αναλυτικά, ένα 4,8% έχει χρησιμοποιήσει ηρεμιστικά, 1,8% υπνωτικά και μόνο 1,3% διεγερτικά (πίνακες 30, 31, 32).

Στον πίνακα 29 φαίνεται ότι το ποσοστό των κοριτσιών, που έχει χρησιμοποιήσει φάρμακα χωρίς σύσταση γιατρού και/ή με σύσταση κάποιου άλλου είναι σημαντικά μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών. Το ότι τα κορίτσια παίρνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα αγόρια φάρμακα έχει βρεθεί και σε άλλη έρευνα (Στεφανής 1985), το οποίο ίσως να οφείλεται στην ύπαρξη μεγαλύτερου στρες στα κορίτσια από ό,τι στα αγόρια, δεδομένου ότι τα περιγραφικά αποτελέσματα στην ενότητα "Κατάσταση υγείας" έδειξαν τα κορίτσια να παρουσιάζουν πιο συχνά από τα αγόρια ψυχολογικό πρόβλημα (ανεξάρτητα από το αν επισκέφθηκαν ή όχι γιατρό ή ψυχολόγο) και να έχουν σκεφθεί πιο συχνά από τα αγόρια να κάνουν κακό στον εαυτό τους (είτε έκαναν απόπειρα είτε όχι).

Πίνακας 29. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση φαρμάκων.

Φάρμακα	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	2522	1394	1105	62,1	70,7	53,8
Σύσταση						
γιατρού	1082	437	632	26,6	22,2	30,8
Όχι σύστ.						
γιατρού + ή σύσταση						
άλλου	337	106	229	8,3	5,4	12,2
Περιπτώσεις						
2+3	120	34	86	3,0	1,7	4,2
Σύνολο	4061	1971	2052	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	126	61	63	3,0	3,0	3,0

Πίνακας 30. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση ηρεμιστικών με σύσταση γιατρού.

Ηρεμ/τικά	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	1202	427	762	30,7	22,3	38,8
Ναι, λιγότερο από 3 εβδομάδ.	151	73	78	3,9	3,8	4,0
Ναι, περισσότερο από 3 εβδομάδες	36	18	18	0,9	0,9	0,9
Δεν παίρν.	2521	1393	1105	64,5	72,9	56,3
Σύνολο	3910	1911	1963	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	277	121	152	6,6	6,0	7,2

Πίνακας 31. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση υπνωτικών με σύσταση γιατρού.

Υπνωτικά	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	1289	476	802	33,2	25,0	41,3
Ναι, λιγότερο από 3 εβδομάδ.	55	27	27	1,4	1,4	1,4
Ναι, περισσότερο από 3 εβδομάδες	16	7	9	0,4	0,4	0,5
Δεν παίρν.	2522	1394	1105	65,0	73,2	56,9
Σύνολο	3882	1904	1943	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	305	128	172	7,3	6,3	8,1

Πίνακας 32. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση διεγερτικών με σύσταση γιατρού.

Διεγερτικά	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	1313	490	811	33,8	25,7	41,7
Ναι, λιγότερο από 3 εβδομάδ.	40	18	21	1,0	0,9	1,1

Ναι,περισσότερο από 3 βδομάδες	11	5	6	0,3	0,3	0,3
Δεν παίρν.	2521	1393	1105	64,9	73,1	56,9
Σύνολο	3885	1906	1943	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	302	126	172	7,2	6,2	8,1

β. Χρήση ψυχοτρόπων φαρμακευτικών ουσιών χωρίς ιατρική σύσταση

Περίπου το ένα δέκατο (8,3%) έχει χρησιμοποιήσει κάποιο παυσίπονο ή άλλου είδους ψυχοτρόπο φάρμακο χωρίς ιατρική σύσταση και/ή με σύσταση κάποιου άλλου, όπως φαίνεται από τον πίνακα 29. Πιθανόν το ποσοστό αυτό να είναι υψηλότερο του πραγματικού, διότι ίσως οι μαθητές να απάντησαν και για κοινά παυσίπονα, που χορηγούνται χωρίς ιατρική συνταγή. Χρήση ηρεμιστικών χωρίς σύσταση γιατρού σε ολόκληρη τη διάρκεια της ζωής του ανέφερε ένα 4,6% (πίνακας 33). Χρήση υπνωτικών και διεγερτικών σε ολόκληρη τη διάρκεια της ζωής του έχει χρησιμοποιήσει ένα χαμηλότερο ποσοστό (1,9% υπνωτικά και 1,3% διεγερτικά), (πίνακες 34, 35).

Παρατηρώντας τους πίνακες 33, 34 και 35 βλέπουμε ότι το ποσοστό των κοριτσιών, που έχει πάρει ηρεμιστικά, υπνωτικά ή διεγερτικά χωρίς σύσταση γιατρού είναι λίγο υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών.

Πίνακας33. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση ηρεμιστικών χωρίς σύσταση γιατρού σε ολόκληρη τη διάρκεια της ζωής τους.

Ηρεμ/κά	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0 φορές	1106	414	684	29,1	22,0	36,2
1-2 φορές και πάνω	175	71	101	4,6	3,7	5,3
Δεν παίρνει	2521	1393	1105	66,3	74,2	58,5
Σύνολο	3802	1878	1890	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	385	154	225	9,2	7,6	10,6

Πίνακας34. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση υπνωτικών χωρίς σύσταση γιατρού σε ολόκληρη τη διάρκεια της ζωής τους.

Υπνωτικά	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0 φορές	1222	457	755	32,0	24,3	39,8
1-2 φορές και πάνω	72	33	39	1,9	1,9	2,1
Δεν παίρνει	2522	1394	1105	66,1	74,0	58,2
Σύνολο	3816	1884	1899	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	371	148	216	8,9	7,3	10,2

Πίνακας35. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση διεγερτικών χωρίς σύσταση γιατρού σε ολόκληρη τη διάρκεια της ζωής τους.

Διεγερτικά	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0 φορές	1250	475	764	32,7	25,1	40,3
1-2 φορές και πάνω	49	22	27	1,3	1,3	1,5
Δεν παίρνει	2522	1394	1105	66,0	73,7	58,3
Σύνολο	3821	1891	1896	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	366	141	219	8,7	6,9	10,4

2.1.10. Μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες.

Εμπειρία με μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες αναφέρει το 2,9%, ενώ ένα 6,2% δεν απαντά στην ερώτηση αυτή (πίνακας 36). Ενδεχόμενα η άρνηση απάντησης να υποδηλώνει ένα ποσοστό χρηστών μεγαλύτερο από εκείνο του 2,9%. Από το συνολικό πληθυσμό της έρευνας το 1,3% (αγόρια 2,0%, κορίτσια 0,6%) ανέφερε ότι χρησιμοποίησε κάποια μη νόμιμη ουσία 1 ή 2 φορές, ενώ το 0,9% (αγόρια 1,3%, κορίτσια 0,8%) ότι τη χρησιμοποίησε 3 φορές και πάνω.

Η μαριχουάνα-χασίσι είναι η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη ουσία και αντιπροσωπεύει το 2,1% (αγόρια 3,1%, κορίτσια 1,3%) από το συνολικό πληθυσμό της έρευνας, ενώ η ηρωίνη το 0,1% (αγόρια 0,1%, κορίτσια 0,2%), τα ψευδαισθησιογόνα το 0,2% (αγόρια

0,2%, κορίτσια 0,1%) η κοκαΐνη το 0,1% (αγόρια 0,1%, κορίτσια 0,1%), τα χάπια 0,4% (αγόρια 0,6%, κορίτσια 0,1%) και οι διαλύτες το 0,1% (αγόρια 0,3%, κορίτσια 0,0%). (Πίνακες 37 μέχρι 42 στο παράρτημα).

Κυριώτεροι λόγοι, που αναφέρονται ως αιτίες για τη λήψη μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών για πρώτη φορά, κατά σειρά προτεραιότητας αναφέρονται οι εξής : περιέργεια (1,3%), ψυχολογικά προβλήματα και προβλήματα με οικογένεια (0,5%), φίλοι (0,5%). (Πίνακας 43).

Οι μισοί από τους χρήστες (1,4%) δηλώνουν πως, όταν έκαναν χρήση, βρισκόταν με φίλους της ηλικίας τους (πίνακας 44). Οσον αφορά το χώρο χρήσης, τα παιδιά, που παίρνουν μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες, αναφέρουν ότι συνήθως τις παίρνουν κατά σειρά προτεραιότητας : με φίλους της ηλικίας τους 1,4% (αγόρια 2,0%, κορίτσια 0,8%), μόνος/η 0,9% (αγόρια 1,4%, κορίτσια 0,5%), σε ανοικτό χώρο (δρόμο, πάρκο, πλατεία) 0,6% (αγόρια 0,8%, κορίτσια 0,4%), στο σπίτι 0,5% (αγόρια 0,7%, κορίτσια 0,3%), σε πάρτυ 0,4% (αγόρια 0,6%, κορίτσια 0,2%), σε ντισκοτέκ 0,3% (αγόρια 0,5%, κορίτσια 0,1%), με το αγόρι της/κορίτσι του 0,3% (αγόρια 0,4%, κορίτσια 0,3%), σε καφετέρια/μπαρ 0,3% (αγόρια 0,3%, κορίτσια 0,3%), σε λέσχη (μπιλιάρδο, ηλεκτρονικά) 0,2% (αγόρια 0,2%, κορίτσια 0,1%), στο χώρο του σχολείου 0,2% (αγόρια 0,3%, κορίτσια 0,1%) και με αδέρφια 0,1% (αγόρια 0,2%, κορίτσια 0,1%).

Συνηθέστερος τρόπος λήψης της ουσίας αναφέρεται το κάπνισμα (2,3%, αγόρια 3,4%, κορίτσια 1,3%), ακολουθούν τα χάπια από το στόμα (0,9%, αγόρια 1,4%, κορίτσια 0,4%), μετά η εισπνοή διαλυτών (0,3%, αγόρια 0,5%, κορίτσια 0,2%) και τελευταία η ένεση (0,2%, αγόρια 0,2, κορίτσια 0,2).

Εντυπωσιακό θεωρείται το ποσοστό που απαντά ότι δεν ξέρει αν θα παίρνει μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες μετά από 5 χρόνια : 7,3% (αγόρια 7,5%, κορίτσια 7,0%). (Σε αυτή την ερώτηση απάντησαν μόνο όσοι δεν έκαναν χρήση).

Όπως φαίνεται από τα ευρήματα της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, την πρώτη θέση κατέχουν σε όλες τις περιπτώσεις τα αγόρια.

Πίνακας 36. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

Χρήση	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	3814	1813	1966	97,1	95,7	98,4
Ναι	113	82	31	2,9	4,3	1,6
Σύνολο	3927	1895	1997	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	260	137	118	6,2	6,7	5,6

Πίνακας 37. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση χασίσι.

Χασίσι	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	29	23	6	0,7	1,2	0,3
Ναι	84	59	25	2,1	3,1	1,3
Δεν παίρνει	3812	1812	1965	97,1	95,7	98,4
Σύνολο	3925	1894	1996	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	262	138	119	6,3	6,8	5,6

Πίνακας 38. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση οπιοειδών.

Οπιοειδή	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	106	78	28	2,7	4,1	1,4
Ναι	5	2	3	0,1	0,1	0,2
Δεν παίρνει	3814	1814	1965	97,2	95,8	98,4
Σύνολο	3925	1894	1996	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	262	138	119	6,3	6,8	5,6

Πίνακας 39. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση ψευδαισθησιογόνων.

Ψευδαισθησιογ.	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	105	76	29	2,7	4,0	1,5

Ναι	6	4	2	0,2	0,2	0,1
Δεν παίρνει	3814	1814	1965	97,2	95,8	98,4
Σύνολο	3925	1894	1996	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	262	138	119	6,3	6,8	5,6

Πίνακας 40. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση κοκαΐνης.

Κοκαΐνη	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	108	78	30	2,8	4,1	1,5
Ναι	3	2	1	0,1	0,1	0,1
Δεν παίρνει	3814	1814	1965	97,2	95,8	98,4
Σύνολο	3925	1894	1996	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	262	138	119	6,3	6,8	5,6

Πίνακας 41. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση χαπιών.

Χάπια	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	97	68	29	2,5	3,6	1,5
Ναι	14	12	2	0,4	0,6	0,1
Δεν παίρνει	3814	1814	1965	97,2	95,8	98,4
Σύνολο	3925	1894	1996	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	262	138	119	6,3	6,8	5,6

Πίνακας 42. Κατανομή μαθητών σε σχέση με χρήση διαλυτών.

Διαλύτες	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Όχι	106	75	31	2,7	4,0	1,6
Ναι	5	5	0	0,1	0,3	0,0
Δεν παίρνει	3814	1814	1965	97,2	95,8	98,4
Σύνολο	3925	1894	1996	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	262	138	119	6,3	6,8	5,6

Πίνακας 43. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους λόγους έκαναν χρήση για πρώτη φορά.

Λόγοι Χρήσης	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Περιέργ.	50	35	15	1,3	1,9	0,8
Ψυχολ/κά προβλ/τα, προβλήμ.με φίλους						
+οικογέν.	19	13	6	0,5	0,7	0,3
Ιατρική συνταγή	1	0	1	0,0	0,0	0,1
Παρέα, φίλοι	18	12	6	0,5	0,6	0,3
Δεν ξέρει	14	12	2	0,4	0,6	0,1
Συνδυασμός 1+4	4	4	0	0,1	0,2	0,0
Συνδυασμός 1+2	1	1	0	0,0	0,1	0,0
Δεν πήρε	3816	1814	1967	97,3	95,9	98,5
Σύνολο	3923	1891	1997	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	264	141	118	6,3	6,9	5,6

Πίνακας 44. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους κάνει χρήση.

Συνομη- λίκους	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
Οχι	47	35	12	1,2	1,9	0,6
Ναι	53	38	15	1,4	2,0	0,8
Δεν παίρνει	3814	1814	1965	97,4	96,1	98,6
Σύνολο	3914	1887	1992	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντ.	273	145	123	6,5	7,1	5,8

Ανακεφαλαιώνοντας, η πλειοψηφία των αγοριών της έρευνας φοιτά σε Τεχνικά Λύκεια και η πλειοψηφία των κοριτσιών σε Γενικά. Επίσης, τα παιδιά της έρευνας προέρχονται από oligομελείς οικογένειες, ζουν και με τους δύο γονείς στο σπίτι, και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους δεν είναι υψηλό, ενώ ταυτόχρονα η οικογένειά τους έχει σχετική οικονομική άνεση. Περισσότερα από τα μισά αγόρια εργάζονται, ενώ άλλο

χαρακτηριστικό των παιδιών της έρευνας είναι ότι συνήθως δεν έχουν πολιτιστικά ενδιαφέροντα και ότι οι γονείς τους δείχνουν μια σχετιτική επιτρεπτικότητα σχετικά με το ντύσιμο, τη διασκέδαση και τις πολιτικές τους θέσεις. Ακόμη παρουσιάζουν χαρακτηριστικά ψυχοπαθολογίας, δεδομένου ότι σχετικά υψηλό ποσοστό παιδιών (υπερέχουν τα κορίτσια) αναφέρει ύπαρξη ψυχολογικού προβλήματος και σκέψη για απόπειρα αυτοκτονίας. Επίσης αρκετά παιδιά καπνίζουν, πίνουν καφέ και σχεδόν όλα έχουν κάνει χρήση αλκοόλ. Τέλος, 8,3% έχει κάνει χρήση φαρμάκων χωρίς ιατρική σύσταση και ένα 2,9% χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, όπως χασίσι, μαριχουάνα κ.ά.

2.2. Έλεγχος απλών υποθέσεων.

2.2.1. Συγκεντρωτικοί πίνακες των χαρακτηριστικών, που παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά στη χρήση ή μη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

Οι μαθητές που κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, συγκρινόμενοι με τους μη χρήστες έχουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά :

α. Προσωπικά στοιχεία.

Όσον αφορά το φύλο, κατά τα 3/4 οι χρήστες είναι αγόρια. Σχετικά με την τάξη, περισσότεροι φοιτούν στη Β Λυκείου, λιγότεροι στη Γ Λυκείου και ακόμη λιγότεροι στην Α Λυκείου. Επίσης κατά πλειοψηφία φοιτούν στην Τεχνική Εκπαίδευση και παρουσιάζουν μίαν προοδευτική αύξηση της εμπειρίας με μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες, ανάλογα με την αύξηση της ηλικίας (πίνακας 45).

Πίνακας 45. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν το φύλο, την τάξη, το Σχολείο και την ηλικία των μαθητών.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Αγόρια	90	72,0	1822	47,8	.0000

Τάξη					
A Λυκείου	30	24,2	1535	40,4	.0013
B Λυκείου	55	44,4	1293	34,1	
Γ Λυκείου	39	31,5	968	25,5	
Τεχνικό Λύκειο					
	69	58,0	1569	44,7	.0055
Ηλικία					
13-16	16	12,9	1556	40,8	.0000
17-18	85	68,5	1981	51,9	
19-20	14	11,3	207	5,4	
>21	9	7,3	71	1,9	

β. Οικογενειακή κατάσταση.

Σχετικά με την εκπαίδευση των γονέων των παιδιών, που παίρνει μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες, παρατηρείται ότι είναι περισσότερο συνηθισμένο να έχουν εκπαίδευση υψηλή. Συγκεκριμένα ο πατέρας να έχει εκπαίδευση ανώτερης-ανώτατης βαθμίδας και η μητέρα Γυμνασίου-Λυκείου ή ανώτερης-ανώτατης βαθμίδας. Επίσης περίπου κατά τα 3/4 τα παιδιά αυτά διαθέτουν ατομικό δωμάτιο και τα χρήματα που ξοδεύουν για τις διάφορες ανάγκες τους δεν προέρχονται από τους γονείς. Πιθανόν αυτά τα χαρακτηριστικά της οικογενειακής κατάστασης των χρηστών να σχετίζονται με την οικονομική άνεση, η οποία επιτρέπει την απόκτηση της ουσίας (πίνακας 46).

Πίνακας 46. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Πατέρας όχι σχολ. ή δημοτικό	48	39,3	2005	52,7	.0031
Γυμνάσιο- Λύκειο	38	31,1	1092	28,7	

Ανώτερη-Ανώτατη	36	29,5	711	18,7	
Μητέρα					
Γυμνάσιο-Λύκειο ή					
ανώτερη-ανώτατη	69	55,6	1614	42,4	.0046
Ατομικό δωμάτιο	86	71,7	2266	60,6	.0188
Χρήματα/όχι από					
γονείς	21	16,8	258	6,7	.0000

γ. Εργασία.

Οι περισσότεροι από τους χρήστες εργάζονται και σχεδόν όλοι (95%) με αμοιβή. Επίσης περισσότεροι από τους μισούς εργάζονται σε μη οικογενειακό πλαίσιο (πίνακας 47).

Πίνακας 47. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν την εργασία και την εργασιακή σχέση των μαθητών.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Εργασία	82	66,1	1512	39,6	.0000
Με αμοιβή	76	95,0	1065	83,3	.0089
Όχι οικογενειακό πλαίσιο	37	56,1	402	33,2	.0002

δ. Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

Οι μαθητές που κάνουν μη νόμιμη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών έχουν περισσότερες πιθανότητες από τους μη χρήστες να ανήκουν σε μια πολιτική οργάνωση, ενώ κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (92%) δεν είναι μέλη πολιτιστικού συλλόγου. Επίσης

ασχολούνται με διάφορα σπορ, όπως κολύμβηση, καταδύσεις, κωπηλασία, σκι (θαλάσσιο) και με πάλη, πυγμαχία, καράτε. Περίπου το 1/4 των χρηστών ασχολείται συστηματικά με τα παραπάνω σπορ. Σχετικά με τα διάφορα παιχνίδια, συνήθως ασχολούνται με ηλεκτρονικά είτε στο σπίτι είτε όχι στο σπίτι, καθώς επίσης με μπιλιάρδο και τάβλι-σκάκι, ενώ περίπου τα 3/4 δεν ασχολούνται καθόλου με επιτραπέζια παιχνίδια (πίνακας 48). Ακόμη από τα διάφορα σπορ, οι μαθητές, που κάνουν χρήση, συνήθως προτιμούν την πάλη-πυγμαχία-καράτε (πίνακας 14 στο παράρτημα).

Πίνακας 48. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου των μαθητών.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Πολ/κή οργ.	19	15,2	306	8,0	0.011
Οχι πολι- τιστ.σύλλ.	115	92,0	3265	84,9	.0380
Κολύμβηση					
Συστηματικά	20	25,3	282	12,5	.0028
Ευκαιριακά	33	41,8	1008	44,5	
Καθόλου	26	32,9	973	43,0	
Πάλη,καράτε					
Συστηματικά	16	22,2	164	8,5	.0000
Ευκαιριακά	14	19,4	182	9,5	
Καθόλου	42	58,3	1577	82,0	
Ηλ/ικά σπίτι					
Καθημερινά	8	10,0	166	6,3	.0028
Μερικές φο- ρές τη βδομ.	18	22,5	312	11,9	

Μερ. φ. μήνα	7	8,8	534	20,4	
Καθόλου	47	58,8	1610	61,4	
Ηλικιά όχι στο σπίτι					
Καθημερινά ή μερ/ές φορές					
τη βδομάδα	35	38,9	768	27,5	.0332
Μερ. φ. μήνα	24	26,7	725	26,0	
Καθόλου	31	34,4	1298	46,5	
Μπιλιάρδο					
Καθημερινά	15	16,3	166	5,9	.0000
Μερ/ές φορές					
τη βδομάδα	29	31,5	454	16,2	
Μερ. φ. μήνα	29	31,5	626	22,3	
Καθόλου	19	20,7	1561	55,6	
Τάβλι-σκάκι					
Καθημερινά	16	16,8	142	5,0	.0000
Μερ/ές φορές					
τη βδομάδα	31	32,6	576	20,1	
Μερ. φ. μήνα	31	32,6	1177	41,2	
Καθόλου	17	17,9	964	33,7	
Επιτραπέζια					
Καθημερινά ή μερ/ές					
Φορ.τη βδομάδα					
	9	12,3	326	12,3	.0002
Μερ. φ. μήνα	11	15,1	1008	38,0	
Καθόλου	53	72,6	1322	49,8	

ε. Διαπροσωπικές σχέσεις.

Οι χρήστες συνήθως δεν έχουν στενή παρέα, ενώ αναφέρουν κατά ένα μεγάλο ποσοστό (κατά τα 3/4 περίπου) ότι έχουν μόνιμο στέκι συνάντησης με την παρέα τους. Επίσης οι περισσότεροι αναφέρουν ότι το μόνιμο στέκι συνάντησης με την παρέα τους βρίσκεται κάπου στο κέντρο της πόλης, λιγότεροι ότι δε βρίσκεται στο κέντρο της

πόλης και ακόμη λιγότεροι ότι βρίσκεται στη γειτονιά τους (πίνακας 49).

Πίνακας 49. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Όχι παρέα	8	6,5	76	2,0	.0019
Μόνιμο στέκι ναι	91	74,0	1724	45,4	.0000
Μόνιμο στέκι Γειτονιά	8	8,7	381	21,4	.0040
Κέντρο πό- λης	64	69,6	967	54,4	
Όχι κέντρο	20	21,7	430	24,2	

Όσον αφορά τα διάφορα θέματα συζήτησης, τα θέματα σχολείου, οικογένειας, βιβλίων και πολιτιστικά-κινηματογραφικά, όσοι είναι χρήστες δεν τα συζητούν καθόλου. Τα οικονομικά-πολιτικά θέματα οι μισοί από τους χρήστες δεν τα συζητούν με τους γονείς, λιγότεροι τα συζητούν με γονείς και ακόμη λιγότεροι δεν τα συζητούν καθόλου. Τα θέματα θρησκείας επίσης σχεδόν οι μισοί δεν τα συζητούν με γονείς, λιγότεροι δεν τα συζητούν καθόλου και μόνο ένα 15% τα συζητά με γονείς. Δηλαδή φαίνεται ότι τα παιδιά που παίρνουν μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες έχουν την τάση να μη συζητούν με τους γονείς τους τα διάφορα θέματα, γενικά να μην τα συζητούν, και αν τα συζητούν, προτιμούν να τα συζητούν όχι με τους γονείς, αλλά με άλλα πρόσωπα (πίνακας 50).

Πίνακας 50. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών

(χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν ποια θέματα συζητούν οι μαθητές.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Θέμ.σχολ.					
Όχι με γον.	47	41,6	1482	40,2	.0000
Με γονείς	48	42,5	2072	56,2	
Δε συζητούν					
καθόλου	18	15,9	136	3,7	
Θέμ.οικον.-πολιτικά					
Όχι με γον.	56	50,9	1313	38,7	.0194
Με γονείς	29	26,4	1287	37,9	
Δε συζητούν					
καθόλου	25	22,7	795	23,4	
Θέμ.οικογεν.					
Όχι με γον.	37	31,6	909	25,6	.0026
Με γονείς	64	54,7	2400	67,6	
Δε συζητούν					
καθόλου	16	13,7	243	6,8	
Θέματα πολ/κά-κιν/κά					
Όχι με γον.	76	71,0	2337	70,4	.0364
Με γονείς	9	8,4	518	15,6	
Δε συζητούν					
καθόλου	22	20,6	465	14,0	
Θέμ.βιβλίων					
Όχι με γον.	50	47,2	1860	57,8	.0104
Με γονείς	12	11,3	456	14,2	
Δε συζητούν					
καθόλου	44	41,5	903	28,1	
Θέματα θρησκείας					

Οχι με γον.	50	47,2	1242	38,0	.0000
Με γονείς	16	15,1	849	26,0	
Δε συζητούν					
καθόλου	40	37,7	1174	36,0	

Επίσης όσοι είναι χρήστες, συνήθως χαρακτηρίζουν τη συμπεριφορά του πατέρα και της μητέρας ως προς τη σχολική επίδοση,

διασκέδαση και ντύσιμό τους αδιάφορη ή με θετικά σχόλια (πίνακας 51). Δηλαδή φαίνεται ότι υπάρχει μια έλλειψη ενδιαφέροντος από τους γονείς για θέματα, που αφορούν τα παιδιά τους.

Πίνακας 51. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών,μη χρηστών) που δείχνουν τις σχέσεις με τους γονείς τους.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Σχ. επίδ.					
Πατέρας					
Αυστηρή	33	28,2	845	23,3	.0004
Ελαστική	32	27,4	1050	28,9	
Ενθαρ/ική	29	24,8	1385	38,2	
Καλή,αδιάφ.	23	19,7	349	9,6	
Μητέρα					
Αυστηρή	36	29,5	904	24,5	.0000
Ελαστική	34	27,9	995	27,0	
Ενθαρ/ική	31	25,4	1555	42,2	
Καλή,αδιάφ.	21	17,2	230	6,2	
Διασκέδαση					
Πατέρας					

Αυστηρή	18	15,7	943	26,3	.0000
Ελαστική	44	38,3	1678	46,9	
Ενθαρ/ική	14	12,2	477	13,3	
Καλή,αδιάφ.	39	33,9	403	13,5	

Μητέρα

Αυστηρή ή κακή	22	18,0	682	18,7	.0000
Ελαστική	47	38,5	1930	53,0	
Ενθαρ/ική	21	17,2	607	16,7	
Καλή,αδιάφ.	32	26,2	425	11,7	

Ντύσιμο

Πατέρας

Αυστηρή	11	9,6	311	8,7	.0039
Ελαστική	30	26,3	1268	35,7	
Ενθαρ/ική	6	5,3	437	12,3	
Καλή,αδιάφ.	67	58,8	1540	43,3	

Μητέρα

Αυστηρή ή κακή	14	11,6	288	7,9	.0001
Ελαστική	36	29,8	1492	41,0	
Ενθαρ/ική	11	9,1	682	18,8	
Καλή,αδιάφ.	60	49,6	1174	32,3	

στ. Κατάσταση υγείας.

Οι χρήστες πιο συχνά από τους μη χρήστες έχουν κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα και έχουν επισκεφθεί γιατρό ή ψυχολόγο. Το 1/4 περίπου από τους χρήστες αναφέρει ότι κάποιος άλλος εκτός από γιατρό ή ψυχολόγο τους έδωσε ηρεμιστικό φάρμακο. Επίσης κατά το 1/5 περίπου αναφέρουν ότι έκαναν απόπειρα κατά του εαυτού τους, ενώ περισσότεροι αναφέρουν ότι σκέφτηκαν να κάνουν κακό στον εαυτό τους, αλλά δεν έκαναν, και ακόμη περισσότεροι ότι δε σκέφτηκαν καθόλου να κάνουν κακό στον εαυτό τους (πίνακας 52).

Πίνακας 52. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν την ψυχοπαθολογία των μαθητών.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Ψυχ.πρόβλ.+ επ/ψη σε γιατρό ή ψυχολόγο	11	14,1	84	6,4	.0158
Ηρεμιστ.όχι από γιατρό ή ψυχολόγο	9	23,7	48	4,9	.0002
<i>Σκέψη για απόπειρα</i>					
Όχι	51	41,5	2589	68,1	.0000
Ναι,όχι απόπειρα	47	38,2	1040	27,4	
Ναι,απόπειρα	25	20,3	170	4,5	

ζ. Κάπνισμα.

Σχεδόν κατά τα 3/4 οι χρήστες είναι συστηματικοί καπνιστές, ενώ πολύ λιγότεροι κάπνιζαν στο παρελθόν και ακόμη λιγότεροι δήλωσαν ότι δεν καπνίζουν καθόλου ή ότι έχουν καπνίσει μερικές φορές μόνο. Περίπου οι μισοί προσπάθησαν να σταματήσουν το κάπνισμα χωρίς να το καταφέρουν, ενώ σχεδόν το 1/3 δεν προσπάθησε καθόλου να σταματήσει το κάπνισμα και μόνο ένα ποσοστό 21,2% το κατάφερε. Συνήθως άρχισαν να καπνίζουν σε ηλικία μικρότερη των 13 χρόνων και τις τελευταίες τριάντα μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας κάπνισαν πάνω από ένα πακέτο τσιγάρα τη μέρα (πίνακας 53).

Πίνακας 53. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν τη σχέση των μαθητών με το κάπνισμα.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός N	Ποσοστό %	Αριθμός N	Ποσοστό %	
<i>Κάπνισμα</i>					
Οχι	4	3,2	2174	56,7	.0000
Μερικ.φορές	9	7,2	644	16,8	
Συστηματικά στο παρελθόν	17	13,6	184	4,8	
Συστ/κά τώρα	95	76,0	832	21,7	
<i>Προσπ.διακ. καπνίσματος</i>					
Οχι	42	35,6	483	30,0	.0002
Ναι,δεν το κατάφεραν	51	43,2	488	30,3	
Ναι,τοκατάφεραν	25	21,2	641	39,8	
<i>Ηλικ. έναρξ. καπνίσματος</i>					
<13 χρόνων	17	14,3	104	6,5	.0027
<i>Ποσότητα τσιγάρων</i>					
>1 πακέτο τσιγάρα τη μέρα	49	45,8	237	18,5	.0000

η. Ποτά.

Ένα πολύ μικρό ποσοστό από τα παιδιά που κάνουν χρήση (6.4%) δηλώνει ότι δεν πίνει καθόλου καφέδες, ενώ ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό πίνει μέχρι 19 καφέδες και περίπου το 1/5 πάνω από 20 καφέδες τη βδομάδα. Σχετικά με το αλκοόλ, η πλειοψηφία των χρηστών έχει ζαλιστεί και έχει μεθύσει μέχρι 19 φορές και περίπου το 1/3 πάνω από 20 φορές. Όσον αφορά την κατανάλωση μπίρας τις τελευταίες 30 μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας, η πλειοψηφία δηλώνει ότι έχει πει μέχρι 19 φορές. Σχετικά με το κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες ποτό, οι περισσότεροι ήπιαν πάνω από 10 φορές τις τελευταίες 30 μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας. Σχεδόν οι μισοί επίσης έχουν πει μέχρι 9 φορές 5 ή περισσότερα ποτά στη σειρά. Συνήθως το ποτό τους έχει δημιουργήσει προβλήματα με τους γονείς και πίνουν κατά τη συντριπτική πλειοψηφία (83,1%) σε μπαρ (πίνακας 54).

Πίνακας 54. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών), που δείχνουν τη χρήση καφέ και αλκοόλ.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός N	Ποσοστό %	Αριθμός N	Ποσοστό %	
Καφές					
Καθόλου	8	6,4	847	22,1	.0000
< 19 φορές	89	71,2	2743	71,3	
> 20 φορές	28	22,4	256	6,7	
Ζάλη					
Καθόλου	20	16,0	1783	46,3	.0000
< 19 φορές	67	53,6	1610	41,8	
> 20 φορές	38	30,4	455	11,8	
Μεθύσι					
Καθόλου	14	11,2	2201	57,2	.0000
< 19 φορές	67	63,6	1309	34,0	

> 20 φορές	44	35,2	330	8,8	
Μπύρα					
Καθόλου	12	10,4	1061	31,9	.0000
< 19 φορές	72	62,6	2134	64,1	
> 20 φορές	31	27,0	132	4,0	
Κρασί					
Καθόλου	39	35,8	1544	46,9	.0000
< 19 φορές	47	43,1	1516	46,0	
> 20 φορές	23	21,1	235	7,1	
Άλλο ποτό					
Καθόλου	16	15,0	1443	49,9	.0000
< 19 φορές	48	44,9	1255	43,4	
> 20	43	40,2	195	6,7	
5 ή > 5 ποτά					
Καθόλου	12	9,7	1862	51,2	.0000
< 9 φορές	60	48,4	1510	41,5	
> 10 φορές	52	41,9	265	7,3	
Πρόβλημα λόγω ποτού					
με γονείς	21	18,8	218	6,3	.0000
Πίνει					
Σε μπαρ	103	83,1	1616	43,5	.0000

θ. Φάρμακα.

Οι περισσότεροι από αυτούς που είναι χρήστες έχουν πάρει φάρμακα είτε με σύσταση γιατρού είτε χωρίς σύσταση γιατρού. Συγκεκριμένα, ηρεμιστικά χωρίς σύσταση γιατρού σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους έχουν πάρει σχεδόν τα 2/3, τους τελευταίους δώδεκα μήνες περίπου οι μισοί και τις τελευταίες τριάντα μέρες σχεδόν το 1/4. Επίσης παίρνουν υπνωτικά με σύσταση γιατρού. Υπνωτικά χωρίς σύσταση

γιατρού έχουν πάρει σε όλη τους τη ζωή σχεδόν οι μισοί, ενώ λιγότεροι τους 12 τελευταίους μήνες και ακόμη λιγότεροι τις τελευταίες 30 μέρες. Διεγερτικά επίσης χωρίς σύσταση γιατρού έχει πάρει το 1/5 περίπου σε όλη του τη ζωή και μόνο το 1/10 τους τελευταίους 12 μήνες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας. Επίσης αναφέρουν ότι υπάρχουν φάρμακα που τους προκαλούν καλή διάθεση (πίνακας 55).

Πίνακας 55. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν τη χρήση φαρμάκων από τους μαθητές.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός N	Ποσοστό %	Αριθμός N	Ποσοστό %	
Φάρμακα με σύσταση ή όχι γιατρού	76	61,8	1421	37,6	.0000
Ηρεμ. χωρίς σύσταση γιατ. Σε όλη τη ζωή	44	68,8	142	11,9	.0000
12 μήνες πριν έρευνα	30	47,6	85	7,2	.0000
30 μέρες πριν έρευνα	14	23,7	39	3,3	.0000
Υπνωτικά με σύσταση γιατ.	9	12,5	61	4,8	.0208
Υπνωτ. χωρίς σύσταση γιατ. Σε όλη τη ζωή	29	43,9	55	4,6	.0000
12 μήνες πριν έρευνα	17	27,4	31	2,6	.0000
30 μέρες πριν έρευνα	6	9,5	8	0,7	.0000

Διεγ.χωρίς σύσταση γιατ.					
Σε όλη τη ζωή 12 μήνες	15	22,4	40	3,3	.0000
πριν έρευνα Φάρμακα που προκαλούν καλή διάθεση	7	10,9	23	1,9	.0009
	12	32,4	53	9,7	.0005

Ανακεφαλαιώνοντας, τα παιδιά που παίρνουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες παρουσιάζουν την εξής εικόνα: Ως προς το φύλο είναι κυρίως αγόρια. Επίσης φοιτούν στην Τεχνική Εκπαίδευση, εργάζονται, παρουσιάζουν μια απομάκρυνση από την οικογένεια και διαθέτουν χρήματα, τα οποία κυρίως προέρχονται από προσωπική εργασία και όχι από την οικογένεια. Επίσης οι γονείς τους δε δείχνουν ενδιαφέρον για τα θέματα που τα αφορούν. Επιπλέον δεν έχουν πολιτιστικά ενδιαφέροντα, ούτε στενή παρέα, ενώ ασχολούνται με διάφορα σπορ και παιχνίδια, όπως κολύμβηση, καράτε, ηλεκτρονικά, τάβλι-σκάκι και μπιλιάρδο. Παρουσιάζουν κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα και καπνίζουν, πίνουν καφέδες, αλκοόλ και παίρνουν φάρμακα σε μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι τα παιδιά που δεν παίρνουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες.

2.2.2. Υποθέσεις που επαληθεύτηκαν.

Επαληθεύτηκαν οι απλές υποθέσεις ότι οι μαθητές, που χρησιμοποιούν μη νόμιμες ουσίες συνήθως είναι αγόρια, φοιτούν στην Τεχνική Εκπαίδευση και παρουσιάζουν μια προοδευτική αύξηση της εμπειρίας με μη νόμιμες ουσίες, ανάλογα με την αύξηση της ηλικίας. Επίσης ότι είναι πιο πιθανό να απουσιάζει ο πατέρας ή η μητέρα τους από το σπίτι, η εκπαίδευση του πατέρα και της μητέρας να είναι υψηλή, να διαθέτουν ατομικό δωμάτιο, να εργάζονται με αμοιβή και όχι σε οικογενειακό πλαίσιο.

Σχετικά με τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, επαληθεύτηκε ότι οι χρήστες δε συμμετέχουν σε πολιτιστικό σύλλογο και δεν ασχολούνται καθόλου με επιτραπέζια παιχνίδια.

Επίσης επαληθεύτηκε ότι τα παιδιά, που κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, έχουν μόνιμο στέκι συνάντησης με την παρέα τους, το οποίο βρίσκεται κάπου

στο κέντρο της πόλης και ότι, από τα διάφορα θέματα συζήτησης, που παρουσίασαν στατιστικά σημαντική διαφορά με την εξαρτημένη μεταβλητή, κανένα δε συζητούν με γονείς.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά του πατέρα και της μητέρας των χρηστών ως προς τη σχολική επίδοση, τη διασκέδαση και το ντύσιμό τους, επαληθεύτηκε η υπόθεση ότι χαρακτηρίζεται από τα παιδιά τους αδιάφορη ή με θετικά σχόλια.

Επίσης επαληθεύτηκε ότι είχαν κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα στη διάρκεια της ζωής τους και επισκέφθηκαν γιατρό ή ψυχολόγο και ότι κάποιος άλλος, εκτός από γιατρό ή ψυχολόγο τους έδωσε ηρεμιστικό. Επιπλέον ότι σκέφτηκαν να κάνουν κακό στον εαυτό τους και ότι έκαναν απόπειρα.

Σχετικά με το κάπνισμα, επαληθεύτηκε ότι, όσοι είναι χρήστες συνήθως καπνίζουν συστηματικά, πάνω από ένα πακέτο τσιγάρα τη μέρα, προσπάθησαν να κόψουν το κάπνισμα αλλά δεν μπόρεσαν, και άρχισαν να καπνίζουν σε νεαρή σχετικά ηλικία, δηλαδή μικρότερη των 13 χρόνων.

Όσον αφορά τα ποτά, επιβεβαιώθηκε ότι οι χρήστες συνηθίζουν να πίνουν αρκετούς καφέδες τη βδομάδα και ότι έχουν ζαλιστεί και μεθύσει περισσότερες φορές από τους μη χρήστες. Ακόμη ότι η μύρα, το κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες ποτό που κατανάλωσαν τις τελευταίες 30 μέρες είναι σε αυξημένα επίπεδα, όπως και οι φορές που ήπιαν 5 ή περισσότερα ποτά στη σειρά. Επίσης επιβεβαιώθηκε ότι το ποτό τους δημιούργησε πρόβλημα με τους γονείς και ότι συνήθως πίνουν μόνοι ή με παρέα, συνήθως σε μπαρ.

Τέλος επαληθεύτηκε ότι παίρνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους άλλους μαθητές φάρμακα ηρεμιστικά, υπνωτικά, διεγερτικά, παυσίπονα ή άλλα είτε με σύσταση γιατρού είτε χωρίς σύσταση γιατρού και ότι υπάρχουν φάρμακα που τους προκαλούν καλή διάθεση.

2.3. Ελεγχος της υπόθεσης της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα.

Τα δεδομένα της πρώτης ανάλυσης αποτελούν ισχυρή ένδειξη υπέρ της γενικότερης υπόθεσης, ότι τα άτομα που προτιμούν τις αλληλεπιδράσεις με κατώτερα συστήματα

παρά με ίσα ή ανώτερα, δηλαδή οι μαθητές που παίρνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι οι υπόλοιποι μαθητές φάρμακα, πίνουν πολύ περισσότερους καφέδες, μπύρα, κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες ποτό, καπνίζουν συστηματικά και ασχολούνται με ηλεκτρονικά, κάνουν επίσης χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών σε μεγαλύτερο ποσοστό (πίνακας 56). Ενώ τα άτομα που προτιμούν τις διαπροσωπικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις, δηλαδή οι μαθητές οι οποίοι έχουν καλές σχέσεις με την οικογένειά τους, ανήκουν σε πολιτιστικό σύλλογο, έχουν στενή παρέα και συζητούν θέματα βιβλίων είναι τα άτομα που συνήθως δεν κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών (πίνακας 57).

Πίνακας 56. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα που δείχνουν τον αριθμό (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) και αφορούν την "αλληλεπίδραση" με κατώτερα συστήματα.

Χρήση	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα % p
	N	%	N		
Φάρμακα	76	61,8	1421	37,6	.0000
Ηρεμ.χωρίς ιατρ. σύσταση					
Ολόκ.ζωή 12 μήνες	44	68,8	142	11,9	.0000
πριν 30 μέρες	30	47,6	85	7,2	.0000
πριν	14	23,7	39	3,3	.0000
Υπνωτικά με ιατρ. σύσταση	9	12,5	61	4,8	.0208
Υπνωτ.χωρίς ιατρ. σύσταση					
Ολόκ.ζωή 12 μήνες	29	43,9	55	4,6	.0000

πριν	17	27,4	31	2,6	.0000
30 μέρες					
πριν	6	9,5	8	0,7	.0000
Διεγ.χωρίς ιατρ.					
σύσταση					
Ολόκ.ζωή	15	22,4	40	3,3	.0000
12 μήνες					
πριν	7	10,9	23	1,9	.0009
Φάρμ.που					
προκαλούν					
καλή διάθεση					
	12	32,4	53	9,7	.0005
Καφές εβδ.					
Καθόλου	8	6,4	847	22,1	.0000
<19 καφ.	89	71,2	2743	71,3	
>20 καφ.	28	22,4	256	6,7	
Ζάλη λόγω					
αλκοόλ					
Καθόλου	20	16,0	1783	46,3	.0000
<19 φορές	67	53,6	1610	41,8	
>20 φορές	38	30,4	455	11,8	
Μεθύσι					
Ολόκ.ζωή					
Καθόλου	14	11,2	2201	57,2	.0000
<19 φορές	67	63,6	1309	34,0	
>20 φορές	44	35,2	330	8,8	
30 μέρες					
πριν					
Μπύρα					
Καθόλου	12	10,4	1061	31,9	.0000
<19 φορ.	72	62,6	2134	64,1	

>20 φορ.	31	27,0	132	4,0	
Κρασί					
Καθόλου	39	35,8	1544	46,9	.0000
<9 φορές	47	43,1	1516	46,0	
>10 φορ.	23	21,1	235	7,1	
Άλλο ονοπνευματ.					
Καθόλου	16	15,0	1443	49,9	.0000
<9 φορές	48	44,9	1255	43,4	
>10 φορ.	43	40,2	195	6,7	
>5 ποτά στη σειρά					
Καθόλου	12	9,7	1862	51,2	.0000
<9 φορές	60	48,4	1510	41,5	
>10 φορ.	52	41,9	265	7,3	
Κάπνισμα					
Όχι	4	3,2	2174	56,7	.0000
Μερικ.φ.	9	7,2	644	16,8	
Συστημα- τικά πριν					
Ναι,συστη- ματικά	17	13,6	184	4,8	
Προσπάθ. Διακοπής καπνίσμ.					
Όχι	42	35,6	483	30,0	.0002
Ναι,μάταια	51	43,2	488	30,3	
Ναι,το κατάφεραν					
Κάπνισμα 30 μέρες πριν	25	21,2	641	39,8	
>1 πακέτο τη μέρα					
	49	45,8	237	18,5	.0000
Παιχνίδια Ηλεκτρονικ. στο σπίτι					
Καθημερινά	8	10,0	166	6,3	.0028

Μερικές φ. τη βδομ.	18 22,5	312	11,9	
Μερικές φ. το μήνα	7 8,8	534	20,4	
Καθόλου	47 58,8	1610	61,4	
Ηλεκτρονικ. Καθημερινά ή μερ. φ. τη βδομ.	Όχι σπίτι 35 38,9	768	27,5	.0332
Μερικ. φ. το μήνα	24 26,7	725	26,0	
Καθόλου	31 34,4	1298	46,5	

Πίνακας 57. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν τις αλληλεπιδράσεις με "όμοια" ή "ανώτερα" συστήματα.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Πολιτιστι- στικός σύλλ.	10	8.0	582	15.1	.0380
Στενή παρέα	115	93.5	3750	98.0	.0008
Συζητά για βιβλία					
Ναι	62	58.5	2316	71.9	
Δε συζητούν	44	41.5	903	28.1	.0036

Ανακεφαλαιώνοντας τον έλεγχο της υπόθεσης της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα, μπορούμε να πούμε ότι οι μαθητές που προτιμούν τις αλληλεπιδράσεις με

κατώτερα συστήματα, συνήθως κάνουν χρήση, ενώ οι μαθητές, που προτιμούν τις αλληλεπιδράσεις με ίσα ή ανώτερα συστήματα, συνήθως δεν κάνουν χρήση.

2.4. Αποτελέσματα στατιστικού ελέγχου των αθροιστικών δεικτών. Πολυπαραγοντικό μοντέλο.

Κατά την ανάλυση της λογιστικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο των αθροιστικών δεικτών και της σειράς σπουδαιότητάς τους, που επηρεάζουν τη χρήση ή όχι μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, πρόκυψε ο επόμενος πίνακας 58, που περιλαμβάνει τους εκτιμηθέντες συντελεστές (στήλη B), το σταθερό σφάλμα αυτής της εκτίμησης (στήλη S.E.), τις σχετικές δοκιμασίες σημαντικότητας (στήλες Wald, df, sign.) και τους πολλαπλασιαστές του λόγου πιθανοτήτων (στήλη exp (β)). Επίσης περιλαμβάνει (στήλη R) τις μερικές συσχετίσεις (partial correlations) μεταξύ της εξαρτημένης μεταβλητής και των ανεξάρτητων.

Πίνακας 58.

Μεταβλητή	B	S.E.	Wald	df	Sig	R	Exp(B)
Ύπαρξη χρημάτων	.5565	.1108	25.2367	1	.0000		.16021.7446
Επικοινωνία με γονείς, έλεγχος από γονείς	-.2368	.1055	5.0406	1	.0248	-.0580	.7891
Επικ/νία με συν/κους	.1020	.0859	1.4089	1	.2352		.00001.1074
Ενασχόληση με πνευματικά θέματα	-.0583	.1177	.2456	1	.6202	.0000	.9433
Τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση	-.2161	.0598	13.0480	1	.0003	.1105	1.2413
Ψυχοπαθολογία	.5692	.0988	33.1650	1	.0000	.1855	1.7669

Στάση γον.	-.0892	.0600	2.2132	1	.1368	-.0153	.9147
ως προς ευχ/σεις και κατ/σμό							
Ευχ/ση με	.6204	.0671	85.4442	1	.0000	.3036	1.8596
ουσίες							

Παρατηρούμε ότι οι συντελεστές των μεταβλητών "επικοινωνία με συνομηλίκους", "ενασχόληση με πνευματικά θέματα" και "στάση γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό" δεν είναι σημαντικά διαφορετικοί από το μηδέν, επομένως οι μεταβλητές αυτές δεν επηρεάζουν το λόγο των πιθανοτήτων, όταν λαμβάνονται υπόψη οι υπόλοιπες. Οι μεταβλητές "ευχαρίστηση με ουσίες", "ψυχοπαθολογία", "ύπαρξη χρημάτων" και "τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση" έχουν όλες θετικούς συντελεστές, που διαφέρουν σημαντικά από το μηδέν, επομένως συνδέονται με αύξηση του λόγου των πιθανοτήτων. Π.χ. αύξηση μιας μονάδας στην κλίμακα μέτρησης της μεταβλητής "ευχαρίστηση με ουσίες" πολλαπλασιάζει την πιθανότητα χρήσης κατά μια 1.86 φορές, δηλαδή σχεδόν τη διπλασιάζει, ενώ αύξηση κατά μία μονάδα στην κλίμακα μέτρησης της μεταβλητής "τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση" την αυξάνει μόνο κατά 24% ως προς την πιθανότητα μη χρήσης. Αντίθετα για τη μεταβλητή "επικοινωνία με γονείς και έλεγχος από γονείς", ο συντελεστής είναι αρνητικός, δηλαδή αύξηση μιας μονάδας στην κλίμακα μέτρησης της "επικοινωνίας με γονείς και ελέγχου από γονείς" ελαττώνει την πιθανότητα χρήσης.

Για να εκτιμηθεί κατά πόσο ένα λογιστικό μοντέλο έχει καλή προσαρμογή στα δεδομένα (goodness of fit) εξετάζεται η πιθανοφάνεια (likelihood), δηλαδή η πιθανότητα εμφάνισης των παρατηρήσεων με την προϋπόθεση ότι ισχύει το μοντέλο αυτό. Συγκρίνοντας την πιθανοφάνεια του υπό συζήτηση μοντέλου με αυτή του "τέλειου" μοντέλου με τη δοκιμασία χ^2 , βρέθηκε $\chi^2 = 657.9$, $p=1.000$. Η υψηλή τιμή σημαντικότητας υποδεικνύει ότι το μοντέλο δεν απέχει σημαντικά από το "τέλειο". Συγκρίνοντας την πιθανοφάνεια του υπό συζήτηση μοντέλου με αυτήν ενός μοντέλου που δεν περιλαμβάνει καμμία από τις ανεξάρτητες μεταβλητές, δηλαδή ελέγχοντας την υπόθεση ότι όλοι οι συντελεστές είναι ταυτόχρονα μηδέν βρέθηκε ότι $\chi^2 = 247.5$, $p < 0.001$. Το στατιστικό σημαντικό αποτέλεσμα αυτής της δοκιμασίας υποδεικνύει ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές μπορούν σε σημαντικό βαθμό να προβλέψουν αν κάποιος είναι ή δεν είναι χρήστης.

Στη συνέχεια εφαρμόστηκε η προοδευτική βηματική μέθοδος (Forward Stepwise Selection) προκειμένου να εξαιρεθούν από το μοντέλο οι μεταβλητές που δεν επηρεάζουν το λόγο πιθανοφάνειας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στο μοντέλο περιλαμβάνονται κατά σειρά σπουδαιότητας οι εξής μεταβλητές : "ευχαρίστηση με ουσίες", "ψυχοπαθολογία", "ύπαρξη χρημάτων", "τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση" και "επικοινωνία με γονείς και έλεγχος από γονείς". Στον πίνακα 59 φαίνονται οι συντελεστές των μεταβλητών αυτών. Επίσης φαίνεται ότι πέραν αυτών καμμία από τις υπόλοιπες δε φτάνει ούτε το 0.10 επίπεδο σημαντικότητας, που απαιτείται για την εισαγωγή της στο μοντέλο.

Πίνακας 59

Μεταβλητές που περιλαμβάνονται στο μοντέλο

Μεταβλητή	B	S.E.	Wald	df	Sig	R	Exp(B)
Υπαρξη χρημάτων	.5259	.1091	23.2540	1	.0000	.1532	1.6920
Επικοινωνία με γονείς και έλεγχος από γονείς	-.2384	.1039	5.2596	1	.0218	-.0600	.7879
Τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση	-.2108	.0595	12.5402	1	.0004	.1079	1.2347
Ψυχοπαθολογία	-.5897	.0964	37.4324	1	.0000	.1978	1.8034
Ευχ/ση με ουσίες	.6184	.066287	1511	1	.0000	.3067	1.8560
constant	-8.0417	.6266164	7350	1	.0000		

Μεταβλητές που δεν περιλαμβάνονται στο μοντέλο

Residual Chi Square 4.532 with 3 df Sig = .2095

Μεταβλητή

Επικ/νία με συνομηλίκους	1.9159	1	.1663	.0000
Ενασχόληση με πνευματικά θέματα	.8206	1	.3650	.0000
Στάση γο- νέων ως προς ευχαριστήσεις και καταν/σμό	2.5517	1	.1102	.0247

Επομένως συμπεραίνουμε ότι:

α) Όσο μεγαλύτερη είναι η βαθμολογία στην κλίμακα "ευχαρίστησης με ουσίες", "ψυχοπαθολογίας", "ύπαρξης χρημάτων", "τρόπου ζωής ενισχυτικού τη χρήση" και μικρότερη η βαθμολογία στην κλίμακα "επικοινωνίας με γονείς και ελέγχου από γονείς", τόσο πολλαπλασιάζεται ο κίνδυνος να γίνει ένας μαθητής χρήστης.

β) Εφόσον ληφθούν υπόψη τα επίπεδα των παραγόντων αυτών, η βαθμολογία στην κλίμακα "επικοινωνίας με συνομηλίκους", "ενασχόλησης με πνευματικά θέματα" ή "στάσης γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό" δε σχετίζονται με αύξηση της πιθανότητας χρήσης.

Κατά την επανάληψη της λογιστικής παλινδρόμησης, αφού εξαιρέθηκε με τυχαίο τρόπο ένα μεγάλο μέρος από τις περιπτώσεις μη χρηστών ώστε ο τελικός αριθμός τους να είναι περίπου διπλάσιος από τους χρήστες, η βηματική ανάλυση έδειξε τα αποτελέσματα, που παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα 60.

Πίνακας 60.

Μεταβλητές που περιλαμβάνονται στο μοντέλο

Μεταβλητή	B	S.E.	Wald	df	Sig	R	Exp(B)
Ύπαρξη χρημάτων	.4890	.1645	8.8352	1	.0030	.1291	1.6307
Επικονομικοί έλεγχοι από γονείς	-.3624	.1594	5.1678	1	.0230	-.0879	.6960
Τρόπος ζωής εν/κός στη χρήση	.2375	.0936	6.4427	1	.0111	.1041	1.2680
Ψυχοπαθολογία	.6357	.1568	16.4314	1	.0001	.1876	1.8884
Στάση Γονέων ως προς ευχ/σεις και κατ/σμό	-.1969	.0827	5.6739	1	.0172	-.0946	.8213
Ευχαρίστηση με ουσίες	.8239	.1168	49.7256	1	.0000	.3411	2.2794
Constant	-4.8099	1.0225	22.1271	1	.0000		

Μεταβλητές που δεν περιλαμβάνονται στο μοντέλο Residual Chi Square
.583 with 2 df Sig= .7473

Μεταβλητή	Score	df	Sig	R
Επικ/νία με Ενασχόληση με πνευματικά θέματα	.5827	1	.4453	.0000
	.0577	1	.8102	.0000

Παρατηρούμε ότι στις σημαντικές μεταβλητές προστίθεται η μεταβλητή "στάση γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό" με αρνητικό πρόσημο, ενώ οι συντελεστές των υπόλοιπων παραμένουν περίπου στα ίδια επίπεδα. Επομένως συμπεραίνουμε ότι όσο περισσότερο αυστηροί-απορριπτικοί είναι οι γονείς (χαμηλή βαθμολογία στη μεταβλητή "στάση γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό"), τόσο αυξάνει η πιθανότητα χρήσης.

Ανακεφαλαιώνοντας, η ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης οδήγησε στη δημιουργία ενός μοντέλου πολυπαραγοντικού, με ιεραρχική σειρά των παραγόντων, που επηρεάζουν

τη χρήση. Το μοντέλο αυτό κατά ένα μεγάλο βαθμό μπορεί να προβλέψει ποιοι νέοι θα κάνουν χρήση και παρουσιάζεται στον αμέσως επόμενο πίνακα.

Πίνακας 61. Πολυπαραγοντικό μοντέλο της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών με ιεραρχική σειρά των παραγόντων που την επηρεάζουν.

		α.Τσιγάρο
	1.Ευχαρίστηση	β.Καφές
	με	γ.Μπύρα
	ουσίες	δ.Κρασί
		ε.Άλλο οινοπνευματώδες
		α.Ψυχολογικό πρόβλημα
	2.Ψυχοπαθολογία	β.Χορήγηση φαρμάκου από
		γιατρό ή ψυχολόγο λόγω
		του ψυχολογ.προβλήματος
ΜΗ		γ.Απόπειρα αυτοκτονίας
ΝΟΜΙΜΗ		
		α.Ανώτερη-ανώτατη εκπ/ση πατέρα
ΧΡΗΣΗ	3.Ύπαρξη	
	χρήματος	β.Ατομικό δωμάτιο
ΨΥΧΟΤΡΟ-		γ.Εργασία με αμοιβή
ΠΩΝ		
		α.Επιθετική συμπεριφορά
ΟΥΣΙΩΝ	4.Τρόπος ζωής	(πάλη,πυγμαχία,καράτε)
	ενισχυτικός	β.Ηλεκτρονικά στο σπίτι
	στη χρήση	γ.Ηλεκτρονικά όχι στο σπίτι
		δ.Μπιλιάρδο

5.Ελλιπής επι-
κοινωνία με
γονείς και ελ-
λιπής έλεγχος
από γονείς

- α.Απουσία γονέων από το σπίτι
- β.Δε συζητά με γονείς
θέματα:
 - I. Σχολείου
 - II. Οικονομικά-πολιτικά
 - III.Οικογενιακά
 - IV. Πολιτιστικάκινηματογραφικά
 - V. Βιβλίων
 - VI. Θρησκείας

6.Στάση γονέων
διασκέδαση : αυστηρή
σχόλια

- α.Συμπεριφορά γονέων ως
ως προς ευχα- προς
ριστήσεις και ή με αρνητικά
καταναλωτισμό β.Συμπεριφορά
γονέων ως προς ντύσιμο : αυστηρή ή
με αρνητικά σχόλια

3. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Με βάση τα αποτελέσματα, η συζήτηση, που θα ακολουθήσει, θα αναφερθεί πρώτα στα γενικά χαρακτηριστικά του δείγματος και κατόπιν στους επιμέρους παράγοντες που επιδρούν στη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και στην υπόθεση της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα. Μετά θα αναφερθεί στην ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης των αθροιστικών δεικτών (που δημιουργήθηκαν για τον προσδιορισμό της ομάδας υψηλού κινδύνου για τη χρήση ανάμεσα στο μαθητικό πληθυσμό) και τέλος θα συζητήσει κατά πόσο το μοντέλο, που προσδιορίζει την ομάδα υψηλού κινδύνου υποστηρίζει την υπόθεση της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα.

3.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Όπως φάνηκε από τα περιγραφικά αποτελέσματα, η πλειοψηφία του πληθυσμού της έρευνας (54,0%) φοιτά σε Γενικά Λύκεια και η οικογένειά τους είναι ολιγομελής, που διαμένει σε σπίτι με πέντε δωμάτια κατά μέσο όρο. Επίσης η συντριπτική πλειοψηφία (85,9%) αναφέρει ότι η οικογένειά τους έχει αυτοκίνητο και 61% ότι διαθέτουν ατομικό δωμάτιο στο σπίτι τους. Ακόμη το 62,8% (37,5% για τα αγόρια και 85,2% για τα κορίτσια) δεν εργάζεται. Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν ότι ο μαθητικός πληθυσμός της έρευνας ζει με σχετική οικονομική άνεση.

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος (1988), όπου φαίνεται ότι α) ο αερολιμένας του Ηρακλείου παρουσιάζει τους περισσότερους επιβάτες από αφίξεις ναυλωμένων πτήσεων (charters) από ό,τι οι υπόλοιποι αερολιμένες της Ελλάδας κατά τα έτη 1986 έως 1988 β) οι επισκέπτες στην Κνωσό και στο αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου καθώς και οι εισπράξεις στους αντίστοιχους χώρους είναι δεύτερες στη σειρά πανελλαδικά μετά το Μουσείο της Ακρόπολης Αθηνών και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών κατά τα έτη 1987 και 1988, μπορούμε να πούμε ότι ο πληθυσμός της έρευνας ζει σε μια πόλη με σημαντική τουριστική κίνηση.

Άλλο χαρακτηριστικό των ατόμων της έρευνας της έρευνας είναι ότι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους είναι χαμηλό και ότι ζουν και με τους δύο γονείς στο σπίτι, δηλαδή οι οικογένειές τους φαινομενικά δεν είναι "διαλυμένες".

Σημαντικό θεωρείται το ποσοστό (35,4%) που δηλώνει ότι είχε κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα στη ζωή του, ανεξάρτητα από το αν επισκέφθηκε γιατρό ή ψυχολόγο ή όχι, όπως και το ποσοστό των μαθητών που σκέφθηκε να κάνει κακό στον εαυτό του ανεξάρτητα από το αν

έκανε ή όχι (32,5%).

α. Τσιγάρο-καφές.

Σχετικά με την κατανάλωση τσιγάρων στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας των Ηνωμένων Πολιτειών (1982) για την παγκόσμια κατανάλωση τσιγάρων έδειξαν πως η κατά κεφαλή κατανάλωση αυξήθηκε από 850 τσιγάρα το 1965 στα περίπου 1000 το 1981, δηλαδή αύξηση περίπου 20%. Η αύξηση αυτή οφείλεται στην ταχεία άνοδο της χρήσης καπνού στις αναπτυσσόμενες χώρες του τρίτου κόσμου, ενώ η ήδη υψηλή κατά κεφαλή κατανάλωση καπνού στις ανεπτυγμένες χώρες, αντίθετα, έχει σταθεροποιηθεί ή, σε ορισμένες περιπτώσεις και μειωθεί. Η μείωση αυτή είναι εμφανής περισσότερο στους νέους σε αρκετές από τις δυτικές χώρες. Τόσο στις Η.Π.Α., όσο και στον Καναδά, την Αμερική, τη Σουηδία, τη Νορβηγία, ανάμεσα στις αρχές ή τα μέσα της δεκαετίας του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80, παρατηρήθηκε μια μείωση κατά 1/3 περίπου των μαθητών που καπνίζουν συστηματικά και μια τάση για σταθεροποίηση στη συνέχεια. Στη Δυτική Γερμανία (περιοχή Βαυαρίας) παρατηρήθηκε, επίσης, ανάμεσα στο 1973 και το 1980, μια μικρή μείωση του καπνίσματος στους νέους 15-17 ετών και μεγαλύτερη (κατά 1/4) στους 12-14 ετών. Στη Γαλλία μεταξύ του 1971 και του 1978, παρατηρήθηκε μείωση του συστηματικού καπνίσματος και, στη συνέχεια, μικρή αύξηση μεταξύ του 1978 και 1984. Το 1984 κάπνιζε συστηματικά το 35% των μαθητών 15-19 ετών (Κοκκέβη και Στεφανής 1988, Κοκκέβη 1988). Σε ορισμένες λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες το ποσοστό των καπνιστών παραμένει σταθερό στους άνδρες, ενώ αυξάνει συνεχώς στις γυναίκες. Στην Ελλάδα, που συγκαταλέγεται στην κατηγορία αυτή, υπολογίζεται ότι το 57% των ανδρών και το 32% των γυναικών καπνίζουν. Κυρίως εξαιτίας των γυναικών καπνιστριών, η κατανάλωση τσιγάρων αυξήθηκε στη δεκαετία του 1970 κατά 48% (OMS 1982, όπως αναφέρει ο Τούντας 1985). Η Ελλάδα σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (ΠΟΥ), έχει το τρίτο μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών ηλικίας 16-18 ετών, που καπνίζουν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό κοριτσιών της ίδιας ηλικίας. Και εδώ επίσης παρατηρείται μια συνεχής και σημαντική αύξηση των κοριτσιών που καπνίζουν (OMS 1982 όπως αναφέρει ο Τούντας 1985). Τα στοιχεία της αυξημένης συχνότητας νέων που καπνίζουν στη χώρα μας επιβεβαιώνονται και από μια σειρά μελετών σε μαθητές σχολείων της Αθήνας και της επαρχίας (Μονόπωλης κ.ά. 1975, Καφάτος κ.ά. 1981 όπως αναφέρει ο Τούντας 1985), καθώς και σε νέους (Γεροντοπούλου-Πούλου 1979, όπως αναφέρει ο Τούντας 1985) και σε φοιτητές (Σωτηρόπουλος 1981, όπως αναφέρει ο

Τούντας 1985).

Στην παρούσα έρευνα το 64,1% των μαθητών, που έχει καπνίσει και το 23,1%, που καπνίζει συστηματικά, συγκρινόμενα με άλλες έρευνες στην Ελλάδα (Κοκκέβη 1988, Φραγκίδης 1989, Χατζηστυλιανού κ.ά. 1985, Παιονίδης-Αχλάδας 1984, Παιονίδης 1985, Κοκκέβη κ.ά. 1993) και σε άλλες χώρες (Soueif κ.ά. 1990, Payne κ.ά. 1986, Gould κ.ά. 1977, Single κ.ά. 1974, Reynolds και Rob 1988, Κοκκέβη 1988) είναι μάλλον υψηλό. Επίσης παρατηρώντας τα ποσοστά χρήσης καπνού από μαθητές στην Ελλάδα και συγκρίνοντάς τα με τα αντίστοιχα άλλων ερευνών σε ανεπτυγμένες χώρες, βλέπουμε ότι στην Ελλάδα το κάπνισμα δε μειώνεται. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι σε έρευνα, που έγινε στο μαθητικό πληθυσμό της Αθήνας το 1988, βρέθηκε χρήση καπνού μειωμένη σε σχέση με παρόμοια έρευνα, που έγινε στον ίδιο πληθυσμό το 1984 (Κοκκέβη κ.ά. 1993).

Επίσης και η κατανάλωση καφέ από τους μαθητές και μαθήτριες του Ηρακλείου είναι σε υψηλά επίπεδα, συγκρινόμενη με την κατανάλωση καφέ σε άλλες έρευνες στην Ελλάδα (Παιονίδης και Αχλάδας 1984, Παιονίδης 1985).

β. Αλκοόλ.

Σχεδόν όλοι οι μαθητές (98,6%) έχουν κάνει χρήση αλκοόλ. Το ποσοστό των μαθητών, που έχει κάνει χρήση αλκοόλ είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό άλλων ερευνών στην Ελλάδα (Stefanis και Kokkevi 1986, Κοκκέβη 1988, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Παιονίδης 1985, Χατζηστυλιανού κ.ά. 1985) και σε άλλες χώρες (Reynolds και Rob 1988, Payne και Evelyn 1986, Soueif κ.ά. 1990, Gould κ.ά. 1977, Single κ.ά. 1974). Κατά προσωπική άποψη, πιθανές αιτίες αυτής της διαφοράς είναι α) η αυξημένη παραγωγή μούστου στο νομό Ηρακλείου (Προσωρινά αποτελέσματα γεωργικής στατιστικής έρευνας ετών 1987-1991)) σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα, η οποία ενδεχόμενα συνδέεται με αυξημένη παραγωγή αλκοολούχων ποτών με συνέπεια τη μεγάλη διαθεσιμότητα αλκοόλ στην αγορά του Ηρακλείου β) η κοινωνική αποδοχή της χρήσης αλκοόλ, μη θεωρώντας το επικίνδυνο και γ) η γενικότερη κουλτούρα της Κρήτης να θεωρεί τη χρήση αλκοόλ στοιχείο ανδρισμού. Επίσης υπάρχει συμφωνία με την άποψη του Μαρσέλου κ.ά. (1988) ότι με το ποτό ο μαθητής θεωρείται πλέον ενήλικος, αντιγράφοντας τα πρότυπα για χρήση οινοπνεύματος, που παρέχει η κοινωνία των ενηλίκων.

γ. Φάρμακα-Μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες.

Οι μαθητές, που παίρνουν φάρμακα δε διαφέρουν σε ποσοστό σημαντικά από το αντίστοιχο ποσοστό άλλων ερευνών στην Ελλάδα (Κοκκέβη 1988, Παιονίδης και Αχλάδας 1984,

Παιονίδης 1985, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Stefanis και Kokkevi 1986), σε αντίθεση με έρευνες σε άλλες χώρες (Gould κ.ά. 1977, Soueif κ.ά. 1990), όπου τα ποσοστά είναι υψηλότερα.

Όσον αφορά τις μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες, αν και αναμενόταν υψηλό ποσοστό χρηστών λόγω της αυξημένης κατανάλωσης αλκοόλ, τα αποτελέσματα έδειξαν ποσοστό μικρότερο από ό,τι άλλες έρευνες, τόσο στην Ελλάδα (Δημηνάς 1979, Κοκκέβη 1988, Παιονίδης και Αχλάδας 1984, Παιονίδης 1985, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Stefanis και Kokkevi 1986, Κοκκέβη κ.ά. 1993), όσο και σε άλλες χώρες (Payne και Evelyn 1986, Soueif κ.ά. 1990, Gould κ.ά. 1977, Single κ.ά. 1974, Shelley κ.ά. 1982, Reynolds και Rob 1988, Kleinman κ.ά. 1988). Εξήγηση σε αυτό ίσως να είναι ο κοινωνικός έλεγχος που ασκεί η εκτεταμένη κρητική οικογένεια (Μαδιανός 1989, Μαδιανός και Μαδιανού 1987). Την ερμηνεία αυτή για το χαμηλό ποσοστό χρηστών, ενισχύει το εύρημα της ανάλυσης λογιστικής παλινδρόμησης, το οποίο έδειξε ότι παρουσία των δύο γονέων στο σπίτι ή εκτεταμένη οικογένεια (παρουσία των δύο γονέων με άλλα στενά συγγενικά πρόσωπα, όπως παππούς, γιαγιά, θείος κ.λ.π.) προστατεύουν τα παιδιά από τη χρήση.

3.2. Επιμέρους παράγοντες που επιδρούν.

Ο έλεγχος των απλών υποθέσεων αποσαφήνισε τις αντιφάσεις και συμφώνησε με ευρήματα άλλων ερευνών. Επίσης απάντησε στα ερωτήματα, τα οποία είχαν προκύψει από τις προηγούμενες έρευνες.

Συγκεκριμένα, οι χρήστες μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών φοιτούν πιο συχνά από τους μη χρήστες των ουσιών αυτών σε Τεχνικά-Επαγγελματικά Λύκεια ($p=.0055$).

Είναι γεγονός ότι οι μαθητές των Τεχνικών-Επαγγελματικών Λυκείων θεωρούνται μαθητές με λιγότερες προσδοκίες για ακαδημαϊκές σπουδές και σταδιοδρομία και με χαμηλότερη σχολική επίδοση σε σύγκριση με τους μαθητές των Γενικών Λυκείων. Επίσης η ανάλυση έδειξε ότι περισσότεροι από τους μαθητές της Τεχνικής-Επαγγελματικής Εκπαίδευσης εργάζονται σταθερότερα ($p=.0000$), όχι σε οικογενειακό πλαίσιο ($p=.0000$), με αμοιβή ($p=.0000$), κυρίως σε Μηχανικά-Τεχνικά επαγγέλματα ($p=.0000$), προέρχονται από χαμηλότερα κοινωνικά-οικονομικά στρώματα (ο πατέρας τους δεν έχει πάει καθόλου σχολείο ή έχει εκπαίδευση δημοτικού, $p=.0000$ και η μητέρα τους δεν έχει πάει καθόλου σχολείο, $p=.0000$) και είναι αγόρια ($p=.0000$) σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μαθητές της Γενικής εκπαίδευσης. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά των μαθητών της Τεχνικής Εκπαίδευσης είναι και χαρακτηριστικά των χρηστών μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, όπως έχει φανεί από τη σχετική

βιβλιογραφική αναφορά, επομένως ερμηνεύεται το εύρημα ότι οι χρήστες συνήθως φοιτούν σε Τεχνικά Λύκεια. Όμως δημιουργείται το ερώτημα κατά πόσο ευθύνεται ο τύπος σχολείου για τη χρήση, δηλαδή αν ο τύπος σχολείου είναι ο παράγοντας, που επηρεάζει τη χρήση, ή αν υπάρχουν άλλοι παράγοντες ισχυρότεροι, που επηρεάζουν και τον τύπο σχολείου. Η ανάλυση έδειξε ότι η κοινωνική τάξη σχετίζεται με τον τύπο σχολείου (εκπαίδευση πατέρα ανώτερης-ανώτατης βαθμίδας συνδέεται με Γενικά Λύκεια, ενώ εκπαίδευση πατέρα κατώτερης βαθμίδας συνδέεται με Τεχνικά Λύκεια) και με την εργασία (εκπαίδευση πατέρα κατώτερης βαθμίδας σχετίζεται με εργασία του μαθητή, $p=.0000$, ενώ εκπαίδευση πατέρα ανώτατης βαθμίδας σχετίζεται με όχι εργασία του μαθητή, $p=.0000$). Επίσης η ανάλυση έδειξε ότι η χρήση δε σχετίζεται με την κοινωνική τάξη, διότι βρέθηκε θετική σχέση ανάμεσα στη χρήση και σε μεταβλητές, που δείχνουν την ανώτερη κοινωνική τάξη (ανώτατη βαθμίδα εκπαίδευσης του πατέρα $p=.0031$, ανώτατη βαθμίδα εκπαίδευσης της μητέρας $p=.0046$ και ύπαρξη ατομικού δωματίου $p=.0188$), αλλά και την κατώτερη κοινωνική τάξη (προέλευση χρημάτων για τις διάφορες ανάγκες όχι από τους γονείς $p=.0000$, εργασία $p=.0000$ με αμοιβή $p=.0089$ σε μη οικογενειακό πλαίσιο του μαθητή-χρήστη $p=.0002$). Συμπερασματικά λοιπόν, με τη χρήση σχετίζεται το χρήμα (ανεξάρτητα αν προέρχεται από την οικογένεια ή την εργασία) και όχι η κοινωνική προέλευση του μαθητή με την οποία σχετίζεται ο τύπος εκπαίδευσης. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το εύρημα των Hochman και Brill (1973) ότι η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας δε σχετίζεται με τη χρήση μαριχουάνας από το παιδί καθώς και από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας ότι ο αριθμός των δωματίων της κατοικίας, η ύπαρξη αυτοκινήτου και/ή μοτοσυκλέτας στην οικογένεια των μαθητών (παράγοντες οι οποίοι δυνατόν να σχετιστούν με την κοινωνική τάξη της οικογένειας του μαθητή), δε φάνηκαν να παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά, ώστε να ασκούν κάποια επίδραση στη χρήση ή μη χρήση. Για το λόγο αυτό στη δημιουργία του αθροιστικού δείκτη ύπαρξη χρημάτων δε συμπεριελήφθη η μεταβλητή "τύπος σχολείου".

Επίσης οι χρήστες είναι αγόρια σε μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι κορίτσια ($p=.0000$), όπως έχουν δείξει σχεδόν όλες οι έρευνες, που αναφέρονται στη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών (Hochman και Brill 1973, Bachman κ.ά. 1981, Shelley κ.ά. 1982, Παιονίδης και Αχλάδας 1984, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Μαδιανός 1989).

Εξήγηση ως προς το φύλο των χρηστών μπορεί να αποτελέσει το γεγονός ότι τα αγόρια πιθανόν έχουν περισσότερη ατομική ανεξαρτησία και λιγότερο έλεγχο από την οικογένεια από

ό,τι τα κορίτσια, με συνέπεια να είναι πιο ευάλωτα στην "προπαγάνδα" της χρήσης μη νόμιμων ουσιών, που συχνά ασκείται από τους φίλους (Vulcano κ.ά. 1990).

Ένα ερώτημα όμως, που δημιουργεί η μεταβλητή του φύλου, είναι κατά πόσο το φύλο μπορεί να διαφοροποιήσει το τελικό μοντέλο της λογιστικής παλινδρόμησης, δηλαδή να είναι διαφορετικό το μοντέλο υψηλού κινδύνου χρήσης για τα αγόρια από το μοντέλο υψηλού κινδύνου για τα κορίτσια. Το ερώτημα αυτό πρόκυψε μετά το συσχετισμό ανάμεσα στις μεταβλητές φύλο, σχολείο και χρήση, ο οποίος συσχετισμός έδειξε να υπάρχει θετική σχέση της χρήσης μόνο με τα κορίτσια που φοιτούν στην Τεχνική Εκπαίδευση (πίνακες 15, 16 στο παράρτημα). Για το λόγο αυτό έγινε συσχετισμός των μεταβλητών της λογιστικής παλινδρόμησης με την εξαρτημένη μεταβλητή της χρήσης, χωριστά για τα αγόρια και χωριστά για τα κορίτσια. Τα αποτελέσματα αυτού του συσχετισμού έδειξαν ότι οι μεταβλητές της λογιστικής παλινδρόμησης δε σχετίζονται με το φύλο. Δηλαδή δεν υπήρξαν ουσιαστικές διαφορές στη χρήση των αγοριών και κοριτσιών σε σχέση με τις μεταβλητές της λογιστικής παλινδρόμησης εκτός από ελάχιστα σημεία :

α) τα οικονομικά-πολιτικά θέματα τα συζητούν μόνο τα κορίτσια, που παίρνουν μη νόμιμες ουσίες, με τους συνομιλήκους τους

β) όνο τα αγόρια, που παίρνουν μη νόμιμες ουσίες, πίνουν μύρα και καφέ και

γ) μόνο τα κορίτσια, που παίρνουν μη νόμιμες ουσίες, έχουν πάρει φάρμακο από γιατρό ή ψυχολόγο, λόγω ύπαρξης ψυχολογικού προβλήματος.

Τα σημεία αυτά δυνατόν να θεωρηθούν προϊόν τυχαίο, διότι από μόνα τους δε στοιχειοθετούν ότι το φύλο έπαιξε ουσιαστικό ρόλο σε συνδυασμό με τους άλλους παράγοντες της λογιστικής παλινδρόμησης.

Άλλο εύρημα είναι ότι κατά κανόνα οι χρήστες παρουσιάζουν μια προοδευτική αύξηση της εμπειρίας με μη νόμιμες ουσίες ανάλογα με την αύξηση της ηλικίας ($p=.0000$), όπως αναφέρει και ο Μαρσέλος (1988), ενώ δεν παρουσιάζουν την αντίστοιχη αύξηση ανάλογα με το υψηλότερο επίπεδο της τάξης ($p=.0013$), όπως βρήκε η Kleinman κ.ά. (1988).

Η μεγαλύτερη ηλικία είναι αλήθεια ότι συνδέεται με τη μεγαλύτερη ανεξαρτησία και λιγότερο έλεγχο του μαθητή-μαθήτριας από τους γονείς. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η χρήση συνδέεται με τη φτωχότερη σχολική επίδοση (Bachman κ.ά. 1981, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob κ.ά. 1990) και ότι το υψηλότερο επίπεδο της τάξης δε συνδέεται με τη χρήση (όπως βρέθηκε στην παρούσα έρευνα) θεωρούμε πως η τάξη παίζει κάποιο ρόλο στη χρήση, σχετικά με την επίδοση των

μαθητών. Δηλαδή οι μαθητές μεγαλύτερων ηλικιών, που δε φοιτούν όμως και στις μεγαλύτερες τάξεις και είναι χρήστες, ίσως είναι μαθητές με κακή σχολική επίδοση.

Σε αντίθεση με την επικρατούσα βιβλιογραφική άποψη ότι οι μαθητές, που κάνουν χρήση προέρχονται από οικογένειες από τις οποίες συνήθως απουσιάζει ο πατέρας ή η μητέρα (Παράσχος κ.ά. 1984, Vaillant 1966, Corrigan 1986, Selnow 1987, Reynolds και Rob 1988, Rob κ.ά. 1990), στην παρούσα έρευνα δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στην παρουσία ή απουσία των γονέων από το σπίτι και τη χρήση ή μη χρήση, κατά την εφαρμογή του κριτηρίου Fisher. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το ό,τι στη χρήση έχει περισσότερη σημασία η ποιότητα των σχέσεων παιδιού-γονέων, που δε μετριέται μόνο με την απουσία του πατέρα ή της μητέρας από το σπίτι, διότι είναι δυνατόν να απουσιάζει κάποιος γονέας από το σπίτι, αλλά οι σχέσεις γονέων παιδιών να είναι άριστες, όπως είναι δυνατόν να παρευρίσκονται και οι δύο γονείς στο σπίτι και οι σχέσεις γονέων παιδιών να μην είναι καλές. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται από το εύρημα του Selnow (1987) ότι οι σχέσεις γονέα παιδιού είναι σπουδαιότερος παράγοντας στη χρήση από τον αριθμό των γονέων στο σπίτι. Επίσης συμφωνεί με ανάλογο εύρημα των Hochman και Brill (1973), οι οποίοι βρήκαν ότι ο αριθμός των γονέων στο σπίτι δε σχετίζεται με τη χρήση. Όμως τη μεταβλητή αυτή, που μετρούσε τον αριθμό των γονέων στο σπίτι, την εξετάσαμε στην ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης, λόγω του ότι ομάδα των χρηστών, των οποίων ο πατέρας ή η μητέρα απουσίαζε από το σπίτι, αριθμητικά ήταν πολύ μικρή (13 άτομα).

Σε αντίθεση με τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές (Δεληγιαννάκης κ.ά. 1971, Παράσχος κ.ά. 1984, Hochman και Brill 1973) η παρούσα έρευνα δεν έδειξε σχέση ανάμεσα στον αριθμό των αδελφών και τη χρήση. Επίσης το είδος της εργασίας (τουριστικά, αγροτικά κλπ. επαγγέλματα) δε φάνηκε να παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφορά, ώστε να ασκεί κάποια επίδραση στη χρήση, επειδή το είδος της εργασίας σχετίζεται με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει ο μαθητής (Κιντής 1980, Παπακωνσταντίνου 1981, Τζανή 1983), και η κοινωνική τάξη, όπως ήδη αναφέρθηκε δε σχετίζεται με τη χρήση, παρά μόνο ως προς το ότι παρέχει χρήματα στο μαθητή, που του είναι απαραίτητα για την απόκτηση της ουσίας.

Σχετικά με τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, οι μαθητές, που παίρνουν μη νόμιμες ουσίες είναι πιο συνηθισμένο να ανήκουν σε πολιτική οργάνωση ($p=.0011$), όπως βρήκε και ο Bachman κ.ά. (1981). Επίσης οι χρήστες είναι πιο συνηθισμένο να μην είναι μέλη πολιτιστικού συλλόγου ($p=.0380$), ίσως επειδή δεν αντλούν ευχαρίστηση κατά την αλληλεπίδρασή τους με

ανώτερα από αυτούς συστήματα, όπως είναι οι πολιτιστικοί σύλλογοι (Paritsis και Stewart, 1979). Δε βρέθηκε επίσης να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συμμετοχή σε προσκόπου οδηγούς ή σε θρησκευτική οργάνωση και τη μη χρήση, παρά το ότι οι Jessor κ.ά. 1980 και Bachman κ.ά. 1981 αναφέρουν ότι οι ισχυρές θρησκευτικές πεποιθήσεις συνήθως προστατεύουν τους νέους από τη χρήση. Πιθανόν να μη βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συμμετοχή σε θρησκευτική οργάνωση ή σε προσκόπους οδηγούς και τη μη χρήση, λόγω της μικρής αριθμητικά ομάδας των χρηστών, που ανήκαν σε θρησκευτική οργάνωση (7 άτομα) ή σε προσκόπους-οδηγούς (5 άτομα).

Η εμπειρική υπόθεση ότι η ενασχόληση με τον αθλητισμό προστατεύει τους νέους από τη χρήση επαληθεύτηκε εν μέρει, διότι η ενασχόληση με ποδόσφαιρο, αθλητικό όμιλο ή κλασσικό αθλητισμό δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική διαφορά με τη χρήση ή μη χρήση, ενώ η συστηματική ενασχόληση με κολύμβηση-καταδύσεις ($p=.0028$) πάλη-πυγμαχία-καράτε ($p=.0000$) βρέθηκε να επιδρά θετικά στη χρήση. Μια εξήγηση, που θα μπορούσε να δοθεί στο ρόλο που παίζει η ενασχόληση με τον αθλητισμό για τη χρήση ή όχι μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών είναι ότι η άποψη αυτή αποτελεί έναν μύθο, ή ότι η συμμετοχή σε όλα τα είδη των σπορ ασκεί πολύ μικρή επίδραση στη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, όπως βρέθηκε από το Rooney (1984). Σχετικά με τη σχέση ανάμεσα στην κολύμβηση-καταδύσεις, πυγμαχία-καράτε και τη χρήση είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως ερμηνεία το ότι στα αθλήματα αυτά το άτομο λειτουργεί περισσότερο ανταγωνιστικά σε σχέση με τους άλλους, προσπαθώντας κυρίως να διακριθεί ως άτομο και δε λειτουργεί συναγωνιστικά, δηλαδή δεν προσπαθεί να διακριθεί η ομάδα του, όπως συνήθως γίνεται με το ποδόσφαιρο, κλασσικό αθλητισμό ή αθλητικό όμιλο. Γιαυτό και η συμμετοχή σε αθλητικό όμιλο, ποδόσφαιρο ή κλασσικό αθλητισμό δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική διαφορά. Επίσης η ενασχόληση των παιδιών που παίρνουν μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες με τα παραπάνω αθλήματα ενδεχόμενα υποδηλώνει την έλλειψη επικοινωνίας και συνεργασίας, συναγωνιστικότητας με φίλους, την έλλειψη δηλαδή στενής παρέας με συνέπεια την απομόνωση, την κακή επικοινωνία με το περιβάλλον, που οδηγούν στη χρήση. Η ενασχόληση επίσης με πάλη-πυγμαχία-καράτε μπορεί να θεωρηθεί μια μορφή επιθετικής συμπεριφοράς, συμπεριφοράς η οποία δείχνει εχθρότητα (hostility), που είναι ένα από τα πιο εμφανή χαρακτηριστικά των χρηστών, όπως αναφέρει ο Craig (1982), ή ότι αποτελεί μορφή αλληλεπίδρασης με κατώτερα συστήματα από το άτομο (Paritsis και Stewart 1979).

Η ενασχόληση με διάφορα παιχνίδια δείχνει ότι οι χρήστες συνήθως ασχολούνται με ηλεκτρονικά είτε στο σπίτι ($p=.0028$) είτε όχι στο σπίτι ($p=.0332$), με μπιλιάρδο ($p=.0000$), με τάβλι-σκάκι ($p=.0000$) και δεν ασχολούνται καθόλου με επιτραπέζια ($p=.0002$), ενώ η ενασχόληση με τη χαρτοπαιξία δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφορά. Η ενασχόληση με ηλεκτρονικά στο σπίτι ίσως να συνδέεται με απομάκρυνση από γονείς και απομόνωση (Selnow 1987, Reynolds και Rob 1988, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob 1990), που συνδέεται με τη χρήση. Επίσης ίσως να ερμηνεύεται με κατάθλιψη (De Leon κ.ά. 1973, Rounsaville κ.ά. 1982) ή αποθάρρυνση, κατάπτωση (Paton κ.ά. 1977, Stefanis και Kokkevi 1986), είδη συμπεριφορών, που επίσης συνήθως συνδέονται με χρήση. Η ενασχόληση με τα ηλεκτρονικά όχι στο σπίτι, όπως και με μπιλιάρδο, τάβλι-σκάκι, εφόσον συμβαίνει σε χώρους εκτός σπιτιού, ίσως συνδέεται με διάθεση πολλών ωρών ή και απογευμάτων έξω από το σπίτι των μαθητών για αναψυχή (Bachman κ.ά. 1981), συνεπώς με λιγότερη επίδραση των γονέων σε σχέση με την επίδραση των φίλων (Jessor κ.ά. 1980) και ενδεχόμενα την ύπαρξη φίλων-μοντέλων για τη χρήση (Vulcano κ.ά. 1990) και απομάκρυνση από την οικογένεια (Selnow 1987, Reynolds και Rob 1988, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob 1990), που σχετίζονται με τη χρήση μη νόμιμων ουσιών. Το ότι ασχολούνται με τάβλι-σκάκι στο σπίτι, ίσως εξηγείται με απομόνωση από την υπόλοιπη οικογένεια, όπως έχει ήδη αναφερθεί, και με έλλειψη συναγωνιστικότητας-συνεργασίας. Επίσης η ενασχόληση των χρηστών με τα παραπάνω παιχνίδια είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι δεν βοηθεί στην εξέλιξη του ατόμου, διότι, ενώ τα παιχνίδια αυτά είναι νοήμονα δεν ευνοούν την επικοινωνία με άλλα άτομα, που οδηγεί στην ανάπτυξη (Paritsis και Stewart 1979).

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών, οι χρήστες συνήθως δεν έχουν στενή παρέα ($p=.0019$), ίσως επειδή παρουσιάζουν αποθάρρυνση, κατάπτωση (Paton κ.ά. 1977, Stefanis και Kokkevi 1988) και απομάκρυνση από τους γονείς (Selnow 1987, Reynolds και Rob 1988, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob 1990), με συνέπεια την απομόνωση. Επίσης δε συζητούν καθόλου θέματα σχολείου ($p=.0000$) ίσως επειδή παρουσιάζουν χαμηλή σχολική επίδοση (Bachman κ.ά. 1981, Rob κ.ά. 1990), ή έχουν αρνητικές προσδοκίες για ακαδημαϊκές σπουδές και σταδιοδρομία (Jessor κ.ά. 1980), χαρακτηριστικά που κατά κανόνα σχετίζονται με την κατάχρηση. Επίσης είναι πιο συνηθισμένο από ό,τι οι μη χρήστες να μη συζητούν καθόλου θέματα οικογενειακά ($p=.0026$), πιθανόν εξαιτίας των κακών οικογενειακών σχέσεων που έχουν, παράγοντα, που, όπως έχει αναφερθεί, σχετίζεται με τη χρήση. Το ότι επίσης κατά

κανόνα δε συζητούν καθόλου θέματα πολιτιστικά-κινηματογραφικά ($p=.0364$) και θέματα βιβλίων ($p=.0104$), αυτό ίσως ερμηνεύεται με τις αρνητικές προσδοκίες των παιδιών χρηστών για ακαδημαϊκά επιτεύγματα (Jessor κ.ά. 1980) και με την κακή σχολική επίδοσή τους (Bachman κ.ά. 1981, Rob κ.ά. 1990), καθώς και την έλλειψη ανάγκης αλληλεπίδρασης με ανώτερα συστήματα. Το ότι συνήθως συζητούν θέματα οικονομικά-πολιτικά ($p=.0194$) και θρησκείας ($p=.0000$), αλλά όχι με γονείς, δείχνει την απομάκρυνση των παιδιών-χρηστών από την οικογένεια. Επίσης τα παιδιά που παίρνουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες πιο συχνά χαρακτηρίζουν τη συμπεριφορά του πατέρα και της μητέρας ως προς τη σχολική επίδοση (πατέρας $p=.0004$, μητέρα $p=.0000$), τη διασκέδαση (πατέρας $p=.0000$, μητέρα $p=.0000$) και το ντύσιμό τους (πατέρας $p=.0039$, μητέρα $p=.0001$) αδιάφορη ή με θετικά σχόλια από τα παιδιά που δεν παίρνουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες, εύρημα που δείχνει πάλι την απομάκρυνσή τους από την οικογένεια και την έλλειψη στενών σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Επιβεβαιώθηκε η εμπειρική υπόθεση ότι το μόνιμο στέκι των χρηστών-μαθητών βρίσκεται στο κέντρο της πόλης ($p=.0040$). Με μια πρώτη εκτίμηση, η έλλειψη στενής παρέας και η ύπαρξη μόνιμου στεκιού συνάντησης με την παρέα παρουσιάζει αντίφαση, αλλά πιθανότατα οι μαθητές χρήστες, όταν αναφέρονται στο μόνιμο στέκι συνάντησης, να εννοούν το χώρο συνάντησης με άτομα, που δε θεωρούν στενή τους παρέα. Μπορούμε να υποστηρίξουμε, λοιπόν, ότι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα και την αναφερθείσα βιβλιογραφία, οι κακές σχέσεις με τους γονείς, οι όχι ομαλές διαπροσωπικές σχέσεις και η έλλειψη ενασχόλησης με πνευματικά θέματα αποτελούν παράγοντες, που επηρεάζουν θετικά στη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Στο ερώτημα αν θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε και το αντίθετο, ότι δηλαδή η χρήση οδηγεί στις κακές σχέσεις και στην έλλειψη ενασχόλησης με πνευματικά θέματα, η απάντηση είναι ότι η ηλικία των ατόμων της έρευνας δεν επιτρέπει αυτή την αμφίδρομη ερμηνεία.

Η συζήτηση θεμάτων συναισθηματικών-ερωτικών, σχέσεων με άλλους, αθλητικών-ποδοσφαιρικών και μοτοσυκλετών-αυτοκινήτων δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική διαφορά, όπως και ο χαρακτηρισμός της συμπεριφοράς του πατέρα και της μητέρας ως προς τις πολιτικές θέσεις του μαθητή, καθώς και το αν στις σημαντικές οικογενειακές αποφάσεις ζητούν τη γνώμη των παιδιών οι γονείς τους.

Η επίσκεψη σε γιατρό ή ψυχολόγο εξαιτίας ψυχολογικού προβλήματος ($p=.0158$) καθώς και η χορήγηση φαρμάκου όχι από γιατρό λόγω του ψυχολογικού προβλήματος ($p=.0002$) στους

μαθητές που κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών, ίσως εξηγείται από το ότι οι μαθητές αυτοί κάνουν χρήση, λόγω της ανάγκης που αισθάνονται για ανακούφιση από καταθλιπτικά συμπτώματα (Hekimian και Gerson 1968) ή λόγω ψυχικής κληρονομικής επιβάρυνσης και σοβαρής διαταραχής της προσωπικότητας (Δεληγιαννάκης κ.ά. 1971) ή διαταραχής της συμπεριφοράς (Παράσχος κ.ά. 1984) ή επώδυνων συναισθηματικών καταστάσεων (Khantzian 1985) ή καταπιεσμένης διάθεσης (Stefanis και Kokkevi 1986). Η απόπειρααυτοκτονίας ($p=.0000$) από τους μαθητές-χρήστες πιθανόν να οφείλεται στην έλλειψη οικογενειακής υποστήριξης (Manson κ.ά. 1989) ή στην αποθαρρυσμένη διάθεση (Manson κ.ά. 1989, Roy κ.ά. 1990). Δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στη χορήγηση φαρμάκου από γιατρό ή ψυχολόγο λόγω του ψυχολογικού προβλήματος και τη χρήση ουσιών, ίσως λόγω του πολύ μικρού αριθμού των χρηστών (5 άτομα), που πήραν φάρμακο από γιατρό λόγω του ψυχολογικού προβλήματος, γιατί και η μεταβλητή αυτή συμπεριελήφθηκε στον αθροιστικό δείκτη "ψυχοπαθολογία".

Δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στην εισαγωγή σε νοσοκομείο πάνω από δύο φορές και τη χρήση, ίσως επειδή η ψυχοκοινωνική υγεία είναι περισσότερο σημαντική από τη σωματική υγεία, όσον αφορά την πρόβλεψη της χρήσης (Κοκκέβη κ.ά. 1988) ή ίσως επειδή ο αριθμός των χρηστών, που μπήκε πάνω από δύο φορές στο νοσοκομείο ήταν πολύ μικρός (8 άτομα).

Επίσης οι μαθητές, που παίρνουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες συνήθως καπνίζουν συστηματικά ($p=.0000$), πάνω από ένα πακέτο τσιγάρα τη μέρα ($p=.0000$), προσπάθησαν να κόψουν το τσιγάρο αλλά δεν μπόρεσαν ($p=.0002$), άρχισαν το κάπνισμα σε ηλικία μικρότερη από τα 13 ($p=.0027$), πίνουν περισσότερους καφέδες ($p=.0000$), καταναλώνουν περισσότερο αλκοόλ ($p=.0000$) και παίρνουν φάρμακα με σύσταση ή χωρίς σύσταση γιατρού ($p=.0000$) σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους μαθητές που δεν παίρνουν μη νόμιμες ψυχότροπες ουσίες. Τα χαρακτηριστικά αυτά των χρηστών ίσως να ερμηνεύονται από το ότι υπάρχουν διαδοχικά στάδια στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, όπως έδειξε η Kandel (1975). Άλλα ευρήματα για τους μαθητές χρήστες είναι ότι συνήθως πίνουν σε μπαρ ($p=.0000$) και ότι το ποτό τους δημιούργησε πρόβλημα με τους γονείς ($p=.0000$). Σχετικά με το χώρο του μπαρ, μπορούμε να πούμε ότι ο χώρος αυτός πιθανόν είναι στέκι συνάντησης των χρηστών με άτομα με τα οποία έρχονται σε επαφή, με άτομα της ομάδας τους. Το πρόβλημα με τους γονείς λόγω του ποτού πιθανόν να δείχνει τις κακές σχέσεις γονέων-παιδιών.

Δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στη δημιουργία προβλήματος με φίλους λόγω ποτού και τη χρήση, ίσως επειδή υπάρχει μεγαλύτερη επιδοκιμασία για διάφορα προβλήματα συμπεριφοράς από τους φίλους, ή ίσως επειδή και οι φίλοι είναι όμοιοι, δηλαδή πίνουν και αυτοί ή και λόγω του μικρού αριθμού των χρηστών, που λόγω ποτού είχαν πρόβλημα με φίλους (9 άτομα). Επίσης δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στο αν πίνουν αλκοόλ σε γιορτές στο σπίτι, σε πάρτυ ή σε ταβέρνες και στη χρήση, ίσως επειδή οι χώροι αυτοί δε θεωρούνται από τους χρήστες χώροι κατάλληλοι για συνάντηση με την ομάδα τους, δεδομένου ότι σε αυτούς τους χώρους τόσο οι χρήστες, όσο και οι μη χρήστες συνήθως πίνουν οινοπνευματώδη ποτά.

3.3. Θεωρία της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα.

Η Θεωρία της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα επαληθεύεται εν μέρει με το να επιβεβαιωθούν μια σειρά από μεταβλητές που επηρεάζουν τη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

Συγκεκριμένα οι μαθητές, που κάνουν χρήση φαρμάκων, καφέ, αλκοόλ και τσιγάρων έχουν περισσότερες πιθανότητες να κάνουν χρήση μη νόμιμων ουσιών σε σύγκριση με τους μαθητές που δεν κάνουν χρήση φαρμάκων, καφέ, αλκοόλ και τσιγάρων. Δηλαδή οι μαθητές που παίρνουν ευχαρίστηση κατά την επικοινωνία τους με κατώτερα από αυτούς μη ζωντανά συστήματα, όπως είναι οι ουσίες, δεν παίρνουν από αυτά τα συστήματα πληροφορίες, οι οποίες να τους οδηγούν στην ανάπτυξη και εξέλιξη και έτσι οδηγούνται στην παρακμή. Επίσης όσο ασχολούνται με ηλεκτρονικά παιχνίδια, που θεωρούνται κατώτερα συστήματα, διότι δεν ευνοούν την επικοινωνία με ίσα ή ανώτερα συστήματα ώστε να τους οδηγήσουν σε μια καλή προσαρμογή και εξέλιξη, οδηγούνται στην παρακμή. Έτσι τα άτομα αυτά είναι πολύ πιθανό να οδηγηθούν στη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

Αντίθετα οι μαθητές, που ανήκουν σε πολιτιστικό σύλλογο, έχουν στενή παρέα και συζητούν θέματα βιβλίων είναι συνήθως τα άτομα, που δεν κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Δηλαδή οι μαθητές που επικοινωνούν με την οικογένεια, τους φίλους και έχουν πνευματικά ενδιαφέροντα, είναι τα άτομα που αντλούν ευχαρίστηση από την αλληλεπίδραση με ίσα (οικογένεια, φίλοι) ή ανώτερα (βιβλία) από αυτά συστήματα, έχουν μια καλή προσαρμογή στο κοινωνικό περιβάλλον, εξελίσσονται και δεν οδηγούνται στην παρακμή. Έτσι οι μαθητές αυτοί είναι πολύ πιθανό να μην κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων

ουσιών.

3.4. Ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης.

Με την ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης (logistic regression analysis) επιλέχθηκαν κατά σειρά σπουδαιότητας, από μια σειρά πιθανών παραγόντων, οι σημαντικότεροι για την πρόγνωση των μαθητών σε χρήστες και μη χρήστες.

Πρώτος σε σπουδαιότητα παράγοντας όσον αφορά στην πρόβλεψη

των χρηστών είναι ο δείκτης ευχαρίστηση με ουσίες, όπως τσιγάρο, καφέ, οινόπνευμα, που σχεδόν διπλασιάζει την πιθανότητα χρήσης ($Exp=1.85$). Ο καφές, το οινόπνευμα και το τσιγάρο είναι νόμιμες ουσίες, προσιτές σε όλους και αποδεκτές από τον κοινωνικό περίγυρο ψυχοτρόπες ουσίες. Το οινόπνευμα και το τσιγάρο αποτελούν σύμφωνα με την Kandel (1975) το απαραίτητο στάδιο για τη μετάβαση από τη "μη χρήση" στη "χρήση" μη νόμιμων ουσιών (στάδιο 1: μύρα ή κρασί-στάδιο 2: βαριά λικέρ ή τσιγάρο-στάδιο 3: μαριχουάνα-στάδιο 4: άλλες μη νόμιμες ουσίες), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μια συγκεκριμένη ουσία θα οδηγήσει υποχρεωτικά στη χρήση κάποιας άλλης ψηλότερα στη σειρά. Η σταδιακή εμπλοκή του ατόμου στη χρήση όλο και βαρύτερων ουσιών δε σημαίνει πως υπάρχει απαραίτητα και αιτιολογική σχέση ανάμεσα στις ουσίες. Φαίνεται ότι η σειρά αλληλοδιαδοχής των διάφορων ουσιών καθορίζεται από πολιτιστικούς παράγοντες, ενώ βασικό ρόλο για τη μετάβαση από ουσία σε ουσία διαδραματίζει η πρωταρχική τάση για χρήση ψυχοτρόπων ουσιών γενικότερα, δηλαδή η τάση για επέμβαση στις ψυχικές λειτουργίες (Μαρσέλος κ.ά.1988). Η πολλαπλή χρήση ουσιών υποδεικνύει αυξημένη προδιάθεση ορισμένων ατόμων στην εξάρτηση από ψυχοτρόπες ουσίες. Αυτό ενισχύεται και από το εύρημα πως όσο μικρότερη είναι η ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών, τόσο αυξάνει η πιθανότητα για εξάρτηση και προβληματική χρήση (Κοκκέβη 1988). Στην παρούσα έρευνα βρέθηκε ότι η έναρξη του καπνίσματος σε ηλικία μικρότερη των 13 ετών αυξάνει την πιθανότητα χρήσης. Επίσης οι ουσίες καφές, αλκοόλ και τσιγάρο μπορούν να θεωρηθούν κατώτερα μη ζωντανά συστήματα με την αλληλεπίδραση των οποίων νιώθει ευχαρίστηση το άτομο, σύμφωνα με τη θεωρία των Paritsis και Stewart (1979).

Δεύτερος στη σειρά σε σπουδαιότητα παράγοντας είναι ο δείκτης ψυχοπαθολογία, όπως ύπαρξη ψυχολογικού προβλήματος και επίσκεψη σε γιατρό ή ψυχολόγο, χορήγηση φαρμάκου από άτομο εκτός γιατρού ή ψυχολόγου και απόπειρα αυτοκτονίας, που και αυτός σχεδόν διπλασιάζει την πιθανότητα χρήσης ($exp.1.76$). Το ότι η ψυχοπαθολογία των ατόμων σχετίζεται

με τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών έχει ερευνηθεί εκτεταμένα, κυρίως κατά τη δεκαετία 1960-1970 (Μενούτης και Κρητικού 1990). Οι Smart και Jones (1970) παρατήρησαν ότι η αποξένωση και οι συναισθηματικές διαταραχές συναντώνται σε αυξημένα επίπεδα στους χρήστες. Πιθανόν οι επώδυνες συναισθηματικές καταστάσεις, που υπάρχουν σε αυξημένα επίπεδα στους χρήστες, σχετίζονται με την απόπειρα αυτοκτονίας. Την άποψη αυτή ενισχύει το εύρημα του Manson κ.ά. (1989), ότι ομάδα υψηλού κινδύνου για απόπειρα αυτοκτονίας ανάμεσα στους μαθητές είναι τα άτομα, που έχουν μεγάλο βαθμό αποθάρρυνσης και όχι καλές σχέσεις με οικογένεια. Φαίνεται λοιπόν πως οι επώδυνες συναισθηματικές καταστάσεις οδηγούν στη χρήση μη νόμιμων ουσιών, λόγω της έντονης ανάγκης, που αισθάνεται το άτομο να ανακουφιστεί από τις καταθλιπτικές καταστάσεις αυτές (Hekimian και Gerson 1968) και, όταν η χρήση συνεχίζεται σχετίζεται με τη μείωση της επώδυνης συναισθηματικής κατάστασης (Paton κ.ά. (1977). Στον παράγοντα της ψυχοπαθολογίας, η ευχαρίστηση, που παίρνει το άτομο από τη χρήση φαρμάκου, θεωρείται ικανοποίηση που παίρνει κατά την αλληλεπίδραση με κατώτερο από αυτό σύστημα. Η ύπαρξη ψυχολογικού προβλήματος και η απόπειρα αυτοκτονίας θεωρούνται συνέπειες της έλλειψης αλληλεπίδρασης με ίσα προς το άτομο ζωντανά συστήματα, εφόσον η απόπειρα πολύ συχνά σχετίζεται με τις όχι καλές οικογενειακές σχέσεις (Manson κ.ά. 1989).

Τρίτος σε σπουδαιότητα παράγοντας είναι η ύπαρξη χρημάτων, που προσδιορίζεται από την υψηλή εκπαίδευση του πατέρα, την ύπαρξη ατομικού δωματίου και την εργασία με αμοιβή. Ο παράγοντας του χρήματος κατά 1.74 φορές αυξάνει την πιθανότητα χρήσης ($Exp=1.74$). Τα χρήματα, είτε προέρχονται άμεσα από την οικογένεια (εκπαίδευση του πατέρα και ατομικό δωμάτιο, που σχετίζονται με την κοινωνική τάξη και οικονομική κατάσταση της οικογένειας) είτε από την προσωπική εργασία του μαθητή, θητή, λειτουργούν εξίσου θετικά στη χρήση. Δηλαδή για τη χρήση δεν ευθύνεται άμεσα η κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν οι μαθητές, όπως ήδη αναφέρθηκε, ούτε η εργασία ως τρόπος συμπεριφοράς, αλλά η ύπαρξη χρήματος, ανεξάρτητα από πού προέρχεται, η οποία βοηθεί στην απόκτηση της ουσίας. Άλλοι, οι οποίοι έδειξαν ότι η διαθεσιμότητα του χρήματος είναι θετικός παράγοντας στη χρήση είναι οι Bachman (1981) και Mills (1984). Επίσης η ύπαρξη χρημάτων είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως παράγοντας, που συντελεί στην πρόωρη "ενηλικίωση", κατά την οποία ο έφηβος, υιοθετώντας πρότυπα συμπεριφοράς από την ευρύτερη κυρίαρχη κοινωνία, χρησιμοποιεί το χρήμα ως μέσο για την απόκτηση της ουσίας και την ουσία ενδεχόμενα ως μέσο για την απόδειξη της

ενηλικίωσής του. Το χρήμα μπορεί να θεωρηθεί κατώτερο μη ζωντανό σύστημα με το οποίο αλληλεπιδρά το άτομο, διότι εδώ χρησιμοποιείται ως υλικό μέσο για την απόκτηση της ουσίας. Επίσης το χρήμα συνήθως χρησιμοποιείται για απόκτηση καταναλωτικών ειδών, όπως ρούχων κ.ά., που δε συντελούν στην εξέλιξη του ατόμου και δε χρησιμοποιείται για την απόκτηση βιβλίων κ.ά., που συντελούν στην εξέλιξη του ατόμου.

Τέταρτος στη σειρά παράγοντας είναι ο τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση, όπως επιθετική συμπεριφορά (πάλη, πυγμαχία, καράτε), ενασχόληση με ηλεκτρονικά είτε στο σπίτι είτε όχι στο σπίτι και ενασχόληση με μπιλιάρδο. Ο δείκτης αυτός κατά 1.24 φορές αυξάνει τις πιθανότητες χρήσης ($Exp=1.24$). Η έλλειψη σχέσεων με φίλους ή με γονείς, που οδηγεί στην απομόνωση του ατόμου, φαίνεται πως ευθύνεται για έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής, που έχει το χαρακτηριστικό της ενασχόλησης με ορισμένες δραστηριότητες, οι οποίες δεν ευνοούν την επικοινωνία με άλλα άτομα, αλλά αντίθετα βοηθούν στη μεγαλύτερη απομόνωση και κατάπτωση του ατόμου. Με το να ασχολείται το άτομο με τις προαναφερθείσες δραστηριότητες, λειτουργεί περισσότερο ανταγωνιστικά παρά συναγωνιστικά με τον/τους συμπαίκτη/ συμπαίκτες του. Επίσης για τα παιχνίδια αυτά μπορούμε να πούμε ότι αν και είναι παιχνίδια, που βοηθούν την ανάπτυξη της νοημοσύνης, όμως δεν είναι αποτελεσματικά, διότι δεν ευνοούν την εξέλιξη με την έννοια της επικοινωνίας με το ευρύτερο περιβάλλον. Με την ευχαρίστηση που παίρνει το άτομο κατά την επικοινωνία του με κατώτερα από αυτό συστήματα, όπως πάλη, ηλεκτρονικά και μπιλιάρδο δεν οδηγείται στην καλή κοινωνική προσαρμογή και στην πρόοδο, αλλά οδηγείται στην παρακμή (Paritsis και Stewart 1979), η οποία έχει σα συνέπεια την αυτοκαταστροφική συμπεριφορά της χρήσης μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

Πέμπτος παράγοντας είναι η μεταβλητή επικοινωνία με γονείς και έλεγχος από γονείς, όπως απουσία γονέων από το σπίτι, όχι συζήτηση θεμάτων σχολείου, οικονομικών-πολιτικών, οικογενειακών, πολιτιστικών-κινηματογραφικών, βιβλίων και θρησκείας με γονείς. Η μεταβλητή αυτή κατά μία φορά περίπου ($Exp=.7891$) αυξάνει τις πιθανότητες χρήσης. Η παρουσία των γονέων στο σπίτι μαζί με την παρουσία στενών συγγενών, όπως γιαγιάς, παππού, θείου κλπ. και η συζήτηση των παραπάνω θεμάτων με τους γονείς προστατεύουν τους νέους από τη χρήση. Ανάλογα ευρήματα αναφέρονται ήδη στη βιβλιογραφία για τον προστατευτικό ρόλο της οικογένειας από τη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Ο Olivenstein (1982) έχει παρατηρήσει ότι οι σχέσεις ανάμεσα στο νέο χρήστη και τους γονείς του

είναι διαταραγμένες. Οι Παράσχος κ.ά. (1984), Corrigan (1986), Selnow (1987), Murray κ.ά. (1987), Reynolds και Rob (1988), Kleinman κ.ά. (1988), και Needle κ.ά. (1988), έχουν αναφέρει ότι το διαζύγιο, η απουσία του ενός ή και των δύο γονέων είναι συνηθισμένη εικόνα για την οικογένεια των χρηστών. Φαίνεται δηλαδή ότι κοινωνικοί και ατομικοί ψυχολογικοί παράγοντες, όπως η παρουσία ή απουσία των γονέων από το σπίτι και η ποιότητα των σχέσεων με τους γονείς επηρεάζουν τη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Αξίζει να τονιστεί ιδιαίτερα ο σημαντικός ρόλος της οικογένειας με την προστατευτική επίδραση, που ασκεί στους νέους από τη χρήση, όταν ζουν και οι δυο γονείς στο σπίτι και υπάρχουν καλές σχέσεις γονέων-παιδιών. Το γονεϊκό ενδιαφέρον στη μεταβλητή μας φαίνεται με το να συζητούν οι γονείς με τα παιδιά τους θέματα ειδικού ή γενικού ενδιαφέροντος. Η έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα στους γονείς και παιδιά, όπως και ο ελλιπής έλεγχος από τους γονείς, θεωρείται έλλειψη επικοινωνίας με ίσα ζωντανά συστήματα, διότι οι μαθητές, που κάνουν χρήση, συνήθως δε συζητούν κανένα από τα αναφερόμενα θέματα γενικού ή ειδικού ενδιαφέροντος με τους γονείς τους.

Τελευταίος σε σπουδαιότητα παράγοντας είναι η στάση γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό, όπως χαρακτηρισμός από τους μαθητές της συμπεριφοράς των γονέων τους ως προς τη διασκέδαση και το ντύσιμό τους. Λόγω του ότι ο δείκτης αυτός -όπως και ο προηγούμενος- έχει αρνητικό πρόσημο, οι χαμηλές τιμές του, δηλαδή η αυστηρή συμπεριφορά ή με αρνητικά σχόλια συμπεριφορά των γονέων, όπως αυτή χαρακτηρίζεται από τους μαθητές, επηρεάζει θετικά τη λήψη μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Ο δείκτης αυτός αυξάνει τις πιθανότητες χρήσης κατά μία φορά περίπου ($Exp=.8213$). Και σε αυτόν τον παράγοντα, όπως και στον προηγούμενο, φαίνεται ότι η έλλειψη επικοινωνίας με τους γονείς, δηλαδή η έντονα κριτική και απορριπτική στάση των γονέων προς τα παιδιά τους και κατά συνέπεια η έλλειψη διαλόγου μέσα στην οικογένεια επιδρά θετικά στη χρήση. Οι Kokkevi και Stefanis (1978) παρατήρησαν ότι η λιγότερο απορριπτική και περισσότερο επιτρεπτική στάση των γονέων βοηθεί στη χρήση, εύρημα, φαινομενικά αντίθετο με το δικό μας. Πιθανόν όμως τελικά να μην είναι αντίθετα τα ευρήματα αυτά, διότι, πιθανόν τόσο η πολύ επιτρεπτική όσο και η πολύ απορριπτική στάση των γονέων σημαίνουν το ίδιο πράγμα, δηλαδή έλλειψη ενδιαφέροντος και επικοινωνίας από τους γονείς για τα παιδιά τους. Και εδώ, όπως και στον προηγούμενο δείκτη, φαίνεται ότι κοινωνικοί και ατομικοί ψυχολογικοί παράγοντες, όπως η ποιότητα των σχέσεων με τους γονείς επηρεάζουν τη χρήση μη νόμιμων ουσιών, και αξίζει να τονιστεί ο σημαντικός

ρόλος της οικογένειας με την προστατευτική επίδραση που ασκεί στους νέους όταν υπάρχουν καλές σχέσεις γονέων-παιδιών.

Σύμφωνα με τη θεωρία των Paritsis και Stewart (1979) η καλή επικοινωνία με τους γονείς μέσα στην οικογένεια, μπορεί να θεωρηθεί ως προτίμηση αλληλεπίδρασης με όμοιου επιπέδου ζωντανά συστήματα. Όμως εδώ η επικοινωνία αυτή δεν υπάρχει μέσα στην οικογένεια, διότι η στάση των γονέων είναι απορριπτική, με συνέπεια να μην υπάρχει διάλογος με τα παιδιά. Έτσι τα παιδιά δεν επικοινωνούν με την οικογένεια με αποτέλεσμα να οδηγούνται στην κακή προσαρμογή στο κοινωνικό περιβάλλον και στην παρακμή.

Ο αθροιστικοί δείκτες επικοινωνία με συνομηλίκους και ενασχόληση με πνευματικά θέματα δε φαίνεται να παίζουν κάποιο ρόλο στην πρόβλεψη ποιοι μαθητές παίρνουν μη νόμιμες ψυχοτρόπες ουσίες και ποιοι όχι, ενώ στις απλές συσχετίσεις παρουσίαζαν στατιστικά σημαντική διαφορά με την εξαρτημένη μεταβλητή. Αυτό σημαίνει ότι στο μοντέλο λογιστικής παλινδρόμησης υπερτερούν σε σημαντικότητα οι αθροιστικοί δείκτες, που περιέχονται στο μοντέλο, των δεικτών, που δεν περιέχονται στο μοντέλο. Επομένως οι σχέσεις με συνομηλίκους και η έλλειψη ενασχόλησης με πνευματικά θέματα δεν επηρεάζουν άμεσα τη χρήση, όσο άλλοι παράγοντες, όπως π.χ. οι κακές σχέσεις με την οικογένεια, η αποθάρρυνση, η χρήση ουσιών κ.λ.π., που οδηγούν στην έλλειψη επικοινωνίας με συνομηλίκους και στην έλλειψη ενασχόλησης με πνευματικά θέματα.

3.5. Επαλήθευση της θεωρίας της αλληλεπίδρασης συστημάτων.

Από τη συζήτηση φάνηκε ότι το μοντέλο, που πρόκυψε από την ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης, στηρίζει την αρχική υπόθεση ότι τα άτομα, που προτιμούν να αλληλεπιδρούν με κατώτερα τους συστήματα, έχουν περισσότερες πιθανότητες να κάνουν χρήση. Δηλαδή, όταν οι μαθητές παίρνουν ευχαρίστηση από την αλληλεπίδραση με μη ζωντανά συστήματα (καφέ, τσιγάρα, αλκοόλ, χρήμα) κάνουν χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών. Με τον τρόπο αυτόν όχι μόνο δεν εξελίσσονται, αλλά όπως είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία η χρόνια χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών οδηγεί σε μείωση ή έλλειψη επαγγελματικής δραστηριότητας καθώς και κοινωνική και οικονομική καθίζηση, διότι τα συστήματα αυτά δεν τους παρέχουν πληροφορίες για εξέλιξη. Ακόμη παρουσιάζουν και αυτοκαταστροφική συμπεριφορά με τη χρήση μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών και μπορούν να φτάσουν και μέχρι το θάνατο. Επίσης η ευχαρίστηση που αντλούν από την αλληλεπίδραση με πυγμαχία, πάλη, καράτε (όχι

επικοινωνία με γλώσσες που μεταδίδουν μεγάλη ποσότητα πληροφοριών), ηλεκτρονικά και μιλιάρδο (επικοινωνία με υψηλού επιπέδου γλώσσα) δεν εξελίσσουν διότι οι διότι οι πληροφορίες, που παρέχονται από αυτά τα συστήματα στο άτομο δεν είναι αρκετές ώστε να το οδηγήσουν στην εξέλιξη και στην καλή προσαρμογή μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον. Ακόμη η έλλειψη επικοινωνίας μέσα στην οικογένεια θεωρείται έλλειψη αλληλεπίδρασης με ίσα προς το άτομο συστήματα, διότι, ενώ η επικοινωνία μέσα στην οικογένεια γίνεται με τη γλώσσα, στην περίπτωσή μας των χρηστών η γλώσσα, δηλαδή ο διάλογος και η συζήτηση δε χρησιμοποιούνται αρκετά και έτσι παρέχονται λίγες πληροφορίες στο άτομο ώστε να το οδηγήσουν στην εξέλιξη.

Ο παράγοντας της ψυχοπαθολογίας θεωρείται σε ένα βαθμό σα συνέπεια της έλλειψης αλληλεπίδρασης με ίσα συστήματα (κακές σχέσεις μέσα στην οικογένεια), που εμποδίζει την εξέλιξη του ατόμου, γι αυτό το άτομο οδηγείται στην παρακμή και αυτοκαταστροφική συμπεριφορά.

Επίσης η αρχική υπόθεση της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα ενισχύεται και από τα ευρήματα άλλων ερευνών. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις ενδοοικογενειακές σχέσεις η έλλειψη ικανοποίησης από αλληλεπίδραση με ίσα προς το άτομο συστήματα ενισχύεται από την ύπαρξη κακών σχέσεων γονέων-παιδιών, την έλλειψη στενών οικογενειακών σχέσεων και αγάπης και γενικότερα "διαλυμένης" οικογενειακής ζωής (Hochman και Brill 1973, Selnow 1987, Reynolds και Rob 1988, Vaillant 1966, Shneider κ.ά. 1977, Kokkevi και Stefanis 1978, Jessor κ.ά. 1980, Corrigan 1986, Παράσχος κ.ά. 1984, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob κ.ά. 1990, Κοκκέβη κ.ά. 1993). Όσον αφορά τις εξωοικογενειακές σχέσεις η συγκεκριμένη υπόθεση ενισχύεται από την έλλειψη φίλων, την επιθετική συμπεριφορά (το αντίθετο της ικανοποίησης) (Κοκκέβη κ.ά. 1993).

Η πλήρης εργασιακή απασχόληση (full-time) της μητέρας και σε επάγγελμα "ευγενές" (white collar) (Murray κ.ά.1987, Rob κ.ά. 1990) είναι πολύ πιθανό να έχει συνέπεια την ελλιπή επικοινωνία μητέρας-παιδιού, δηλαδή την όχι καλή σχέση μέσα στην οικογένεια, που συνήθως οδηγεί στη χρήση. Το ίδιο πιθανόν να σημαίνει και η διάθεση πολλών απογευμάτων έξω από το σπίτι για αναψυχή (Bachman κ.ά. 1981). Η ανάγκη ανακούφισης από καταθλιπτικά συμπτώματα, οι συναισθηματικές διαταραχές, η κατάθλιψη, αποθάρρυνση και καταπιεσμένη διάθεση (Hekimian και Gerson 1968, Smart και Jones 1970, Δεληγιαννάκης κ.ά. 1971, De Leon κ.ά. 1973, Paton κ.ά. 1977, Rounsaville κ.ά. 1982, Stefanis και Kokkevi 1986)

συνήθως σχετίζονται με έλλειψη επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον. Επομένως οι παράγοντες της παραγράφου αυτής σχετίζονται με την έλλειψη ικανοποίησης από αλληλεπίδραση με ίσα προς το άτομο συστήματα.

Η ευχαρίστηση, που αντλεί το άτομο από την αλληλεπίδρασή του με κατώτερα από αυτό συστήματα, όπως είναι συνήθως το χρήμα στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία είτε αυτό προέρχεται από εργασία είτε από την οικογένεια και η χρήση άλλων ψυχοτρόπων ουσιών νόμιμων ή παράνομων (Bachman κ.ά. 1981, Shelley κ.ά. 1982, Mills και Noyes 1984, Παιονίδης κ.ά. 1985, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Δεληγιαννάκης κ.ά. 1971, Hochman και Brill 1973, Single κ.ά. 1974, Gould κ.ά. 1977, Jessor κ.ά. 1980, Παιονίδης και Αχλάδας 1984, Murray κ.ά. 1988, Rob κ.ά. 1990, Κοκκέβη κ.ά. 1993).

Η έλλειψη αλληλεπίδρασης με ανώτερα από το άτομο συστήματα, ενισχύεται από την ύπαρξη στους χρήστες κακής σχολικής επίδοσης (Bachman κ.ά. 1981, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob κ.ά. 1990) και από την έλλειψη εκπαίδευσης ανώτερης βαθμίδας (Δεληγιαννάκης κ.ά. 1971, Jessor κ.ά. 1980, Κοκκέβη κ.ά. 1993), η κακή σχολική επίδοση (Bachman κ.ά. 1981, Μαρσέλος κ.ά. 1988, Rob κ.ά. 1990).

Επομένως τα αναφερθέντα βιβλιογραφικά ευρήματα ενισχύουν την αρχική υπόθεση της αλληλεπίδρασης με απλούστερα συστήματα.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

1. Το ποσοστό των μαθητών, που κάνουν χρήση, είναι μικρότερο από το αναμενόμενο, με βάση τα αποτελέσματα όμοιων ερευνών, που χρησιμοποίησαν την ίδια μεθοδολογία.

2. Συμφωνούμε με τα ευρήματα άλλων ερευνών ως προς το ότι οι χρήστες είναι περισσότερο πιθανό να έχουν μεγαλύτερη ηλικία, χρήματα, να εργάζονται, να έχουν κακές σχέσεις με την οικογένειά τους, αυξημένα επίπεδα ψυχοπαθολογίας και να κάνουν χρήση νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών.

3. Οι παράγοντες, που προβλέπουν την ομάδα υψηλού κινδύνου για χρήση, κατά σειρά σπουδαιότητας είναι : α)χρήση νόμιμων ουσιών, β)ψυχοπαθολογία, γ)ύπαρξη χρημάτων, δ)ενασχόληση με ηλεκτρονικά, μπιλιάρδο και πάλη, ε)ελλιπής επικοινωνία με γονείς και ελλιπής έλεγχος από γονείς και στ)έντονα κριτική, απορριπτική στάση των γονέων ως προς τις ευχαριστήσεις και

τον καταναλωτισμό (διασκέδαση, ντύσιμο) των παιδιών τους. 4. Η προτίμηση για αλληλεπίδραση με κατώτερα συστήματα, σχετίζεται με τη χρήση μη νόμιμων ουσιών, ενώ η προτίμηση για αλληλεπίδραση με ίσα ή ανώτερα συστήματα ασκεί προστατευτικό ρόλο από τη χρήση.

Από τα παραπάνω, νέα γνώση στο χώρο της αναζήτησης των παραγόντων, που επιδρούν στη χρήση μη νόμιμων ουσιών στο μαθητικό πληθυσμό αποτελούν α)η προτίμηση για αλληλεπίδραση με κατώτερα συστήματα και β)η σύνθεση του συγκεκριμένου πολυπαραγοντικού μοντέλου. Παράλληλα υπάρχει επικάλυψη ανάμεσα στο (α) και (β).

Η προτίμηση των χρηστών για αλληλεπίδραση με κατώτερα συστήματα ερευνάται και πιστοποιείται για πρώτη φορά. Η πιστοποίηση αυτή ενισχύει γενικότερα τη θεωρία των Paritsis και Stewart, που βρίσκει μια επιπλέον εφαρμογή.

Το συγκεκριμένο πολυπαραγοντικό μοντέλο της έρευνας για την πρόγνωση της χρήσης αποτελεί ένα νέο μοντέλο. Οι αθροιστικοί δείκτες και οι επιμέρους μεταβλητές, που αποτέλεσαν τον κάθε δείκτη δεν έχουν χρησιμοποιηθεί από άλλες έρευνες για τη δημιουργία του ίδιου ακριβώς αθροιστικού δείκτη. Επιπλέον ο αθροιστικός δείκτης "τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση" είναι ένα νέο εύρημα, δεδομένου ότι ορίζει ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής των εφήβων μαθητών της πόλης του Ηρακλείου, που επιδρά θετικά στη χρήση.

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Οι αναφερθέντες παράγοντες του πολυπαραγοντικού μοντέλου μπορούν να αποτελέσουν μια χρήσιμη μέθοδο για αναγνώριση των χρηστών, χωρίς αυτό να σημαίνει, πως, όταν υπάρχουν οι παράγοντες αυτοί, ο έφηβος θα κάνει απαραίτητα χρήση. Για την ακριβή πρόβλεψη θα έπρεπε να έχουν ερευνηθεί και άλλα χαρακτηριστικά των εφήβων, είτε της προσωπικότητάς τους είτε του περιβάλλοντός τους, είτε και των δύο, όπως παραβατικότητα, σεξουαλικές σχέσεις, χρήση από οικογένεια και παραβατικότητα οικογένειας, τα οποία όμως ήταν δύσκολο να συμπεριληφθούν στο ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας το 1988, διότι υπήρχε ο κίνδυνος να δημιουργήσουν κάποια καχυποψία στους μαθητές, που ενδεχόμενα να επηρέαζε την ειλικρίνεια των απαντήσεών τους.

Στο σχεδιασμό μιας μελλοντικής έρευνας ελπίζουμε ότι θα είναι χρήσιμες οι παραπάνω παρατηρήσεις. Ήδη ζητήθηκαν τα ευρήματα της παρούσας εργασίας για το σχεδιασμό των υπηρεσιών αντιμετώπισης του προβλήματος των μη νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών από την ομάδα σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Κρήτης (κ.κ. Παρίτσης, Μιχελογιάννης, Φιλαλήθης, Μιχαλοδημητράκης και Σπυράκη).

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αβραμίδης Α. : Η θεραπευτική αντιμετώπιση του εξαρτημένου από τα ναρκωτικά ατόμου. Ιατρική 55, 57-63, 1989.
2. Attardo N. : Psychodynamic Factors in the Mother-Child Relationship in Adolescent Drug Addiction: A Comparison of Mothers of Schizophrenics and Mothers of Normal Adolescent Sons. Psychother. Psychosom. 13, No 4, 249-255, 1965.
3. Bachman J., Johnston L., O'Malley P. : Smoking, Drinking, and Drug Use among American High School Students : Correlates and Trends, 1975-1979. AJP 71, No 1, 59-69, January 1981.
4. Βάμβουκας Μ. : Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία. Επιστήμες της Αγωγής. Εκδόσεις Γρηγόρη 1988.
5. Barloy J. J., Ehrhardt J. P. : Δηλητήρια και ναρκωτικά στην αρχαιότητα. Ιστορία 67, 64-67, Ιανουάριος 1974. Εκδοση της Πάπυρος Πρεσς.
6. Beasejour Sabine : Ο πόλεμος του οπίου. Ιστορία 37, 46-50, Ιούλιος 1971. Εκδοση της Πάπυρος Πρεσς.
7. Beck A., Steer R. : Hopelessness in Alcohol-and Heroin-Dependent Women. J. of Clinical Psychology 40, No 2, 602-606, March 1984.
8. Billing L., Eriksson M., Steneroth G., Zetterstrom R. : Preschool Children of Amphetamine-addicted Mothers. Acta Paediatr. Scand. 74, 179-184, 1985.
9. Brown L., Evans R., Murphy D., Primm B. : Original Communications. Drug Use Patterns : Implications for the Acquired Immunodeficiency Syndrome. J. of the National Medical Association 78, No 12, 1145-1151, 1986.
10. Brown S. : Life Events of Adolescents in Relation to Personal and Parental Substance Abuse. Am. J. Psychiatry 146, No 4, 484-489, April 1989.
11. Burgess A., Hartman C., McCormack A. : Abused to Abuser : Antecedents of Socially Deviant Behaviors. Am. J. Psychiatry 144, No 11, 1431-1436, November 1987.
12. Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος : Προσωρινά αποτελέσματα γεωργικής στατιστικής έρευνας, έτους 1987, 22-23, Αθήνα 1988.
13. Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος : Προσωρινά αποτελέσματα γεωργικής στατιστικής έρευνας, έτους 1988, 22-23, Αθήνα 1990.
14. Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος : Προσωρινά

αποτελέσματα γεωργικής στατιστικής έρευνας, έτους 1989, 22-23, Αθήνα 1990.

15. Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος : Προσωρινά αποτελέσματα γεωργικής στατιστικής έρευνας, έτους 1990, 22-23, Αθήνα 1991.

16. Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος : Προσωρινά αποτελέσματα γεωργικής στατιστικής έρευνας, έτους 1991, 22-23, Αθήνα 1992.

17. Chadwick O., Anderson R., Bland M., Ramsey J. : Neuropsychological consequences of volative substance abuse : a population based study of secondary school pupils. BMJ 298, 16791684, 24 June 1989.

18. Cohen C., White E., Schooler J. : Interpersonal Patterns of Personality for Drug-Abusing Patients and Their Therapeutic Implications. Arch. Gen. Psychiat. 24, 353-358. April 1971. 19.

19. Corrigan D. : Drug abuse in the Republic of Ireland : an overview. Bulletin on Narcotics XXXVIII, No 1 and 2, 91-97, 1986.

20. Craig R. : Personality Characteristics of Heroin addicts : Review of Empirical Research 1976-1979. The Intern. Journal of the Addictions 17, No 2, 227-248, 1982.

21. Γρίβας Κλ. : Ναρκωτικά και εξουσία. Εκδοτική Θεσσαλονίκης 1990.

22. Δαβαρούκας Α., Σουρέτης Γ. : Τοξικομανία. Προβλήματα και Αλήθειες, Αθήνα 1981.

23. Δεκλερής Μιχαήλ : Συστημική Θεωρία Κράτους και Δικαίου. Στο : Συστημική Θεωρία 12-95. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1986.

24. De Leon G., Skodol A. Rosenthal M. : Phoenix House. Arch. Gen. Psychiatry 28, 131-135, Jan. 1973.

25. Δεληγιαννάκης Η., Παναγόπουλος Χ., Κουρέτας Ν. : Ανάλυσις 45 περιπτώσεων χασισομανίας. Ιατρική Επιθεώρηση Ενόπλων Δυνάμεων 5, 716-722, 1971.

26. Διάμεσης Ιωάννης : Τι είναι η Θεωρία των Συστημάτων : Τεχνολογική άποψη . Στο : Συστημική Θεωρία 96-142. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1986.

27. Driessen F. M. H. M., G. Van Dam : Results of a drug use survey among students of secondary education in Amsterdam. Paper prepared for the Drug Epidemiology Expert Group of the Council of Europe. Department of Social Medicine. Free University, Amsterdam, September 1988.

28. Dunkan D. : Reasons for discontinuing hashish use in a group of Central European

athletes. J. Drug Educ. 18, No 1, 49-53, 1988.

29. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος : Statistical Yearbook of Greece. Σελίδες 419, 423, 425-426, 1988.

30. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Εξεταστική Επιτροπή για το Πρόβλημα των Ναρκωτικών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας : Εκθεση σχετικά με τα πορίσματα της Έρευνας. Σεπτέμβριος 1986.

31. Φίλιας Β. : Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1983 (2η έκδ.).

32. Φίλιας Β. : Ναρκωτικά : Οι ουσιώδεις πλευρές του ζητήματος. Στο : Ναρκωτικά-Κοινωνικά αίτια-Πρόληψη-Θεραπεία 94-98. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1990

33. Φραγκάκι Ε. : Συμβολή εις την δημόδη ορολογίαν των φυτών. Αθήνα 1969.

34. Φραγκίδης Χ., Μαρσέλος Μ., Κατσουγιαννόπουλος Β. : Επιδημιολογική διερεύνηση της συχνότητας του καπνίσματος σε μαθητές της Μέσης Εκπαίδευσης. Ιατρική 56, 157-164, 1989.

35. Frankle M., Cicero G., Payne J. : Use of Androgenic Anabolic Steroids by Athletes. JAMA 252, No 4, 482, July 27, 1984.

36. Γκαελάνο Εντ. : Οι ανοιχτές φλέβες της Λατινικής Αμερικής. Α, σελ.80. Εκδόσεις Θεωρία. Αθήνα 1982.

37. Glynn T. : Families and Drugs : A life-Span Research Approach. Am. J. Drug Alcohol Abuse 9, No 4, 397-412, 1982-83.

38. Goodstadt M., Chan G., Sheppard M., Cleve J. : Consistencies in self-reported drug use among students in Ontario (Canada). Bulletin on Narcotics XXXVII, No 2 and 3, 55-65, 1985.

39. Gould L., Berberian R., Kasl S., Thompson W., Kleber H. : Sequential Patterns of Multiple-Drug Use Among High School Students. Arch. Gen. Psychiatry 34, 216-222, Febr. 1977.

40. Haertzen C., Kocher T., Miyasato K. : Reinforcements from the First Drug Experience Can Predict Later Drug Habits and/ or Addiction : Results with Coffee, Cigarettes, Alcohol, Barbiturates, Minor and Major Tranquilizers, Stimulants, Marijuana, Hallucinogens, Heroin, Opiates and Cocaine. Drug and Alcohol Dependence 11, 147-165, 1983.

41. Χαβάκης Ι. : Φυτά και βοτάνια της Κρήτης. Ιατρικές εκδόσεις Ζήτα. Χωρίς χρονολογία.
42. Χατζηστυλιανού Μ., Σαμαράς Κ., Αρβανιτίδου Β., Καρπούζας Ι. : Κάπνισμα και κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών σε μαθητές του Ν. Εβρου. Παιδιατρική 48, 296-301, 1985.
43. Χανιώτης Φρ., Κανέλλος Ε., Χανιώτης Δ. : Διερεύνηση των συνηθειών του καπνίσματος και της λήψεως καφέ σε σπουδαστές. Ιατρικά Χρονικά 1, τεύχ. 9, 625-628, Σεπτέμβριος 1987.
44. Hekimian L., Gerson S. : Characteristics of Drug Abusers Admitted to a Psychiatric Hospital. The J. of the Amer. Medical Association 205, No 3, 125-130, July 15, 1968.
45. Hill S., Mikhael M. : Computerised Transaxial Tomographic and Neuropsychological Evaluations in Chronic Alcoholics and Heroin Abusers. Am. J. Psychiatry 136, No 4B, 598-602, April 1979.
46. Hochman J. S., N. Q. Brill : Chronic Marijuana Use and Psychosocial Adaptation. Am. J. Psychiatry 130, No 2, 132-140, February 1973
47. Hosmer D., Lemeshow S. : Applied Logistic Regression. Wiley and Sons, Inc 1989.
48. Ηροδότου Ιστορία, : Βιβλίο IV, κεφάλαιο 75. Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς. Εκδόσεις Ε. και Μ. Ζαχαρόπουλου ΕΠΕ, Αθήνα.
49. Ηροδότου Ιστορία : Βιβλίο I, κεφάλαιο 202. Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς. Εκδόσεις Ε. και Μ. Ζαχαρόπουλου ΕΠΕ, Αθήνα.
50. Jessor R., Chase J., Donovan J. : Psychosocial Correlates of Marijuana Use and Problem Drinking in a National Sample of Adolescents. AJP 70, No 6, 604-613, June 1980.
51. Johnston L., Harrison L. : Results of a School-Based Drug Use Survey of 7th, 9th and 12th Graders in a Midwestern American City. Meeting of the Drug Epidemiology Expert Group of the Council of Europe's Pompidou Group held in Stockholm, September 15-17, 1986.
52. Johnston L. : Outline for Country Reports of School Survey Studies. For the Expert Committee on Drug Epidemiology. Pompidou Group. Council of Europe, 1987.
53. Kaufman E. : Family Systems and Family Therapy of Substance Abuse : An Overview of Two Decades of Research and Clinical Experience. Int. J. of the Addictions

20, No 6 and 7, 897916, 1985.

54. Kaufman E. : The Relationship of Alcoholism and Alcohol Abuse to the Abuse of Other Drugs. *Am. J. Drug Alcohol Abuse* 9, No 1, 1-17, 1982.

55. Khantzian E., Mack J., Maj. Alan F. Schatzberg : Heroin Use as an Attempt To Cope : Clinical Observations. *Am. J. Psychiatry* 131, No 2, 160-164, February 1974

56. Khantzian J. Ed. : The Self-Medication Hypothesis of Addictive Disorders : Focus on Heroin and Cocaine Dependence. *Am. J. Psychiatry* 142, No 11, 1259-1264, November 1985.

57. Κιντής Α. : Η ανώτατη παιδεία στην Ελλάδα. Εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1980.

58. Klein J., Miller S. : Three Approaches to the Treatment of Drug Addiction. *Hospital and Community Psychiatry* 37, No 11, 1083-1085, November 1986.

59. Kleinman P., Wish E., Deren S., Rainone G., Morehouse E. : Daily Marijuana Use and Problem Behaviors Among Adolescents. *The Inter. J. of the Addictions* 23, No 1, 87-107, 1988.

60. Kokkevi A., Stefanis K.: Parental rearing patterns and drug abuse. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 344, No 78, 151-157, 1978.

61. Κοκκέβη Α. : Η χρήση νόμιμων και παράνομων τοξικών ουσιών στην εφηβεία. Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής. Β, 358-379. Εκδόσεις Καστανιώτης, 1988.

62. Κοκκέβη Α., Μοστρού Α., Τερζίδου Μ., Δαρβίρη Χ., Λεντάκη Ε., Στεφανής Κ. : Διερεύνηση ψυχοκοινωνικών αναγκών εφήβων μαθητών και η σημασία τους στην ανάπτυξη προγράμματος για την πρόληψη της χρήσης ναρκωτικών. *Ψυχολογικά Θέματα* Ι, Τεύχ. Ι, 51-65, 1988.

63. Κοκκέβη Α., Στεφανής Κ. : Το κάπνισμα και οι ψυχοκοινωνικοί συντελεστές του. *Ιατρική* 54, Παράρτημα 65-72, 1988.

64. Κοκκέβη Α., Μαδιανού Δ., Στεφανής Κ. : Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα. Η χρήση ουσιών στο μαθητικό πληθυσμό. Γ. *Ψυχιατρική Βιβλιοθήκη*, 1993.

65. Kandel D. : Stages in Adolescent Involvement in Drug Use. *Science* No 190, 912-914, 28 November 1975.

66. Α. Σ. Κουτσελίνη, Γ. Δ. Δημόπουλου : Ναρκωτικά-Συνοπτική παρουσίασις. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήναι 1973.

67. Kranitz L. : A Heroin Addiction Scale Revised. *The Intern. J. of the Addictions* 7, No

4, 715-719, 1972.

68. Lacan J. : Η οικογένεια. Τα οικογενειακά συμπλέγματα στη διαμόρφωση του ατόμου. Μετάφραση Δ. Βεργέτη. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1990.

69. Lachar D., Cdowski C., Keegan J. : MMPI Profiles of Men Alcoholics, Drug Addicts and Psychiatric Patients. J. of Studies on Alcohol 40, No 1, 45-56, 1979.

70. Leaverton P. : Στοιχεία Βιοστατιστικής. Μετάφραση Παπαιωάννου Τ. και Κοσμά Φερεντίνου. Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας, 1983.

71. Lloyd D. Johnston : Contributions of Drug Epidemiology to the Field of Drug Abuse Prevention, NIDA Research Monograph 107, 57-80, 1991.

72. Lorefice L., Steer R., Fine E., Schut J. : Personality Traits and Moods of Alcoholics and Heroin Addicts. Journal of Studies on Alcohol 37, No 5, 687-689, 1976.

73. Μαγκίνα-Βλαχαντώνη Ν. : Νομιμοποίηση της χρήσης ναρκωτικών. Στο : Ναρκωτικά - Κοινωνικά αίτια-Πρόληψη-Θεραπεία 122 - 173. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1990.

74. Madanes C., Dukes J., Harbin H. : Family Ties of Heroin Addicts. Arch. Gen. Psychiatry 37, 889-894, Aug. 1980.

75. Μαδιανός Μ. : Κοινωνία και Ψυχική Υγεία (τόμος πρώτος) Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1989.

76. Μαδιανός Μ. : Κοινωνία και Ψυχική Υγεία (τόμος δεύτερος). Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1989.

77. Μαδιανός Μ., Μαδιανού Δ. : Η δομή της ελληνικής οικογένειας είναι πηγή συγκρούσεων και ψυχοπαθολογίας ; Εγκέφαλος 24, 7985, 1987.

78. Μαδιανού Δ., Μαδιανός Μ., Κοκκέβη Α., Στεφανής Κ. : Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα. Η χρήση ουσιών στο γενικό πληθυσμό. Τόμος Γ. Ψυχιατρική Βιβλιοθήκη, 1993.

79. Παραδόσεις του καθηγητή Μαρινάτου Σπ. : Η Κρητομινωική θρησκεία. Αθήνα 1948.

80. Άρθρα του καθηγητή Μαρινάτου Σπ. : Αι Μινωικαί Θεαί του Γάζι. Αθήνα 1968.

81. Manson S., Beals J., Wiegman Dick R., Duclos C. : Risk Factors for Suicide Among Adolescents at a Boarding School. Public Health Reports 104, No 6, 609-614, November-December 1989.

82. Mayda Giuseppe : Η ιστορία των ναρκωτικών. Ιστορία 110, 31-37, Αύγουστος 1977.

Έκδοση της Πάπυρος Πρεσς.

83. Murray D., Roche L., Goldman A., Whitbeck J. : Smokeless Tobacco Use among Ninth Graders in a North-Central Metropolitan Population : Cross-Sectional and Prospective Associations with Age, Gender, Race, Family Structure, and other Drug Use. *Preventive Medicine* 17, 449-460, 1988.

84. Μαρσέλος Μ., Κούτρας Β., Υφαντής Θ., Καφετζόπουλος Ε., Φραγκίδης Χ., Μάλαμας Μ. : Χρήση και κατάχρηση ψυχοτρόπων ουσιών από μαθητές της Μέσης Εκπαίδευσης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 71, 102-124, 1988.

85. Μαρσέλος Μ., Φραγκίδης Χ. : Τα ναρκωτικά στα σχολεία. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 58, 145-166, 1985.

86. Μενούτης Β., Κρητικού Ρ. : Τοξικοεξάρτηση-Προσωπικότητα-Περιβάλλον. Στο : *Ναρκωτικά-Κοινωνικά αίτια-Πρόληψη-Θεραπεία* 122173. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1990.

87. Mills C., Noyes H. : Patterns and Correlates of Initial and Subsequent Drug Use Among Adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 52, No 2, 231-243, 1984.

88. Μπενάς Π. : Ναρκωτικά και Άνθρωπος. Στο : *Ναρκωτικά-Κοινωνικά αίτια-Πρόληψη-Θεραπεία* 31-36. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1990. 89.

89. Milkman H., Weiner S., Sunderwirth S. : Addiction Relapse. *Adv. Alcohol Subst. Abuse* 3, No 1-2, 119-134, 1983-84.

90. Murray D., Perry C., O'Connell C., Schmid L. : Seventh-Grade Cigarette, Alcohol, and Marijuana Use : Distribution in a North Central U.S. Metropolitan Population. *The Intern. J. of the Addictions* 22, No 4, 357-376, 1987.

91. Needle R., Lavee Y., Su S., Brown P., Doherty W. : Familial, Interpersonal, and Intrapersonal Correlates of Drug Use : A Longitudinal Comparison of Adolescents in Treatment, Drug-Using Adolescents Not in Treatment, and Non-Drug-Using Adolescents. *The Intern. J. of the Addictions* 23, No 12, 1211-1240, 1988.

92. Nicholson B., Treece C. : Object Relations and Differential Treatment Response to Methadone Maintenance. *J. of Nerv. and Ment. Dis.* 169, No 7, 424-429, 1981.

93. Newcomb M., Bentler P. : Cocaine use among adolescents : longitudinal associations

with social context, psychopathology, and use of other substances. *Addictive Behaviors* 11, 263-273, 1986.

94. Olievenstein C. : Θέση και αντικείμενο των μεταβατικών θεραπειών στη θεραπευτική αντιμετώπιση των σκληρών τοξικομανών. Μετάφραση Κ. Μάτσα, Ε. Σκλήρη και Γ. Σαραντόγλου. *Τετράδια Ψυχιατρικής* 17, 64-67, 1987.

95. Ομήρου *Ιλιάδα* Θ, στίχοι 306-307. Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς. Εκδόσεις Ε. και Μ. Ζαχαρόπουλου ΕΠΕ, Αθήνα.

96. Ομήρου *Οδύσσεια* δ, στίχοι 220-221. Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς. Εκδόσεις Ε. και Μ. Ζαχαρόπουλου ΕΠΕ, Αθήνα.

97. Παιονίδης Α., Αχλάδας Χρ. : Η χρήση κοινών ευφραντικών ουσιών και ναρκωτικών σε μαθητές της Β και Γ τάξης Λυκείου. *Παιδιατρική* 47, 124-129, 1984.

98. Παιονίδης Α., Αχλάδας Χρ., Σύρμου Ε. : Η χρήση κοινών ευφραντικών ουσιών, αναλγητικών και ναρκωτικών. Συγκριτική μελέτη σε εργαζόμενους και μη μαθητές Λυκείων. *Ελληνική Ιατρική* 51, No 3, 215-222, 1985.

99. Παπαδάτος Γ., Στογιαννίδου Α. : Κοινωνική Ψυχική Υγιεινή, η εναλλακτική πρόταση στην παραδοσιακή Ψυχιατρική. *Ιατρικές εκδόσεις Λίτσας*, 1988.

100. Παπαευαγγέλου Γ. : Στοιχεία Περιγραφικής και Συμπερασματικής Βιοστατιστικής. Αθήνα 1980.

101. Παπακωνσταντίνου Π. : Η ανισότητα στην ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση : Σχολική επιτυχία και κοινωνική προέλευση. *Πολίτης* 44, 1981.

102. Παρασκευόπουλος Ι. : Στοιχεία Περιγραφικής και Επαγωγικής Στατιστικής. Αθήνα 1984.

103. Παράσχος Α., Γαρύφαλλος Γ., Παράσχος Σ. : Το Κοινωνικοοικογενειακό Περιβάλλον Νεαρών Ενηλίκων Χασιστών : Μελέτη σε 139 στρατιώτες. *Ιατρ. Επιθ. Εν. Δυνάμ.* 18, 271-275, 1984.

104. Paritsis N., Stewart D. : An Interaction Theory of Motivation and Purpose in Natural Intelligent Systems. *Improving the Human Condition : Quality and Stability in Social Systems* 866-874. London, England August 20-24, 1979.

105. Παρίτσης Νικόλαος : Συστήματα Συμπεριφοράς : Κυβερνητική. Στο : Συστημική Θεωρία 96-142. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1986.

106. Payne M., Evelyn E. : Barbadian Adolescents' Knowledge of, and Attitudes

toward, *Drugs : An Exploratory Study*. *The Intern. J. of the Addictions* 21, No 9 and 10, 1125-1138, 1986.

107. ΠΑΣΕΝ (Πανελλήνια Συντονιστική Επιτροπή κατά των ναρκωτικών): *Ναρκωτικά και Ελληνική νεολαία*, Αθήνα 1983.

108. Paton S., Kessler R., Kandel D. : *Depressive Mood and Adolescent Illicit Drug Use : A Longitudinal Analysis*. *The J. of Genetic Psychology* 131, 267-289, 1977.

109. Reynolds I., Rob M. : *The role of family difficulties in adolescent depression, drug-taking and other problem behaviours*. *The Medical Journal of Australia* 149, 250-256, September 5, 1988.

110. Rob M., Reynolds I., Finlayson P. : *Adolescent Marijuana Use: Risk Factors and Implications*. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 24, 47-56, 1990.

111. Rooney J. : *Sports and clean living : A useful myth?* *Drug and Alcohol Dependence* 13, 75-87, 1984.

112. Roy A., Lamparski D., DeJong J., Moore V., Linnoila M. : *Characteristics of Alcoholics Who Attempt Suicide*. *Am. J. Psychiatry* 147, No 6, 761-765, June 1990.

113. Rounsaville B., Weissman M., Kleber H., Wilber C. : *Heterogeneity of Psychiatric Diagnosis in Treated Opiate Addicts*. *Arch. Gener. Psychiatry* 39, 161-166, Febr. 1982.

114. Ryser P. : *Sex Differences in Substance Abuse : 1976-1979*. *The Intern. J. of the Addictions* 18, No 1, 71-87, 1983.

115. Rimmer J. : *Alcoholism in Narcotic Addicts with Antisocial Personality*. *British Journal of Addiction* 82, 305-311, 1987. 116.

116. Σάμαρη Σ., Τρακάκη Θ., Ψάλτου Β. : *Ελεύθερος χρόνος, πολιτιστικές δραστηριότητες, διαπροσωπικές σχέσεις, αξίες μαθητών Λυκείου (Πτυχιακή εργασία στη Σχολή Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Ηρακλείου, 1986)*.

117. Single E., Kandel D., Faust R. : *Patterns of Multiple Drug Use In High School*. *Journal of Health and Social Behaviour* 15, 344-357, 1974.

118. Shelley E., Wilson-Davis K., O'Rourke F., O'Rourke A.: *Drugs-A Study in Dublin Post-Primary Schools*. *Irish Medical Journal* 75, No 7, 254-259, July 1982.

119. Selnow G. : *Parent-child relationships and single and two parent families : implications for substance usage*. *J. Drug Education* 17, No 4, 315-326, 1987.

120. Schneider R., Kojak G., Ressdorf H. : Father-distance and drug abuse in young men. *The J. of Nervous and Mental Disease*, 165, No 4, 269-274, 1977.
121. Schade C., Komorwska D. : Continuing Outbreak of Hepatitis A Linked with Intravenous Drug Abuse in Multnomah County. *Public Health Reports* 103, No 5, 452-459, September-October 1988.
122. Smart R., Jones D. : Illicit LSD Users : Their Personality Characteristics and Psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology* 75, No 3, 286-292, 1970.
123. Smart R., Fejer D. : Drug Use Among Adolescents and their Parents : Closing the Generation Gap in Mood Modification. *J. of Abnormal Psychology* 79, No 2, 153-160, 1972.
124. Soueif M., Youssuf G., Taha H., Moneim H., Sree O., Badr K., Salakawi M., Yunis F. : Use of psychoactive substances among male secondary school pupils in Egypt : a study on a nationwide representative sample. *Drug and Alcohol Dependence* 26, 63-79, 1990.
125. Steer R., Beck A., Shaw B. : Depressive Symptoms Differentiating Between Heroin Addicts and Alcoholics. *Drug and Alcohol Dependence* 15, 145-150, 1985.
126. Stefanis C., Kokkevi A. : Depression and Drug Use. *Psychopathology* 19, No 2, 124-131, 1986.
127. Στεφανής Κ. : "Πανελλήνια έρευνα για τις ανάγκες του μαθητικού πληθυσμού". Η χρήση ναρκωτικών στους μαθητές. Περιγραφικά αποτελέσματα. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ψυχιατρική Κλινική, Φλεβάρης 1985.
128. SPSS/PC + TM V2. 0. Base Manual for the IBM PC / XT / AT and PS / 2 Chicago, Illinois 60611.
129. SPSS Manual. Marija J. Norusis. SPSS / pc. SPSS for the IBM PC / XT. Spssinc. 1984
130. Stimmel B. : AIDS, Alcohol and Heroin : A particularly Deadly Combination. *Advances in Alcohol and Substance Abuse* 6, No 3, Spring 1987.
131. Τζανή Μ. : Σχολική επιτυχία : Ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας. Αθήνα 1983.
132. Τούντας Γ. : Η πρόληψη του καπνίσματος στα παιδιά και στους νέους. *Materia Medica Greca* 13, 14, 387-392, Αύγουστος 1985 133.

133. Τσιάντης Γ. : Ο ρόλος του πατέρα στην εξέλιξη του παιδιού. Ιατρική 31, 3, 235-243, Μάρτιος 1977.
134. Τριχόπουλος Δ : Ιατρική Στατιστική, Εκδόσεις Παρισιάνου, Αθήνα 1975.
135. Vaillant G. : A 12-Year Follow-Up of New York Narcotic Addicts. Arch. Gen. Psych. 15, 599-609, Dec. 1966.
136. Vulcano B., Barnes G., Langstaff P. : Predicting Marijuana Use Among Adolescents. The Intern. J. of the Addictions 25, No 5, 531-544, 1990.
137. Winnicott B.W. : Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα. Μετάφραση Γιάννη Κωστόπουλου. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα 1980 138.
138. Wilson G., McCreary R., Kean J., Baxter J. : The Development of Preschool Children of Heroin-Addicted Mothers : A Controlled Study. Pediatrics 63, No 1, 135-141, 1979.
139. Ζαφειρίδης Φ. : Το Ειδικό Θεραπευτικό Πρόγραμμα για άτομα εξαρτημένα από φαρμακευτικές ουσίες. Εκλογή, 135-140, Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1986.

7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ενημερωτικό φυλλάδιο για τον καθηγητή.

A.

1. Διανομή ερωτηματολογίων.
2. Ανάγνωση εισαγωγικού σημειώματος του ερωτηματολογίου
3. Τονίζεται στους μαθητές ότι τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και απόρρητα, ότι θα ανακατευτούν μετά τη συμπλήρωσή τους μπροστά στους μαθητές, και ότι η ειλικρίνεια των μαθητών είναι απαραίτητη για να βοηθήσουν στην έρευνα.
4. Απαντούν με ένα ή περισσότερους σταυρούς, όπου χρειάζεται. 5. Δε συμπληρώνουν τον αύξοντα αριθμό, διότι θα συμπληρωθεί κατά την κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων.
6. Στην περιοχή κατοικίας αναφέρουν περιοχή, π.χ. Πόρος, Δειλινά, Μασταμπάς, Οαση κ.λ.π. και όχι διεύθυνση.
7. Πριν απαντήσουν στις ερωτήσεις 46, 48, 50 και 54 διαβάζεται από τον καθηγητή τι είναι ηρεμιστικά, υπνωτικά, διεγερτικά, ναρκωτικά.
8. Μαζεύονται τα ερωτηματολόγια, ανακατεύονται μπροστά στους μαθητές και παραδίδονται.
9. Παραδίδεται και το ερωτηματολόγιο του καθηγητή μαζί με τις οδηγίες.

B.

Ηρεμιστικά

Τα ηρεμιστικά συνιστώνται καμμιά φορά από γιατρούς για να ηρεμήσουν οι άνθρωποι, να καλμάρουν τα νεύρα τους, ή να ηρεμήσουν το σώμα τους. Το Λίμπριουμ, το Βάλιουμ και το Νίλτσον είναι όλα ηρεμιστικά. Τα φαρμακεία δεν επιτρέπεται να τα πουλάνε χωρίς συνταγή γιατρού. (Αυτό δεν αφορά τα φάρμακα, που δίδονται χωρίς συνταγή).

Υπνωτικά, βαρβιτουρικά

Τα υπνωτικά συνιστώνται καμμιά φορά από τους γιατρούς για να βοηθήσουν τους ανθρώπους να κοιμηθούν ή να ηρεμήσουν. Τα φαρμακεία δεν επιτρέπεται να τα πουλάνε χωρίς συνταγή γιατρού. (Αυτό δεν αφορά τα φάρμακα, που δίδονται χωρίς συνταγή).

Διεγερτικά

Τα διεγερτικά (π.χ. αμφεταμίνες) συνιστώνται από γιατρούς για να βοηθήσουν τους ανθρώπους να χάσουν βάρος ή να αποκτήσουν περισσότερη ενεργητικότητα. Τα φαρμακεία δεν επιτρέπεται να τα πουλάνε χωρίς συνταγή γιατρού. (Αυτό δεν αφορά τα φάρμακα, που δίνονται χωρίς συνταγή γιατρού).

Ναρκωτικά

Υπάρχουν κάποια ναρκωτικά, που οι γιατροί καμιά φορά συνιστούν για ισχυρούς πόνους, για το βήχα ή για τη διάρροια. Σε αυτά τα ναρκωτικά περιέχονται η μορφίνη, η κωδεΐνη κλπ. Τα φαρμακεία δεν επιτρέπεται να τα πουλάνε χωρίς τη συνταγή του γιατρού.

Φίλε μαθητή, φίλη μαθήτριά,

Γίνεται μια έρευνα στα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης της πόλης του Ηρακλείου για την υγεία και για άλλα σχετικά με αυτή θέματα, που απασχολούν την κοινωνία μας.

Σύμφωνα με τη μεθοδολογία της έρευνας από κάθε σχολείο απαντούν στο ερωτηματολόγιο όλοι οι μαθητές και μαθήτριες.

Σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστώσουμε τις ανάγκες στον τομέα της υγείας και να δούμε αν και σε ποιο βαθμό συνδέονται οι ανάγκες αυτές, ιδιαίτερα στους νέους (ες) της ηλικίας με τρέχοντα κοινωνικά προβλήματα, όπως τα οικονομικά προβλήματα και γενικότερα οι σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους, η εκπαίδευση, η διάθεση του ελεύθερου χρόνου, η χρήση ναρκωτικών ουσιών και ορισμένες κοινωνικές συνήθειες.

Στα αποτελέσματα της έρευνας αυτής θα στηριχθούν προτάσεις, που θα απευθύνονται στην Πολιτεία και στους αρμόδιους κρατικούς φορείς για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών.

Θεωρούμε τη συνεργασία σας ιδιαίτερα σημαντική για την επιτυχία του σκοπού της έρευνας και γιαυτό σας παρακαλούμε να απαντήσετε με ειλικρίνεια και υπευθυνότητα στο ερωτηματολόγιο αυτό. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις και αυτό που θέλουμε είναι η δική σας γνώμη και εμπειρίες πάνω σε ορισμένα θέματα.

ΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΑΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΝΩΝΥΜΕΣ.

ΦΥΛΛΟ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1 2 3 4

ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘΜΟΣ

L--L--L--L--

5 6

Q1A ΣΧΟΛΕΙΟ

A Γενικό Λύκειο = 1

L--L--

B Γενικό Λύκειο = 2

Γ Γενικό Λύκειο = 3

Δ Γενικό Λύκειο = 4

E Γενικό Λύκειο = 5

ΣΤ Γενικό Λύκειο = 6

Z Γενικό Λύκειο = 7

Λύκειο Νέας

Αλικαρνασσοῦ = 8 A

Τεχνικό Λύκειο = 9

B Τεχνικό Λύκειο = 10

Γ Τεχνικό Λύκειο = 11

Δ Τεχνικό Λύκειο = 12

E Τεχνικό Λύκειο = 13

Παγκρήτιο Ιδιωτικό

Λύκειο=14 Τεχνική

Σχολή =15

Οχι απάντηση =88

Recode

Τιμή 1 μέχρι 8 =1

Τιμή 14 =1

Τιμή 9 μέχρι 13 =2

Τιμή 15 =2

1=Γενική Εκπαίδευση

2=Τεχνική Εκπαίδευση

Q1B	ΤΑΞΗ		7
	Α Λυκείου	=4	--^
	Β Λυκείου	=5	L--
	Γ Λυκείου	=6	
	Δ Λυκείου	=7	
	Οχι απάντηση=88		
	Recode		
	Τιμή 7	=6	

Q2	ΗΛΙΚΙΑ		8
	13-14	=1	---
	15-16	=2	L--
	17-18	=3	
	19-20	=4	
	21+	=5	
	Οχι απάντηση=88		
	Recode		
	Τιμή 1	=2	

Q3	ΦΥΛΟ		9
	Αγόρι	=1	--^
	Κορίτσι	=2	L--
	Οχι Απάντηση=88		

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Q5A	ΣΥΝΘΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ		10	11
	Αδέλφια (αριθμός)		--^--^	
	Οχι απάντηση =88	Δεν έχει αδέλφια =98	Eγγαμος =99	Μόνο

σταυρός(ένα ερωτηματολόγιο
μόνο) =99

Recode

1 - 3 αδέρφια =1 4 και περισσότερα=2 Τιμή 98 =1 Τιμή 99 =88

12

Q5B Στο σπίτι μένουν :

πατέρας μόνο =1 --

μητέρα μόνο =2 L--

άλλοι συγγενείς μόνο (παππούς,γιαγιά κλπ.)=3

πατέρας+μητέρα =4

πατέρας+άλλοι συγγενείς =5

μητέρα+άλλοι συγγενείς =6

πατ.+μητ.+άλλ.συγγ. =7

Οχι απάντηση =88

Ενήλικας,έγγαμος =9

Recode

Τιμές 1 μέχρι 3 =1

Τιμές 5 μέχρι 6 =1

Τιμή 9 =88

Τιμή 7 =4

1=Απουσία πατέρα ή
μητέρας ή και των δύο
από το σπίτι 4=Παρουσία
και των δύο γονιών ή
εκτεταμένη οικογένεια

Q6 ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

13 14

--

Δωμάτια (αριθμός)

L--L--

Οχι απάντηση =88

Πολλά(Δεν αναφέρει αριθμό.Μόνο

	ένα ερωτηματολόγιο)	=99		
	Recode			
	1 - 5 δωμάτια	=1		
	6 και περισσότερα δωμάτια	=2		
				15
Q7	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΟΝΕΩΝ			-- ¹
				L--
Q7A			Πατέρας	
	Δεν πήγε καθόλου σχολείο =		1	
	Δημοτικό	=	2	
	Γυμνάσιο-Λύκειο	=	3	
	Άλλη εκπαίδευση(ανώτερη,ανώτατη) =		4	
	Δεν απάντησε δικαιολογημένα	=	9	
	(ορφανός,διαζευγμένοι γονείς...)			
	Όχι απάντηση	=	88	
	Recode			
	Τιμή 1	=	2	
	Τιμή 9	=	88	
				16 Q7B
	Δεν πήγε καθόλου σχολείο =		1	L--
	Δημοτικό	=	2	
	Γυμνάσιο-Λύκειο	=	3	
	Άλλη εκπαίδευση(ανώτερη,ανώτατη) =		4	
	Δεν απάντησε δικαιολογημένα	=	9	
	(ορφανός,διαζευγμένοι γονείς...)			
	Όχι απάντηση	=	88	
	Recode			
	Τιμή 1	=	2	
	Τιμή 3	=	4	

Τιμή 9	=	88	
Q8 ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΟ ΜΕΣΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ			-- ¹
			L--
Q8A Αυτοκίνητο			17
Οχι	=	1	
Ναι	=	2	
Q8B Μηχανάκι ή μοτοσυκλέτα			
Οχι	=	1	-- ¹
Ναι	=	2	L--
			18
Δεν απάντησε δικαιολογημένα	=	9	
Οχι απάντηση	=	88	
Recode			
Τιμή 9	=	88	
Q9 (Δεν αφορά όσους μένουν μόνοι)			-- ¹
ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΩΜΑΤΙΟ			L--
Οχι	=1		19
Ναι	=2		
Δεν απαντά δικαιολογημένα	=9		
Οχι απάντηση	=88		
Recode			
Τιμή 9	=88		
Q10 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ			-- ¹
			L--
Από τους γονείς	=1		20
Από άλλους συγγενείς(παππού,γιαγιά κλπ.)	=2		
Από αλλού(διευκρίνηση.....)	=3		
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2	=4		

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 3	=5
Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 3	=6
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=7
Οχι απάντηση	=88
Recode	
Τιμές 4,5 και 7	=1
Τιμές 3 και 6	=2

1=Προέλευση χρημάτων από γονείς
2=Προέλευση χρημάτων όχι από γονείς

ΕΡΓΑΣΙΑ

Q11 ΕΡΓΑΣΙΑ		--
Οχι	=1	
L--		
Ναι(εποχιακά ή στθερότερα)		21
Ναι	=2	
Ναι εποχιακά	=3	
Ναι σταθερότερα	=4	
Δεν απαντά δικαιολογημένα	=9	
Οχι απάντηση	=88	
Recode		
Τιμές 2 μέχρι 4	=2	

Q12 ΕΙΔΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ --

Q12A Είδος εργασίας:Τουριστικά επαγγέλματα		L--
(ξενοδοχεία,ταβέρνες,μπαρ, καφετέριες,ενοικιαζόμενα κλπ.)	=1	22
Αγροτικά επαγγέλματα	=2	
Μηχανικά-Τεχνικά	=3	
Οικοδομές	=4	

Εργοστάσιο,βιοτεχνία,εργαστήριο	=5	
Αλλα		=6
Συνδυασμός κάποιων περιπτώσεων	=7	
Recode		
Τιμές 4,5 και 7	=2	

Q12B Τρόπος εργασίας		--1
Εργασία με αμοιβή		L--
Οχι	=1	23
Ναι	=2	
Συνδυασμός περιπτώσεων 1 και 2=3		
Q12C Εργασία σε οικογενειακό πλαίσιο	--1	
Οχι	=1	L--
Ναι	=2	24
Συνδυασμός περιπτώσεων 1 και 2=3	24	
Δεν απαντά δικαιολογημένα	=9	
Οχι απάντηση	=88	
Recode		
Τιμές 3 και 9	=88	

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Q14 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ Η ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ

Q14A Μιας πολιτικής οργάνωσης	Οχι=1	--25
	Ναι=2	L--
Q14B Ενός πολιτιστικού συλλόγου	Οχι=1	--26
	Ναι=2	L--
Q14C Μιας θρησκευτικής οργάνωσης	Οχι=1	--27
	Ναι=2	L--

Q14D Ενός αθλητικού ομίλου	Οχι=1	--28
	Ναι=2	L--
Q14E Των προσκόπων-οδηγών	Οχι=1	--29
	Ναι=2	L--
Q14F Άλλο(προσδιορίζει)	Οχι=1	--30
	Ναι=2	L--
Οχι απάντηση	=88	

Q15 ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 2 ΧΡΟΝΙΑ

Q15A Ποδόσφαιρο		--31
Συστηματικά=1		L--
Ευκαιριακά =2		
Καθόλου =3		
Q15B Κλασσικό αθλητισμό,γυμναστική,μπάσκετ,τεννις,βόλλευ		
Συστηματικά=1		--32
Ευκαιριακά =2		L--
Καθόλου =3		
Q15C Κολύμβηση,καταδύσεις,κωπηλασία,σκι(θαλάσσιο)		
Συστηματικά=1		--33
Ευκαιριακά =2		L--
Καθόλου =3		
Q15D Πάλη,πυγμαχία,καράτε		
Συστηματικά=1		--34
Ευκαιριακά =2		L--
Καθόλου =3		
Q15E Άλλο		
Συστηματικά=1		--35
Ευκαιριακά =2		L--

Καθόλου =3

Οχι απάντηση=88

Συστηματικά =88

Ευκαιριακά =88

Καθόλου =88

Q16 ΠΡΟΤΙΜΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

36 37 Ποδόσφαιρο

L--L--

Κλασικός αθλητισμός,γυμναστική μπάσκετ,

τέννις,βόλλευ

= 2

Κολύμβηση,καταδύσεις,κωπηλασία,σκι(θαλ.)

= 3

Πάλη,πυγμαχία,καράτε

= 4

Άλλο

= 5

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 = 6

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 3 = 7

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 4 = 8

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 5 = 9

Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 3 =10

Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 4 =11

Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 5 =12

Συνδυασμός κατηγορίας 3 και 4 =13

Συνδυασμός κατηγορίας 3 και 5 =14

Συνδυασμός κατηγορίας 4 και 5 =16

Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 3 και 5 =17

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 και 3 =18

Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 3 και 4 =19

Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 4 και 5 =20

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 και 4 =21

Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 και 3 και

4=22 Συνδυασμός κατηγορίας 3 και 4 και 5	=23
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 και 5	=24
Συνδυασμός κατηγορίας 2 και/3 και 4 και 5=25 Τίποτε ή δεν απάντησε δικαιολογημένα	=99
Οχι απάντηση	=88
Recode	
Τιμές 5 μέχρι 99	=5

Q17 ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Q17A Ηλεκτρονικά στο σπίτι		--38
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα =2		
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	
Q17B Ηλεκτρονικά όχι στο σπίτι		--39
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα =2		
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	
Q17C Μπιλιάρδο		--40
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα =2		
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	
Q17D Ποδόσφαιρο		--41
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα =2		
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	

Q17E Τάβλι-Σκάκι		--42
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα	=2	
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	
Q17F Επιτραπέζια		--43
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα	=2	
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	
Q17G Χαρτοπαιξία		--44
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα	=2	
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	
Q17H Άλλο		--45
Καθημερινά	=1	L--
Μερικές φορές τη βδομάδα	=2	
Μερικές φορές το μήνα	=3	
Καθόλου	=4	
Οχι απάντηση		
Καθημερινά	=88	
Μερικές φορές τη βδομάδα	=88	
Μερικές φορές το μήνα	=88	
Καθόλου	=88	
Recode Q17B,Q17F και Q17G Τιμή 1	=2	
Q17H,τιμή 3	=2	

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

46 47

Q18 Η ΣΤΕΝΗ ΠΑΡΕΑ ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΑΠΟ:

--^--^

Φίλους της γειτονιάς	= 1	L--L--
Αδέλφια-ξαδέλφια	= 2	
Ατομα μεγαλύτερης ηλικίας	= 3	
Άλλα πρόσωπα	= 4	
Δεν έχει παρέα	= 5	
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2	= 6	
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 3	= 7	
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 4	= 8	
Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 3	= 9	
Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 4	=10	
Συνδυασμός κατηγορίας 3 και 4	=11	
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 και 3 και 4		
=12 Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 και 3	=13	
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 3 και 4	=14	
Συνδυασμός κατηγορίας 1 και 2 και 4	=15	
Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 3 και 4	=16	
Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 5	=17	
Συνδυασμός κατηγορίας 3 και 5	=18	
Συνδυασμός κατηγορίας 2 και 3 και 5	=19	
Όχι απάντηση	=88	
Recode		
Τιμές 1 μέχρι 4	=1	
Τιμές 6 μέχρι 16	=1	
Τιμές 17 μέχρι 19	=5	

Τιμή 1=έχει παρέα

Τιμή 2=δεν έχει παρέα

Q19 ΥΠΑΡΞΗ ΜΟΝΙΜΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΕΑ

Οχι	=1	--
Ναι	=2	L--
Συνδυασμός περιπτώσεων 1 και 2=3		48
Δεν απάντησε δικαιολογημένα	=9	
Οχι απάντηση	=88	
Recode		
Τιμές 9 και 3	=88	

(Αφορά όσους απάντησαν Ναι στην προηγούμενη ερώτηση)

Q20 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΠΟΥ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΤΟ ΜΟΝΙΜΟ ΣΤΕΚΙ

Στη γειτονιά του	=1	--	49
Σε καφετέρια στο κέντρο ή στο κέντρο	=2		
L--			
Οπουδήποτε αλλού εκτός του κέντρου	=3		
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	=4		
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	=5		
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	=6		
Δεν απάντησε δικαιολογημένα	=9		
Οχι απάντηση	=88		
Recode			
Τιμές 4 μέχρι 6	=88		
Τιμή 9	=88		

Q21 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΜΕ ΓΟΝΕΙΣ, ΦΙΛΟΥΣ Κ.Λ.Π.

		50	51
Q21A Σχολείου		--	--
Με πατέρα	= 1	L--	L--

Με μητέρα	= 2
Με φίλους	= 3
Με άλλο	= 4
Δε συζητά	= 5
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	= 6
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	= 7
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4	= 8
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	= 9
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4	=10
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	=11
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=12
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4	=13
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4	=14
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4	=15
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4	=16

Q21B Συναισθηματικά-Ερωτικά

52 53

Με πατέρα	
= 1	--^---
Με μητέρα	
= 2	L--L--
Με φίλους	
= 3	
Με άλλο	= 4
Δε συζητά	= 5
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	= 6
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	= 7
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4	= 8
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	= 9
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4	=10
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	=11
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=12

Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4		
=13 Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4		=14
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4		=15
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4		=16
Q21C Σχέσεις με άλλους		54 55
Με	πατέρα	
=	1	
--^--^		
Με	μητέρα	
=	2	
L--L--		
Με	φίλους	
= 3		
Με άλλο		= 4
Δε συζητά		= 5
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2		= 6
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3		= 7
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4		= 8
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3		= 9
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4		=10
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4		=11
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3		=12
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4		
=13 Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4		=14
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4		=15
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4		=16
Q21D Οικονομικά-Πολιτικά		56 57
Με	πατέρα	
=	1	
--^--^		
Με	μητέρα	

=		2	
L--L--			
Με		φίλους	
= 3			
Με άλλο		= 4	
Δε συζητά		= 5	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2		= 6	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3		= 7	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4		= 8	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3		= 9	
@1 και 3 και 4	=16		
Q21F Πολιτιστικά-Κινηματογραφικά			60 61
Με		πατέρα	
=		1	
--~--~			
Με		μητέρα	
=		2	
L--L--			
Με		φίλους	
= 3			
Με άλλο		= 4	
Δε συζητά		= 5	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2		= 6	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3		= 7	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4		= 8	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3		= 9	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4		=10	
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4		=11	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3		=12	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4			
=13 Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4		=14	

Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4	=15	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4	=16	
Q21G Βιβλία		62 63
Με	πατέρα	
=	1	
--^--^		
Με	μητέρα	
=	2	
L--L--		
Με	φίλους	
= 3		
Με άλλο	= 4	
Δε συζήτά	= 5	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	= 6	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	= 7	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4	= 8	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	= 9	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4	=10	
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	=11	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=12	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4		
=13 Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4	=14	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4	=15	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4	=16	
Q21H Απόψεις για τη θρησκεία		64 65
Με	πατέρα	
=	1	
--^--^		
Με	μητέρα	
=	2	
L--L--		

Με	φίλους
= 3	
Με άλλο	= 4
Δε συζητά	= 5
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	= 6
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	= 7
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4	= 8
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	= 9
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4	=10
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	=11
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=12
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4	
=13 Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4	=14
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4	=15
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4	=16

Q21I Αθλητικά-Ποδοσφαιρικά

66 67

Με	πατέρα
=	1
--^--^	
Με	μητέρα
=	2
L--L--	
Με	φίλους
= 3	
Με άλλο	= 4
Δε συζητά	= 5
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	= 6
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	= 7
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4	= 8
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	= 9
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4	=10

Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	=11	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=12	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4	=13	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4	=14	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4	=15	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4	=16	
Q21J Μοτοσυκλέτες-Αυτοκίνητα		--~--~
Με	πατέρα	
=	1	
L--L--		
Με	μητέρα	
=	2	
68 69		
Με	φίλους	
= 3		
Με άλλο	= 4	
Δε συζητά	= 5	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	= 6	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	= 7	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4	= 8	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	= 9	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4	=10	
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	=11	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=12	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4	=13	
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4	=14	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4	=15	
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4	=16	
Οχι απάντηση		
Με πατέρα	= 88	
Με μητέρα	= 88	

Με φίλους	= 88
Με άλλο	= 88
Δε συζητά	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 4	= 88
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 4	= 88

Recode

Τιμές 1 μέχρι 4	= 1
Τιμές 7 μέχρι 11	= 1
Τιμές 14 και 16	= 1
Τιμή 15	= 6
Τιμές 12 μέχρι 13	= 6

1=Συζητά με άλλα πρόσωπα και όχι με γονείς

6=Συζητά με γονείς

5=Δε συζητά

Q22 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ:

Q22ΑΑΤη σχολική επίδοση	Πατέρας	70
Αυστηρή	= 1	--∩
Ελαστική	= 2	L--
Ενθαρρυντική	= 3	

Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	
Q22AB		Μητέρα	71
Αυστηρή	=	1	-- ^π
Ελαστική	=	2	L--
Ενθαρρυντική	=	3	
Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	
			72
Q22BAΤη διασκέδαση		Πατέρας	-- ^π
Αυστηρή	=	1	L--
Ελαστική	=	2	
Ενθαρρυντική	=	3	
Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	73
Q22BB		Μητέρα	-- ^π
Αυστηρή	=	1	L--
Ελαστική	=	2	
Ενθαρρυντική	=	3	
Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	
			74
Q22CAΤο ντύσιμο		Πατέρας	-- ^π
Αυστηρή	=	1	L--
Ελαστική	=	2	
Ενθαρρυντική	=	3	

Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	75
Q22CB		Μητέρα	--
Αυστηρή	=	1	L--
Ελαστική	=	2	
Ενθαρρυντική	=	3	
Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	
			76
Q22DA		Πατέρας	--
Αυστηρή	=	1	L--
Ελαστική	=	2	
Ενθαρρυντική	=	3	
Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	77
Q22DB		Μητέρα	--
Αυστηρή	=	1	L--
Ελαστική	=	2	
Ενθαρρυντική	=	3	
Αδιάφορη	=	4	
Θετικά σχόλια	=	5	
Αρνητικά σχόλια	=	6	
Δεν απάντησε δικαιολογημένα			
Πατέρας Αυστηρή	=	9	
Ελαστική	=	9	
Ενθαρρυντική	=	9	
Αδιάφορη	=	9	

	Θετικά σχόλια	=	9		
	Αρνητικά σχόλια	=	9		
			Μητέρα Αυστηρή	=	9
	Ελαστική	=	9		
	Ενθαρρυντική	=	9		
	Αδιάφορη	=	9		
	Θετικά σχόλια	=	9		
	Αρνητικά σχόλια	=	9		
	Οχι απάντηση		Πατέρας		
	Αυστηρή	=	88		
	Ελαστική	=	88		
	Ενθαρρυντική	=	88		
	Αδιάφορη	=	88		
	Θετικά σχόλια	=	88		
	Αρνητικά σχόλια	=	88		
			Μητέρα Αυστηρή	=	88
	Ελαστική	=	88		
	Ενθαρρυντική	=	88		
	Αδιάφορη	=	88		
	Θετικά σχόλια	=	88		
	Αρνητικά σχόλια	=	88		
	Recode Q22AA μέχρι Q22DB				
6	Τιμή 1	=			
5	Τιμή 4	=			
88	Τιμή 9	=			

Q23 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗ ΛΗΨΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ
ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ Πάντα =1

78

Αρκετά συχνά	=2	--7
Σπάνια	=3	L--
Ποτέ	=4	
Δεν απάντησε δικαιολογημένα	=9	
Οχι απάντηση	=88	
Recode		
Τιμή 9	=88	

79 80

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

--7--7

Q24 ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

L--L--

Αθλητισμός και άλλες φυσικές δραστηριότητες (βόλτες,δουλειές του σπιτιού.....) =01

Πολιτιστικές δραστηριότητες (διάβασμα βιβλίων, μουσική, T.V., video,γλυπτική,ζωγραφική,τάβλι, σκάκι,μπιλιάρδο,ηλεκτρονικοί υπολογιστές,συλλογές,μεγειρική,προσκοπείο,ξένες γλώσσες...) =02

Δραστηριότητες συναλλαγής με άλλους ανθρώπους (προσκοπείο,ομαδικά παιχνίδια,διακέδαση,διαπροσωπικές σχέσεις...) =03

Ικανοποίηση από τη χρήση ουσιών =04

Εργασία =05

Παιχνίδια (μπάσκετ ,βόλλευ,ποδόσφαιρο,σκάκι, τάβλι,χαρτιά....) =06

Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 =07

Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 =08

Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 4 =09

Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 5 =10

Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 6 =11

Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 =12

Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 4 =13

Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 5	=14
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 6	=15
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4	=16
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 5	=17
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 6	=18
Συνδυασμός κατηγοριών 4 και 5	=19
Συνδυασμός κατηγοριών 4 και 6	=20
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3	=21
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 6	=22
Συνδυασμός κατηγοριών 3 και 4 και 6	=23
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4 και 6	=24
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 6	=25
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 6	=26
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4	=27
Συνδυασμός κατηγοριών 2 και 3 και 4 και 6	=28
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 2 και 3 και 4	=29
Συνδυασμός κατηγοριών 1 και 3 και 6	

ΑΘΡΟΙΣΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

1.Υπαρξη χρημάτων

Εκπαίδευση πατέρα +
ατομικό δωμάτιο +
εργασία με αμοιβή.
Total score=0-5

α) Εκπαίδευση πατέρα.

Καθόλου σχολείο =0

Δημοτικό =1

Γυμνάσιο-Λύκειο =2

Ανώτερη-ανώτατη =3 Score=0-3

β) Ατομικό δωμάτιο

Οχι =0

Ναι =1 Score=0-1

γ) Εργασία με αμοιβή.

Οχι =0

Ναι =1 Score=0-1

2.Βαθμός επικοινωνίας με γονείς και βαθμός ελέγχου από γονείς

Σύνθεση οικογένειας + συζήτηση θεμάτων σχολείου, οικονομικών-πολιτικών, οικογενειακών, πολιτιστικών-κινηματογραφικών, βιβλίων και θρησκείας με γονείς.

Total score=0-8

α) Σύνθεση οικογένειας

Απουσία πατέρα ή μητέρας =0

Παρουσία πατέρα ή μητέρας =1

Παρουσία πατέρα και μητέρας=2 Score=0-2

β) Θέματα σχολείου συζητά

Οχι γονείς =0

Με γονείς =1

Score=0-1

γ) Θέματα οικονομικά-πολιτικά συζητά

Όχι με γονείς =0

Με γονείς =1

Score=0-1

δ) Θέματα οικογενειακά συζητά

Όχι με γονείς =0

Με γονείς =1

Score=0-1

ε) Θέματα πολιτιστικά-κινηματογραφικά

συζητά Όχι με γονείς =0

Με γονείς =1

Score=0-1

στ) Θέματα βιβλίων συζητά

Όχι με γονείς =0

Με γονείς =1

Score=0-1

ζ) Θέματα απόψεων για θρησκεία συζητά

Όχι με γονείς =0

Με γονείς =1

Score=0-1

3.Επικοινωνία με συνομήλικους.

Στενή παρέα + συζητά με φίλους θέματα σχολείου, οικονομικά-πολιτικά, οικογενειακά, πολιτιστικά-κινηματογραφικά, βιβλίων και θρησκείας.

Total score=0-10

α) Στενή παρέα

Δεν έχει παρέα =0

Παρέα: φίλοι της γειτονιάς	=1
Παρέα: αδέρφια	=1
Παρέα: άλλα πρόσωπα	=1
Συνδυασμός περιπτώσεων 2,3,4	=1 Score=0-4
β) Θέματα σχολείου συζητά	
Οχι με φίλους	=0
Με φίλους	=1 Score=0-1
γ) Θέματα οικονομικά-πολιτικά συζητά	
Οχι με φίλους	=0
Με φίλους	=1 Score=0-1
δ) Θέματα οικογενειακά συζητά	
Οχι με φίλους	=0
Με φίλους	=1 Score=0-1
ε) Θέματα πολιτιστικά-κινηματογραφικά συζητά	
Οχι με φίλους	=0
Με φίλους	=1 Score=0-1
στ) Θέματα βιβλίων συζητά	
Οχι με φίλους	=0
Με φίλους	=1 Score=0-1
ζ) Θέματα απόψεων για θρησκεία συζητά	
Οχι με φίλους	=0
Με φίλους	=1 Score=0-1

4.Ελλειψη ενασχόλησης με πνευματικά θέματα.

Πολιτιστικός σύλλογος + συζήτηση θεμάτων οικονομικών-πολιτικών,

πολιτιστικών-κινηματογραφικών, βιβλίων και θρησκείας.

Total score=0-5

α) Μέλος πολιτιστικού συλλόγου

Όχι =0

Ναι =1 Score=0-1

β) Θέματα οικονομικά-πολιτικά

Δε συζητά =0

Συζητά =1 Score=0-1

γ) Θέματα πολιτιστικά-κινηματογραφικά

Δε συζητά =0

Συζητά =1 Score=0-1

δ) Θέματα βιβλίων

Δε συζητά =0

Συζητά =1 Score=0-1

ε) Θέματα απόψεων για θρησκεία

Δε συζητά =0

Συζητά =1 Score=0-1

5. Τρόπος ζωής ενισχυτικός στη χρήση.

Επιθετική συμπεριφορά + ηλεκτρονικά στο σπίτι + ηλεκτρονικά όχι στο σπίτι + μπιλιάρδο.

Total score=0-8

α) Επιθετική συμπεριφορά (ενασχόληση με πάλη, πυγμαχία, καράτε)

Καθόλου =0

Ευκαιριακά =1

Συστηματικά =2 Score=0-2

β) Ενασχόληση με ηλεκτρονικά στο σπίτι

Καθόλου =0

Μερικές φορές το μήνα =1

Μερικές φορές τη
βδομάδα
ή καθημερινά =2

Score=0-2

γ) Ενασχόληση με ηλεκτρονικά όχι στο

σπίτι Καθόλου =0

Μερικές φορές το μήνα =1

Μερικές φορές τη βδομάδα
ή καθημερινά =

2 Score=0-2

δ) Ενασχόληση με μπιλιάρδο

Καθόλου =

0

Μερικές φορές το μήνα =

1

Μερικές φορές τη βδομάδα

ή καθημερινά =2 Score=0-2

6. Ψυχοπαθολογία.

Ψυχολογικό πρόβλημα + χορήγηση φαρμάκου από γιατρό ή ψυχολόγο
+ απόπειρα αυτοκτονίας.

Total score=0-5

α) Ψυχολογικό πρόβλημα

Οχι	=0
Ναι,αλλά όχι επίσκεψη σε γιατρό ή ψυχολόγο	=1
Ναι και επίσκεψη σε γιατρό ή ψυχολόγο	=2 Score=0-2
β)Φάρμακο από γιατρό ή ψυχολόγο	
Οχι	=0
Ναι	=1 Score=0-1
γ)Σκέψη για απόπειρα κατά του εαυτού του	
Οχι	=0
Ναι,αλλά δεν έκανε	=1
Ναι και έκανε	=2 Score=0-2

7.Στάση γονέων ως προς ευχαριστήσεις και καταναλωτισμό.

Συμπεριφορά πατέρα ως προς διασκέδαση + συμπεριφορά μητέρας ως προς διασκέδαση + συμπεριφορά πατέρα ως προς ντύσιμο + συμπεριφορά μητέρας ως προς ντύσιμο

Total score=0-8

α)Χαρακτηρισμός από τους μαθητές της συμπεριφοράς του πατέρα ως προς τη διασκέδασή τους

Αρνητικά σχόλια (κακή,ά- σκημη,αυστηρή)	=0
Αδιάφορη,δεν απάντησε	=1
Θετικά σχόλια (καλή,άρι- στη,ενθαρρυντική,ελαστι- κή)	=2 Score=0-1

β)Χαρακτηρισμός από τους μαθητές της συμπεριφοράς της μητέρας ως

προς τη διασκέδασή τους

Αρνητικά σχόλια (κακή, ά-
σκημη, αυστηρή) =0

Αδιάφορη, δεν
απάντησε =1

Θετικά σχόλια
(καλή, άρι-
στη, ενθαρρυντική, ελαστι-
κή) =2 Score=0-1

γ) Χαρακτηρισμός από τους μαθητές της συμπεριφοράς του πατέρα
ως προς το ντύσιμό
τους Αρνητικά σχόλια
(κακή, άσκημη, αυστηρή) =0

Αδιάφορη, δεν
απάντησε =1

Θετικά σχόλια
(καλή, άρι-
στη, ενθαρρυντική, ελαστι-
κή) =2 Score=0-1

δ) Χαρακτηρισμός από τους μαθητές της συμπεριφοράς της μητέρας ως
προς το ντύσιμό τους

Αρνητικά σχόλια
(κακή, άσκημη, αυστηρή) =0

Αδιάφορη, δεν
απάντησε =1

Θετικά σχόλια
(καλή, άρι-
στη, ενθαρρυντική, ελαστι-
κή) =2 Score=0-1

8. Ευχαρίστηση με ουσίες.

Κάπνισμα + εβδομαδιαία κατανάλωση καφέ + συχνότητα χρήσης

μπύρας, κρασιού ή άλλου οινοπνευματώδους ποτού τις τελευταίες τριάντα μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας

Total score=0-10

α)Τσιγάρο

Δεν καπνίζει =0

Μέχρι μισό πακέ-
το τη μέρα =1

Ένα πακέτο τη
μέρα και πάνω =2 Score=0-2

β)Καφές

0 μέχρι 1 καφέ =0

2-19 καφέδες =1

20 καφέδες και
πάνω =2 Score=0-2

γ)Μπύρα τις 30 τελευταίες μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας Οχι
=0

Μέχρι 39 φορές =1

40 φορές και
πάνω =2 Score=0-2

δ)Κρασί τις 30 τελευταίες μέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας Οχι
=0

Μέχρι 19 φορές =1

20 φορές και
πάνω =2 Score=0-2

ε)Άλλο οινοπνευματώδες ποτό τις 30 τελευταίες μέρες πριν τη
διεξαγωγή της έρευνας

Οχι
=

0

Μέχρι 19 φορές
=

1

40 φορές και
πάνω
=

2 Score=0-2

ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.

Πίνακας 1. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα θέματα σχολείου.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα				
	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πατέρα	
	167	111	56	4,2	5,8	2,7		
Μητέρα		310	144	162		7,8	7,6	7,9
Φίλους		602	307	290	15,1	16,1	14,1	
Άλλο		47	14	32		1,2	0,7	1,6
Δε συζη- τούν		158	105	50		4,0	5,5	2,4
Πατέρα+ μητέρα		588	335	249	14,7	17,6	12,1	
Κάποιος συνδυα- σμός		2121	886	1214	53,2	46,8	59,1	
Σύνολο		3993	1882	2053	100,0	100,0	100,0	
Δεν απά- νησαν		194	130	62		4,6	6,4	2,9

Πίνακας 2. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα συναισθηματικά-ερωτικά θέματα.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα			
	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πατέρα

37	28	8	0,9	1,5	0,4	
Μητέρα	236	54	177	6,0	2,9	8,7
Φίλους	1962	1066	878	49,7	56,9	43,1
Άλλο	130	59	71	3,3	3,1	3,5
Δε συζη- τούν	401	245	151	10,2	13,1	7,4
Πατέρας+ μητέρα	59	32	27	1,5	1,7	1,3
Κάποιος συνδυα- σμός	1122	391	724	28,6	21,0	35,5
Σύνολο	3947	1875	2036	100,0	100,0	100,0
Δεν απά- νησαν	240	157	79	5,7	7,7	3,7

Πίνακας 3. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα θέματα σχέσεων με άλλους.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα		Σχετική συχνότητα			
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
	Πατέρα	76	59	16	2,1	3,6
Μητέρα	309	106	198	8,7	6,5	10,5
Φίλους	1224	629	581	34,5	38,5	30,8
Άλλο	99	47	51	2,8	2,9	2,7
Δε συζη- τούν	429	267	159	12,1	16,4	8,4
Πατέρας+ μητέρα	204	108	96	5,7	6,6	5,1
Κάποιος						

συνδυα- σμός	1209	417	784	34,2	25,4	41,6
Σύνολο	3550	1633	1885	100,0	100,0	100,0
Δεν απά- ντησαν	637	399	230	15,2	19,6	10,9

Πίνακας 4. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα θέματα οικονομικά-πολιτικά.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα			
	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πληθυσμός Αγόρια		Κορίτσια	Πατέρα
	643	348	288	15,5	19,9	15,1	
Μητέρα	146	54	89	4,0	3,1	4,7	
Φίλους	286	156	126	7,8	8,9	6,6	
Άλλο	61	21	40	1,7	1,2	2,1	
Δε συζη- τούν	861	431	418	23,4	24,7	22,0	
Πατέρας+ μητέρα	681	276	401	18,5	15,8	21,1	
Κάποιος συνδυα- σμός	1003	459	541	27,2	26,2	28,5	
Σύνολο	3681	1745	1903	100,0	100,0	100,0	
Δεν απά- ντησαν	506	287	212	12,1	14,1	10,0	

Πίνακας 5. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα οικογενειακά θέματα.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα		Σχετική συχνότητα				
	Πληθυσμός		Αγόρια		Κορίτσια		Πατέρα
	198	136	62	5,1	7,4	3,1	
Μητέρα	409	178	226	10,6	9,7	11,5	
Φίλους	178	69	108	4,6	3,7	5,5	
Άλλο	62	14	48	1,6	0,8	2,4	
Δε συζη- τούν	272	166	102	7,1	9,0	5,2	
Πατέρα+ μητέρα	2112	1071	1023	54,8	58,1	51,9	
Κάποιος συνδυα- σμός	621	209	403	16,4	11,5	20,7	
Σύνολο	3852	1843	1972	100,0	100,0	100,0	
Δεν απά- ντησαν	335	189	143	8,0	9,3	6,8	

Πίνακας 6. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα πολιτιστικά-κινηματογραφικά θέματα.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα		Σχετική συχνότητα				
	Πληθυσμός		Αγόρια		Κορίτσια		Πατέρα
	46	22	23	1,3	1,3	1,2	
Μητέρα	55	22	31	1,5	1,3	1,6	
Φίλους	1888	888	981	52,5	52,8	52,2	
Άλλο	84	34	50	2,3	2,0	2,7	
Δε συζη- τούν	506	327	173	14,1	19,4	9,2	
Πατέρα+ μητέρα	42	17	24	1,2	1,0	1,3	

Κάποιος συνδυα- σμός	975	373	597	27,1	22,2	31,8
Σύνολο	3596	1683	1879	100,0	100,0	100,0
Δεν απά- ντησαν	591	349	236	14,1	17,2	11,2

Πίνακας 7. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα θέματα βιβλίων.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα		Σχετική συχνότητα			
	Πληθυσμός		Αγόρια		Κορίτσια	
	Πατέρας+	μητέρα	Κάποιος συνδυα- σμός	Πατέρα	Κορίτσια	Πατέρα
72	46	26	2,1	2,9	1,4	
Μητέρα	108	47	57	3,1	2,9	3,1
Φίλους	1323	470	838	38,0	29,3	45,3
Άλλο	158	82	76	4,5	5,1	4,1
Δε συζη- τούν	1005	691	305	28,8	43,1	16,5
Πατέρας+ μητέρα	109	65	43	3,1	4,0	2,3
Κάποιος συνδυα- σμός	710	204	503	20,3	12,9	27,3
Σύνολο	3485	1605	1848	100,0	100,0	100,0
Δεν απά- ντησαν	702	427	267	16,8	21,0	12,6

Πίνακας 8. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα θέματα θρησκείας.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		Πατέρα	
	91	41	50	2,6	2,5	2,7
Μητέρα	299	134	164	8,5	8,2	8,8
Φίλους	481	207	267	13,6	12,7	14,3
Άλλο	196	94	100	5,6	5,8	5,4
Δε συζη- τούν	1275	677	583	36,2	41,5	31,3
Πατέρας+ μητέρα	316	163	149	9,0	10,0	8,0
Κάποιος συνδυα- σμός	868	315	549	24,6	19,5	29,6
Σύνολο	3526	1631	1862	100,0	100,0	100,0
Δεν απά- ντησαν	661	401	253	15,8	19,6	12,0

Πίνακας 9. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα αθλητικά-ποδοσφαιρικά θέματα.

Συζητούν με	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		Πληθυσμός Αγόρια Κορίτσια		Πατέρα	
	208	73	134	5,4	3,8	7,0
Μητέρα	12	7	5	0,3	0,4	0,3
Φίλους	1456	798	645	37,8	42,0	33,7
Άλλο	65	15	49	1,7	0,8	2,6
Δε συζητούν	485	106	376	12,6	5,6	19,6

Πατέρας+						
μητέρα	22	10	12	0,6	0,5	0,6
Κάποιος						
συνδυασμός	1603	891	707	41,6	47,0	36,2
Σύνολο	3851	1900	1945	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντησαν	336	132	201	8,0	6,5	9,4

Πίνακας10. Κατανομή μαθητών σε σχέση με ποιους συζητούν τα θέματα για μοτοσυκλέτες-αυτοκίνητα.

Συζητούν	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
με	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
			Πατέρα			
	151	73	77	4,0	3,9	4,1
Μητέρα	11	6	5	0,3	0,3	0,3
Φίλους	1517	910	590	39,8	48,2	31,3
Άλλο	91	19	71	2,4	1,0	3,8
Δε συζητούν	999	281	709	26,2	14,9	37,6
Πατέρας+						
μητέρα	24	8	16	0,6	0,4	0,8
Κάποιος						
συνδυασμός	1018	591	420	26,6	31,3	22,4
Σύνολο	3811	1888	1888	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντησαν	376	144	227	9,0	7,1	10,7

Πίνακας11. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης οινόπνευματώδους ποτού και την πρόκληση ζάλης τους τελευταίους 12 μήνες πριν την έρευνα.

Χρήση	Απόλυτη συχνότητα		Σχετική συχνότητα			
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
			0-1 φορές			
	1879	824	1037	48,0	42,9	53,0
2 φορές	602	278	315	15,4	14,5	16,1

Πάνω από 2	1435	819	605	36,6	43,4	31,3
Σύνολο	3916	1921	1957	100,0	100,0	100,0
Δεν απά- ντησαν	271	111	158	6,5	5,5	7,5

Πίνακας12. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη συχνότητα μέθης σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Χρήση	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0-1 φορές	2311	950	1338	58,3	49,0	67,4
2 φορές	569	298	268	14,4	15,4	13,5
Πάνω από 2	1081	690	379	27,3	36,3	19,4
Σύνολο	3961	1938	1985	100,0	100,0	100,0
Δεν απάντησαν	226	94	130	5,4	4,6	6,1

Πίνακας13. Κατανομή μαθητών σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης πάνω από 5 ποτά στη σειρά.

Χρήση	Απόλυτη συχνότητα			Σχετική συχνότητα		
	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια	Πληθυσμός	Αγόρια	Κορίτσια
0 φορές	1958	747	1200	49,8	39,2	60,3
1 φορά	499	265	226	12,7	13,9	11,4
2 φορές	453	231	216	11,5	12,1	10,9
Πάνω από 2	1007	660	338	25,6	34,6	17,0
Δεν πίνει	14	4	10	0,4	0,2	0,5
Σύνολο	3931	1907	1990	100,0	100,0	100,0
Δεν απά- ντησαν	256	125	125	6,1	6,2	5,9

Πίνακας 14. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων μαθητών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν την προτιμησιακή δραστηριότητα.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Ποδόσφαιρο	27	21,6	638	16,6	.0000
Κλασσικός αθλητισμός	27	21,6	1513	39,3	
Κολύμβηση	13	10,4	478	12,4	
Πάλη	15	12,0	157	4,1	
Άλλο ή κάποιος συνδυασμός	43	34,4	1062	27,6	

Πίνακας 15. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων αγοριών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν τον τύπο σχολείου.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	
Γενικό Λύκειο	36	41,9	775	46,7	.4448
Τεχνικό Λύκειο	50	58,1	885	53,3	

Πίνακας 16. Αριθμός (N) και ποσοστό (%) των συγκρινόμενων ομάδων κοριτσιών (χρηστών, μη χρηστών) που δείχνουν τον τύπο σχολείου.

Μεταβλητή	Χρήστες		Μη χρήστες		Σημαντικότητα p
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
	N	%	N	%	

Γενικό					
Λύκειο	14	42,4	1153	53,3	.0228
Τεχνικό					
Λύκειο	19	57,6	669	36,7	

7. ILLEGAL SUBSTANCES USE BY PUPILS OF SENIOR HIGH SCHOOLS IN THE CITY OF HERAKLION. EPIDEMIOLOGICAL RESEARCH OF THE HEALTH AND THE SOCIAL ENVIRONMENT.

(University of Crete, School of Health Sciences, Division of Medicines. Department of Psychiatry and Behavioural Sciences)

Abstract

This research focuses on adolescent high risk group users of illegal drugs. A questionnaire examining pupils' social environment, health and use of substances was completed by the pupils of all Senior High Schools (General and Technical) and the Technical School of the city of Heraklion. Their answers indicated that 51.3% usually had had 2-7 coffees per week, 98.5% had tried alcohol, 64.4% had smoked cigarettes, 26.4%

had taken medicines without doctor's prescription and 3.1% had tried other illegal drugs, especially marijuana. Six (0.2%) had used heroin and 3 (0.1%) had tried cocaine. The chi-square criterion showed that there was a positive association between the use of illegal drug and a number of independent factors, such as : (a) demographic characteristics (Technical Education, male, and of a higher age), (b) family factors (high level of parental education, own room, financial independence from parents, also working), (c) how they spend their free time (swimming, karate, electronic games, billiards, backgammonchess, politic organization, avoidance of membership in a politistic club and no playing of table games), (d) human relationships (less good relationships between pupils and parents and less good relationships between pupils and friends), (e) psychopathology and (f) use of other substances, such as cigarettes, coffee, alcohol, medicines with/without doctor's prescription. Logistic regression analysis constructed a model consisting of the six following indices, predicting the high risk group pupils' for use of illegal drugs : (a) substance use, (b) psychopathology, (c) financial circumstances, (d) how they like spending their free time, (e) insufficient communication with parents and insufficient control by parents and (f) parents' attitudes towards satisfying their childrens' needs. Furthermore, the results supported a hypothesis based on an interaction theory of motivation in systems context. In

particular, drug users

prefer the interaction with lower systems than themselves. For example users compared with non users smoke, use alcohol and other drugs more, while they have to a lesser extent close friends and are more distant to their parents. At the same time drug users avoid interactions concerning higher level systems, such as culture. They have no interest in the culture of the society they belong to. For example users compared to non users discuss, to a lesser extent, school, cinema, politics, books and religion. Besides these there was no finding in this research contradicting the hypothesis.